

FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

De politieke strategie van Union Minière du Haut-Katanga tussen 1945 en 1960

Jeroen Laporte

Promotor: prof. dr. Eric Vanhaute

Copromotor: prof. dr. Geert Castryck

Commissaris: Sven Van Melkebeke

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
voor het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis

Academiejaar 2015-2016

Verklaring in verband met consulteerbaarheid

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

Het auteursrecht betreffende de gegevens vermeld in deze studie berust bij de promotor(en). Het auteursrecht beperkt zich tot de wijze waarop de auteur de problematiek van het onderwerp heeft benaderd en neergeschreven. De auteur respecteert daarbij het oorspronkelijke auteursrecht van de individueel geciteerde studies en eventueel bijhorende documentatie, zoals tabellen en figuren. De auteur en de promotor(en) zijn niet verantwoordelijk voor de behandelingen en eventuele doseringen die in deze studie geciteerd en beschreven zijn.

Voorwoord

Een masterproef schrijven is geen eenvoudige opdracht. Het afgelopen academiejaar was gevuld met vele lange dagen en nachten van onderzoek, zoektochten naar specifieke literatuur en talloze bezoeken aan het Rijksarchief 2 in Brussel. Door veel tijd door te brengen in het archief, is mijn onderwerp sinds september verschillende keren van focus en periodisering veranderd. Hoewel dit soms frustrerend was, bouwde ik ondertussen wel een betere kennis op van de werking van de Union Minière. Bovendien bleef de invalshoek van mijn thesis door mijn interesse en opleiding in de economie steeds dezelfde: een politieke probleemstelling trachten te beantwoorden vanuit een bedrijfsperspectief. In de archieven van de Union Minière vond ik een schat aan onontgonnen informatie over een bijzonder interessante periode in de Belgische en Congolese geschiedenis. Het schrijven van mijn thesis vergde soms volharding, maar het werk werd verlicht door enkele mensen die ik vervolgens zou willen bedanken.

In de eerste plaats zou ik mijn promotor, prof. dr. Eric Vanhaute willen bedanken. Hij gaf me veel vrijheid in de invulling van mijn onderwerp, wat ik ten zeerste apprecieerde. Bovendien gaf hij me sturing en focus. Ook Sven Van Melkebeke zou ik willen bedanken. Hij stond net als professor Vanhaute paraat om steeds te antwoorden op mijn vragen. Prof. dr. Geert Castryck verdient hier ook een vermelding. Door zijn ondersteuning tijdens het onderzoeksseminarie in het eerste semester, kon ik meer inzicht verwerven in mijn onderwerp.

Verder zou ik ook mijn ouders willen bedanken, die me doorheen mijn hele studieperiode hebben gesteund. Tijdens mijn thesisjaar toonden ze zich opnieuw als grote hulp, door hun constante interesse in het onderwerp en hun aanmoediging. Ook wil ik Hannah bedanken, voor haar voortdurende steun en geloof in mijn kunnen.

Ten slotte zou ik ook de medewerkers van ARA 2 (depot Joseph Cuvelier) willen bedanken. Hun vriendelijk onthaal, efficiëntie en flexibiliteit creëerden een aangename en positieve werkomgeving.

Lijst Gebruikte Afkortingen

Abako	Alliance des Bakongo
ABOS	Algemeen Bestuur van Ontwikkelingssamenwerking
ABVV-FGTB	Algemeen Belgisch Vakverbond – Fédération Générale du Travail de Belgique
ACV	Algemeen Christelijk Vakverbond
ACW	Algemeen Christelijk Werknemersverbond
AFAC	Association des Fonctionnaires et des Agents Civils de la Colonie
ANC	Armée Nationale Congolaise
AVAE	Association pour la Valorisation des Archives d'Entreprises.
Afridex	Société Africaine d'Explosifs
Afrimeches	Société Africaine pour la Fabrication de Mèches de Sûreté
APIC	Association du personnel Indigène de la Colonie
Atcar	Association des Tshokwe du Congo, de l'Angola et de la Rhodésie
Balubakat	Association des Baluba du Katanga
BCFDB	Belgisch-Congolees Fonds voor Delging en Beheer
BCK	Compagnie du Chemin de fer du bas-Congo au Katanga
BLEU	Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BSP-PSB	Belgische Socialistische Partij - Parti Socialiste Belge
BTB	Belgische Technische Bijstand
BWP	Belgische Werkliedenpartij
CCBC	Conseil Colonial Belge du CILACC
CCCI	Compagnie du Congo pour le Commerce et l'Industrie
CEC	Centre Extra Coutumier
CEPSI	Centre d'Études pour les Problèmes Sociaux de l'Indigène
Cerea	Centre du Regroupement Africain
CIC	Comité Intérieur Congolais
CILACC	Centre International de Lutte Active Contre le Communisme
Cofoka	Compagnie Foncière du Katanga

Comelco	Société Commerciale de Matériel Electrique au Congo
Conakat	Confédération des associations tribales du Katanga
CPS	Corporate Political Strategy
CRISP	Centre de Recherche et d'Information Socio-Politiques
CSCC	Confédération des Syndicats chrétiens du Congo
CSK	Comité Special du Katanga
CVP-PSC	Christelijke Volkspartij – Parti Social-Chrétien
DOS	Belgische Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking
Entrelco	Société d'Entreprises Electriques au Congo
Fédéka	Fédération Kasaienne
FULREAC	Fondation de l'Université de Liège pour les recherches scientifiques au Congo, au Rwanda et au Burundi
KPB	Kommunistische Partij van België
MED	Manhattan Engineer District
Minsudkat	Société d'Exploitation des Mines du Sud-Katanga
Modetra	Mouvement de Défense des Travailleurs
MNC	Mouvement National Congolais
MNC-K	MNC-Kalonji
MNC-L	MNC-Lumumba
PP	Parti du Peuple
PSA	Parti Solidaire Africain
PVV-PLP	Partij voor Vrijheid en Vooruitgang – Parti pour la Liberté et le Progrès
SEPES	Société d'Études Politiques, Économiques et Sociales
SGB	Société Générale de Belgique
SGM	Société Générale des Minerais
SGMH	Société Générale Métallurgique de Hoboken
Sogechim	Société Générale Industrielle et Chimique du Katanga
Sogefor	Société Générale des Forces Hydro-Électriques du Katanga
Sogelec	Société Génénrale Africaine d'Électricité
Sudkat	Société de Recherche Minière du Sud-Katanga
TCL	Tanganyika Concessions Limited
UDB	Union Démocratique Belge
UMHK	Union Minière du Haut-Katanga
VN – ONU	Verenigde Naties – Organisation des Nations Unies
VNV	Vlaams Nationaal Verbond

Lijst van Tabellen

Tabel 1	Correlaties tussen vijf dimensies van de economische structuur voor kleine industrieën in de mijnbouw en fabricage.	21
Tabel 2	Chronologisch overzicht van de Belgische regeringen van 1944-1968.....	26
Tabel 3	Ministers van Koloniën van België (vanaf 8 augustus 1958: minister van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi), 1939-1960.....	30
Tabel 4	Lijst van gouverneurs-generaal van Belgisch-Congo (1934-1960)	31
Tabel 5	Vijf grootste steden in Congo anno 1959 en het procentueel aandeel Europeanen in deze steden.	46
Tabel 6	Top 10 van de grootste bedrijven naar marktkapitalisatie anno 1928.....	58
Tabel 7	Top 10 van de grootste bedrijven naar kapitaal anno 1960	58
Tabel 8	De gevolgen van de ontbinding van de CSK voor de aandelen en aandeelhouders van de Union Minière du Haut-Katanga	70
Tabel 9	Voorzitters raad van bestuur Union Minière en hun functie in de Société Générale (1906-1967)	74
Tabel 10	Gedelegeerd bestuurders Union Minière (1906-1965).	75
Tabel 11	Vertegenwoordigers van de raad van bestuur of de centrale administratie van de Union Minière in Afrika (1906-1967).	76
Tabel 12	Algemeen directeurs in Afrika (1906-1967).	76
Tabel 13	Dagbladen in Congo, anno 1959.....	137

Lijst van Afbeeldingen

Figuur 1	Verskillende methoden van politieke beïnvloeding door bedrijven.	22
Figuur 2	De territoriale opdeling van Congo anno 1947.....	45
Figuur 3	Koperproductie Union Minière van 1945-1963.	69
Figuur 4	Kobaltproductie Union Minière van 1945-1963.	69
Figuur 5	Hoogste organisatie van de Union Minière du Haut-Katanga	73
Figuur 6	Brief van Robiliart aan Cousin waarin hij voor het eerst schrijft over de uitbouw van een propagandanetwerk in Congo, 28 november 1958. (1).....	172
Figuur 7	Brief van Robiliart aan Cousin waarin hij voor het eerst schrijft over de uitbouw van een propagandanetwerk in Congo, 28 november 1958. (2).....	173
Figuur 8	Brief van Robiliart aan Cousin waarin hij voor het eerst schrijft over de uitbouw van een propagandanetwerk in Congo, 28 november 1958. (3).....	174
Figuur 9	Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (1).	175
Figuur 10	Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (2).	176
Figuur 11	Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (3).	177
Figuur 12	Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (4).	178

Inhoudstafel

Inleiding	10
Probleemstelling.....	10
Context en afbakening	10
Vraagstelling.....	12
Status Quaestionis	12
Methodologie en bronnenselectie	15
Structuur.....	16
Hoofdstuk 1	Theoretisch kader..... 18
1.1	<i>Corporate political strategy</i> (CPS) 18
1.2	Motieven voor <i>corporate political strategy</i> 19
1.3	Strategieën en tactieken van <i>corporate political strategy</i> 21
Hoofdstuk 2	Context en literatuuronderzoek 23
2.1	Politieke context in België (1945-1967) 23
2.1.1	Evoluties van de belangrijkste politieke partijen 23
2.1.2	Naoorlogse politieke tegenstellingen 27
2.2	Het Belgische koloniaal beleid 29
2.2.1	De ‘koloniale drievuldigheid’ 30
2.2.2	Het koloniaal beleid tot het einde van WO II (1908-1945) 33
2.2.3	Het koloniaal beleid na de Tweede Wereldoorlog (1945-1960)..... 34
2.2.4	De rondetafelconferenties van 1960 40
2.2.5	Wat na de onafhankelijkheid?..... 42
2.3	Ontwikkelingen in Congo (1945-1967)..... 44
2.3.1	Algemene informatie..... 44
2.3.2	Congo in de naoorlogse periode (1945-1955)..... 46
2.3.3	Politieke emancipatie en opkomst van het nationalisme in Congo (1955-1960) 47
2.3.4	1960: rondetafels, verkiezingen, onafhankelijkheid en secessie..... 52
2.3.5	Van de Congocrisis tot Mobutu (1960-1967) 54

2.3.6	Verklaringen voor de Congocrisis en de ‘mislukking’ van de Congolese onafhankelijkheid	56
2.4	De Union Minière du Haut-Katanga (1906-1967)	57
2.4.1	Geschiedenis van de Union Minière du Haut-Katanga (1906-1967).....	59
2.4.2	Organisatie van de Union Minière du Haut-Katanga	72
Hoofdstuk 3	Casusonderzoek: politieke strategie in de aanloop naar de onafhankelijkheid (1956-1960)	85
3.1	Inleiding.....	85
3.2	De evoluerende politieke visie van de Union Minière	88
3.2.1	De Union Minière en het veranderende wereldbeeld	88
3.2.2	Wantrouwen ten aanzien van de Belgische politieke klasse en het koloniaal beleid.....	89
3.2.3	Visie op de opkomende Congolese politieke actoren.....	93
3.2.4	Visies op de koloniale toekomst van Congo	95
3.3	De politieke strategie van de Union Minière en haar methodes.....	98
3.3.1	Evolutie van de politieke strategie van de Union Minière	98
3.3.2	Beïnvloeding van de Belgische politieke wereld.....	104
3.3.3	Oprichting van en steun aan anticommunistische bewegingen	107
3.3.4	Rechtstreekse steun aan en oprichting van Congolese politieke partijen	109
3.3.5	Strijd tegen het Congolees syndicalisme en aanpassingen in het sociaal beleid van de UMHK	124
3.3.6	Steun aan de Congolese pers	134
3.3.7	Steun aan de katholieke missies	150
Conclusie	154	
	Fasering van de politieke strategie van de Union Minière.....	154
	Karakteristieken van de politieke strategie van de Union Minière	157
Opgave van bronnen en literatuur	160	
	Onuitgegeven bronnen.....	160
	Uitgegeven bronnen	164
	Gedrukte bronnen	164
	Literatuur.....	164
Appendix	172	

Inleiding

“Nous sommes là pour faire du cuivre, non de la politique.”¹

“Nous avons toujours voulu rester neutres. J’estime que c’est une erreur et que nous devons carrément supporter les groupements politiques qui feront de la bonne propagande”²

Probleemstelling

Context en afbakening

Union Minière du Haut-Katanga (UMHK) is ongetwijfeld het bekendste Belgische koloniale bedrijf in Congo. De onderneming werd in 1906 opgericht en kon door de combinatie van haar ligging in de mineraalrijke Katangaregio, het hoge startkapitaal en het strategisch belang van koper in de oorlogsindustrie grote winsten optekenen tijdens de Eerste Wereldoorlog.³ Hoewel de vraag naar koper verminderde na de Eerste Wereldoorlog, slaagde de UMHK erin om in de jaren '20 onder het beleid van Edgar Sengier en Jules Cousin de grootste koperproducent ter wereld te worden.⁴ Na een korte crisisperiode in de jaren '30 zou het bedrijf heropleven in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog. Vanaf dat moment zou de UMHK ook bekend beginnen staan om haar uraniumproductie. Het bedrijf beseftte snel wat de mogelijkheden waren van deze grondstof en zou tijdens de Tweede Wereldoorlog verantwoordelijk zijn voor het merendeel van de uraniumleveringen voor de ontwikkeling van de eerste Amerikaanse atoombommen. Na de oorlog zou Union Minière

---

¹ Jaarverslag Union Minière, 1958 (Algemeen Rijksarchief 2, Depot Joseph Cuvelier, Brussel (ARA 2), Union Minière. Première Serie (UM I), 634.

² Cousin aan Marthoz, 9.3.1959 (ARA 2, Union Minière. Première Serie (UM II), 376).

³ René Brion en Jean-Louis Moreau, *Van mijnbouw tot mars. De ontstaansgeschiedenis van Umicore* (Tielt: Lannoo, 2006), 95.

⁴ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 112.

haar productie enkel uitbreiden. Hoewel de jaren '50 op economisch vlak een gouden periode waren voor de UMHK, werd het bedrijf ook steeds meer geconfronteerd met het Afrikaanse streven naar onafhankelijkheid. In 1956 begonnen het koloniale beleid en de Belgische ondernemingen steeds meer in te zien dat ook Belgisch-Congo in deze richting evolueerde.

Nadat Congo officieel onafhankelijk werd op 30 juni 1960, duurde het niet lang voordat het land in een diepe crisis⁵ verviel, die vijf jaar zou aanhouden (1960-1965). Een sleutelmoment in deze crisis was de moord op Eerste Minister Patrice Lumumba in januari 1961. Met als doel de ambigue omstandigheden rond deze moord op te helderen, bracht Ludo de Witte in 1999 het boek *De moord op Lumumba* uit. Dit werk veroorzaakte zoveel opschudding, dat in 2001 een Parlementaire Onderzoekscommissie werd aangesteld om de kwestie rond de moord en de rol van België op te helderen. Umicore (de nieuwe en huidige naam van de Union Minière) besloot haar archieven open te stellen voor de historici van de Commissie. Hoewel het onderzoek geen sluitend bewijs leverde van de rol van België in de moord, toonden de onderzoekers wel aan dat de UMHK een belangrijke politieke rol heeft gespeeld in de Congocrisis, onder andere door het verstrekken van financiële steun aan de Katangese secessiebeweging geleid door Moïse Tshombe.⁶ In het rapport van de Commissie is hierover volgende passage te lezen:

Zelfs in de moeilijke periodes streefde Union Minière echter nog naar expansie, om productie en winsten op te voeren. De onderneming moest wel oog hebben voor allerhande politieke ontwikkelingen; in dat opzicht probeerde ze de zaken voor te zijn, om haar strategieën inzake competitiviteit bij te sturen.⁷

Door haar inmengingen in de politiek in de jaren '60 kreeg de UMHK de naam een 'staat in een staat' te zijn. Nadat Mobutu de macht overnam in 1965, zei hij dit ook letterlijk naar aanleiding van een onaangekondigde verhoging van de koperprijzen dat het bedrijf had doorgevoerd. De spanningen bereikten uiteindelijk een hoogtepunt in 1967, wanneer Mobutu besloot de UMHK volledig te nationaliseren en onder te brengen onder een nieuw, Congolees mijnbedrijf, Gécomin (later Gécamines).

In deze context is het belangrijk om mijn onderwerp goed af te bakenen. Mijn masterproef behandelt vooral de **periode tussen 1945 en 1960**. Het einde van de Tweede Wereldoorlog was een duidelijke cesuur op internationaal, Belgisch en koloniaal niveau. Het fascisme en het nazisme waren verslagen en het communisme won overal aan populariteit. Het Westen en het Oosten zouden zich ideologisch

---

⁵ Deze crisis werd later de Congocrisis genoemd.

⁶ Luc De Vos e.a., *Parlementair onderzoek met het oog op het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici* (Brussel: Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2001), 520–21.

⁷ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 520.

tegen elkaar afzetten, wat een lange periode van Koude Oorlog inleidde. In België ondergingen bijna alle belangrijke politieke partijen en vakbonden een reorganisatie en in Congo ontstonden nieuwe sociale klassen door de economische groei en modernisering.

Als eindafbakening koos ik 1960. In dit breukjaar vonden de eerste rondetafelbesprekingen met de Congolese politieke actoren plaats, gevolgd door de Congolese onafhankelijkheid en onmiddellijk daarop de Katangese secessie, die de inleiding vormde voor de Congocrisis. Zoals zal worden aangetoond in Hoofdstuk 2 betekende 1960 niet het einde van de dominante positie van de Union Minière in Congo.

Over de rol van de UMHK in de Congocrisis begin jaren '60 is reeds vrij veel onderzoek gedaan, onder andere door de Parlementaire Onderzoekscommissie. Het is geweten dat het bedrijf de Katangese secessiebeweging financieel steunde. Wat tot hiertoe echter minder onderzocht is, is de periode die hier aan vooraf ging en die deze beslissing heeft beïnvloed. Binnen de vijftien jaar waar mijn onderwerp zich op toespitst, heb ik vooral **origineel archiefonderzoek verricht over de jaren 1956-1960**. Dit was sleutelmoment in de Belgisch-Congolese geschiedenis, waarin de UMHK een prominente rol heeft gespeeld, zowel op economisch als op politiek vlak. In die periode was er een groeiende ongerustheid bij de bedrijfsleiders van de Union Minière, over de snelle ontwikkelingen in Belgisch Congo. Mijn onderzoek focust zich vooral op de wijze waarop de UMHK hierop heeft ingespeeld door middel van politieke actie.

Vraagstelling

De hoofdonderzoeksvraag van mijn masterproef is: **“Welke politieke rol heeft de Union Minière gespeeld om haar belangen te vrijwaren van het einde van de Tweede Wereldoorlog tot aan de onafhankelijkheid?”** Om dit uit te zoeken zal ik dieper ingaan op de volgende onderzoeksvragen: wat waren de beweegredenen voor het bedrijf om de snel evoluerende politieke omstandigheden te beïnvloeden? Hanteerde het bedrijf een uitgewerkte en goed doordachte ‘politieke strategie’? Wie waren de meest prominente figuren van de die de politieke lijn hebben uitgezet? Welke methoden gebruikte de onderneming om de politieke besluitvorming te beïnvloeden? Welke relatie onderhield de UMHK met de Belgische en Congolese politieke elite? In welke mate heeft de politieke strategie van UMHK haar doel bereikt en een reële impact gehad?

Status Quaestionis

Om duplicatie van onderzoek te vermijden is het belangrijk om goed in kaart te brengen wat reeds onderzocht werd rond deze problematiek.

Voor de algemene politieke context in België na de Tweede Wereldoorlog heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van twee standaardwerken, beide getiteld *politieke geschiedenis van België*. Enerzijds is er het relatief recente werk van Witte, Craeybeckx en Meynen.⁸ anderzijds het oudere, maar nog steeds zeer bruikbare boek van Théo Luykx.⁹ Het Belgische koloniaal beleid wordt in deze boeken ook kort besproken, maar dit kan worden aangevuld met onder meer *België en zijn buitenlandse politiek*¹⁰ van Rik Coolsaet. Daarnaast is er *Kongo 1955-1965. Het einde van een kolonie*¹¹ van Jef Van Bilsen dat een interessant insiderperspectief geeft.

Voor wat betreft de algemene context rond de Belgische belangen in Congo en de politieke en economische relaties tussen België en haar kolonie is het boek van Guy Vanthemsche, *Congo. De impact van de kolonie op België*¹² een goed overzichtswerk. Werken over de geschiedenis van Congo zoals dit van Georges Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila: A People's History*¹³ geven een goed algemeen beeld van de Congolese geschiedenis. Het nogal oude werk van Alan Merriam, *Congo: Background of Conflict*¹⁴ geeft dan weer een helder overzicht van de Congo in de jaren '50. Voor de periode na de onafhankelijkheid (tot 1985), is *The Rise and Decline of the Zairian State*¹⁵ van Crawford Young en Thomas Turner een nuttig standaardwerk.

Voor de geschiedenis van de Union Minière verwijs ik naar het boek René Brion en Jean-Louis Moreau, *Van mijnbouw tot mars. De ontstaansgeschiedenis van Umicore*.¹⁶ Dit werk geeft een volledige geschiedenis van de Union Minière aan de hand van oudere werken die verschenen zijn over het bedrijf, aangevuld met archiefonderzoek uit de in 2001 geopende bedrijfsarchieven. Brion en Moreau waren verantwoordelijk voor de inventarisering van de UMHK-archieven en hebben dus een grote kennis opgebouwd van de bedrijfsgeschiedenis. Toch valt het op dat dit werk niet diepgaand ingaat op de politieke rol van de UMHK. Andere auteurs die rond de Union Minière werkten, waren onder andere Jean-Jacques Saquet in 2001¹⁷, Fernand Lekime in 1992¹⁸, Dirk Waterschoot in 1985¹⁹ en Louis Cuypers

---

⁸ Els Witte, Jan Craeybeckx, en Alain Meynen, *Politieke Geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*, 7de ed. (Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2005).

⁹ Theo Luykx en Marc Platel, *Politieke Geschiedenis van België. Van 1944 tot 1985*, 5de ed., vol. 2 (Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen, 1985).

¹⁰ Rik Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2015* (Leuven: Van Halewyck, 2014).

¹¹ Jef Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie* (Leuven: Davidsfonds, 1993).

¹² Guy Vanthemsche, *Congo. De impact van de kolonie op België* (Tielt: Lannoo, 2007).

¹³ Georges Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila: A People's History* (Londen: Zed Books, 2002).

¹⁴ Alan P. Merriam, *Congo: Background of Conflict* (Evanston: Northwestern University Press, 1961).

¹⁵ Crawford Young en Thomas Turner, *The Rise and Decline of the Zairian State* (Londen: The University of Wisconsin Press, 1985).

¹⁶ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*.

¹⁷ Jean-Jacques Saquet, *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*, Collection Mémoires lieux de mémoires (Brussel: l'harmattan, 2001).

¹⁸ Fernand Lekime, *La mangeuse de cuivre: la saga de l'Union Minière du Haut-Katanga, 1906-1966* (Brussel: Didier Hatier, 1992).

¹⁹ Dirk Waterschoot, *Union Minière du Haut Katanga: ontstaan en arbeidsbeleid tot 1960*. (Brussel: Gresea, 1985).

in 1956²⁰. Rond de bedrijfsleiders van UMHK is in deze werken ook een karige hoeveelheid informatie te vinden. Een korte biografie van belangrijkste actoren is te vinden in *Dictionnaire des patrons en Belgique: les hommes, les entreprises, les réseaux*²¹ van Jean Puissant en Ginette Kurgan-Van Hentenryk uit 1996. Specifiek onderzoek naar de uraniumkwesitie en de betrokkenheid van de UMHK werd geleid door Amerikaanse onderzoekers. Een belangrijk werk was hier *Gathering Rare Ores. The Diplomacy of Uranium Acquisition, 1943-1954*²², waarin uitgebreid de rol van België, de Union Minière en Sengier uit de doeken wordt gedaan. In België verscheen in 1995 een boek over dit dossier: *L'uranium, la Belgique et les puissances: marché de dupes ou chef d'oeuvre diplomatique?*²³ van Pierre Buch en Jacques Vanderlinden. Na de opening van het UM II archief nam de Belgische aandacht voor het dossier toe en verschenen er nog verschillende werken over de kwesitie.

Wat betreft de anticommunistische beweging in België is het recente werk van Gerard, De Ridder en Müller, *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België*²⁴ uitermate interessant om inzicht te krijgen in de structuur en werking van het door de Union Minière ondersteunde Milpol-netwerk. De historici gebruikten voor dit boek onder andere het archief van de Union Minière. De anticommunistische beweging en haar spilfiguren in Congo werd dan weer vorig jaar onderzocht door Anne-Sophie Gijs in een doctoraatstudie. Begin dit jaar kwam het onderzoek ook uit in boekvorm met de titel *Le pouvoir de l'absent: les avatars de l'anticommunisme au Congo (1920-1961)*.²⁵

Over de Congocrisis en de rol van de Union Minière hierin is vrij veel geschreven. De bekendste Belgische auteur die er rond werkte was Ludo De Witte. Hij schreef in 1999 het eerder vernoemde boek *De Moord op Lumumba*²⁶ en bracht vorig jaar een vervolg uit met *Huurlingen, geheim agenten en diplomaten*.²⁷ De Parlementaire Onderzoekscommissie van 2001 werpt ook een interessant licht op de crisis, omdat de onderzoekers als eersten de UM II konden raadplegen en ze een hoofdstuk specifiek gewijd hebben aan de politieke rol die dit bedrijf heeft gespeeld in de crisis. De bevindingen werden in 2004 uitgebracht in boekvorm: *Lumumba. De Complotten? De moord*.²⁸

---

²⁰ Louis Cuypers, *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956* (Brussel: Editions L. Cuypers, 1956).

²¹ Jean Puissant en Ginette Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons en Belgique: les hommes, les entreprises, les réseaux* (Brussel: De Boeck Université, 1996).

²² Jonathan Helmreich, *Gathering Rare Ores: The Diplomacy of Uranium Acquisition, 1943-1954* (Princeton: Princeton University Press, 1986).

²³ Pierre Buch en Jacques Vanderlinden, *L'uranium, la Belgique et les puissances: marché de dupes ou chef d'oeuvre diplomatique?* (Brussel: De Boeck, 1995).

²⁴ Emmanuel Gerard, Widukind De Ridder, en Françoise Muller, *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België* (Leuven: Davidsfonds Uitgeverij, 2015).

²⁵ Anne-Sophie Gijs, *Le pouvoir de l'absent. Les avatars de l'anticommunisme au Congo (1920-1961)*, vol. 1, 2 vols. (Brussel: P.I.E. Peter Lang, 2016).

²⁶ Ludo De Witte, *De moord op Lumumba* (Van Halewyck, 1999).

²⁷ Ludo De Witte, *Huurlingen, geheim agenten en diplomaten* (Leuven: Van Halewyck, 2014).

²⁸ Emmanuel Gerard, Luc De Vos, en Jules Gérard-Libois, *Lumumba: de complotten? De moord* (Leuven: Davidsfonds, 2004).

Rond deelaspecten van mijn onderzoek werd dus reeds onderzoek verricht, maar meestal werden deze onderwerpen als aparte dossiers behandeld. Wat ontbreekt is een werk dat de politieke strategie van de Union Minière du Haut-Katanga in de woelige periode van de oorlog tot de onafhankelijkheid in kaart brengt. Daarnaast is het opvallend dat de bedrijfstop van de UMHK amper voorwerp is geweest van diepgaand onderzoek. Figuren zoals Herman Robiliart of Jules Cousin hadden belangrijke functies in het bedrijf, maar raakten nadien in de vergetelheid. Ik hoop met mijn onderzoek een nieuw licht te kunnen werpen op enkele van de belangrijkste bestuurders van de UMHK

Methodologie en bronnenselectie

Mijn onderzoek maakt gebruik van de bedrijfsarchieven van de Union Minière du Haut-Katanga. Op deze manier kan de politieke rol van de onderneming worden onderzocht vanuit bedrijfsperspectief, een interessante en weinig onderzochte invalshoek.

De archieven zijn raadpleegbaar in het Algemeen Rijksarchief 2 (depot Joseph Cuvelier). De archieven zijn neergelegd in twee delen, UM I en UM II. Het eerste deel is verreweg het grootste (130 meter) en werd onmiddellijk geïnventariseerd in 1990 door René Brion en Jean-Louis Moreau, met de hulp van AVAE, Association pour la Valorisation des Archives d'Entreprises. Het tweede deel omvat 20 lopende meter aan materiaal, en de Union Minière besliste oorspronkelijk – omdat het voornamelijk om gevoelige gegevens ging – om het niet te laten inventariseren en pas vrij te geven in 2050. Onder druk van de Parlementaire Onderzoekscommissie besloot Umicore om de archieven toch open te stellen voor deze onderzoekers om deze periode op te helderen. Sinds het UM II-archief publiek raadpleegbaar werd gemaakt in 2001, is de interesse voor de geschiedenis van de Union Minière zichtbaar toegenomen. Om een antwoord te vinden op mijn probleemstelling, zal ik me voornamelijk richten op het UM II-archief, omdat hierin veel politiek gevoelige informatie te vinden is, terwijl UM I vooral bestaat uit economische gegevens, waar al grondig onderzoek naar verricht is. UM II is opgedeeld in vier secties. Het eerste deel omvat de archieven van het bedrijf zelf. Hierin zijn onder andere persoonlijke dossiers te vinden van enkele belangrijke bedrijfsleiders, verslagen van de raden van bestuur en briefverkeer tussen de directie in Afrika, Brussel en New York. Het tweede deel van het archief bevat de archieven van enkele belangrijke bestuurders, waarvan onder meer Aimé Marthoz, Maurice van Weyenbergh, Louis Wallef en Herman Robiliart. Het derde deel van het UM II-archief omvat de archieven van filialen van de Union Minière, zoals Sogefor, Afrimet en Chimexplo. Ten slotte bevat het vierde deel de archieven van de koloniale veteranen. Mijn onderzoek spitst zich voornamelijk toe op de eerste twee delen van het archief: de archieven van de UMHK zelf en deze van de voornaamste bestuurders. Hierin richt ik me voornamelijk op de briefwisseling tussen de

voornaamste bedrijfsleiders, nota's en verslagen van bijeenkomsten tussen 1956 en 1960. De communicatie tussen de twee afdelingen van de Union Minière, in Brussel (Robiliart, Marthoz, Van der Straeten, Gillet, Wallef) en in Elisabethstad (Cousin, Van Weyenbergh) geeft de onderlinge verhoudingen tussen de afdelingen en de bedrijfsleiders weer, alsook hun eventuele rol in de politieke strategie van het bedrijf. Doordat het archief pas recent openbaar is gemaakt, heb ik grotendeels origineel onderzoek kunnen verrichten over de periode 1956-1960.

Hoewel het bedrijfsarchief van de Union Minière een schat aan onontgonnen informatie bezit, zou ik als kanttekening toch willen opmerken dat sommige delen ervan onderhevig blijven aan censuur, ondanks de belofte van Umicore om hun bedrijfsarchieven volledig vrij te geven. In de inhoudstafel van de inventaris (UM II) is er sprake van *Les archives d'Edgar Sengier*, maar verder in het document zijn alle verwijzingen naar dezearchieven geschrapt. Bij navraag bij een archivaris van het Rijksarchief, bleek dat Umicore nog steeds enkele archiefbestanden niet openbaar wil maken. Deze gaan vooral over Sengier in de Tweede Wereldoorlog. Het feit dat dit onderdeel is weggelaten, wijst erop dat de Union Minière-archieven toch met enige voorzichtigheid moeten worden benaderd: de kans bestaat immers dat er ook op andere plaatsen informatie werd gecensureerd of achtergehouden.

Structuur

Hoofdstuk 1 richt zich op de theoretische onderbouw van mijn masterproef. Er wordt gedefinieerd wat bedoeld wordt met *corporate political strategy* (CPS) en welke de onderliggende economische factoren zijn die ondernemingen kunnen aanzetten tot het aanwenden van politieke strategieën. Vervolgens worden de verschillende strategieën en tactieken besproken waar grote bedrijven gebruik van kunnen maken.

Hoofdstuk 2 beschrijft voornamelijk de context waarin mijn onderwerp wordt behandeld. Er wordt in de **eerste** plaats ingegaan op de evoluties in het naoorlogse Belgische politieke landschap, met de diverse politieke partijen en hun tegenstellingen. Ten **tweede** wordt het Belgische koloniaal beleid onder de loep genomen. Om een volledig beeld te krijgen van de manier waarop de Belgische 'koloniale drievuldigheid' (koloniaal beleid, grote ondernemingen en missies) Congo bestuurde, wordt de geschiedenis geschetst vanaf 1908 en vooruitgeblikt tot enkele jaren na de onafhankelijkheid. Ten **derde** worden de ontwikkelingen in het naoorlogse Congo besproken. Hier wordt onder andere de politieke emancipatie in Congo in de tweede helft van de jaren '50 behandeld. Uiteindelijk zou dit uitmonden in rondetafelconferenties met België, verkiezingen en de onafhankelijkheid. Erna wordt een kort overzicht gegeven van de Congocrisis tot de machtsovername van Mobutu in 1965. Het laatste onderdeel van de context gaat meer specifiek over de Union Minière du Haut-Katanga. De

geschiedenis van het bedrijf wordt geschetst van ontstaan tot nationalisering door Mobutu (1906-1967). Hierbij wordt extra aandacht besteed aan enkele politiek geladen dossiers, zoals de uraniumleveringen aan de VS tijdens de Tweede Wereldoorlog en de steun aan anticommunistische netwerken in België en Congo. Vervolgens wordt de organisatie van de UMHK belicht. Hier wordt ingegaan op de verschillende functies en raden van het bedrijf, de filialen en de belangrijkste naoorlogse bedrijfsleiders. Dit kan interessant zijn om een zicht te krijgen op de verschillende functies in het bedrijf en de machtsverhoudingen tussen de voornaamste bestuurders van Union Minière.

Hoofdstuk 3 bestaat uit mijn originele archiefonderzoek over de periode 1956 tot 1960. Dit onderdeel is opgedeeld in twee delen. Het **eerste** deel beschrijft de visie van het bedrijf op onder andere het veranderende wereldbeeld en de Belgische en Congolese politieke actoren. Aan de hand van een uitvoerig onderzoek van de briefwisseling, wordt in het **tweede** deel uitgelegd hoe de politieke strategie van de UMHK was georganiseerd en welke tactieken ze hanteerde. Mijn onderzoek richt zich op diverse actoren en factoren van beïnvloeding, gaande van de Belgische en Congolese politieke wereld, anticommunistische netwerken, de Congolese vakbonden, de Congolese pers en de katholieke missies in de kolonie.

In de **conclusie** van mijn masterproef geef ik een synthese van mijn bevindingen en de antwoorden op mijn onderzoeksvragen. In de appendix worden nog enkele sprekende brieven en afbeeldingen toegevoegd.

Hoofdstuk 1 Theoretisch kader

1.1 *Corporate political strategy* (CPS)

Ondernemingen die een grote economische macht hebben, kunnen automatisch ook meer politieke invloed uitoefenen. Bedrijven gebruiken sinds eeuwen deze invloed om hun economische belangen te beschermen en uit te breiden. Historisch en economisch onderzoek naar de motieven en methodieken die ondernemingen gebruiken, bestaat echter nog niet zo lang. In de laatste vijftig jaar werd dit onderzoeksveld uitgediept en een naam gegeven: *corporate political strategy* (CPS). De eerste stappen werden gezet door Edward Epstein, die in 1969 stelde dat “*political competition follows in the wake of economic competition*” en dat de overheid kan gebruikt worden als een instrument voor de creatie van een milieu dat het meest gunstig is voor de competitieve inspanningen van het bedrijf.¹ Hoewel het onderzoek naar CPS zich voornamelijk richt op bedrijven in de VS, kan het ook perfect toegepast worden op de Union Minière in de jaren van 1945 tot 1960. Vooral in de jaren '80 en '90 werd *corporate political strategy* een populairder onderzoeksonderwerp bij historici en economen.

Gedreven door globalisatie en technologische ontwikkeling gaan bedrijven op zoek naar competitieve voordelen. Een van de methoden die vaak wordt gebruikt maar zelden openlijk wordt erkend, is de beïnvloeding van de beleidsvorming. Het doel van een dergelijke strategie is doorgaans het behouden of versterken van de positie van het bedrijf tegenover concurrenten. De manier waarop ondernemingen de politieke actoren beïnvloeden zijn minder onderzocht.² Hillman en Hitt definiëren *corporate political behavior* als volgt:

Corporate political behavior is an attempt to use the power of government to advance private ends. The overall objective of political behavior is to produce public policy outcomes that are

---

¹ Edwin M. Epstein, *The Corporation in American Politics* (Eaglewood Cliffs: Prentice-Hall, 1969), 142.

² Douglas A. Schuler, Kathleen Rehbein, en Roxy D. Cramer, “Pursuing Strategic Advantage through Political Means: A Multivariate Approach”, *The Academy of Management Journal* 4, nr. 45 (2002): 659–60.

favorable to the firm's continued economic survival and success. To the extent that individual firms are able to influence the nature and extent of public policy, corporate behavior may be viewed as strategic. Firms can use their influence in public policy for a number of strategic ends: to bolster their economic positions, to hinder both their domestic and foreign competitors' progress and ability to compete, and to exercise their right to a voice in government affairs.³

Murray L. Weidenbaum, een van de eerste wetenschappers die zich richtte op dit onderzoeksveld, spreekt van drie mogelijke bedrijfsreacties op overheidsbeleid: een passieve reactie, een positieve anticipatie en *policy shaping*. Terwijl de eerste twee louter reactief zijn, omvat de derde de proactieve acties van een bedrijf om specifieke politieke doelen te bereiken. De bedrijven die hieronder vallen hebben dikwijls een *corporate political strategy*.⁴ De positieve relatie tussen de politieke inmenging en de resultaten van een onderneming werd lang aangenomen, maar niet theoretisch onderbouwd. Aan de hand van empirisch onderzoek en de ontwikkeling van een economische theorie, konden Hillman, Zardkoohi en Bierman in 1999 aantonen dat deze positieve relatie inderdaad aanwezig is.⁵

1.2 Motieven voor *corporate political strategy*

Lester M. Salamon en John J. Siegfried onderscheiden vijf factoren van de economische structuur van een bedrijf die de kans op invloed op de politieke besluitvorming bepalen. Deze variabelen bepalen dus de (eventuele) politieke macht van het bedrijf.

De **eerste**, en voornaamste factor is de **grootte van het bedrijf**: “*much of the concern about conglomerates and rising aggregate concentration grows out of fear that large firms wield not just disproportionate political power, but also disproportionate political influence.*” Grote bedrijven hebben meer *incentives* om hun stem te laten horen in de politiek en hebben tegelijk ook meer middelen om dit te doen. Daarbij genieten de bedrijfsleiders van grote ondernemingen van een bepaald prestige, dat om te zetten is in politieke macht via adviescomités of persoonlijke contacten.⁶

Hierbij aansluitend komen we tot de **tweede** factor van politieke bedrijfsmacht: **de grootte van de industrie**. Eenvoudigweg gezegd is deze variabele omgekeerd evenredig aan de politieke

---

³ Amy J. Hillman en Michael A. Hitt, “Corporate Political Strategy Formulation: A Model of Approach, Participation, and Strategy Decisions”, *The Academy of Management Review* 4, nr. 24 (1999): 826.

⁴ Murray L. Weidenbaum, “Public Policy: No Longer a Spectator Sport for Business”, *Journal of Business Strategy* 3, nr. 4 (1980): 46–53.

⁵ Amy J. Hillman, Asghar Zardkoohi, en Leonard Bierman, “Corporate Political Strategies and Firm Performance: Indicators of Firm-Specific Benefits from Personal Service in the U.S. Government”, *Strategic Management Journal* 1, nr. 20 (1999): 80.

⁶ Lester M. Salamon en John J. Siegfried, “Economic Power and Political Influence: The Impact of Industry Structure on Public Policy”, *The American Political Science Review* 3, nr. 71 (1977): 1031–34.

bedrijfsmacht: hoe meer spelers in een bepaalde industrie, hoe minder macht bedrijven in deze industrie hebben.⁷ De prikkels om samen te werken voor een gezamenlijk resultaat nemen af naargelang er meer actoren zijn.⁸

Beide voorgaande factoren zijn gelinkt aan de **derde** variabele, namelijk de **marktconcentratie**. Hiermee wordt bedoeld op het aandeel van de verkoop van de (vier of acht) grootste bedrijven van de industrie. Een toename in grootte van de industrie zal dus waarschijnlijk samengaan met een daling in de marktconcentratie. Een bedrijfsuitbreiding zal dan weer gepaard gaan met een stijging van de machtsconcentratie. De marktconcentratie beïnvloedt ook los van de eerste twee factoren de politieke bedrijfsmacht, aangezien een hogere marktconcentratie traditioneel gepaard gaat met een lagere concurrentie en dus een hogere winst, die kan omgezet worden in politieke activiteit. Geconcentreerde industrieën hebben het voordeel dat ze minder tijd hoeven te steken in de onderhandelingen tussen de verschillende bedrijven over hun houding tegenover politieke kwesties. Bedrijven zullen dus hun politieke macht zien uitbreiden, naargelang ze er in slagen concurrenten aan de kant te zetten. Bij deze factor kan worden opgemerkt dat een te grote marktconcentratie soms ook tot gevolg kan hebben dat grote bedrijven zeer zichtbaar zijn, waardoor hun politieke invloed zou kunnen geremd worden. Ook hebben grote ondernemingen soms een *wear out your welcome*-probleem, waarbij hun macht afneemt doordat ze zich te veel mengen in de politiek.⁹

Een **vierde** factor van politieke macht van bedrijven is de **winst**. Zoals reeds aangegeven is winst min of meer evenredig aan marktconcentratie, maar deze factor is ook op zichzelf belangrijk om de politieke macht van een bedrijf te plaatsen, aangezien winst samenhangt met de beschikbaarheid van de middelen voor politieke effectiviteit. Bovendien hebben sterk winstgevendende bedrijven meer *incentives* om het beleid te beïnvloeden (bijvoorbeeld door in te gaan tegen inkomensbelasting). Bedrijven moeten omzichtig te werk gaan met hun politieke acties, aangezien ze het publieke aandacht zouden kunnen vestigen op de monopoliepositie van de onderneming.¹⁰

Als laatste factor onderscheiden Salamon en Siegfried de **graad van geografische spreiding van het bedrijf**. Ze stellen dat hoe meer geografisch geconcentreerd een bedrijf is, hoe meer politieke invloed het kan uitoefenen.¹¹

Belangrijk is dat de vijf dimensies een sterke onderlinge relatie hebben tot elkaar. Deze zijn weergegeven in onderstaande tabel (**Tabel 1**). Hierin is duidelijk te zien dat factoren zoals

---

⁷ De omgekeerde versie van deze theorie bestaat echter ook. Hierin wordt gezegd dat grote industrieën hoe dan ook een grotere politieke macht zullen hebben omdat ze grotere pools van geld, talent, klantenondersteuning, contacten en grondstoffen hebben dan kleine bedrijven.

⁸ Salamon en Siegfried, "Economic Power and Political Influence", 1031-34.

⁹ Salamon en Siegfried, "Economic Power and Political Influence", 1031-34.

¹⁰ Salamon en Siegfried, "Economic Power and Political Influence", 1031-34.

¹¹ Salamon en Siegfried, "Economic Power and Political Influence", 1031-34.

geografische spreiding en marktconcentratie (0,493), bedrijfsgrootte en marktconcentratie (0,0448) en bedrijfsgrootte en winstratio (0,419) een noemenswaardige correlatie hebben.

Tabel 1 Correlaties tussen vijf dimensies van de economische structuur voor 110 IRS 'kleine industrieën' in de mijnbouw en fabricage.¹²

Variabele	B	I	C	W	S
Grootte bedrijf (B)	1				
Grootte industrie (I)	0,276	1			
Marktconcentratie (C)	0,448	-0,280	1		
Winstratio (W)	0,419	0,107	0,310	1	
Geografische spreiding (S)	0,120	-0,172	0,493	0,069	1

Salamon en Siegfried merken verder op dat er nog andere factoren zijn die de politieke macht van een bedrijf bepalen, zoals de verbondenheid met de vakbonden of de kapitaal-output ratio, maar deze hebben ze niet onderzocht.¹³

Ook Douglas A. Schuler, Kathleen Rehbein en Roxy D. Cramer onderzochten de drijfveren voor een *corporate political strategy* in een artikel in *The Academy of Management Journal* uit 2002. Ze verklaarden de motieven aan de hand van zeven hypothesen. De kans op politieke bedrijfsinmenging is volgens hen positief gerelateerd aan (1) de geografische concentratie van de industrie waarin het bedrijf opereert, (2) het aantal aanwezige politieke actoren, (3) de graad van syndicalisering, (4) de organisatie van de politieke partijen, (5) de grootte van het bedrijf, (6) de mate van vrije geldstroom en ten slotte (7) de verbondenheid tussen bedrijven en de overheid.¹⁴

1.3 Strategieën en tactieken van *corporate political strategy*

Er zijn verschillende manieren waarop een bedrijf de politieke besluitvorming kan beïnvloeden. Hillman en Hitt maken onderscheid tussen drie verschillende strategieën die een bedrijf kan toepassen. Elke strategie kan gebruik maken van verschillende tactieken. 'Strategie' kan worden gedefinieerd als een plan waarvoor een bepaalde betrokkenheid wordt verwacht en substantiële

¹² Salamon en Siegfried, "Economic Power and Political Influence", 1035.

¹³ Salamon en Siegfried, "Economic Power and Political Influence", 1034.

¹⁴ Schuler, Rehbein, en Cramer, "Pursuing Strategic Advantage through Political Means", 662-64.

middelen worden aangewend op relatief lange termijn. ‘Tactieken’ zijn de methoden waarvan een strategie gebruik kan maken op korte termijn. Ze hebben minder nood aan een structurele uitwerking dan strategieën en zijn minder gebonden aan middelen.¹⁵ **Figuur 1** geeft de verschillende strategieën en tactieken weer waarvan een bedrijf gebruik kan maken.

Strategy	Tactics	Characteristics
Information strategy	<ul style="list-style-type: none"> ● Lobbying ● Commissioning research projects and reporting research results ● Testifying as expert witnesses ● Supplying position papers or technical reports 	Targets political decision makers by providing information
Financial incentive strategy	<ul style="list-style-type: none"> ● Contributions to politicians or party ● Honoraria for speaking ● Paid travel, etc. ● Personal service (hiring people with political experience or having a firm member run for office) 	Targets political decision makers by providing financial incentives
Constituency-building strategy	<ul style="list-style-type: none"> ● Grassroots mobilization of employees, suppliers, customers, etc. ● Advocacy advertising ● Public relations ● Press conferences ● Political education programs 	Targets political decision makers indirectly through constituent support

Figuur 1 Verschillende methoden van politieke beïnvloeding door bedrijven.¹⁶

Ten eerste onderscheiden Hillman en Hitt de **informatiestrategie**. Hierbij trachten bedrijven het beleid te beïnvloeden door het rechtstreeks verstrekken van specifieke informatie aan de beleidsvoerders. Hieronder vallen: lobbyen, het doorgeven van de resultaten van onderzoek of enquêtes, het organiseren van onderzoeksprojecten, het opkomen als experts bij hoorzittingen voor overheidsinstellingen en het bezorgen van (technische) rapporten aan beleidsvoerders. Als tweede type is er de **financiële strategie**. In deze werkwijze benaderen de bedrijven de beleidsmakers met financiële steun. Deze strategie omvat onder andere rechtstreekse financiële steun, honoraria voor sprekers, reisvergoedingen of het opnemen van politieke functies door bedrijfsleiders. De laatste strategie van politieke beïnvloeding is de **draagvlakstrategie**. Bij deze strategie tracht het bedrijf zijn ideologie of politieke visie over te brengen op individuele burgers (en dus stemmers), die op hun beurt de beleidslijnen van het bedrijf overdragen naar de politieke actoren. In tegenstelling tot de vorige twee methodieken, werkt deze indirect in op de beleidsfiguren. De doelwitten van de draagvlakstrategie zijn individuen die op een bepaalde manier gelinkt zijn aan het bedrijf. Deze worden door het bedrijf beïnvloed via *grassroots* mobilisatie, indirecte lobbying (*advocacy advertising*), *public relations*, persconferenties of programma’s van politieke scholing.¹⁷

¹⁵ Hillman en Hitt, “Corporate Political Strategy Formulation”, 834.

¹⁶ Hillman en Hitt, “Corporate Political Strategy Formulation”, 835.

¹⁷ Hillman en Hitt, “Corporate Political Strategy Formulation”, 834–35.

Hoofdstuk 2

Context en literatuuronderzoek

Om een goed beeld te krijgen van de manier waarop de Union Minière du Haut-Katanga inspeelde op de politiek, is het nuttig om wat dieper in te gaan op de context. In het volgende onderdeel zal achtereenvolgens worden ingegaan op het Belgische politieke landschap, het Belgische koloniaal beleid, de ontwikkelingen in de kolonie en de geschiedenis en organisatie van de Union Minière du Haut-Katanga.

2.1 Politieke context in België (1945-1967)

2.1.1 Evoluties van de belangrijkste politieke partijen

Hoewel de rechtse partijen na de Tweede Wereldoorlog veel terrein hadden verloren, bleef er een grote diversiteit bestaan van Belgische politieke partijen op ideologisch en levensbeschouwelijk vlak. Dit zorgde in de jaren '40 en '50 vaak voor spanningen die uitmondde in hevige discussies over de rol van de koning, het onderwijs en het koloniale beleid. Om goed te kunnen inschatten op welke manier de UMHK inspeelde op de politiek, is het belangrijk om de relaties tussen de diverse politieke partijen en regeringen in kaart te brengen.

Toen België bevrijd werd in 1944, ging dit gepaard met een vernieuwingsdrang, maar eveneens een nog sterkere behoefte voor het herstel en de verdere uitbouw van het vooroorlogse Belgische politieke bestel. Waarden als economisch liberalisme, burgerlijk parlementarisme en het begin van een sociale overlegpolitiek werden hoog in het vaandel gedragen. Dit impliceerde ook dat de stromingen die zich voor en tijdens de oorlog tegen deze waarden hadden opgesteld, moesten worden ontmanteld. De leidraad van het politieke beleid in de periode 1944-1950 zou dan ook bestaan uit

enerzijds het indijken van de communistische opmars en anderzijds de extreemrechtse ideologieën afbouwen via repressie en epuratie. Tegen 1950 waren de meeste van de grote partijen structureel hervormd, al bleek vrij snel dat er inhoudelijk slechts gematigde aanpassingen hadden plaatsgevonden.¹

De grootste verandering na de oorlog was zichtbaar aan de rechterzijde van het politieke spectrum. Partijen die voor en tijdens de oorlog een vrij grote populariteit genoten, zoals het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en Rex verdwenen volledig van het politieke toneel wegens hun collaboratie met de bezetter. Gedurende een tiental jaar kende de Belgische politieke scene geen Vlaams nationalistische partijen. Dit veranderde met de oprichting van de Volksunie in 1954, maar deze partij verwierf tijdens de verkiezingen van 1954 en 1958 slechts 2% van de stemmen. Het zou duren tot de jaren '70 voordat Vlaams-nationalistische partijen opnieuw voet aan grond kregen met de Vlaams Nationale Partij.²

Door haar inspanningen tijdens de oorlog en de bevrijding, genoot de Kommunistische Partij van België (KPB) veel prestige en sympathie. De partij had namelijk geholpen met de organisatie van een gewapend partizanenleger en was toegetreden tot het Onafhankelijkheidsfront, waardoor ze een bijzonder hoge tol aan mensenlevens hadden betaald. De populariteit werd eveneens aangewakkerd door de successen van het Sovjetleger. Verder hadden ze het vacuüm van de traditionele socialistische vakbonden grotendeels opgevuld. De partij stelde zich na de oorlog op als directe concurrent van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) en matigde haar toon, waardoor het moeilijker was voor de socialisten om de KPB frontaal aan te vallen.³ De KPB kende aanvankelijk successen in de naoorlogse periode: in 1946 stuurden ze 23 volksvertegenwoordigers naar het Parlement. Dit succesverhaal zou echter niet lang standhouden door tegenwerkingen van de Socialisten en de andere partijen. In 1949 viel de partij terug tot 12 zetels en in 1958 had ze nog slechts twee volksvertegenwoordigers.⁴

De socialisten hadden geen gemakkelijke opdracht om hun vooroorlogse positie te heroveren. De Belgische Werkliedenpartij was in augustus 1940 ontbonden door haar voorzitter Hendrik de Man, die tijdens de oorlog een neutrale politiek aanhing.⁵ Tijdens de oorlogsjaren was de vakbeweging ineengestort en waren de overige zuilorganisaties afgetakeld. Ondertussen snoepten de communisten stemmen af langs de linkerkzijde. Daarbij was de partij intern verdeeld in een 'Londense' groep, bestaande uit vooroorlogse politici (o.a. Paul-Henri Spaak of Camille Huysmans) en een jongere, radicalere groep die illegaal het verzet had gesteund in België (o.a. Achiel Van Acker, Louis Major, Edward Anseele en Antoon Spinoy). Dankzij de uitgekende voorbereidingen van deze laatste groep, slaagde de partij erin bijzonder snel te herrijzen bij de bevrijding. De Londense en de clandestiene

---

¹ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 247.

² Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:434–36.

³ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 248–49.

⁴ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:434.

⁵ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:435.

groepen stonden vrij snel op dezelfde lijn: ze opteerden niet voor radicale structurele veranderingen, maar eerder voor een herstel van de parlementaire democratie (gekoppeld aan een hard optreden tegen de collaboratie), een meer geleide economie en de uitbreiding van een systeem van sociale zekerheid voor alle werknemers. Bovendien waren beide groepen vrij gelijkwaardig vertegenwoordigd in het hoogste bestuursorgaan van de partij. De partij onderging in 1945 een structurele en symbolische reorganisatie en werd omgedoopt tot Belgische Socialistische Partij - Parti Socialiste Belge (BSP-PSB). Ook de socialistische vakbond BVV onderging een naamswijziging en werd in april 1945 omgevormd tot het Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV).⁶ In de naoorlogse periode zouden de socialisten zich onder druk van de communistische concurrentie radicaler opstellen. Dezelfde tegenstellingen tussen socialisten en communisten waren ook voelbaar op vakbondsvlak. Het ABVV, dat de vakbonden van beide ideologieën verenigde, was het toneel van een machtsstrijd, die uiteindelijk zou eindigen in het voordeel van de socialisten. De BSP was misschien wel de partij die het snelst herstelde na de oorlog, wat ook te zien was aan de opeenvolging regeringen waar de BSP in betrokken was. Het electoraat van de BSP bereikte een hoogtepunt in 1954 met 37,34%, maar dit begon daarna langzaam af te nemen.⁷

De katholieke familie kwam niet als een homogeen blok uit de oorlog. Dit had te maken met de verdeeldheid van de katholieken tijdens de oorlogsjaren. Door haar antisovjethouding en haar steun aan het autoritaire corporatisme had ze niet systematisch elke vorm van samenwerking met de Duitsers categoriek afgewezen. Hierdoor had de katholieke beweging naast actieve verzetsleden ook voorstanders van de 'nieuwe orde' in haar rangen. De traditionele agenda van de partij, met een sterke uitvoerende en koninklijke macht, de afschaffing van het algemeen stemrecht, de oprichting van een corporatistische Senaat en de verscherping van de normen voor verkiesbaarheid, konden niet lang standhouden in het naoorlogse politieke klimaat. Het Katholiek Blok besepte dat het tijd was voor een grondige reorganisatie en een herziening van haar programma. Via doorstroming vanuit het Algemeen Christelijk Werknemersverbond (ACW) kon de partij een verjongd imago presenteren bij het stichtingsproces van de Christelijke Volkspartij - Parti Social-Chrétien (CVP-PSC) in augustus 1945. Een nieuwe generatie CVP'ers trad aan, die de partij nog lang zouden domineren (o.a. Theo Lefèvre, Renaat Van Elslande, Pierre Harmel, Philip Houben en Jos De Saeger). Volgens het Kerstprogramma van 1945 stond de partij nu open voor alle Belgen, gelovigen en anderen, zolang ze het christendom huldigden als grondslag van de Westerse beschaving. De CVP trachtte te evolueren naar een a-confessionele eenheidspartij in plaats van een traditionele standenmaatschappij zoals het Katholiek Blok was geweest. Ondanks het vernieuwde imago, waren de politieke hervormingen die

---

⁶ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 248-51.

⁷ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:435.

men voorstond niet onverdeeld progressief. Ook bleven de middenstand, Boerenbond en vooral de werknemers via het ACV (Algemeen Christelijk Vakverbond) de belangrijkste steunpilaren van de partij. De partij behaalde haar beste scores tijdens de Koningskwestie in 1950 (47,68%) en kende vanaf dan een langzame afname van haar stemmen tot de jaren '70.⁸ Vanuit de katholieke stroming ontstond er ook kortstondig een tweede partij, de Union Démocratique Belge (UDB), die tussen augustus 1945 en januari 1946 in de regering zou zetelen maar uiteindelijk snel aanhang zou verliezen door een zwakke partijstructuur en een veroordeling door de bisschoppen.⁹ In 1946 behaalde de partij slechts een zetel en verdween ze meteen uit het politieke landschap.¹⁰

De Liberale Partij, die sinds de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht in 1919 naar de derde plaats in de politieke rangschikking was afgegleden (na de socialisten en katholieken), zag haar aandeel na de oorlog aanvankelijk nog inkrimpen tot amper 11% in 1958. De Liberalen gingen in tegenstelling tot de katholieken en socialisten minder snel over tot herstructurering: pas in 1961 wijzigde de partij haar programma en onderging ze een naamsverandering in Partij voor Vrijheid en Vooruitgang – Parti pour la Liberté et le Progrès (PVV-PLP). Ze verlieten hun oude antiklerikale programma, zodat zowel gelovigen als vrijzinnigen lid konden worden.¹¹ **Tabel 2** geeft een overzicht van de samenstelling van de Belgische regeringen van 1944 tot 1968.

Tabel 2 Chronologisch overzicht van de Belgische regeringen van 1944-1968¹²

Naam regering	Datum	Partijen in regering
Hubert Pierlot (Kath.)	27 sept. 1944 – 7 feb. 1945	Kath.-Lib.-Soc.-Com.
Achiel Van Acker I (BSP-PSB)	12 feb. 1945 – 2 aug. 1945	Kath.-Lib.-Soc.-Com.
Achiel Van Acker II (BSP-PSB)	2 aug. 1945 – 9 jan. 1946	Soc.-Lib.-Com.-UDB
Paul-Henri Spaak I (BSP-PSB)	13 mrt. 1946 – 19 mrt. 1946	Soc.
Achiel Van Acker III (BSP-PSB)	13 mrt. 1946 – 10 juli 1946	Soc.-Lib.-Com.
Camille Huysmans (BSP-PSB)	3 aug. 1946 – 12 mrt. 1947	Soc.-Lib.-Com.
Paul-Henri Spaak II (BSP-PSB)	20 mrt. 1947 – 27 juni 1949	Soc.-Kath.
Gaston Eyskens I (CVP)	11 aug. 1949 – 6 juni 1950	Kath.-Lib.
Jean Duvieusart (PSC)	8 juni 1950 – 11 aug. 1950	Kath.
Joseph Pholien (PSC)	16 aug. 1950 – 9 jan. 1952	Kath.
Jean Van Houtte (PSC)	15 jan. 1952 – 12 april 1954	Kath.
Achiel Van Acker IV (BSP-PSB)	22 april 1954 – 2 juni 1958	Soc.-Lib.

⁸ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:434–35.

⁹ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 251–53.

¹⁰ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:434.

¹¹ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:435–36.

¹² Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 535–36.

Gaston Eyskens II (CVP)	23 juni 1958 – 6 nov. 1958	Kath.
Gaston Eyskens III (CVP), Albert Lilar (Lib.)	6 nov. 1958 – 27 mrt. 1961	Kath.-Lib.
Theo Lefèvre (CVP), Paul- Henri Spaak (BSP-PSB)	25 apr. 1961 – 24 mei 1965	Kath.-Soc.
Pierre Harmel (PSC), Antoon Spinoy (BSP-PSB)	28 juli 1965 – 11 feb. 1966	Kath.-Soc.
Paul Vanden Boeynants (PSC), Willy De Clercq (PVV)	19 mrt. 1966 – 7 feb. 1968	Kath.-Lib.

Zoals eerder aangehaald zouden twee voornamelijk vakbonden (de socialistische en de christelijke) ook herstructureringen doormaken na de oorlog. De aanhang van de vakbonden was net zoals deze van de partijen verdeeld: het ACV overheerste in Vlaanderen en het ABVV in Wallonië. Het socialistische ABVV werd opgericht in 1945 als fusie van het Belgisch Vakverbond (BVV) en andere linkse vakbonden die tijdens de oorlog waren ontstaan. Aanvankelijk hadden de communisten een overwicht in het ABVV, maar deze meerderheid werd doorheen de jaren ingeperkt. Het ABVV zou een van de sterkste pijlers van de Belgische socialistische beweging blijven totdat de unitaire socialistische partij in 1978 uiteenspatte. Het ACV werd opgericht in 1921 als onderafdeling van het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW). Na de Tweede Wereldoorlog wist het ACV zijn oorspronkelijke achterstand op het ABVV geleidelijk in te halen.¹³ Het ABVV en het ACV zouden zich vanaf het einde van WO II steeds meer beginnen uitbreiden naar Belgisch Congo. De gevolgen hiervan worden uitgebreid besproken in het casuonderzoek (3.3.5.4).

2.1.2 Naoorlogse politieke tegenstellingen

Het einde van de Tweede Wereldoorlog verscherpte de grote ideologische en levensbeschouwelijke tegenstellingen van de verschillende Belgische politieke partijen. Het is interessant deze tegenstellingen te illustreren aan de hand van de twee grootste politieke gebeurtenissen van de naoorlogse jaren: de Koningskwesitie en de Schoolstrijd.

De achterliggende oorzaken van de Koningskwesitie stammen van de acties van Leopold III tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na de Duitse inval in België, weigerde de koning de regering te volgen en in ballingschap te gaan. In navolging van zijn vader Albert I, koos hij ervoor in België te blijven, wat kwaad bloed zette bij de regering. Na de oorlog vormden er zich twee fronten: de antikoningsgezinden

¹³ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:437.

en de koningsgezinden. De eerste groep waren degenen die actief hadden meegewerkt met de geallieerden. Hieronder vielen grofweg de leden van de Londense regering en de communistische, socialistische en liberale zuilinstellingen. Ze zagen Leopold III als het symbool van het 'attentisme' en de collaboratie. Ze hadden problemen met zijn neutraliteitspolitiek, zijn voorkeur voor een sterk uitvoerend gezag, zijn ontmoeting met Hitler in 1940, zijn huwelijk met de niet-adellijke Liliane Baels en het feit dat hij de Jodenvervolgingen niet openlijk had afgekeurd. Aan de andere kant van het spectrum stonden de koningsgezinden, die voornamelijk de katholieke wereld omvatte. Wanneer België in 1945 werd bevrijd, wilde de Belgische regering Pierlot de koning enkel ontvangen indien hij daarna afstand zou doen van de troon. Vijf jaar lang werd er gediscussieerd onder de twee groepen of de koning terug mocht komen naar België. Uiteindelijk werd in 1950 een referendum georganiseerd om deze vraag te beantwoorden. Hoewel 58% van de Belgen een terugkeer van Leopold III steunde, legde de uitslag een grote verdeeldheid tussen Vlaanderen en Wallonië bloot. Terwijl 72% van de Vlamingen stemden voor een terugkeer, stemden de Walen massaal tegen. Onder deze omstandigheden werd Leopold uiteindelijk gedwongen te abdiceren op 16 juli 1950. De troon werd nagelaten aan zijn zoon, Boudewijn.¹⁴

De (tweede) Schoolstrijd was een politieke krachtmeting tussen de katholieken en de vrijzinnigen (socialisten en liberalen) tussen 1950 en 1958. Vanaf juni 1950 was er een katholieke regering aan de macht in België. De minister van Onderwijs, Pierre Harmel, begon het jaar nadien met een katholieke onderwijspolitiek. Hieronder vielen de verdubbeling van de toelagen aan het vrij middelbaar onderwijs en het eenvoudiger maken voor niet-gediplomeerden financieel gelijkgeschakeld te worden aan gediplomeerden. Deze laatste regelgeving was uiterst belangrijk voor de katholieken, aangezien de meeste lesgevende priesters niet in het bezit waren van een diploma. Er werd een grondslag gelegd voor de oprichting van openbare technische scholen, maar deze werden tegelijk aan voorwaarden verbonden. De vrijzinnigen beschouwden de wetten-Harmel als een regelrechte oorlogsverklaring. Ze hadden problemen met de grootte van de toegekende subsidies en ze zagen de wetten als een manoeuvre om het rijksonderwijs in een tweederangpositie te houden. Omdat de liberalen en socialisten minder eensgezind waren dan de katholieke zuil, duurde het tot 1954 vooraleer ze de wetten konden bestrijden. De socialistisch-liberale regering die in dit jaar tot stand kwam en vier jaar aan de macht zou blijven, zou alles doen om de onderwijswetten van Harmel terug te draaien. De socialistische minister Leo Collard stelde in 1954 een nieuwe onderwijswet voor. Hierin werd een vrije keuze tussen godsdienst of niet-confessionele moraal gewaarborgd, kon de Staat autonome rijkslagere scholen oprichten en werd het ambt van leraar beschermd door diploma's te eisen. Wanneer in 1958 de CVP-PSC opnieuw in de macht kwam, waren alle partijen het erover eens

---

¹⁴ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 269–72.

dat het schoolconflict moest worden opgelost. Na enkele maanden (6 november 1958) kwam er een compromis, onder de vorm van het Schoolpact. Hoewel hier ideeën van de katholieken en de vrijzinnigen in werden verwerkt, moet worden opgemerkt dat de katholieken zonder twijfel het best uit de Schoolstrijd kwamen. Ze slaagden erin het volgende decennium het overwicht van katholieke scholen te handhaven en uit te breiden.¹⁵

2.2 Het Belgische koloniaal beleid

In 1908 werd Congo Vrijstaat, het privéproject van koning Leopold II, die het land de voorgaande 23 jaar had bestuurd als absolute vorst, overgenomen door de Belgische staat. België kreeg prompt de opdracht zo snel mogelijk een institutioneel kader uit te bouwen in haar nieuwe kolonie. In hetzelfde jaar werd het 'Koloniaal Charter' gestemd, dat de instellingen en mechanismen vastlegde waarmee Congo bestuurd zou worden.

De Belgische politieke elite na Leopold II zou nooit veel belangstelling tonen voor Congo en de andere kolonies. Het Belgische Afrikabeleid wordt door Rik Coolsaet omschreven als een 'politiek van onderaanneming', die zich hoofdzakelijk beperkte tot het steunen van plaatselijke belangengroepen, waarvan de Société Générale du Belgique (SGB) de grootste was. Theo Lefèvre stelde zich aan het einde van zijn politieke carrière retorisch de vraag wie er nu eigenlijk belang hechtte aan Congo: *"Wel, de grote zakenwereld en de missies. Wel nu, hoe meer de anderen daar buiten bleven, hoe liever de missies het hadden en hoe liever de zakenwereld het had."* Congo werd beheerd door wat de men de 'koloniale drievuldigheid' kan noemen: de koloniale ondernemingen, de missies en het koloniale bestuur.¹⁶ Samen ontwierpen ze een beleid dat hun belangen zo goed mogelijk probeerde te beschermen, onder het mom van een beschavingsmissie.¹⁷ Deze vorm van bestuur was gegroeid uit het 'mijnplan' van Leopold II uit 1906, dat als doel had de industriële exploitatie van Belgisch-Congo te onttrekken van het toezicht van de regering en het Parlement. Niet toevallig werd ook de Union Minière du Haut-Katanga opgericht in ditzelfde jaar.¹⁸ De industriële en financiële koloniale ondernemingen kregen vrij spel over de grondstoffen van het land en richtten zich op het algemeen beheer van de kolonie. De missionarissen hielden zich bezig met 'moraliteit', onderwijs en ziekenzorg. Het Ministerie van

---

¹⁵ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 282–89.

¹⁶ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 439.

¹⁷ Jean-Philippe Peemans, "Imperial Hangovers: Belgium - The Economics of Decolonization", *Journal of Contemporary History* 2, nr. 15 (1980): 262.

¹⁸ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 439.

Koloniën diende als overkoepelend bestuursorgaan van de kolonie. Dit ministerie was vrij sterk op zichzelf gericht en wenste zo weinig mogelijk samen te werken met het Ministerie van Buitenlandse Zaken.¹⁹

2.2.1 De ‘koloniale drievuldigheid’

De **eerste** pijler van het koloniale beleid was het Belgische **koloniale bestuur** zelf. De organisatie en bevoegdheden werden vastgelegd in het voornoemde Koloniaal Charter van 1908. Hierin werd onder meer beslist dat de Belgische wetgevende kamers het hoogste bestuursorgaan zouden worden en dat de financiën van België en Congo rigoureuus gescheiden zouden blijven. Ook werd de functie van minister van Koloniën in het leven geroepen, die een volwaardig lid van de regering werd. Hij had eigen wetgevende bevoegdheden via het uitvaardigen van decreten, die hij steeds moest voorleggen aan de nieuw Koloniale Raad, een louter raadgevend orgaan. Het centrale gezag in Congo zou vertegenwoordigd worden door de gouverneur-generaal, die een autonome, maar erg beperkte beslissingsmacht had. Congo werd verder opgedeeld in verschillende lokale besturen, zijnde provincies, districten en gewesten, die beheerd werden door respectievelijk gouverneurs, commissarissen en beheerders. Op dit laatste niveau werd er geëxperimenteerd met *indirect rule*, waarbij de inlandse chefs het koloniale gezag helpen via *chefferies*. Verder besliste het Koloniaal Charter ook dat sommige rechten, zoals persvrijheid en vrijheid van vereniging, niet van kracht zouden zijn in Congo.²⁰ In **Tabel 3** en **Tabel 4** worden de ministers van Koloniën vanaf 1939 en de gouverneurs-generaal van Congo vanaf 1908 weergegeven.

Tabel 3 Ministers van Koloniën van België (vanaf 8 augustus 1958: minister van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi), 1939-1960²¹

Minister van Koloniën/Minister van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi	Periode
Albert De Vleeschauer (Kath.)	18 april 1939 – 7 februari 1945
Edouard De Bruyne (Kath.)	12 februari 1945 – 2 augustus 1945
Robert Godding (Lib.)	2 augustus 1945 – 9 januari 1946
Lode Craeybeckx (Soc.)	13 maart 1946 – 19 maart 1946
Robert Godding (Lib.)	31 maart 1946 – 12 maart 1947
Pierre Wigny (CVP-PSC)	20 maart 1947 – 11 augustus 1950
André Dequae (CVP-PSC)	16 augustus 1950 – 12 april 1954

¹⁹ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 439.

²⁰ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 38–39.

²¹ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:939–44.

Auguste Buisseret (Lib.)	22 april 1954 – 5 juli 1958
Léon Pétillon (CVP-PSC) (extra-parlementair)	5 juli 1958 – 6 november 1958
Maurits Van Hemelrijck (CVP-PSC)	6 november 1958 – 3 september 1959
August De Schryver (CVP-PSC) ²²	3 september 1959 – 30 juni 1960

Tabel 4 Lijst van gouverneurs-generaal van Belgisch-Congo (1934-1960)²³

Gouverneur-generaal	Periode
Baron Théophile Wahis	18 oktober 1908 – 20 mei 1912
Félix Fuchs	20 mei 1912 – 5 januari 1916
Eugène Henry	5 januari 1916 – 30 januari 1921
Maurice Lippens	30 januari 1921 – 24 januari 1923
Martin Rutten	24 januari 1923 – 27 december 1927
Auguste Tilkens	27 december 1927 – 14 september 1934
Pierre Ryckmans	14 september 1934 – 31 december 1946
Eugène Jungers	31 december 1946 – 1 januari 1952
Leon Pétillon	1 januari 1952 – 5 juli 1958
Hendrik Cornelis	5 juli 1958 – 30 juni 1960

De **tweede** hoeksteen van het Belgische koloniaal beleid waren de economische en **financiële groepen**. Het koloniaal regime voerde systematisch een beleid waarbij grote door de staat gefinancierde ondernemingen werden ondersteund en de uitbreiding van kleine ondernemingen werd geremd. De holdings focusten zich op hun beurt steeds meer op de kolonie en minder op investeringen in andere landen. Het klimaat van relatieve rust en stabiliteit in de kolonie en de hoge *returns* van de koloniale projecten stonden namelijk in scherp contrast met de onzekerheid in het buitenland met na WO I onder andere de geslaagde Russische revolutie en de onstabiliteit in China. Hierdoor werd de Congolese economie snel volledig beheerst door deze financiële groepen. Tegen de jaren '30 behoorde drie vierde van de aandelen van de kolonie toe aan vier Belgische holdings (waarvan de Société Générale ongeveer twee derde beheerde).²⁴ De Société Générale begon vanaf de jaren '20 aan een

²² De Schryver werd vanaf 17 november 1959 bijgestaan door Raymond Scheyven (CVP-PSC) als minister zonder portefeuille belast met economische en financiële zaken van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi en vanaf 16 mei 1960 door Walter Ganshof van der Meersch als minister belast met Algemene Zaken in Afrika.

²³ Isodore Ndaywel è Nziem, *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique* (Louvain-la-Neuve: Duculot, 1998), 375–76.

²⁴ Peemans, "Imperial Hangovers: Belgium", 261–62.

uitgebreide investeringspolitiek en bouwde haar mijnactiviteiten in Congo uit. In Katanga, de regio met de meeste mijnbouwbelangen, zagen de vertegenwoordigers van de Union Minière zich als ware verdedigers van de Belgische belangen en behandelden ze de consuls-generaal met een zekere minachting. De Belangen van België in Congo waren groot. Zo rekenden ze bijvoorbeeld enorm op Congo als leverancier van grondstoffen: in 1945 was elf procent van alle invoer naar de *Belgisch Luxemburgse Economische Unie* (BLEU) afkomstig uit Congo. Geen wonder dat de hele maatschappelijke structuur van de Kolonie dan ook gericht was op het verzekeren van deze economische belangen. De Belgische staat ondersteunde de koloniale ondernemingen door middel van infrastructuurwerken, rekrutering en de opleiding van werknemers. Verder duidde het Ministerie van Koloniën vertegenwoordigers aan van de Belgische staat die zitting hadden in de koloniale ondernemingen.²⁵

De **derde** pijler van het koloniale beleid waren de **missies**, waarvan de katholieke verreweg de grootste waren. Deze werden voor het eerst uitgezonden naar Congo Vrijstaat door Leopold II om het Belgische karakter van de kolonie te versterken. De koning schonk bepaalde voordelen aan de katholieke missies, die zich op deze wijze konden uitbouwen en een comparatief voordeel hadden op de andere (o.a. protestantse) missies. Dit voordeel zouden de katholieken doorheen de gehele koloniale periode behouden: in 1955 waren er 4.978 katholieke en 1.357 protestantse missionarissen in Congo.²⁶ In 1906 werden de doelstellingen van de katholieke missies vastgelegd in een overeenkomst tussen Congo Vrijstaat en de Heilige Stoel – het centrale bestuursorgaan katholieke Kerk (het Vaticaan) – waarin de Congolese staat toestond om kosteloos en voor eeuwig gronden (van 100 tot 200 hectare²⁷) af te staan aan de katholieke missies op voorwaarde dat ze onderwijs organiseren voor de Congolezen.²⁸ Ook in de periode van Belgisch Congo verstevigden de katholieke missies hun greep op de kolonie, wat ze meermaals deed botsen met het koloniale beleid. Zo ontstonden er spanningen met de eerste minister van Koloniën Jules Renkin, die weigerde in te gaan op sommige ‘richtlijnen’ uit katholieke hoek en met de liberale gouverneur-generaal Maurice August Lippens, die aldus de Kerk een ‘anti-missionarissen’-politiek voerde tussen 1921 en 1922.²⁹ De verhouding tussen het koloniale bestuur en de missies zou doorheen de hele koloniale periode gespannen blijven. Toch bleven de missies nuttig voor de koloniale overheid, die hen zagen als ideaal middel voor sociale controle.³⁰ Van het einde van de jaren '40 tot diep in de jaren '50 ontstond er opnieuw een ideologische clash tussen de missies en

---

²⁵ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 440–41.

²⁶ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 16.

²⁷ Marvin D. Markowitz, “The Missions and Political Development in the Congo”, *Africa: Journal of the International African Institute* 3, nr. 40 (1970): 237.

²⁸ Bambi Ceuppens, *Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op “blank” en “zwart” in Belgisch Congo* (Gent: Academia Press, 2003), 434.

²⁹ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 65.

³⁰ Markowitz, “The Missions and Political Development in the Congo”, 236.

de Belgische politieke wereld. De ‘anti-missiematregelen’ van minister Buisseret, hadden verregaande gevolgen, waardoor de koloniale drievuldigheid grotendeels ten einde liep (cf. infra).

2.2.2 Het koloniaal beleid tot het einde van WO II (1908-1945)

Het beleid van Leopold II in Congo Vrijstaat tussen 1885 en 1908 was autoritair en mercantilistisch, gericht op het verschaffen van winstgevendende vooruitzichten aan privéondernemingen, die deze kans met beide handen zouden aangrijpen. Leopold II financierde de aanleg van spoorwegen doorheen het land en expedities naar de grondstofrijke Katangaregio. Belgische financiële groepen kregen grote privileges in de kolonie, zij het steeds in hechte samenwerking met de staat. Toen de kolonie in 1908 werd overgedragen aan de Belgische staat, werd deze samenwerking zelfs nog hechter. Ze zou het koloniale beleid van België blijven bepalen tot de onafhankelijkheid.³¹

In de jaren 1920 werden debatten gevoerd over wat het juiste plan van actie was voor het beheer van de kolonie. Industrialisering was een optie, maar de missies, aangevuld door sommige kolonialen, vroegen zich af of een meer ruraal Congo niet interessanter zou zijn voor de ontwikkeling van het land, gebaseerd op de christelijke basisbeginselen.³² Deze debatten kwamen verder tot ontplooiing in de jaren '30, wanneer er voor het eerst openlijke kritiek kwam op de Belgische ‘politiek van onderaanneming’ vanuit België. Kroonprins Leopold III gaf in 1933 een toespraak in de Senaat, waar hij zich opwierp als verdediger van de Afrikaanse landbouw, die zou moeten gestimuleerd worden door het opzetten van ‘inlandse landbouwondernemingen’ (*paysannats indigènes*).³³ Ook in het Parlement werden hierover debatten gevoerd. Toen minister van Koloniën Paul Crokaert in 1933 de koloniale ambtenaren ervan beschuldigde een te nauwe band te hebben met het bedrijfsleven, werd hij kort nadien – naar eigen zeggen – gedwongen ontslag te nemen omdat de Société Générale zijn beleid niet langer accepteerde.³⁴ In 1934 verscheen een ophefmakend parlementair verslag waarin de katholieke senator Danier Leyniers zich eveneens kante tegen de almacht van de financiële holdings.³⁵

De debatten over de ontwikkeling van de Congolese kolonie en de kritiek op de grootindustrie in Congo doofden uit vanaf de aanloop naar WO II. Een andere strijd, met name deze over de plaats van de religieuze instellingen en de katholieke missies in het koloniale systeem zou oplaaien na WO II (cf. infra).

---

³¹ Peemans, “Imperial Hangovers: Belgium”, 260–61.

³² Vanthemsche, *Congo. De impact*, 63.

³³ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 64.

³⁴ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 440–41.

³⁵ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 64.

In de Tweede Wereldoorlog ontstond er opnieuw wrijving tussen de Belgische politieke wereld en de Belgische bedrijven in Congo. Niet alle holdings waren het namelijk eens met de beslissing van de Belgische Gouverneur-generaal Pierre Ryckmans om zich aan te sluiten bij de geallieerden.³⁶

2.2.3 Het koloniaal beleid na de Tweede Wereldoorlog (1945-1960)

In de tien jaar na de oorlog slaagden de Belgische financiële groepen erin hun geprivilegieerde winstgevende investeringen in Congo verder te zetten. Tegelijk konden de bedrijven zich vrijwaren van politieke inmengingen van het moederland. Dit werd mogelijk door het nieuwe beleid van het koloniale bestuur na WO II, dat streefde naar de stabilisatie van Belgisch Congo op lange termijn. Dit beleid had drie doelstellingen: ten eerste moesten de levensomstandigheden van de werknemers worden verbeterd. Ten tweede werd een poging ondernomen een Congolese middenklasse te creëren met onder andere benoemingen van ambtenaren en leerkrachten van de lagere school. Ten derde werd een plan opgesteld voor de modernisatie van de infrastructuur met als doel de private economische activiteiten in de kolonie in stand te houden en te bevorderen. Het kader voor deze realisaties werd uit de doeken gedaan in het Tienjarenplan dat zou ingaan vanaf 1949 (cf. infra).³⁷

2.2.3.1 Russische en Amerikaanse dreiging

Het einde van de oorlog bracht meteen een nieuwe vijand met zich mee: de Sovjet-Unie en het communisme. De activiteiten van Moskou werden met argusogen gevolgd. Hoewel het communisme nooit echt voet aan de grond zou krijgen in Congo, ontstond er in de naoorlogse periode wel een ware paranoia voor alles wat communistisch van aard zou kunnen zijn. De Belgische overheid wilde Congo koste wat het kost vrijwaren van de Sovjetinvloed, aangezien het land als uitvalsbasis zou kunnen worden gebruikt in Afrika, indien het ooit tot een gewapend conflict zou komen met de Russen.³⁸

Doorheen de jaren '50 zou er naast de Sovjet-Unie ook een andere dreiging opduiken, die de Belgische regering en bedrijfswereld zorgen zou baren. De VS, met haar opportunistisch antikolonialisme, gekoppeld aan hun kennis van de enorme hoeveelheden natuurlijke rijkdommen die aanwezig waren in Congo, zouden een gevaar kunnen betekenen voor het voortbestaan van de Belgische kolonie. Doorheen de jaren '40 en '50 klonken er vanuit Amerikaanse kringen uiteenlopende commentaren over de Belgische kolonisatiepolitiek in Congo. Enerzijds werd er vol lof gesproken over de verbeterde materiële omstandigheden voor de inheemse Congolese bevolking na de 'duistere periode' van Leopold II, maar anderzijds kwam er ook kritiek op de verwaarlozing van de culturele en politieke

---

³⁶ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 441-42.

³⁷ Peemans, "Imperial Hangovers: Belgium", 265-66.

³⁸ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 129.

ontwikkeling van de autochtone bevolking. Het Belgische koloniale beleid zag de houding van de Amerikanen aan als een teken dat ze niets afwisten van de koloniale realiteit. Volgens hen was een politieke emancipatie van de inheemse Congolezen prematuur en zou dit gevaarlijk kunnen zijn voor Congo en België. Ze probeerden dan ook de vorming van een zwarte intellectuele elite te vermijden. België wilde bewijzen dat ze er zelf in konden slagen Congo uit de ‘onderontwikkeling’ te halen, wat bijvoorbeeld duidelijk werd met het ambitieuze ‘Tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Congo’ dat zou lopen van 1949 tot 1959. De strategie van België was om de politieke onafhankelijkheid af te wenden door het land economisch te moderniseren. Al bij al zouden de relaties tussen de Verenigde Staten en België tussen 1945 en 1960 veeleer afstandelijk blijven. De VS sprak zich weliswaar uit over het trage tempo waarmee de politieke emancipatie van Congo op gang kwam, maar tegelijk wilde het bondgenoot België niet tegen de haren strijken.³⁹

2.2.3.2 Politieke nonchalance in België

De Belgische nonchalance tegenover Congolese aangelegenheden die buiten het ondersteunen van de economische belangengroepen lagen, was opmerkelijk: het onderwerp Congo kwam bijvoorbeeld in de jaren vijftig bijna nooit ter sprake in de Belgische ministerraad. Op deze manier werden zaken zoals de opkomende segregatie uit het oog verloren.⁴⁰ De uitspraken van een woordvoerder van de Union Minière in 1954 staan hiermee in schil contrast. Hij verklaarde dat ze zich geen zorgen moesten maken over een onafhankelijkheidsbeweging in Congo, omdat het land geen rassenscheiding ervoer. De Congolees *“heeft niet het gevoel dat hij aanspraak moet maken op zijn rechten omdat niemand hem verbiedt een Europese bar, slagerij of Europees restaurant binnen te stappen.”*⁴¹ Ook besteedden de Belgische politici bijzonder weinig aandacht aan het uitstippelen van de politieke toekomst van Congo. Deze politieke achteloosheid verklaarde dan ook waarom alle actoren binnen de ‘koloniale drievuldigheid’ compleet verrast waren toen er vanaf 1956 een nationalistische beweging op gang kwam in Congo.⁴² De periode van 1956 tot de onafhankelijkheid maakt het voorwerp uit van mijn onderzoek. Dit is een uiterst interessante en onderbelichte periode in de geschiedenis van de UMHK waarin de ontkiemende paniek bij de bedrijfstop duidelijk zichtbaar werd. Gedurende de periode 1955-1960 zou de UMHK verwoede pogingen ondernemen om de touwtjes in handen te houden. Dit ging van het verspreiden van anticommunistische propaganda tot het financieel steunen van Congolese politieke partijen met als doel later op een goed blaadje te staan wanneer deze partijen ooit aan de macht zouden komen. Zie Hoofdstuk 3 voor de uitwerking van de casus Union Minière du Haut-Katanga.

---

³⁹ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 129–31.

⁴⁰ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 443.

⁴¹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 275.

⁴² Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 443.

2.2.3.3 Dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch-Afrika

Een belangrijke stap naar de dekolonisatie van Congo kwam er in 1955, toen professor en Congokenner Jef Van Bilsen het ‘dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch-Afrika’ publiceerde in het tijdschrift *De Gids op Maatschappelijk Gebied*. Als einddoel (na dertig jaar) beschreef hij een staatkundige associatie tussen België en een geleidelijk uit te bouwen Congolese federatie, die beide overkoepeld waren door de koning, een regeringscomité en een consultatieve parlementaire raad. De kolonialen en de bedrijven reageerden geschokt op dit “*al te stoutmoedige en onrealistische plan*”. Het plan was voor de Congolezen van onschatbare waarde. Het feit dat een Belg het mogelijk en nodig zag Congo op termijn onafhankelijkheid te geven, stak hen een hart onder de riem. Van Bilsen werd dan ook een geliefd persoon bij de opkomende politieke actoren. “*Wij zagen u als een profeet*”, moet Tshombe tegen Van Bilsen gezegd hebben toen Congo in 1960 onafhankelijk werd. Bovendien werd Van Bilsen in 1959 persoonlijk raadgever van de weldra eerste Congolese president Kasavubu. Later zou hij een grote rol spelen in de uitbouw van de Belgische ontwikkelings samenwerking.⁴³

2.2.3.4 De missies in de jaren ‘50

De missies ondergingen in de jaren ‘50 enkele belangrijke veranderingen. Door de ‘anti-missiepolitiek’ van Auguste Buisseret (cf. infra), begonnen vele missionarissen te beseffen dat ze hun traditioneel conservatisme achter zich moesten laten. Progressieve missionarissen die wilden breken met het verleden kregen meer inspraak in de missionaire kringen. 29 juni 1956 zou met de ‘Verklaring van de katholieke bisschoppen’ de definitieve breuk betekenen tussen de missies en het koloniaal bestuur. De missies, die voorheen een invloedrijke bemiddelende functie tussen de Congolese bevolking en het bestuur hadden gespeeld, namen van nu af aan meer en meer antikolonialistische standpunten in. De katholieke vakbond CSCC zou zich in deze periode uitbreiden en een belangrijke invloed uitoefenen op het ontluiken van het inheemse politieke bewustzijn. Bovendien zouden verschillende leden van de Congolese missiekringen functies opnemen in Congolese politieke partijen. Abako werd mede-opgericht door de Jesuïetenmissionarissen (J. Van Wing) en andere figuren zoals Abbé Jean Loya en Vader H. Matota speelden een belangrijke rol in deze partij. De invloed van de missionarissen in Abako zou wel langzamerhand afnemen naargelang de partij doorheen de jaren radicaler werd. De plundering van kerkelijke gebouwen tijdens de rellen van Leopoldstad in 1959 zou de missionarissen nog meer verontrusten, wat de politieke engagementen van de katholieke missies nog verder deed afnemen.⁴⁴

---

⁴³ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 9-20.

⁴⁴ Markowitz, “The Missions and Political Development in the Congo”, 243-44.

2.2.3.5 Diverse ministers van Koloniën en hun verwezenlijkingen

In het naoorlogse politieke beleid van België was er weinig continuïteit op het vlak van de ministeriële beleidsverantwoordelijkheden. Katholieke, liberale en socialistische ministers van Koloniën wisselden elkaar af in vier golfbewegingen: van 1945 tot 1947 (liberaal en socialistisch), 1947 tot 1954 (katholiek), 1954-1958 (liberaal) en 1958-1960 (katholiek).

Pierre Wigny was de eerste naoorlogse minister van Koloniën die langer dan een jaar zijn functie zou kunnen behouden. Zijn nalatenschap bestaat onder meer uit het ‘Tienjarenplan voor de sociale en economische ontwikkeling van Congo’, dat zou lopen van 1949 tot 1959. Het idee om de kolonie te besturen aan de hand van een groots opgezet plan speelde al even in de hoofden van Belgische politici. Pierre Ryckmans, gouverneur-generaal van Congo tussen 1934 en 1946, publiceerde in 1932 het manifest *Dominer pour servir*, waarin hij pleitte om Congo niet langer te beschouwen als een exploitatiekolonie en in plaats daarvan over te gaan tot een ‘ontwikkelingskolonie’. Hiermee bedoelde hij dat het Belgische koloniaal bestuur enkele grondige bijstellingen nodig had om de controle over het land te kunnen behouden. Het land moest ontwikkelen op een door België begeleide en gecontroleerde wijze, naar een op zijn eigen benen staande staat.⁴⁵ In 1944-45 begon Hendrik Cornelis (die de laatste gouverneur-generaal van Congo zou worden in 1958) aan een Tienjarenplan voor Congo. Door tegenwerkingen van de liberale minister van Koloniën Robert Godding, die nauwe banden had met de zakenwereld en weinig voor een dergelijk plan voelde, moest het plan worden uitgesteld tot de termijn van Wigny.⁴⁶ Het Tienjarenplan maakte een balans op van de stand van zaken en lanceerde projecten om de economie te heroriënteren. Ook werden er stappen ondernomen om de achteruitgang van de Congolese landbouw tegen te gaan, al zouden deze maatregelen uiteindelijk weinig succes kennen. Hoewel het plan blijk gaf van enige zelfkritiek, was het voornamelijk een voortzetting van de verheerlijking van het Belgische koloniale beleid en werd de kolonisatie zelf nooit ter discussie gesteld.⁴⁷ Jef Van Bilsen was niet te spreken over het plan en schreef erover in zijn boek:

*“Het plan is een haastige samenvoeging of opeenstapeling van projecten voor openbare werken, voorgesteld door de diverse administraties en parastatalen, en ook geïnspireerd door de grote mijnbouw- en andere ondernemingen, die machtiger waren dan de koloniale staat. Het plan mist visie, duidelijke objectieven en prioriteiten.”*⁴⁸

Een belangrijk debat dat opkwam in de jaren '50 was dit over de rol van de katholieke missies in Congo. De aanleiding hiervan waren de tegenstellingen in België (Schoolstrijd) die zich uitbreidden naar de kolonie. De strijd over de rol van de missies in koloniaal Congo begon toen minister van Koloniën

---

⁴⁵ Frans Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis*. (Berchem: EPO, 2007), 294.

⁴⁶ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis*, 295.

⁴⁷ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis*, 96-97.

⁴⁸ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 245.

Godding tussen 1945 en 1947 een einde probeerde te maken aan de achterstelling van de protestantse zendingen tegenover de katholieke. Ook legde hij de basis voor niet-confessioneel officieel onderwijs voor blanken in Congo. Deze maatregelen lokten de woede uit van de katholieke kerk, die enkele jaren later, tijdens de homogeen christelijke regeringen een ontwerpovereenkomst uitwerkte tussen België en Congo, wat op zijn beurt dan weer onrust veroorzaakte in antiklerikale kringen, omdat het de Kerk te veel zou bevoordelen. De overeenkomst werd uiteindelijk in 1954 afgevoerd.

Het wederwoord van de socialisten en liberalen zou niet lang op zich laten wachten. Wanneer deze twee partijen op 22 april 1954 voor het eerst samen een regering vormden, voerden ze in België een antiklerikale politiek, die ook werd voortgezet in de kolonie. De nieuwe minister van Koloniën **Auguste Buisseret** wilde breken met het typische Belgische anti-intellectualistische en paternalistische beleid waar de missies symbool voor stonden. Hij snoeide zwaar in de subsidies voor de missies⁴⁹ en besliste om onder andere de middelbare scholen toegankelijk te maken voor de zwarte bevolking, waardoor ondergeschikte functies in de administratie zouden kunnen worden toevertrouwd aan *évolués*. Hoewel deze stappen miniem waren in vergelijking met bijvoorbeeld Franse kolonies – er werden bijvoorbeeld geen toekomstige leidinggevende ambtenaren opgeleid aan de Belgische universiteiten om Congo op de onafhankelijkheid voor te bereiden – reageerden de katholieken geschokt⁵⁰ en zou er in Congo de komende jaren een ware schooloorlog uitbreken.⁵¹

De periode van Belgisch-Congo kwam tot ontknoping tijdens het Christelijk-Liberaal kabinet Eyskens-Lilar, dat de regering leidde van 6 november 1958 tot 27 maart 1961. De uitbreiding van het Congolees nationalisme en de politieke emancipatie tegen het einde van de jaren '50, met het ontstaan van partijen zoals Abako (1955), MNC (1958) en Conakat (1958), was de Belgische politici niet ontgaan.⁵² Aanvankelijk volgde het koloniale beleid het motto 'verdeel en heers'. Door gebruik te maken van de tegenstellingen tussen etnische groepen zou het land verdeeld genoeg blijven om er controle op te blijven uitoefenen. Zoals in Hoofdstuk 3 te lezen is, was ook de Union Minière een voorstander van het toepassen van deze strategie. De werkwijze zou echter een averechts effect hebben: de wildgroei van Congolese partijen en de intensivering van etnische twisten had als gevolg dat er een uiterst chaotische politieke situatie ontstond in Congo. Daarbij werd de roep om onafhankelijkheid – ook al was ze gebalkaniseerd – enkel luider.⁵³ De Belgische regering beseftte dat ze het dekolonisatieproces zou moeten versnellen. In zijn regeringsverklaring van 1 juli 1958 onderstreepte premier Eyskens de

---

⁴⁹ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 65.

⁵⁰ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 256.

⁵¹ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 65.

⁵² Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:498–99.

⁵³ K. Martial Frindéhié, *From Lumumba to Gbagbo: Africa in the Eddy of the Euro-American quest for Exceptionalism* (Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2016), 216–17.

noodzaak dat België zich uitsprak over de politieke toekomst van de Belgische kolonie. Het toenmalig homogeen CVP-kabinet benoemde voormalig gouverneur-generaal van Congo Léon Pétillon tot minister van Koloniën.⁵⁴

Pétillon ondernam een eerste poging om het Belgisch Afrikabeleid meer aan de eisen van de Congolese bevolking aan te passen. Een werkgroep, bestaande uit parlamentsleden van de drie grote partijen en voorgezeten door Pierre Ryckmans en later August De Schryver, kwam tot de vaststelling dat het geen zin had zich te verzetten tegen de nationalistische eisen in Congo. Ze stelde dan ook in januari 1959 een blauwdruk voor een langzame evolutie naar binnenlandse economie voor.⁵⁵ In de politieke en koloniale wereld werd het rapport bijzonder onverschillig onthaald.⁵⁶ De minderheidsregering van Eyskens werd na enkele maanden uitgebreid met de Liberale Partij en Pétillon werd na amper zes maanden vervangen door CVP'er Maurits van Hemelrijck. Tussendoor (8 augustus 1958) onderging de functie van minister van Koloniën een naamswijziging tot minister van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi.⁵⁷

Van Hemelrijck kondigde bij zijn aanstelling (6 november 1958) aan dat hij in de aanvang van 1959 een verklaring zou afleggen over de politieke toekomst van de Belgische kolonie. Hij werkte ook aan een plan voor de hervorming van de Afrikaanse instellingen. De realisatie van dit plan verliep echter moeilijk, bij gebrek aan een inlands kader als gevolg van de paternalistische koloniale politiek die België in de voorgaande decennia had gevoerd. Bovendien ondervond zijn politiek, die gericht was op de voorbereiding van de Congolezen op zelfbestuur binnen een redelijke tijd, de tegenwerking van vele kolonisten.⁵⁸ De rellen in Leopoldstad van 4-7 januari 1959 (cf. infra) en de oproepen van Abako en de MNC voor onmiddellijke onafhankelijkheid, dwongen de Belgische regering snel te handelen. Op 13 januari volgden er een koninklijke boodschap en een regeringsverklaring, die beide het recht van Congo op onafhankelijkheid erkenden. Belangrijk detail was wel dat beide verklaringen geen datum voorop stelden.⁵⁹ Van Hemelrijck trachtte de verziekte relatie tussen België en Congo te normaliseren. Hij probeerde dit te bereiken door het openen van een dialoog tussen de koloniale administratie en de Congolese vertegenwoordigers van de politieke partijen. In juli 1959 leek hij hier even succes te boeken, wanneer de vicegouverneur-generaal gesprekken aankondigde met de Congolese vertegenwoordigers. Echter na het uitbreken van etnische spanningen in Kasaï raakte de situatie weer muurvast.⁶⁰ Ondertussen was de positie van Van Hemelrijck in België enigszins verzwakt

---

⁵⁴ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:498-99.

⁵⁵ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 443-44.

⁵⁶ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 123-24.

⁵⁷ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:498-99.

⁵⁸ Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 456.

⁵⁹ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:499.

⁶⁰ Zana Aziza Etambala, *Congo "55-"65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu* (Tielt: Lannoo, 1999), 125.

geraakt. Ten eerste kreeg hij een deel van de kritiek over zich heen omwille van de zwakke reactie van gouverneur-generaal van Congo Hendrik Cornelis op de rellen in Leopoldstad. Ten tweede werd hem verweten dat hij de gevangenen Abakoleiders, Kasavubu, Kanza en Nzeza had laten overvliegen naar België, waar ze alle vrijheid genoten. Dit viel niet in goede aarde bij zowel Belgen als Congolezen. Bovendien zag de regering Van Hemelrijck als te progressief, waardoor hij uiteindelijk tot ontslag werd verplicht op 3 september 1959. Hij werd vervangen door de meer realistisch geachte August De Schryver.⁶¹

De benoeming van **De Schryver** viel niet in goede aarde bij de Congolese politieke partijen. Door de omstandigheden werd de 'realistische' minister gedwongen de politiek van Van Hemelrijck voort te zetten in versneld tempo.⁶² In zijn eerste ministeriële toespraak bevestigde hij dat de koninklijke boodschap en de regeringsverklaring van 13 januari zonder dubbelzinnigheid zouden worden doorgevoerd. De verkiezingen voor de territoriale en gemeentelijke raden bleven vastliggen op december 1959, en deze voor de provinciale instellingen zouden er komen in maart 1960. Ook de Algemene en de Wetgevende Raden, die het nationale Congo vertegenwoordigden, zouden in werking treden in 1960. De weigering van het Abakokartel (Abako, MNC-K, PSA en Parti du Peuple) om deel te nemen aan de decemberverkiezingen (cf. infra) gooiden enigszins roet in het eten. De Schryver gaf uiteindelijk toe aan de vraag van de Congolese politieke partijen om samen de voorwaarden van de onafhankelijk vast te leggen en stemde in twee rondetafelconferenties te organiseren in 1960.⁶³

2.2.4 De rondetafelconferenties van 1960

De politieke rondetafelconferentie had plaats van 20 januari tot 20 februari 1960 te Brussel, onder voorzitterschap van vice-eersteminister Albert Lilar. De keuze van de Belgische vertegenwoordigers van de drie nationale partijen verliep vlot. Naast 26 parlementairen namen er zes vertegenwoordigers van de regering deel: drie liberalen (Lilar, Merchiers en Lefèbvre) en drie christendemocraten (De Schryver, Scheyven en Harmel). De keuze van Congolese vertegenwoordigers verliep ietwat moeilijker. Enerzijds moest er rekening worden gehouden met de verkiezingsuitslagen van december 1959, maar anderzijds konden de partijen die niet hadden deelgenomen niet uit de boot vallen. Uiteindelijk werd besloten alle politieke formaties toe te laten die als belangrijk genoeg werden beschouwd.⁶⁴ Zo waren onder meer Kasavubu (Abako), Lumumba (MNC-L), Kalonji (MNC-K) en Tshombe (Conakat) aanwezig. De politieke rondetafelconferentie zou een overweldigend succes zijn

---

⁶¹ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:499.

⁶² Witte, Craeybeckx, en Meynen, *Politieke Geschiedenis van België*, 456–57.

⁶³ Etambala, *Congo "55-"65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*, 126.

⁶⁴ Etambala, *Congo "55-"65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*, 128.

voor de Congolese vertegenwoordigers. Er werd een grondwet voor de toekomstige eenheidsstaat uitgetekend en een datum voor de onafhankelijkheid vastgeprikt. Deze zou amper enkele maanden later zou vallen: op 30 juni 1960.⁶⁵ Op de volgende rondetafelconferentie in maart, zou de Belgische delegatie echter proberen het laken naar zich toe te trekken op economisch gebied. Hier zouden ze er met succes in slagen de belangen van België te beschermen.⁶⁶

Doorheen 1960 werd er vanuit verschillende hoeken voorspeld dat de onafhankelijkheid grote problemen zou meebrengen voor de Belgische economie, door de uitzonderlijke verwevenheid tussen beide landen. De werkelijkheid draaide echter anders uit: de dekolonisatie had geen noemenswaardig effect op de economie van de metropool.⁶⁷

Een belangrijke verklaring hiervoor waren de beslissingen die genomen werden op de economische rondetafelconferentie. Hoewel 1960 volgens Jan Hasaers niet gezien kan worden als een breuk in de Belgische belangen in Congo, was de economische rondetafelconferentie wel een keerpunt. De economische relatie tussen Congo en het moederland onderging een transformatie door enerzijds de herverdeling van de koloniale portefeuille en anderzijds de wet van 17 juni 1960 over de nationaliteit van de koloniale bedrijven.⁶⁸

De eerste beslissing ging over hoe de koloniale portefeuille zou worden herverdeeld. Met de 'portefeuille' werd het koloniale aandelenpakket bedoeld dat in handen was van de Belgische koloniale administratie. Dit was een erfenis van de periode van het Congo van Leopold II. Omdat het Congolese project van de koning eind 19de eeuw nog niet rendabel was, kregen enkele vennootschappen bodemconcessies in het land, die ze mochten gebruiken voor exploitatie. De Belgische overheid zorgde er wel voor dat ze een belangrijk aandeel van deze maatschappijen in handen hield. Op deze manier bezat België op de vooravond van de onafhankelijkheid nog een groot pakket aandelen van grote Belgische bedrijven die actief waren in Congo, onder andere de Union Minière. De koloniale portefeuille was gecentraliseerd in het *joint venture* vennootschap genaamd Comité Spécial du Katanga (CSK). Bij de economische rondetafelconferentie werd beslist dat het CSK zou worden ontbonden en dat haar aandelen volledig zouden worden overgeheveld aan de Congolese staat. De realiteit zou echter anders uitdraaien: op 27 juni, drie dagen voor de onafhankelijkheid, werd het CSK ontbonden, maar werden haar aandelen niet volledig aan Congo geschonken. In plaats daarvan werden ze verdeeld in een 2/3de-1/3de verhouding onder respectievelijk de Congolese staat en de Compagnie du Katanga. Deze laatstgenoemde onderneming uit de Katanga-regio pleitte voor onafhankelijkheid en werd gesteund door de Belgische staat en de privéondernemingen. Dit had als

---

⁶⁵ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:500.

⁶⁶ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 327.

⁶⁷ Peemans, "Imperial Hangovers: Belgium", 257.

⁶⁸ Jan Hasaers, "De belangen van de Belgische Privé-sector in Zaïre" (Licentiaat, Universiteit Gent, 1992), 38-40.

gevolg dat bedrijven zoals de Union Minière na 30 juni 1960 nog steeds voornamelijk in niet-Congolese handen waren.⁶⁹ Deze casus wordt verder uitgewerkt in 2.4.1.4. De onenigheid over deze financieel-economische kwestie wekte spanningen op (ook wel *les contentieux* genaamd), die zouden aanslepen tot 1965, wanneer er onder premier Tshombe een nieuw akkoord kwam (cf. infra).⁷⁰

De tweede belangrijke beslissing die tijdens de economische rondetafelconferentie werd genomen ging over de nationaliteit van de bedrijven in Belgisch-Congo. Vele Belgische ondernemingen waren sinds de jaren '40 'juridisch geëmigreerd' naar Congo, waar ze konden profiteren van gunstige fiscale condities. Dit werd op 17 juni 1960 een halt toegeroepen door deze fiscale voordelen te beperken en de bedrijven te laten kiezen of ze een Belgisch of een Congolees juridisch statuut wensten te krijgen.⁷¹ Volgens Frans Buelens splitsten de meeste koloniale ondernemingen hun Congolese activa af van hun Belgische en brachten ze deze onder in dochtervenootschappen. Slechts weinig bedrijven behielden hun hoofdzetel in Congo.⁷² Dit was nu ook net waar de Union Minière voor opteerde: de raad van bestuur van dit bedrijf besliste op 23 juni om alle Afrikaanse activa onder te brengen in een nieuw bedrijf van Congolees recht.⁷³ Deze wet zou een poging geweest zijn om het Belgische spaargeld dat geïnvesteerd was in de koloniale ondernemingen te beschermen.⁷⁴

Net zoals de onafhankelijkheid zelf, kwamen de conferenties nogal overhaast en slaagden ze er niet in enkele belangrijke problemen voor de toekomst van Congo op te lossen zoals de verdeling van de financiële middelen tussen de centrale staat en de provincies, waarvan in de eerste plaats Katanga, de rijkste provincie met de grootste Belgische belangen.⁷⁵

2.2.5 Wat na de onafhankelijkheid?

2.2.5.1 De Belgische Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking (DOS)

Het ministerie van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi werd enkele dagen voor de onafhankelijkheid (23 juni) omgedoopt tot Ministerie van Afrikaanse Zaken. Het ging hier louter om een naamswijziging, de structuur van het ministerie bleef behouden. Het zou duren tot 1 augustus 1962 vooraleer ook dit ministerie werd afgeschaft.⁷⁶ Haar bevoegdheden werden op dat moment grotendeels overgeheveld

---

⁶⁹ Hasaers, "De belangen van de Belgische Privé-sector in Zaïre", 38–40.

⁷⁰ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 212–13.

⁷¹ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 240.

⁷² Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 327.

⁷³ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 278.

⁷⁴ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 240.

⁷⁵ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 443–44.

⁷⁶ Patricia Van Den Eeckhout en Guy Vanthemsche, *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België 19e - 21e eeuw*, 2de ed. (Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis/Commission royale d'Histoire, 2009), 497.

naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Tegelijk werd in 1962 de Belgische Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking (DOS) opgericht.⁷⁷ Deze dienst was dus een kind van de Congolese dekolonisatie. De Belgische ontwikkelingshulp ontstond volgens Vanthemsche vanuit een mengeling van humanitaire, economische en politieke beweegredenen: naast de intrinsieke steun, zorgde ontwikkelingssamenwerking ook voor Belgische werkgelegenheid, diplomatieke contacten en invloed in Congo en andere ontwikkelingslanden. Hieronder valt bijvoorbeeld de oprichting van de Belgische Technische Bijstand (BTB) in 1961 in Leopoldstad. Opvallend is de dominante plaats van Congo in de gehele Belgische ontwikkelingshulp in de beginjaren: in 1961 ging maar liefst 82,1% van de bilaterale steun naar het land. Deze steun zou zelfs nog stijgen tijdens de Congocrisis, maar zou vanaf de machtsovername van Mobutu bijna continu afnemen tot slechts 4,9% van het Belgische ontwikkelingsbudget in 1997. Vanuit het perspectief van Congo zou de bilaterale steun tot diep in de jaren '80 belangrijk blijven, België was tussen 1986 en 1988 nog goed voor 39% van de globale hulp aan Congo, meer dan enig ander land.⁷⁸

Een masterthesis over het Belgische ontwikkelingsbeleid van Ivo Gernaert formuleert twee kritieken op het jonge DOS. Ten eerste bestond het ambtenarenkorps voornamelijk uit ex-kolonialen. Hierdoor bleef de dienst grotendeels een koloniaal discours hanteren. Ten tweede was de organisatie niet echt efficiënt door zijn gebrekkige evaluatie van ontwikkelingsprogramma's. Door de groeiende kritiek zou het DOS in de jaren '70 ondergebracht worden onder de FOD Buitenlandse Zaken en voortaan door het leven gaan als het Algemeen Bestuur van Ontwikkelingssamenwerking (ABOS).⁷⁹

2.2.5.2 Het einde van *les contentieux*

De Belgisch-Congolees financiële geschillen (*les contentieux*), die sinds de verdeling van de koloniale portefeuille in 1960 speelden, werden verder onderhandeld door Moïse Tshombe, die sinds 1964 premier was van Congo, en Belgisch minister van Buitenlandse zaken Paul-Henri Spaak. Het resultaat was dat België de koloniale Portefeuille deze keer volledig afstond aan Congo, maar met de voorwaarde dat er een akkoord rond de koloniale schuld moest komen. Er werd besloten dat Congo de oude binnenlandse schuld op zich nam (23 miljard fr.), België de oude buitenlandse schuld (11 miljard fr.) en dat er voor de buitenlandse schuld zonder staatswaarborg (12 miljard fr.), een speciaal fonds werd opgericht genaamd het Belgisch-Congolees Fonds voor Delging en Beheer (BCFDB), waar beide landen moesten aan bijdragen op termijn. Tshombe keerde terug naar Leopoldstad, waar hij triomfantelijk zwaaide met een aktetas die de Portefeuille symboliseerde.⁸⁰ Reeds een jaar later

---

⁷⁷ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 448.

⁷⁸ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 249–50.

⁷⁹ Ivo Gernaert, "Het Belgische ontwikkelingsbeleid. Een kind van zijn tijd of een rebel?" (Masterproef, Universiteit Gent, 2010), 55.

⁸⁰ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 212–13.

werden de Tshombe-Spaak akkoorden door Mobutu bestempeld als het werk van een verrader, die dan ook weigerde nog betalingen te doen aan het BCFDB.⁸¹

2.3 Ontwikkelingen in Congo (1945-1967)

2.3.1 Algemene informatie

Belgisch Congo was opgedeeld in provincies, die op hun beurt bestonden uit districten en territoria, met een koloniale functionaris aan het hoofd van elk niveau van deze opdeling.⁸² De territoria bestonden op hun beurt uit sectoren en *centres extracoutumiers*.⁸³ Er waren zes provincies: Leopoldstad (Congo-Kasaï), Evenaarsprovincie, Oostprovincie, Kivu, Kasaï en Katanga. Elke provincie had een provinciale raad die was voorgezeten door een provinciegouverneur, en eenmaal per jaar samen zat om de provinciale beleidslijnen voor het komende jaar te bespreken. Het orgaan had enkel een raadgevende bevoegdheid.⁸⁴ Elke provincie was op zijn beurt ingedeeld in districten (in 1956 waren er 23 districten), beheerd door een districtscommissaris. Zij coördineerden en inspecteerden het werk van territoriale ambtenaren. Ze hadden ook de verantwoordelijkheid over aangelegenheden met inheemse volkeren.⁸⁵ De districten waren nogmaals verder opgedeeld in territoria (in 1956 waren er 132 territoria)⁸⁶, die werden geleid door een territoriale administrator, die verantwoordelijk was voor ordehandhaving, belastinginning, het toepassen van de dienstplicht, het register, de rechtsadministratie en het onderhouden van publieke instellingen.⁸⁷ De territoria waren ten slotte een laatste keer opgedeeld in sectoren, chieffdoms (*chefferies*) en *centres extracoutumiers*, zelfbesturende Afrikaanse centra in de buurt van Europese steden. Deze *centres extracoutumiers* waren voor een groot deel zelfbesturend met een eigen rechtbank, politie en schatkist.⁸⁸ **Figuur 2** geeft de territoriale opdeling van Congo weer in 1947.

---

⁸¹ Gautier De Villers, *De Mobutu à Mobutu: Trente ans de relations Belgique-Zaïre*. (Brussel: De Boeck Universit , 1995), 24–25.

⁸² Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 36–37.

⁸³ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 15.

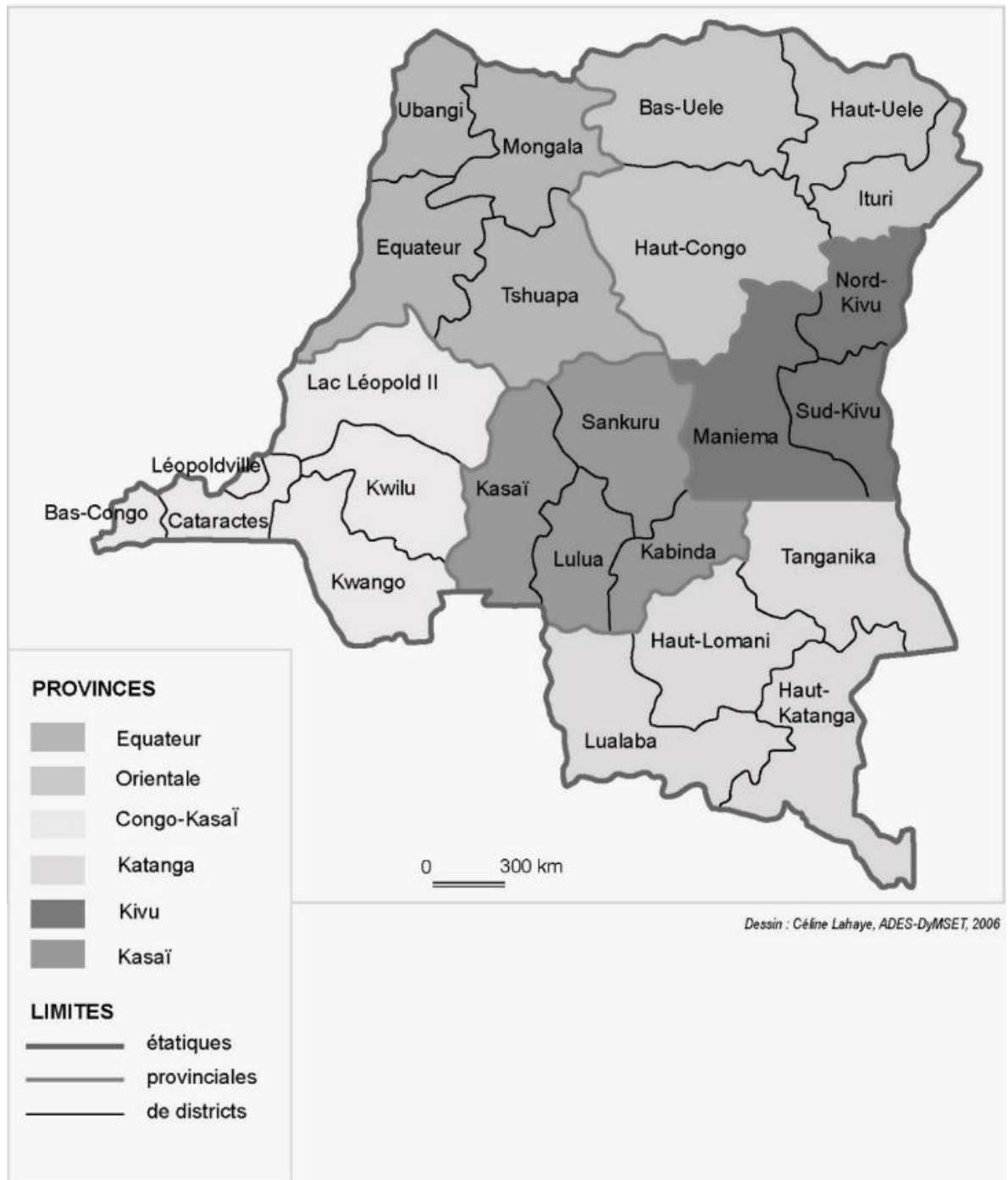
⁸⁴ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 14.

⁸⁵ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 36–37.

⁸⁶ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 14–15.

⁸⁷ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 36–37.

⁸⁸ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 15.

Figuur 2 De territoriale opdeling van Congo anno 1947.⁸⁹

⁸⁹ Jean-Claude Bruneau, “Les nouvelles provinces de la République Démocratique du Congo: construction territoriale et ethnicités”, *L'Espace Politique* 1, nr. 3 (2009): 8.

Doordat er honderden verschillende etnische groepen waren in Congo, die elk een eigen taal of dialect spraken (in het totaal werden er meer dan 200 talen gesproken in Congo⁹⁰), was het voor de koloniale overheid een moeilijke taak een consistent taalbeleid te voeren. Het bestuur loste dit op door naast het Frans als officiële taal ook te werken met vier ‘handelstalen’ (*lingua franca*), die door vele inlanders werden gesproken als tweede taal. Deze vier talen waren Kiswahili (Oosten), Kikongo (Westen), Tshiluba (Zuiden) en Lingala (Noorden).⁹¹ De beperking van het aantal inheemse talen tot deze vier, was een bewuste keuze van het koloniale bestuur die op deze wijze een vlottere communicatie kon handhaven en een grotere controle kon uitoefenen over de kolonie.⁹²

Anno 1959 telde Belgisch Congo 13.540.000 inwoners. Hiervan waren ongeveer 125.000 afkomstig uit Europa (voornamelijk Belgen). Ongeveer een kwart van de bevolking leefde in stedelijke gebieden. De drie grootste steden waren Leopoldstad, Elisabethstad en Stanleystad. De blanke bevolking was veel meer vertegenwoordigd in de steden dan op het platteland.⁹³ **Tabel 5** geeft een overzicht van de vijf grootste steden in Congo in 1959, de provincie waarin ze zich bevonden, de totale populatie en de Europese populatie in deze steden.

Tabel 5 Vijf grootste steden in Congo anno 1959 en het procentueel aandeel Europeanen in deze steden.⁹⁴

Stad	Provincie	Totale populatie	Eur. populatie	Aandeel Eur. (%)
Leopoldstad	Leopoldstad	390.000	21.500	5,51
Elisabethstad	Katanga	183.000	13.900	7,60
Stanleystad	Oostprovincie	80.000	5.000	6,25
Jadotstad	Katanga	75.000	4.700	6,27
Luluabourg	Kasai	60.000	3.100	5,17

2.3.2 Congo in de naoorlogse periode (1945-1955)

De naoorlogse periode was om verschillende redenen een goede voedingsbodem voor een ontwikkelend nationalisme. Door de sterke economische groei en de modernisering ontwikkelden zich in de stedelijke –en mijncentra nieuwe sociale klassen, die zich doorheen de jaren '50 zouden

⁹⁰ Bambi Ceuppens, *School en cultuur. Eenheid en verscheidenheid in de geschiedenis van het Belgische en Nederlandse onderwijs. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2005.*, bewerkt door Nelleke Bakker, Marjoke Rietveld-van Wingerden, en Jeffrey Tyssens (Assen: Van Gorcum, 2006), 24.

⁹¹ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 23.

⁹² Mark Van de Velde, “The Two Language Maps of the Belgian Congo”, *Annales Aequatoria*, nr. 20 (1999): 482.

⁹³ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 17.

⁹⁴ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 17.

ontwikkelen als actieve politieke actoren (arbeidersproletariaat, évolués, lumpenproletariaat). Historicus Georges Nzongola-Ntalaja spreekt van zes klassen die aanwezig waren in Belgisch Congo. Ten eerste was er de hoge Europese stedelijke bourgeoisie. Deze klasse bezat slechts weinig leden, maar had de grootste invloed op de politiek en de economie in het land. Hierbij behoorden de hoogste leiders van de traditionele 'koloniale drievuldigheid': de bedrijfsleiders (zoals deze van de UMHK), de hoogste ambtenaren in het koloniaal regime en de belangrijkste leden van de katholieke kerk. De tweede klasse was deze van de midden-bourgeoisie. Deze bestond uit Belgische en andere Europese kolonisten die actief waren in de landbouw, handel en industrie en een groot aantal werknemers onder zich hadden. De derde klasse was deze van de kleine bourgeoisie, die onderverdeeld was in zeven groepen: de vrije beroepen (bijna allemaal Europeanen), de Europese en Amerikaanse missionarissen, de kleinere Europese bedrijfsleiders en staatsambtenaren, de Europese ambachtslui, de Aziatische winkeliers, de Afrikaanse bedienden, handelaars en ambachtslui. Als vierde klasse onderscheidt Nzongola-Ntalaja de traditionele leidersklasse, bestaande uit koningen, stamhoofden en religieuze autoriteiten. Als vijfde was er de boerenstand, die met voorsprong de grootste klasse was in aantal. De zesde klasse was deze van de arbeiders. Deze was ook gescheiden in een Europese en een Afrikaanse fractie. De Europeanen namen meestal toezichhoudende functies op zich, terwijl de Afrikanen het uitvoerende werk deden. De Congolese arbeidersklasse was de derde grootste van Afrika, na Egypte en Zuid-Afrika. Ten slotte was er het *lumpenproletariat*, een groep grotendeels bestaande uit werklozen die geld probeerden te verdienen via activiteiten in de informele sector.⁹⁵

2.3.3 Politieke emancipatie en opkomst van het nationalisme in Congo (1955-1960)

2.3.3.1 Ontstaan van de eerste politieke partijen in Congo

De jaren '50 waren een gunstige voedingsbodem voor het ontstaan van een Congolese politieke emancipatie. Ten eerste hadden de oorlogsinspanningen tijdens WO II een zwart proletariaat tot stand doen komen in de grote steden, dat zich kon organiseren met behulp van een door de Belgen opgezet syndicalisme. Ten tweede waren er groeperingen van *évolués* ontstaan, die zich steeds meer politiek wilden laten gelden. Gecombineerd met de groeiende ongelijkheid en de Belgische politieke nonchalance tegenover haar kolonie, gaf dit de aanleiding voor het ontstaan van de eerste Congolese politieke partijen in de tweede helft van de jaren '50. In 1955 werd Joseph Kasavubu voorzitter van Abako (Alliance des Bakongo). Dit was oorspronkelijk een culturele beweging, maar vanaf 1956 begon ze zich op politiek terrein te begeven.⁹⁶ Het zou duren tot december 1957 vooraleer de eerste Congolese politieke partijen officieel zouden worden erkend. Hoewel Abako verreweg de populairste

---

⁹⁵ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 62-63.

⁹⁶ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:498.

politieke groepering was op dat moment, waren de eerste Congolese partijen die officieel werden erkend deze met een bepaalde Europese achtergrond. Op deze manier werd 'Action Socialiste' de eerste politieke partij van Congo. Deze partij had sterke banden met de BSP en het ABVV. Op hetzelfde moment werd ook de 'Union Congolaise' opgericht, die een eerder progressief-katholieke invalshoek had en gesteund werd door de UMHK (cf. infra).⁹⁷ De meeste in Congo ontstane partijen hadden een duidelijke antikoloniale visie. Dit had volgens David Gibbs zowel een politiek-ideologische als een economische reden. Ten eerste kwamen Congolese activisten in aanraking met Afrikaanse nationalistische bewegingen. Verschillende Congolezen namen deel aan de *All-African Peoples' Conferences* (Pan-Afrikaanse Conferenties) in Accra (Ghana), waar de politieke leiders van het hele continent op aanwezig waren. Ten tweede werd Congo vanaf 1957 getroffen door een economische recessie. De prijs van koper, het belangrijkste exportproduct van het land, daalde 30% in waarde in 1957 en nog eens met 14% het daaropvolgende jaar. Hierdoor steeg de werkloosheid en verslechterde de levensstandaard. Begin 1959 was 25% van de bevolking van Leopoldstad werkloos. Hierover zal verder worden uitgebreid in 2.4.1.4. België reageerde door de Congolezen stemrecht te geven in enkele deelgebieden, maar deze democratische hervormingen waren niet voldoende voor de Congolese bevolking. Nieuwe politieke partijen werden gevormd en het nationalistische gedachtengoed raakte steeds meer verspreid.⁹⁸

De eerste gemeenteraadsverkiezingen in Congo vonden plaats in december 1957. Abako behaalde de absolute meerderheid in nagenoeg alle steden van Neder-Congo en 133 van de 170 zetels in Leopoldstad. Kasavubu eiste in zijn discours meer autonomie en vanaf 1958 pleitte hij voor volledige onafhankelijkheid voor de Belgische kolonie.⁹⁹

2.3.3.2 Sleuteljaar 1958

1958 kan gezien worden als een sleuteljaar voor de versnelling van de nationalistische bewustwording en de ontwikkeling van politieke partijen. Het was het jaar van de wereldtentoonstelling in Brussel, de eerste Panafrikaanse conferentie in Accra en de rondreis van Charles de Gaulle in Afrika.

De Expo in Brussel was volgens Van Bilsen een katalysator in het streven naar onafhankelijkheid voor de Congolezen. Er waren in Brussel verschillende indrukwekkende koloniale paviljoenen te vinden, die het klassieke beeld van een triomfalistisch kolonialisme moesten illustreren.¹⁰⁰ De Union Minière was hiervan het uithangbord, met haar deelname aan drie paviljoenen (Congomijnen,

---

⁹⁷ Crawford Young, *Politics in the Congo. Decolonization and Independence*. (Princeton: Princeton University Press, 1965), 296–97.

⁹⁸ David Gibbs, *The Political Economy of Third World Intervention. Mines, Money, and U.S. Policy in the Congo Crisis* (Chicago: The University of Chicago Press, 1991), 73.

⁹⁹ Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:498.

¹⁰⁰ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 121–22.

Transport en Energie en Bouw) en de groep Kernenergie, met het Atomium.¹⁰¹ Hoewel de koloniale overheid zich voorheen had ingespannen de Congolezen uit België te houden (door het spaarzaam toekennen van reisvergunningen), werd er voor de Wereldtentoonstelling een uitzondering gemaakt. Tussen de twee- en de vierhonderd *évolués* – soms vergezeld door vrouw en kinderen – reisden af naar België, waar ze overdag van dienst waren in de hallen van de Expo. Hier ontmoeten ze duizenden mensen uit de hele wereld, waarvan ze heel wat ideeën opstaken. Het ontdekken van de wereldgemeenschap in combinatie met het leggen van onderlinge contacten tussen de *évolués*, maakte van de Expo een uiterst goede voedingsbodem voor het ontstaan van een nationalistisch gevoel. Het was niet toevallig dat de Mouvement National Congolais (MNC) nauwelijks enkele dagen na het einde van de Wereldtentoonstelling werd opgericht.¹⁰²

Een tweede belangrijke gebeurtenis in 1958 was de Afrikaanse rondreis van Charles De Gaulle. Voornamelijk de toespraak die hij gaf in Brazzaville op 24 augustus liet weinig aan de verbeelding over wat betreft de positie van Frankrijk in het verlenen van onafhankelijkheid aan hun Afrikaanse kolonies: “*On dit: ‘Nous avons droit à l’indépendance’. Mais certainement oui. D’ailleurs l’indépendance, quiconque la voudra, pourra la prendre aussitôt. La métropole ne s’y opposera pas.*”¹⁰³

Een derde belangrijke gebeurtenis in 1958 was de eerste *All-African Peoples’ conference*, die plaatsvond van 5-13 december in Accra. Hieraan namen verschillende revolutionaire Afrikaanse leiders zoals Kwame Nkrumah, Gamal Abdul Nasser en Ahmed Sékou Touré aan deel, die hun antikolonialistisch ideeëngoed overbrachten aan prille politieke figuren uit andere Afrikaanse landen. Hier waren onder meer Patrice Lumumba (MNC), Joseph Ngalula (auteur van *Vers l’Indépendance*) en Gaston Diomi (Abako) aanwezig. Kasavubu werd het noodzakelijke reisvisum geweigerd door de koloniale overheid, omdat zijn gezondheidsboekje niet in orde was.¹⁰⁴

De combinatie van deze gebeurtenissen zorgde ervoor dat er in 1958 verschillende nieuwe politieke groeperingen werden opgericht in Congo. Twee partijen die qua ideologie sterk overeen zouden komen met Abako waren ‘Parti du Peuple’ (PP) en ‘Parti Solidaire Africain’ (PSA). Deze partijen zouden later ook een alliantie vormen met Abako die bekend zou staan als het Abakokartel. PP werd geleid door Alphonse Nguvulu (die ook medeoprichter was van het MNC) en was gegroeid uit de resten van de Action Socialiste. De partij had even geflirt met het idee van Lumumba een Congolese eenheidsstaat op te richten, maar opteerde later voor een federalistische staatsstructuur. Hoewel de partij niet volledig anti-Belgisch was, pleitte ze wel voor een overname van de grote holdings door een gemeenschappelijk directeurschap van België en Congo en een gelijke verdeling van de winsten. De

---

¹⁰¹ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 519.

¹⁰² Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 121-23.

¹⁰³ Norbert Mbu-Mputu, *Patrice lumumba: discours, lettres, textes*, 2de ed. (Newport: MediaComX, 2012), 113.

¹⁰⁴ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 123.

PSA was nog sterker verbonden met Abako dan de PP: er werd gezegd dat de partij een onderdeel was van Abako in de Kwango en Kwilu regio's in de Leopoldstadprovincie. Net als de PP was de PSA federalistisch en socialistisch. De partij streefde naar een opdeling van het land in zes republieken. De partij werd geleid door Antoine Gizenga, die uiteindelijk bij de verkiezingen van 1960 vice-eersteminister zou worden.¹⁰⁵

Naast de separatistisch-federalistische partijen zoals Abako, PP en PSA, ontstond in oktober 1958 een partij met een andere visie op de toekomstige vorm van Congo: het 'Mouvement National Congolais' (MNC). De partij werd opgericht door Patrice Lumumba samen met enkele andere intellectuelen (Diomi, Nguvulu, Adoula, Ileo, Ngwenza).¹⁰⁶ De charismatische Lumumba werd in sneltempo een enorm geliefd figuur en verwierf aanhang uit verschillende regio's en van verschillende etnische groepen. In december 1958 was hij een van de Congolese vertegenwoordigers (samen met Gaston Diomi en Joseph Ngalula) op het eerste Panafrikaans congres in Accra. Hier ontmoette hij onder meer Nkrumah, Nasser en Sékou Touré, die hem later ook zouden steunen in zijn strijd om Congo's onafhankelijkheid te bewaren. Lumumba keerde terug van Accra met een vernieuwde en versterkte politieke visie. Aan de basis hiervan lagen nationale eenheid, economische onafhankelijkheid en een Panafrikaanse solidariteit. Op 28 december 1958 gaf hij voor een massa van vele duizenden Congolezen een meeslepende toespraak in Leopoldstad over de resultaten van de Panafrikaanse conferentie. Hij riep de menigte op te strijden voor een volledige onafhankelijkheid.¹⁰⁷

2.3.3.3 De rellen in Leopoldstad in januari 1959

De manier waarop Lumumba zich op twee maanden tijd had opgeworpen tot een van de populairste politieke figuren in Congo, baarde Kasavubu zorgen. Hij besloot een eigen openbare politieke bijeenkomst te organiseren een week later, op 4 januari 1959.¹⁰⁸ De burgemeester van Leopoldstad weigerde dit op het laatste moment, maar het was te laat: Abako-actievoerders en sympathisanten waren zich al in grote getale aan het verzamelen. De gespannen sfeer explodeerde toen de politie de massa uit elkaar probeerde te halen.¹⁰⁹ De hevige rellen die ontstonden zouden drie dagen aanhouden. Het eindresultaat was pijnlijk: er vielen een vijftigtal doden (allemaal Congolezen) en meer dan 300 gewonden. Als reactie op de rellen volgde een verklaring van de Belgische regering en koning Boudewijn, waarin ze Congo onafhankelijkheid beloofden op termijn.¹¹⁰ België stelde Abako

---

¹⁰⁵ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 128–32.

¹⁰⁶ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 138–40.

¹⁰⁷ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 84.

¹⁰⁸ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 84.

¹⁰⁹ Theodore Trefon, red., *Reinventing Order in the Congo. How people respond to State Failure in Kinshasa*. (Londen: Zed Books, 2004), 137.

¹¹⁰ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 87.

verantwoordelijk en de partij werd prompt ontbonden en haar leiders werden gearresteerd. De arrestanten werden echter nooit berecht, waardoor ze snel op vrije voeten waren. Joseph Kasavubu, Daniel Kanza en Simon Nzeza kwamen vrij op 14 maart 1959, en werden naar België gestuurd. Het feit dat ze daar in volledige vrijheid mochten rondreizen zou een van de redenen zijn waarom Van Hemelrijck vroegtijdig werd ontslagen als minister van Koloniën (cf. supra). Op 1 mei mochten de partijhoofden terugkeren naar Congo en Abako kon haar werking verderzetten.¹¹¹

2.3.3.4 Politieke ontwikkeling in Katanga

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1957 bestonden er in de Katangaprovincie nog geen politieke partijen. De verkiezingen werden voornamelijk gewonnen door individuen uit Kasai. Dit was de voor Moïse Tshombe de aanleiding om eind december de ‘Confederation des Associations du Katanga’ (Conakat) op te richten: *“Katanga moet worden geleid door Katangezen”*.

Bij de regeringsverklaring van 13 januari 1959 uitte Conakat zich als stellig voorstander van een hechte samenwerking met België in een onafhankelijke en federalistische staat. Dit wekte vijandschap op van de andere Congolese partijen, die Conakat ervan beschuldigden te collaboreren met de Belgen en bovendien afkerig waren van de separatistische tendens van de partij. Tshombe wuifde deze aantijgingen weg, al ontkende hij nooit dat de partij voorstander was van een sterke Belgisch-Congolese samenwerking.¹¹²

Een andere partij in Katanga was de ‘Association des Baluba du Katanga’ (Balubakat). Balubakat scheidde zich af van Conakat in november 1959 en werd sinds dan de meest voornamelijk oppositiepartij in Katanga. De partij werd ondersteund door en streefde naar meer rechten voor de Baluba, een etnische groep in Katanga. Ze werd geleid door Jason Sendwe en was net als Conakat federalistisch. Het verschil tussen beide partijen was te vinden in het feit dat Balubakat niet separatistisch was in tegenstelling tot Conakat. Ze streefden naar een grotere provinciale autonomie in een systeem dat werd samengehouden door een centrale overheid. Eind december 1959 vormde de partij een oppositiekartel met Fédéka en Atcar, twee kleinere Congolese partijen.¹¹³

2.3.3.5 De mislukte verkiezingen van december 1959

De roep naar onafhankelijkheid weerklonk vanuit verschillende politieke hoeken, maar de verschillende Congolese partijen waren onderling allesbehalve eensgezind. Ook intern waren de partijen vaak verdeeld. De MNC leek even de partij te kunnen worden die deze contradicties kon

---

¹¹¹ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 88.

¹¹² P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 132–38.

¹¹³ P. Merriam, *Congo: Background of Conflict*, 132–38.

overbruggen en Lumumba werd door velen gezien als de man die een eengemaakt Congo zou kunnen leiden. In juli 1959 viel de partij echter uit elkaar. Drie vennoten van Lumumba, met name Albert Kalonji, Joseph Ileo en Cyille Adouala vonden dat de partij niet genoeg de belangen van het Luba-volk verdedigde en besloten zich af te splitsen. Vanaf dit moment zouden er twee MNC's bestaan: MNC-Kalonji (MNC-K) en MNC-Lumumba (MNC-L).¹¹⁴ De onenigheid tussen de Congolese partijen was heel duidelijk in de discussie die woedde over de organisatie van de toekomstige Congostaat. Terwijl Abako, Parti du Peuple, PSA en de nationalistische bewegingen in Kasai (MNC-K) en Katanga (Conakat) opteerden voor een federatie van Congolese staten, wenste MNC-voorzitter Lumumba een Congolese eenheidsstaat.¹¹⁵

België zou tot december 1959 vasthouden aan het idee dat ze de onafhankelijkheid van Congo op hun manier konden sturen. Het koloniaal beleid maakte een blauwdruk van hoe de dekolonisatie georganiseerd zou worden.¹¹⁶ Onderdeel van dit plan waren verkiezingen voor territoriale en gemeentelijke raden in december 1959 en voor provinciale instellingen in maart 1960.¹¹⁷ De Congolese partijen moesten er niet van weten. Kasavubu zei in een persconferentie in december 1959: *“Dit systeem geeft aan de Congolezen een Belgische onafhankelijkheid en geen Afrikaanse onafhankelijkheid.”*¹¹⁸ Ze wilden de garantie op een rondetafelbespreking met België na de verkiezingen waarbij de onafhankelijkheid kon worden onderhandeld. De partijen van het Abako-kartel (PSA, MNC-K, Parti du Peuple en Abako) en het MNC-L besloten oorspronkelijk dan ook om niet deel te nemen aan de verkiezingen. Hoewel Lumumba en Kalonji uiteindelijk toch zouden meedoen, stelden de verkiezingen niet veel voor zonder de ontbrekende partijen. De resultaten werden zelfs niet officieel gepubliceerd. Bij latere analyse van de uitslagen kon worden vastgesteld dat Abako en PSA een morele overwinning behaalden aangezien zeer veel mensen de oproep tot boycot hadden opgevolgd. MNC-L stond enkel sterk in Stanleystad en Conakat won met overtuigende voorsprong op Balubakat in Katanga.¹¹⁹

2.3.4 1960: rondetafels, verkiezingen, onafhankelijkheid en secessie

Zoals reeds besproken in 2.2.4 voelde minister De Schryver na de verkiezingen van december 1959 dat hij een overleg met de Congolese politieke partijen niet langer kon uitstellen. Er werd besloten om

---

¹¹⁴ Frindéthié, *From Lumumba to Gbagbo*, 216.

¹¹⁵ Luyckx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:499.

¹¹⁶ Young, *Politics in the Congo. Decolonization and Independence.*, 162–63.

¹¹⁷ Etambala, *Congo “55-”65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*, 126.

¹¹⁸ Young, *Politics in the Congo. Decolonization and Independence.*, 165.

¹¹⁹ Isabelle Ferrand, “Congo 1955-1960. De aanloop naar de onafhankelijkheid. Een analyse van de berichtgeving in drie Vlaamse kranten: De Standaard, Vooruit, Het Laatste Nieuws” (Licentiaat, Universiteit Gent, 2000).

een politieke en een economische rondetafelconferenties te organiseren om voorwaarden voor de uiteindelijke onafhankelijkheid van Congo te bepalen.

Over het algemeen waren de Congolese politieke actoren tevreden over de politieke rondetafelconferentie: er werd beslist dat er reeds nieuwe verkiezingen zouden komen in mei 1960 en dat Congo haar onafhankelijkheid zou verwerven op 30 juni. De beslissing om slechts twee derden van de koloniale portefeuille over te dragen aan de nieuwe Congolese staat, was problematischer. Op deze manier hadden de Congolese politici het gevoel dat Belgische holdings zoals de Société Générale een grote invloed konden blijven uitoefenen op de Congolese economie. De onenigheid over deze financieel-economische kwestie wekte spanningen op (*les contentieux*), die tot 1965 zouden aanslepen (cf. supra).¹²⁰

2.3.4.1 De verkiezingen van mei 1960

De Congolese verkiezingen kwamen er in mei 1960. De koloniale administratie had nog tevergeefs geprobeerd een anti-Lumumbafront te vormen, omdat ze vreesden dat hij niet de juiste man was om de Belgisch-Congolese betrekkingen in stand te houden.¹²¹ Deze inspanningen bleken echter tevergeefs: Lumumba's MNC kwam als grote winnaar uit de bus. De partij behaalde 36 van de 137 zetels, tegen 13 voor de Parti Solidaire Africain (PSA) en 12 voor Abako. In de rijkste provincie Katanga behaalde Conakat (Tshombe) de overwinning met 8 zetels tegenover de 6 van Balubakat (Sendwe). De vorming van een Congolese centrale regering verliep niet gemakkelijk, maar via bemiddeling van kortstondige minister van Algemene zaken in Afrika Ganshof van der Meersch, kwam er een compromis tot stand waarbij Kasavubu president werd en Lumumba eerste minister.¹²²

2.3.4.2 De onafhankelijkheid: 30 juni 1960

Op 30 juni 1960 werd in Leopoldstad een plechtige ceremonie gehouden. Congo, dat 75 jaar achtereenvolgens door Leopold II en de Belgische staat gekoloniseerd was geweest, werd onafhankelijk verklaard door België. Koning Boudewijn gaf een speech die in de lijn lag van het typische Belgische koloniale discours:

Compromitteert in geen geval de toekomst door haastige hervormingen en vervangt niet de organismen die België aan u overdraagt zolang u niet zeker bent het beter te kunnen doen. (...) Wij zijn bereid om aan uw zijde te blijven om u te helpen met ons advies, om met u technici en ambtenaren te vormen die u nodig hebt.¹²³

---

¹²⁰ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 212–13.

¹²¹ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 443–44.

¹²² Luykx en Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2:500.

¹²³ Etambala, *Congo "55-"65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*, 157.

De koning verwoordde de paternalistische visie dat België zich als model-beschaver had gedragen ten aanzien van Congo. Hij benadrukte ook het belang van het behouden van een sterke band tussen beide landen. Lumumba reageerde met een vurige speech tegen het Belgisch koloniaal beleid, wat bikkelhard aankwam bij de Belgische en Europese gasten. Lumumba, die voorheen al 'Lucifer de la brousse' werd genoemd door Jean van den Bosch, de eerste Belgische ambassadeur in Congo, werd vanaf dan enkel nog meer gewantwoord door het Belgische establishment.¹²⁴

2.3.5 Van de Congocrisis tot Mobutu (1960-1967)

Reeds enkele dagen na de Congolese onafhankelijkheid brak er muiterij uit in het Congolese leger, de *Force Publique*. De Congolezen waren het beu om nog steeds te moeten werken onder Belgische officieren. Hoewel Lumumba het leger probeerde te Afrikaniseren en de lonen te verhogen, braken er op 8 juli 1960 op verschillende plaatsen legeropstandjes uit. België reageerde door paracommando's te zenden naar hun ex-kolonie. Dit werd door de Congolezen ervaren als een inbreuk op hun kersverse soevereiniteit. Ondertussen, op 11 juli, verklaarde Tshombe de Katangaregio onafhankelijk, met de steun van de Belgische industrie (zoals de UMHK).¹²⁵ De Congolezen was dit opnieuw een signaal dat België het land wilde opdelen om zijn macht te behouden (hoewel België de Katangese secessie nooit erkende).¹²⁶

Vanaf de onafhankelijkheidsverklaring van Katanga geraakte de Congocrisis in een stroomversnelling. De Congolese regering vroeg hulp aan de VN om de jonge republiek te beschermen tegen de Belgische 'agressie'. De VN drong er bij België op aan om zijn troepen terug te trekken en stuurde zelf blauwhelmen, onder leiding van Dag Hammarskjöld.¹²⁷ Lumumba was niet gelukkig met de VN-resolutie. De tekst repte geen woord over de Katangese secessie, en de Belgische staat werd niet veroordeeld voor zijn acties. Samen met Kasavubu ging hij op zoek naar meer verregaande steun en op 14 juli stuurden ze een telegram naar de Sovjet-Unie. Op deze manier werd een stap gezet naar de opening van Afrika als nieuw front in de Koude Oorlog. Hoewel de beslissing voor het sturen van dit telegram volgens Van Reybrouck vooral genomen was uit vrees voor het verlies van de controle over de nieuwe staat, zou Lumumba vanaf nu steeds meer afgeschilderd worden als een communist, vooral in de VS. Hij was echter eerder een nationalist met economisch liberale standpunten.¹²⁸ Onder internationale druk trok België eind juli een deel van zijn troepen terug. Lumumba ging in deze

---

¹²⁴ Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 444.

¹²⁵ Jeanne M. Haskin, *The Tragic State of the Congo. From Decolonization to Dictatorship*. (New York: Algora Publishing, 2005), 23-24.

¹²⁶ David Van Reybrouck, *Congo. Een geschiedenis* (Antwerpen: De Bezige Bij, 2010), 313.

¹²⁷ Etambala, *Congo "55-"65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*, 177-81.

¹²⁸ Van Reybrouck, *Congo. Een geschiedenis*, 316.

periode naar de VS om steun te mobiliseren, maar hij keerde van een kale reis terug. De VS mengde zich wel in de crisis: ze wilden enerzijds dat Congo één bleef, maar streefden anderzijds wel naar de verzwakking van de figuur Lumumba, omdat hij gezien werd als een communistische wolf in schaapsvacht.¹²⁹

Op 8 augustus riep ook het zuiden van Kasai de onafhankelijkheid uit. De diamantprovincie was na Katanga het belangrijkste mijnbouwgebied van Congo. Lumumba stuurde het ongetrainde Congolese leger, met desastreuze gevolgen. Ondertussen verloor Lumumba bondgenoten aan alle kanten: internationaal waren de VS en België tegen hem gekant, en ook het geduld van de VN raakte op. Binnenlands werd er een wig gedreven tussen hem en Kasavubu, door Westerse diplomaten en raadgevers. Op 5 september werd Lumumba afgezet door Kasavubu, waarop Lumumba reageerde door prompt zelf de president af te zetten. In de chaos pleegde generaal Joseph-Désiré Mobutu zijn eerste staatsgreep, die niet helemaal lukte: Kasavubu kon aanblijven als president, Mobutu werd bevelhebber van het leger en Lumumba werd onder huisarrest geplaatst. In januari 1961 werd hij ontvoerd en overgebracht naar Katanga, waar hij enkele uren later vermoord werd. De details rond Lumumba's dood blijven tot vandaag schimmig, maar er is sprake van Belgische, Katangese en Amerikaanse inmenging. Ondanks zijn korte regeerperiode en zijn desastreus palmares groeide Lumumba in korte tijd uit tot een martelaar van de dekolonisatie.¹³⁰

Omdat Dag Hammarskjöld niet bereid was krachtdadig op te treden tegen het Belgische leger in Katanga, werd hij door vele Congolezen gezien als een bondgenoot van de Westerse belangen. Na groen licht van de VS trad zijn opvolger bij de VN, U Thant, harder op tegen de Katangese afscheidingsbeweging. Begin 1963 moest Tshombe zich gewonnen geven, de Katangese secessie kwam ten einde. Hijzelf ging met 'vakantie' naar Spanje.¹³¹ Het zou echter niet lang duren vooraleer hij opnieuw zou opduiken: in 1964 keerde hij terug naar Congo op vraag van Mobutu en Kasavubu, die hulp nodig hadden tegen een opstand onder leiding van Laurent-Désiré Kabila (de latere president). Ditmaal stond hij dus aan de kant van het Congolese regime, dat hem prompt premier van Congo maakte. Met de komst van Tshombe werd de rebellie teruggedrongen en bovendien boekte hij een belangrijke diplomatieke zege door zijn onderhandelingen over de 'koloniale Portefeuille' (cf. infra). Tshombe was enorm populair in Congo. Net hierdoor betekende hij een gevaar voor Kasavubu's presidentschap. Kasavubu zette de premier af in oktober 1965 en verving hem door Evariste Kimba. Een maand later, in de nacht van 24 op 25 november, pleegde Mobutu een bloedeloze militaire staatsgreep, waarbij premier Kimba en president Kasavubu afgezet werden.¹³² Tshombe werd door

---

¹²⁹ Etambala, *Congo "55-"65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*, 177–81.

¹³⁰ Van Reybrouck, *Congo. Een geschiedenis*, 320–28.

¹³¹ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 112–16.

¹³² Van Reybrouck, *Congo. Een geschiedenis*, 343–49.

Mobutu bestempeld als verrader en werd gedwongen opnieuw het land te verlaten. Twee jaar later keerde hij echter opnieuw terug naar Congo. Gesteund door Blanke huurlingen van het Armée Nationale Congolais (ANC) en met steun van de Katangese Gendarmerie deed Tshombe een poging om opnieuw aan de macht te komen. Er zijn bewijzen dat deze rebellie gesteund en misschien wel georkestreerd was door de Union Minière.¹³³ De opstand faalde echter en Tshombe werd gevangengenomen in Algerije. Hier overleed hij in 1969 onder niet-opgehelderde omstandigheden.¹³⁴

2.3.6 Verklaringen voor de Congocrisis en de ‘mislukking’ van de Congolese onafhankelijkheid

De Congocrisis werd gekenmerkt door wisselende allianties, waarbij vrienden vijanden werden en omgekeerd. Deze politieke bondgenootschappen werden vaak gesmeed in het teken van de bescherming van de toegang tot de natuurlijke rijkdommen van Congo. Frederick Cooper noemt dit de *gate* (“poort”) tot een land. Hij introduceert de term *gatekeeper state* om vele Afrikaanse landen in hun koloniale en huidige situatie aan te duiden. Dergelijke landen moeten de “poort” (bijvoorbeeld de grondstoffen) tot hun land enerzijds beschermen en anderzijds exploiteren om deel uit te kunnen maken van de wereldeconomie. Onafhankelijke gatekeeperstaten blijven hun winsten op dezelfde manier ophalen als tijdens de koloniale periode: uit taksen op import en export en buitenlandse hulp.¹³⁵ Congo past volgens Cooper ook in dit plaatje van gatekeeperstaat, met Katanga als haar belangrijkste gate. De Congocrisis had volgens hem een belangrijke economische basis: met de secessie van Katanga (politieke beslissing) verloor het land zijn grootste winstgebied (economisch gevolg). Lumumba ging haastig op zoek naar bondgenoten en verloor aan internationale populariteit door zijn contacten met de Sovjet-Unie (politieke beslissing), wat uiteindelijk zou leiden tot zijn dood in 1961. De “poort” zou de Congolese politiek blijven sturen, ook na de Congocrisis¹³⁶. Een rapport dat hierbij aansluit is dit van Léonce Ndikumana en Kisangani Emizet over *the Economics of Civil War*, toegepast op Congo. Hierin gaan de auteurs op zoek naar de achterliggende oorzaken van de verschillende burgeroorlogen in Congo. Vaak waren de natuurlijke rijkdommen de drijvende kracht achter deze conflicten, omdat ze konden gebruikt worden als financieringsmiddel. Het was geen toeval dat Katanga, de voornaamste mijnbouwregio van Congo, tussen 1960 en 1966 tweemaal het strijdtoneel was van burgeroorlogen. Zuid-Kasai, een andere regio waar over gestreden werd tijdens

---

¹³³ David Gibbs, “International Commercial Rivalries & the Zaïrian Copper Nationalisation of 1967”, *Review of African Political Economy* 72, nr. 24 (1997): 180.

¹³⁴ Vanthemsche, *Congo. De impact*, 215.

¹³⁵ Frederick Cooper, *Africa since 1940. The Past of the Present* (New York: Cambridge University Press, 2002), 156–57.

¹³⁶ Cooper, *Africa since 1940. The Past of the Present*, 163–68.

de Congocrisis, stond dan weer bekend stond als ‘de diamantstaat’.¹³⁷ Het feit dat Katanga zich onafhankelijk verklaarde in 1960 een dag nadat België militair intervenieerde is volgens Nzongola-Ntalaja geen toeval. De Belgische troepen ontwapenden en verdreven alle niet-Katangese soldaten, terwijl ze de Katangezen dienst lieten nemen in de Katangese Gendarmerie.¹³⁸ De UMHK, die het grootste deel van de Katangese economie controleerde, uitte ook haar ongerustheid in de opmars van anti-Belgisch nationalisme in Congo. Ze gebruikten aanzienlijke middelen om de Katangese secessie te steunen (zie Hoofdstuk 3).¹³⁹

Thomas Kanza, auteur en Congolees politiek figuur, zocht in 1968 naar een verklaring voor de problemen waarmee Congo onmiddellijk na de kolonisatie kampte. Hij maakte een onderscheid tussen lange-termijn, permanente karakteristieken en voorlopige tegenslagen. Als permanente karakteristieken noemde hij de grootte, de grondstofrijkdom en de strategische positie van het land. De korte termijn tegenslagen waren volgens hem voornamelijk de schuld van het Belgische koloniaal beleid. Ten eerste was er een gebrek aan hogere opleidingen voor Congolezen. Ten tweede remde het Belgische koloniaal beleid de politieke emancipatie van Congo op allerhande manieren af. Dit had als gevolg dat er in 1960 bijna evenveel politieke partijen als etnische groepen waren in Congo, België zou dit nadien gebruiken als argument dat Congo niet klaar was voor de onafhankelijkheid. In 1968, bij het schrijven van het artikel, was het aantal politieke partijen gereduceerd tot twee. Ten derde, vanuit een economisch standpunt, beschermde de Belgische staat te veel de belangen van de monopolistische Belgische holdings (zoals de SGB). Ook waren de infrastructuur en de communicatiekanalen voornamelijk gericht op de export van grondstoffen; aan interregionale infrastructuur en communicatie werd te weinig aandacht gespendeerd. Ten slotte had het Belgische koloniaal beleid nooit werk gemaakt van de uitbouw van een Congolees leger. De *Force Publique* was eerder een politiemacht die geleid werd door Belgische officiers.¹⁴⁰

2.4 De Union Minière du Haut-Katanga (1906-1967)

Om de rol van de Union Minière du Haut-Katanga in de periode 1945 te begrijpen is het noodzakelijk de ontstaansgeschiedenis en de tussenoerlogse periode van het bedrijf kort te schetsen. Eens de

---

¹³⁷ Léonce Ndikumana en Kisangani Emizet, “The Economics of Civil War: The Case of the Democratic Republic of Congo” (Amherst: University of Massachusetts, 2003), 1–12.

¹³⁸ Nzongola-Ntalaja, *The Congo: From Leopold to Kabila*, 99.

¹³⁹ Gibbs, “International Commercial Rivalries”, 172.

¹⁴⁰ Thomas Kanza, “The Problems of the Congo”, *African Affairs* 1, nr. 67 (1968): 55–57.

initiële moeilijkheden na WO I achter de rug waren, evolueerde de UMHK tot de ruggengraat van de Congolese economie, een positie die het decennialang zou weten te behouden. Ter illustratie van haar uitgesproken plaats in de Congolese economie geef ik vervolgens twee tabellen waarin telkens de 10 grootste bedrijven naar respectievelijk hun marktkapitalisatie en kapitaal anno 1928 en 1960 weergegeven zijn (**Tabel 6** en **Tabel 7**)

Tabel 6 Top 10 van de grootste bedrijven naar marktkapitalisatie anno 1928¹⁴¹

	Bedrijf	Marktkapitalisatie	%
1	Union Minière du Haut-Katanga	8.280.760.000	33,87
2	Compagnie du Katanga	3.352.500.000	13,71
3	Minière des Grands Lacs Africains	1.635.000.000	6,69
4	Compagnie du Congo pour le Commerce et l'Industrie (CCCI)	1.405.800.000	5,75
5	Géomines	1.089.600.000	4,46
6	Compagnie des Chemins de Fer du Congo Supérieur aux Grands Lacs Africains (CFL)	864.506.310	3,54
7	Auxilacs	639.800.000	2,72
8	Intertropical-Comfina	584.220.000	2,39
9	Texaf	417.200.000	1,71
10	Chemin de Fer du Katanga	405.000.000	1,66

Tabel 7 Top 10 van de grootste bedrijven naar kapitaal anno 1960¹⁴²

	Bedrijf	Kapitaal
1	Union Minière du Haut-Katanga	8.000.000.000
2	Léokadi	2.304.023.500
3	Société Minière du Bécéka	1.800.000.000
4	Compagnie d'Outremer pour l'Industrie et la Finance	1.750.000.000
5	Compagnie du Katanga	1.600.000.000
6	Compagnie du Congo pour le Commerce et l'Industrie (CCCI)	750.000.000
7	Géomines	700.000.000
8	SAB	500.000.000
9	Ciments du Congo	500.000.000
10	Banque du Congo Belge	500.000.000

¹⁴¹ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 337.

¹⁴² Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 339.

Als economische grootmacht oefende het bedrijf ook invloed uit op ideologisch, politiek en sociaal niveau door invloed uit te oefenen over de lokale pers, politieke partijen en de missies te steunen, en faciliteiten te voorzien voor de arbeiders. Dit verklaart waarom de UMHK beschouwd werd als een 'staat in een staat'. In Hoofdstuk 3 zal uitgebreid worden ingegaan op de verschillende strategieën van politieke beïnvloeding die het bedrijf aanwendde.

2.4.1 Geschiedenis van de Union Minière du Haut-Katanga (1906-1967)

2.4.1.1 Ontstaan van de Union Minière

Koning Leopold II zag Congo Vrijstaat als een wingewest: de kolonie moest in de eerste plaats opbrengen. Rond de eeuwwisseling werd het duidelijk dat het niet meer lang zou duren vooraleer de traditionele Congolese grondstoffen (met name ivoor en rubber) uitgeput zouden zijn.¹⁴³ Met de hete adem van de Britten in de nek, die in de jaren '90 van de 19de eeuw twee expedities naar Katanga hadden georganiseerd, ging Leopold II op zoek naar geld om een eigen team van onderzoekers te sturen. In 1890 vertrok de eerste van deze Belgische expedities naar Katanga en Kasai, georganiseerd door de in 1886 opgerichte Compagnie du Congo pour le commerce et l'industrie (CCCI). Wanneer de Britse en de Belgische teams ontdekten dat er in Katanga en Kasai bijzonder rijke koper- en diamantlagen aanwezig waren, begon er een wedloop naar de concessierechten van deze gebieden. Omdat de Belgische financierswereld de Britse invloed wilde buitensluiten, richtten de CCCI en Kongo Vrijstaat in 1891 de Compagnie du Katanga op¹⁴⁴, die de prospectierechten van de Katangaregio zou krijgen van België voor "*wat de kolonisatie, landbouw, handel en mijnontginning betreft*". Dit concessiebedrijf zou de exploitatie regelen van de economische projecten in Congo.¹⁴⁵

Hoewel de Britse dreiging door de oprichting van de Compagnie du Katanga even was getemperd, kwam ze in 1899 weer naar boven met de oprichting van het exploratiebedrijf Tanganyika Concessions Ltd (TCL) door Robert Williams. Deze Brit trachtte deals te sluiten met de Compagnie du Katanga en Congo Vrijstaat voor concessierechten van de regio Katanga.¹⁴⁶ Leopold II zag de noodzaak in om de Katanga-regio in eigen handen te houden en nam hiervoor de nodige stappen. Met goedkeuring van de Vrijstaat en de Compagnie du Katanga werd op 19 juni 1900 het Comité Spécial du Katanga (CSK) opgericht. Congo, en nadien België, was voor twee derde eigenaar van dit concessiebedrijf. Ondertussen begonnen ook de Amerikanen interesse te tonen in de regio. De

---

¹⁴³ Myriam Vandenheuvel, "De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in dienst van de Union Minière du Haut-Katanga (1926-1965)" (Masterproef, Universiteit Gent, 2008), 43-44.

¹⁴⁴ Waterschoot, *Union Minière du Haut Katanga*, 3-4.

¹⁴⁵ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 65-66.

¹⁴⁶ Waterschoot, *Union Minière du Haut Katanga*, 4.

verschillende belangengroepen voelden de druk en kwamen overeen samen een bedrijf op te richten dat zou instaan voor de ontginning van koper in Katanga. Dit bedrijf zou er uiteindelijk komen op 28 oktober 1906, en zou de Union Minière du Haut-Katanga gaan heten. Het werd opgericht door enerzijds de houders van de concessierechten op de koperafzettingen (het CSK, in handen van de Vrijstaat en de Compagnie du Katanga), de ‘ontdekkers’ van de afzettingen (TCL) en de geldschietters (TCL en de Société Générale de Belgique).¹⁴⁷

2.4.1.2 De Eerste Wereldoorlog en het interbellum

Na de Duitse inval in België in 1914, werd besloten om de kantoren van de Union Minière tijdelijk naar Londen te verhuizen. Het bedrijf kampte in deze periode met financiële problemen doordat Amerikaans koper aan bodemprijzen aan Europa werd verkocht. In 1915 herstelde de koperhandel, doordat de wapenindustrie op volle toeren begon te draaien, en koper een gegeerd strategisch materiaal in de oorlogsperiode (hulzen, kogels,...) was. Tijdens de Grote Oorlog werd er wereldwijd 6 miljoen ton koper geproduceerd, meer dan de helft van de wereldproductie van de hele 19de eeuw. De Union Minière koos ervoor de geallieerden zo veel mogelijk te steunen, en dreef haar productie op.¹⁴⁸

Tegen het einde van de oorlog begonnen er spanningen op te treden binnen het bestuur van de UMHK. De Amerikanen en de Engelsen monopoliseerden de leidinggevende posities, terwijl de Belgen steeds meer op een zijspoor werden gezet. Om deze evolutie tegen te houden werd beslist om in 1917 twee vertegenwoordigers van enerzijds het Britse en anderzijds het Belgische bestuur naar Elisabethstad te sturen, met als doel de toenemende invloed van de Britten in te tomen en een controle op directeur Horner uit te oefenen. Een van deze vertegenwoordigers was Edgar Sengier. Wanneer Horner op vakantie ging, nam Sengier tijdelijk zijn plaats aan het hoofd van de Congolese afdeling van de UMHK.¹⁴⁹

Na de eerste wereldoorlog voerden zowat alle Europese landen een nationalistisch economisch beleid. De Société Générale sloeg dezelfde weg in, met hun non-ferrometaalbeleid, tussen de jaren 1919 en 1920. Om te vermijden dat de kopernijverheid opnieuw in de wurggreep van Duits kapitaal terecht kon komen, besliste de Generale Maatschappij om twee vennootschappen op te richten: de ene zou het Congolees koper raffineren, terwijl de andere ruwkoper zou kopen bij de Union Minière, deze vervolgens laten raffineren en dan verkopen. In 1919 nam de Société Générale de Compagnie Industrielle Union over, die installaties had in Olen. Doordat Duitse bedrijven na de Oorlog automatisch genationaliseerd werden als onderdeel van de herstelbetalingen, kreeg de Société

---

¹⁴⁷ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 65–75.

¹⁴⁸ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 90–95.

¹⁴⁹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 97–98.

Générale in dit jaar ook de kans om een fabriek te kopen in Hoboken, die voorheen in handen was van de Duitse groepen Metallgesellschaft en Deutsche Gold- und Silber-Scheideanstalt. De Compagnie Industrielle Union onderging in een naamsverandering tot Société Générale Métallurgique de Hoboken (SGMH).¹⁵⁰

Na de oorlog kende de vraag naar koper een sterke daling, wat ook de prijs naar beneden trok. Omdat ondertussen de kost voor de productie van koper ook een stijging kende, opteerde de UMHK voor een bezuinigingsbeleid. Hierdoor kreeg de Union Minière kritiek over zich heen van de Société Générale, die vond dat het bedrijf inefficiënt te werk ging. Er kwam ook kritiek op de algemeen Afrikaans directeur Horner, die te veel op eigen houtje zou hebben gehandeld (onder andere zonder de CSK te raadplegen). In een poging om de Union Minière weer op de sporen te zetten, werd Edgar Sengier naar Congo gestuurd, waar hij een vrijgeleide kreeg om het bedrijf te reorganiseren. Horner werd in 1921 prompt ontslagen en Sengier benoemde Jules Cousin tot nieuwe algemeen directeur in Afrika. Sengier en Cousin reorganiseerden de verschillende afdelingen van het bedrijf en maakten de boekhouding in orde. De twee mannen hadden een gedurfde visie op de kopercrisis: in plaats van de productie terug te voeren, dreven ze deze op om de kostprijs te verlagen. In enkele maanden verdubbelden ze de koperproductie en tegelijk voerden ze ter plaatse besparingen door. Ook richtten ze zich steeds meer op tin, kobalt en radiumhoudende ertsen, omdat ze vermoedden dat deze veel winst zouden opleveren in de toekomst. De reorganisaties van Sengier en Cousin leverden niet meteen iets op voor de Union Minière. In maart 1921 liep het verlies van de firma op tot 40 miljoen. Ondanks alles mocht het bedrijf zich wel de grootste producent van koper ter wereld noemen. Vanaf 1923 bereikte de wereldconsumptie van primair koper het peil van voor de oorlog. Hierdoor maakte de UMHK vanaf dat jaar continu winst, die jaarlijks exponentieel opliep. Sengier zag de mogelijkheden en legde in 1924 een investeringsprogramma van 800 miljoen voor aan de technische commissie.¹⁵¹

De New Yorkse beurscrash in 1929 zorgde ervoor dat vele landen gingen overstappen op een protectionistisch beleid. Deze politiek, gekoppeld aan de Amerikaanse campagnes tegen het Congolese *slave produced copper*, zorgde ervoor dat de Union Minière een crisisperiode kende in het begin van de jaren '30.¹⁵² Dit was zichtbaar aan de afname van het Afrikaanse en Europese werknemersbestand, de verlaging van de lonen en vermindering van de uitgaven. Het bedrijf toonde zich echter crisisbestendig: reeds in 1934 was het alweer winstgevend. Via het sluiten van strategische kartelafspraken bleef de UMHK de concurrentie de baas. Ook wist het bedrijf goed wanneer het moment gepast was om opnieuw uit een kartel te stappen. Zo trok de UMHK zich in juli 1932 terug uit

---

¹⁵⁰ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 104–5.

¹⁵¹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 104–12.

¹⁵² Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 148–56.

het internationale koperkartel Coppers Exporters Association.¹⁵³ Tijdens de Tweede Wereldoorlog voerde de productie van de UMHK aanzienlijk op. Dit was ook zichtbaar in het aantal Congolese werknemers in dienst van het bedrijf, dat evolueerde van 11.000 in het begin van 1940 tot meer dan 20.000 in 1943.¹⁵⁴

2.4.1.2.1 Stabilisatiepolitiek

De Union Minière had vanaf haar oprichting moeite met het aanwerven van arbeiders. Het bedrijf trachtte dit te counteren door het voeren van een ‘stabilisatiepolitiek’, vanaf 1925. Het doel van deze politiek kan worden weergegeven door een citaat van Léopold Moutolle, samen met Jules Cousin van de grondleggers van deze sociale politiek: *“Cette politique consiste dans l’emploi de tous les moyens normaux, propres à amener le travailleur noir à aimer le travail et y rester attaché le plus longtemps possible.”*¹⁵⁵ De bedoeling van de Union Minière was om het leven van de arbeiders zoveel mogelijk te organiseren. Het bedrijf richtte onder meer eigen scholen en ziekenhuizen op, en richtten zich ook op de vrijetijdsbesteding van de arbeiders door de organisatie van filmvoorstellingen of sportactiviteiten.¹⁵⁶ Bovendien moedigen ze een monogaam huwelijk aan bij de arbeiders, omdat getrouwde koppels sneller langdurige contracten sloten en minder snel geneigd waren het bedrijf te verlaten.¹⁵⁷ De Union Minière mengde zich op nog allerlei manieren in het leven van haar arbeiders, met als doel het rendement van de arbeiders te verbeteren. Ze zouden hiervoor ook beroep doen op de missies. De stabilisatiepolitiek slaagde zonder twijfel in haar vooropgesteld doel. De kampen bestonden steeds meer uit monogame families, de sterftcijfers daalden en de geboortecijfers namen toe. De problemen met arbeidstekorten behoorden tot het verleden.¹⁵⁸

2.4.1.3 De uraniumkwestie

Hoewel koper het belangrijkste exportproduct was, produceerde de UMHK ook andere non-ferrometalen zoals kobalt, zink en tin. Het bedrijf blijft ook tot vandaag bekend om haar uraniumproductie. Reeds in 1915 werden uraniumhoudende ertsen ontdekt in de Shinkolobwe-mijn. In deze periode waren er echter nog geen toepassingen gekend voor de stof, al werden de ertsen na de wereldoorlog wel gedolven voor hun radium, een element dat gebruikt werd in de medische wereld. Onder impuls van Sengier slaagde het bedrijf erin om in 1922 de grootste producent van

---

¹⁵³ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 386.

¹⁵⁴ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 386.

¹⁵⁵ Léopold Mottouille, *Politique Sociale de L’Union Minière du Haut-Katanga pour sa main d’oeuvre indigène et ses résultats au cours de vingt années d’application* (Brussel: Van Campenhout, 1946), 11.

¹⁵⁶ Ceuppens, *School en cultuur. Eenheid en verscheidenheid in de geschiedenis van het Belgische en Nederlandse onderwijs. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2005.*, 90.

¹⁵⁷ Vandenheuvel, “De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in dienst van de Union Minière du Haut-Katanga (1926-1965)”, 52.

¹⁵⁸ Vandenheuvel, “De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in dienst van de Union Minière du Haut-Katanga (1926-1965)”, 58-59.

radium te worden.¹⁵⁹ De directeur bleef zoeken naar meer winstgevende toepassingen van radium, maar aanvankelijk zonder veel succes. In 1939 kwam daar verandering in na een onderhoud van Sengier met Frédéric Joliot (de schoonzoon van Marie Curie), waarbij hij te horen kreeg van een toepassing voor uranium: kernenergie. Volgens latere getuigenissen van Sengier was Joliot reeds ver gevorderd de ontwikkeling van een toepassing van uranium onder de vorm van een bom. Hij vertelde over het idee een atoombom te laten ontploffen in de Sahara. Historici Pierre Buch en Jacques Verlinden bekijken dit verhaal met het nodige scepticisme. Hoewel het idee een kernbom te maken in de lucht hing anno 1939, waren er nog geen dergelijk uitgewerkte plannen gemaakt op dit moment.¹⁶⁰ Sengier installeerde zich in New York en liet het uranium naar hier overbrengen, nog voor de oorlog en voor de Amerikanen ernaar vroegen.¹⁶¹ Zijn vooruitziendheid werd tijdens de Tweede Wereldoorlog beloond. Wanneer de VS beseftte wat de mogelijkheden waren van uranium, begonnen ze aan een hectische zoektocht naar het zeldzame metaal voor de ontwikkeling van een wapen. Het Amerikaanse leger vormde in juni 1942 het Manhattan Engineer District (MED) om de ontwikkeling van de toepassingen op kernenergie te versnellen. Aanvankelijk maakte de organisatie niet zo veel vooruitgang. Er was een gebrek aan uranium om extensief aan onderzoek te kunnen doen.¹⁶² Noch de mijnbouwholdings Eldorado en Refining Limited, noch de heropening van de uraniummijnen op het Coloradoplateau konden de grote vraag naar de stof voor onderzoek inwilligen.¹⁶³ MED zou meer resultaten beginnen boeken vanaf de aanstelling van een nieuw hoofd in september 1942: generaal Leslie R. Groves. Wanneer hij op 18 september ontdekte dat er 1.200 ton hoogwaardig uranium was opgeslagen op Staten Island, greep hij deze kans met beide handen aan. Het ging hier uiteraard om het uranium dat Sengier had laten overbrengen en stond op naam van de African Metals Corporation, een filiaal van de Union Minière.¹⁶⁴ Het uranium was gedolven in de Shinkolobwemijn in Katanga en geraffineerd in Olen. Omdat ze van een hogere kwaliteit waren dan het andere uranium, wilden de Amerikanen van nu af aan enkel nog 'Belgisch' uranium. Ze onderhandelden hiervoor met Sengier en stuurden een kapitein naar Katanga om te onderzoeken of Shinkolobwe kon heropend worden en of er nog reserves te vinden waren. Uiteindelijk zou de Union Minière instaan voor een levering van 7.763 ton uranium aan de VS tussen 1942 en 1945, goed voor 87,44% van alle uranium dat nodig was voor de ontwikkeling van de eerste atoombommen.¹⁶⁵ De uraniumcontracten werden oorspronkelijk achter de rug van de Belgische regering (in Londen) beklonken, maar deze werd in 1944 ingelicht en

---

¹⁵⁹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 172–74.

¹⁶⁰ Buch en Vanderlinden, *L'uranium, la Belgique*, 12–13.

¹⁶¹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 172–74.

¹⁶² Helmreich, *Gathering Rare Ores*, 5–6.

¹⁶³ Jean-Pierre Van Rossem, *Belgisch uranium voor de eerste Amerikaanse en Russische atoombommen* (Leuven: Van Halewyck, 2011), 119–26.

¹⁶⁴ Helmreich, *Gathering Rare Ores*, 6.

¹⁶⁵ Van Rossem, *Belgisch uranium*, 44–47.

was medebeslisser om de contracten met de VS te verlengen doorheen de jaren '50. Naast de uraniumleveringen aan de VS, belandde er tijdens de oorlog ook uranium van de UMHK in handen van nazi-Duitsland. Dit werd achteraf snel omschreven als een beoordelingsfout.¹⁶⁶ Hoewel een deel hiervan door de Duitsers geconfisqueerd was geweest (zoals een hoeveelheid van 1100 ton in 1940), gebeurden er in de oorlogsjaren volgens Jean-Pierre Van Rossem ook verschillende intentionele leveringen. Deze liepen op tot 1653 ton. Duitsland slaagde er uiteindelijk niet in een kernwapen te maken en de overgebleven uranium werd voor verrijking naar de VS gestuurd. Hoewel er na de oorlog een kortstondig onderzoek werd gestart, werden uiteindelijk geen van de UMHK-directeurs (zoals Herman Robiliart, die het bedrijf leidde in de oorlog) beschuldigd van collaboratie.¹⁶⁷ Als kantlijnopmerking moet hier wel worden opgemerkt dat ondanks de Union Minière een van de grootste uraniumexporteurs ter wereld was, deze export in 1956 maar goed was voor 1,5% van de totale winst van het bedrijf. Shinkolobwe werd in 1960 zelfs gesloten wegens haar te lage rendabiliteit.¹⁶⁸ Koper bleef met voorsprong het belangrijkste exportproduct van de Union Minière.

2.4.1.4 De gevolgen van de Tweede Wereldoorlog en de gouden jaren '50 (1945-1960)

Na de Tweede Wereldoorlog vreesde de Union Minière-directie dat de markt opnieuw door een diepe crisis zou getroffen worden, zoals het geval was na de Eerste Wereldoorlog. Edgar Sengier pleitte dan ook voor de oprichting van een intergouvernementeel orgaan dat zou intermediëren tussen bedrijven en controle zou hebben op zaken zoals koperproductie, distributie en de prijzen. De VS, die op dat moment de grootste gebruiker van grondstoffen was, weigerde hier echter in mee te gaan. De angst van de UMHK zou deze keer echter niet overeenkomen met de waarheid. De Verenigde Staten begonnen zich namelijk zorgen te maken over hun voorraden van non-ferrometalen (koper, lood, zink, aluminium), waarvoor ze reeds sinds de jaren '30 volledig afhankelijk waren van het buitenland. Met het oog op eventuele toekomstige conflicten, beslisten ze meer van dergelijke metalen in te voeren. Hierdoor scheerde de prijs van koper in de naoorlogse periode hoge toppen. Ook werd er dankzij kopercontracten tussen Edgar Sengier en de Britse regering voor het eerst in vijf jaar weer koper verkocht aan België – voorheen werden deze namelijk volledig verkocht aan de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Met de stijgende grondstoffenprijzen, dreef de Union Minière haar productie op. Bovendien investeerde het bedrijf massaal in nieuwe machines en materiaal. De verschillende dochterbedrijven van de UMHK, zoals de Société Métallurgique de Hoboken (SGMH), wilden vermijden dat andere groepen voordelen konden halen uit de desorganisatie van de Belgische fabrieken. Daarom trachtten ze zo snel mogelijk de draad van de commerciële contacten van voor de

---

¹⁶⁶ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 226–52.

¹⁶⁷ Van Rossem, *Belgisch uranium*, 119–26.

¹⁶⁸ André Mommen, *The Belgian Economy in the Twentieth Century* (New York: Routledge, 1994), 116.

oorlog weer op pikken en hun installaties te moderniseren. De Société Générale des Minerais (SGM) wilde van zijn kant de positie van Katangees koper op de Europese markten zo snel mogelijk herstellen. Sengier zocht naar een herstel van de internationale relaties tussen de UMHK en de Amerikaanse groep Anaconda, zoals die in de jaren '30 had bestaan.¹⁶⁹

Vanaf de lente van 1952 zag het er naar uit dat de conjunctuur voor metalen aan het veranderen was. De Union Minière maakte zich klaar om gas terug te nemen en om overproductie te voorkomen. Jules Cousin had zich trouwens reeds eerder afgevraagd of de Union Minière wel voortdurend haar productie moest opdrijven, alsof ze in een oorlogsperiode zat enkel met winstbejag op het oog. Ondanks de vrees van Cousin, besloot de centrale administratie van de UMHK de koperproductie toch te blijven opdrijven, van 176.000 ton in 1950 naar 224.000 in 1954. Dit zou uiteindelijk geen slechte beslissing blijken, aangezien de wereldeconomie opnieuw een sterke boom kende in de jaren '54-'55. Opnieuw oversteeg de vraag naar koper het aanbod. De Union Minière kon hiervan profiteren en dreef haar productie nog verder op tot 250.000 ton. Rond de vijftigjarige viering van de UMHK in 1956, bloeide het bedrijf als nooit tevoren. Ook het koloniaal bestuur kon meegenieten van de economische omstandigheden: ze streken in dit jaar 4 miljard op in de vorm van dividenden, belastingen en heffingen. De twee daaropvolgende jaren ('57-'58) zouden gekenmerkt zijn door een slechtere conjunctuur¹⁷⁰, wat ook duidelijk zichtbaar was in de briefwisseling¹⁷¹ tussen de bedrijfsleiders:

Je crois qu'il y aura une accentuation du malaise actuel et que les cours des différents métaux continueront à baisser car il n'y a en fait aucun élément favorable qui apparaisse à l'horizon. Les productions actuelles dépassent la consommation. Il est certain qu'il y a un grand ralentissement dans l'industrie en général.¹⁷²

Uiteindelijk bleek dit slechts een kleine tegenvaller te zijn: in 1959 werden namelijk alle productierecords gebroken met een productie van meer dan 280.000 ton koper¹⁷³. De Union Minière boekte grote winsten, maar hierbij moet wel vermeld worden dat zowat 70% van deze winsten rechtstreeks naar het koloniale bestuur gingen, onder de vorm van taksen, belastingen, uitvoerrechten, dividenden en speciale heffingen.¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 254–58.

¹⁷⁰ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 264–67.

¹⁷¹ Cousin zou er in november 1957 over schrijven: *“l'Union Minière subit en ce moment l'effet d'une dépression économique assez sévère; aussi, j'ai dû, au nom du Conseil d'Administration, donner des directives en vue de réduire les dépenses dans tous les domaines d'une manière drastique.”* In: Cousin aan Dubuisson, 12.11.1957 (ARA 2, UM II, 375).

¹⁷² Cousin aan Marthoz, 30.12.1957 (ARA 2, UM II, 375).

¹⁷³ In een brief aan Marthoz van 26 maart 1958 merkt Cousin ook op dat de koperprijzen weer aan het stijgen zijn: *“Il semble que la situation s'améliore puisque les cours du cuivre sont déjà remontés de plus de 10%. 'Pourvu que cela dure'.”* In: Cousin aan Marthoz, 26.3.1958 (ARA 2, UM II, 376).

¹⁷⁴ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 264–67.

2.4.1.5 Steun van de Union Minière aan anticommunistische organisaties

Sinds het interbellum hadden enkele grote bedrijfsleiders van de Union Minière zich ontfermd over de bescherming van de onderneming tegen het opkomende communisme. In de naoorlogse periode was Herman Robiliart zonder twijfel binnen de UMHK de meest actieve figuur in deze context. Reeds voor de oorlog steunde hij verschillende anticommunistische actiegroepen, waarbij hij de Société Générale of een van haar dochterbedrijven gebruikte als intermediair. Hij ondersteunde voornamelijk groeperingen die zich bezighielden met het behoeden van de industrie in België en Congo van de nefaste communistische propaganda. Een van deze bewegingen was de ‘Société d’Études Politiques, Économiques et Sociales’ (SEPES), een vereniging die ‘verdachte’ individuen in bedrijven opspoorde en arbeiders inlichtte over de gevaren van het communisme. De steunbedragen die Robiliart overdroeg aan Jean Spiltoir, de oprichter van SEPES, waren niet gering. Afschriften hiervan zijn terug te vinden in de archieven van Robiliart in het UMHK-archief. De Union Minière droeg in de oorlogsjaren jaarlijks 60.000 frank over aan de vereniging. Dit werd nog eens aangevuld door subsidies van de Société Générale (100.000 fr.) en andere bedrijven binnen de SGB-holding zoals *Société Métallurgique de Hoboken* (SGMH) (25.000 fr.), Forminière (17.500 fr.), Cotonco (10.000 fr.), Cofoka (10.000 fr.) en Sogechim (7.000 fr.). Tijdens de oorlog drong Robiliart aan bij de toenmalige gouverneur van de SGB Gaston Blaise om de “wortels van ontevredenheid” op voorhand te verwijderen. Hij pleitte voor de oprichting van een centrale sociale dienst van de SGB, die er uiteindelijk zou komen in juni 1942.¹⁷⁵

Het einde van de Tweede Wereldoorlog ging gepaard met een toenemende angst voor de Sovjet-Unie. De Union Minière-directie met Robiliart voorop beseftte dat het nu belangrijker was dan ooit dat het werk van groepen zoals SEPES werd voortgezet. In 1946 begon Robiliart met steun aan het ‘Centre International de Lutte Active Contre le Communisme’ (CILACC), een vereniging die gezien kan worden als opvolger van SEPES. Eind 1946 zat Robiliart samen met Marcel de Roover en kolonel René Mampuy. De Roover was de directeur van Brufina, een holding van Banque de Bruxelles van graaf Paul de Launoit. Mampuy was de bezieler van het Tweede Bureau, een Belgische inlichtingendienst die bestond onafhankelijk van de Staatsveiligheid. Dit bureau was onderdeel van het Ministerie van Landsverdediging en werd gevormd door de Militaire inlichtingendienst en de Dienst voor Contra-informatie.¹⁷⁶ Robiliart, De Roover en Mampuy beslisten om een eigen private inlichtingendienst op te richten, genaamd ‘Milpol’. Ze vertrouwden de leiding van deze organisatie toe aan Belgisch ‘spion’ André Moyon.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Gijs, *Le pouvoir de l’absent.*, 1:236–38.

¹⁷⁶ Etienne Verhoeyen en Rudi Van Doorslaer, *De moord op Julien Lahaut* (Meulenhoff/Manteau, 2010), 159–60.

¹⁷⁷ Gijs, *Le pouvoir de l’absent.*, 1:238–39.

Moyen was zonder twijfel een boeiende figuur. Hij begon zijn carrière als geheim agent bij het Tweede Bureau, waar hij in 1935 werd aangenomen door kolonel Mampuy. Voor de oorlog deed hij enkele missies, onder andere in Duitsland. Tijdens de bezetting werkte hij voor 'Athos' (een tak van 'Zéro'), een van de belangrijkste netwerken van het Belgisch verzet. Deze organisatie werd gefinancierd door *Brufina*. Binnen Athos richtte Moyen een speciale interventiegroep 'Service 8' op, die zich bezig hield met het verwerven van informatie over de vijand en het terechtstellen van verdachten van verraad. Het Tweede Bureau deed doorheen de oorlog vaak beroep op Athos om collaborateurs op te sporen. Na de oorlog verschoof de rol van het bureau steeds meer in de richting van de strijd tegen het communisme. Mampuy deed hiervoor nog steeds beroep op André Moyen, ondanks dat deze niet meer voor de organisatie werkte. Moyen ging te werk als freelancer en publiceerde teksten in allerlei tijdschriften zoals *Europe-Amérique*, *Vrai*, of *Septembre* onder verscheidene schuilnamen zoals Kapitein Freddy, André de Saint Michel of Cincinnatus, waarin hij zijn anticommunistische ideeëngoed tentoonspreidde.¹⁷⁸ Hoewel hij een sterke tegenkanting van de Belgische inlichtingendienst en overheid ondervond, was Moyen in de jaren '40 en '50 een man met vele contacten in economische en politieke kringen. Zo had hij een geprivilegieerde relatie met Albert de Vleeschauwer, die tussen 1949 en 1950 minister van Binnenlandse Zaken van België was. Zijn contacten binnen de economische milieus verklaren waarom Robiliart en De Roover hem in 1947 als uitgelezen kandidaat zagen om het Milpol-netwerk te leiden.

Moyen nam zijn functie ernstig op. Hij maakte regelmatig rapporten op en stuurde deze door naar Robiliart, die op zijn beurt de meest interessante doorgaf aan Jules Dubois-Pelerin, de secretaris-generaal van de SGB. Deze bracht de informatie dan weer over aan de gouverneur van de SGB, Gaston Blaise (1944-1950) en Paul Gillet (1950-1961). De rapporten werden naar nog enkele andere correspondenten gestuurd, met name kolonel Mampuy en de gerechtelijke politie van Brussel, Antwerpen en Luik. Daarbij had Milpol contacten met inlichtingendiensten uit Nederland, Italië, Spanje, Frankrijk en de VS.¹⁷⁹ In 1948, twee jaar na de oprichting van Milpol, gaf Robiliart aan Moyen de opdracht een parallel anticommunistisch netwerk uit te bouwen in Congo, dat 'Crocodile' zou gaan heten.¹⁸⁰ Hier gaan we in het casuonderzoek iets dieper op in.

2.4.1.6 De Union Minière en de Congolese onafhankelijkheid

De bestuurders van de Société Générale beslisten zich snel neer te leggen bij de beslissing van de Belgische regering Congo om autonomie te verlenen na de rellen in Leopoldstad in januari 1959. Ze vroegen aan de Belgische regering deze overgang in een politiek stabiel klimaat te laten gebeuren en

---

¹⁷⁸ Gijs, *Le pouvoir de l'absent.*, 1:233-34.

¹⁷⁹ Gijs, *Le pouvoir de l'absent.*, 1:239-40.

¹⁸⁰ Gijs, *Le pouvoir de l'absent.*, 1:244-45.

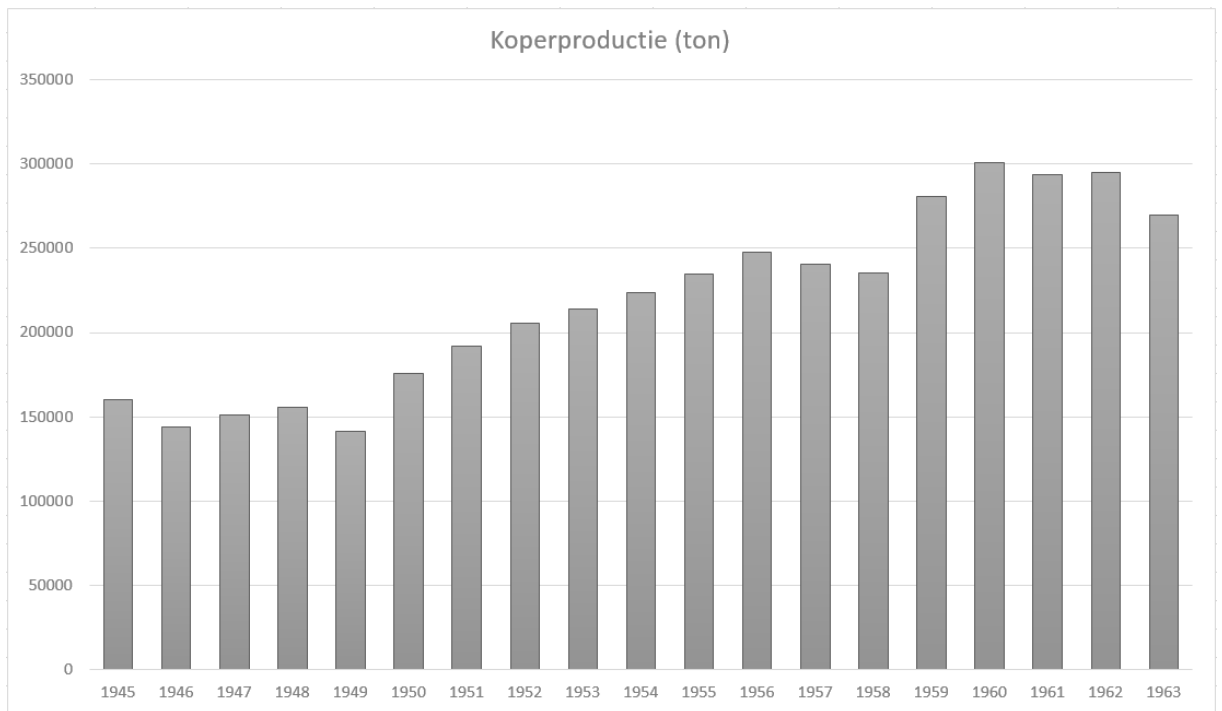
te zorgen dat hun belangen in Congo zouden worden verzekerd. De minister van Koloniën, Charles van Hemelrijck, ging hierop in en verklaarde op 12 maart 1959 dat “België de politieke macht niet uit handen zal geven zonder de formele belofte dat het kapitaal dat in Kongo werd geïnvesteerd er even veilig zal zijn en blijven als in alle andere landen van de vrije wereld”. Wanneer August de Schryver, minister van Belgisch Kongo en Rwanda-Urundi in december 1959 aankondigde dat de onafhankelijkheid van Congo een vaststaand feit was, kelderde het aandeel van de Union Minière.¹⁸¹ De politieke rondetafelconferentie maakte de situatie er niet beter op. Hoewel de bedrijfsleiders van de UMHK de bui reeds enkele jaren voordien hadden voelen hangen en het dekolonisatieproces hadden proberen vertragen (zie Hoofdstuk 3), hadden ze ook niet verwacht dat de onafhankelijkheid er zo snel zou komen. De teleurstelling in de ‘zwakheid’ van de Belgische vertegenwoordigers op de politieke rondetafelconferentie was dan ook groot. Toch leken de bestuurders niet bang van deze versnelde beweging naar onafhankelijkheid. Tijdens de economische rondetafelconferentie in maart-april 1960 maakte het bedrijf bekend een drijvende kracht in de Congolese economie te willen blijven door in de eerstvolgende jaren gemiddeld 2,17 miljard frank per jaar te investeren.¹⁸² De overwinning van de Belgische belangen tijdens de economische rondetafelconferentie kan mooi geïllustreerd worden aan de hand van de beslissingen die vielen omtrent de Union Minière du Haut-Katanga. De koperproductie kende een hoogtepunt in 1960, en veranderde in de drie jaar daarna (tijdens de Katangese secessie) amper (**Figuur 3**). De kobaltproductie kende zelfs een hoogtepunt in 1962 (**Figuur 4**).¹⁸³

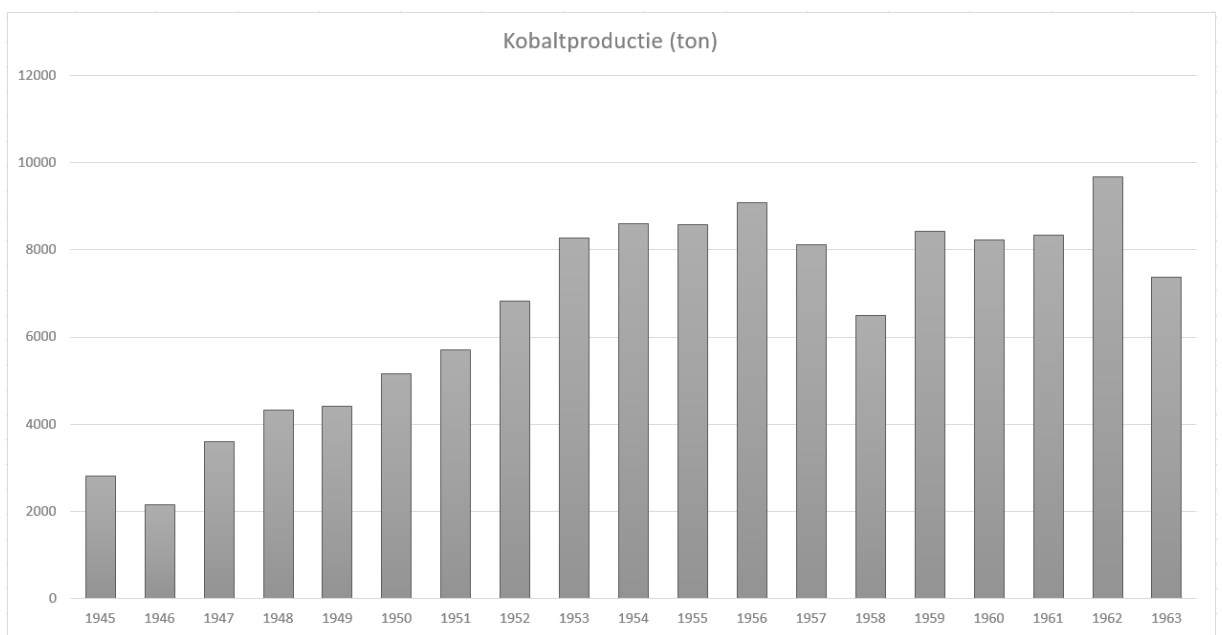
¹⁸¹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 226–28.

¹⁸² Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 276–78.

¹⁸³ Lekime, *La mangeuse de cuivre*, 295.

Figuur 3 Koperproductie Union Minière van 1945-1963.¹⁸⁴

Figuur 4 Kobaltproductie Union Minière van 1945-1963.¹⁸⁵

Tijdens de economische rondetafelconferentie werd het Comité Spécial du Katanga (CSK) ontbonden en werden haar aandelen herverdeeld. Twee derden ging naar de nieuwe Congolese staat en een derde naar de Compagnie du Katanga (cf. supra). Jacques Depelchin hecht een hoofdstuk aan wat de

¹⁸⁴ Lekime, *La mangeuse de cuivre*, 295.

¹⁸⁵ Lekime, *La mangeuse de cuivre*, 295.

ontbinding van de Comité Spécial du Katanga nu betekende voor de Union Minière. Als we kijken naar **Tabel 8**, kunnen we zien dat het merendeel van de aandelen van de UMHK voor de onafhankelijkheid in handen was van de CSK. Met de ontbinding van deze chartermaatschappij in 1960 en de beslissing om haar portefeuille niet volledig aan Congo over te dragen, bleef het merendeel van de aandelen van de Union Minière in niet-Congolese handen (zowat 60%). Aangezien Katanga en de Britten (van Tanganyika Concessions Limited) op goede voet stonden met België, werd dit door de Congolezen ervaren als een manoeuvre om de Congolese overheid buiten spel te zetten en een blijvende economische invloed op het land te kunnen uitoefenen.¹⁸⁶

Tabel 8 De gevolgen van de ontbinding van de CSK voor de aandelen en aandeelhouders van de Union Minière du Haut-Katanga¹⁸⁷

Concessiebedrijven	Aandelen voor Rondetafel	Aandelen na Rondetafel
Comité Spécial du Katanga (CSK)	662.768	0
Tanganyika Concessions Limited (TCL)	375.160	375.160
Société Générale de Belgique (SGB)	128.729	128.729
Compagnie du Katanga	18.500	202.976
Congolese staat	0	478.292
	1.185.157	1.185.157

2.4.1.7 Nationalisering door Mobutu

Vijf jaar na de onafhankelijkheid bleven de Belgische bedrijven, met de UMHK aan kop, de Congolese economie domineren. De Union Minière du Haut-Katanga behield de exclusieve controle over de Katangese kopermijnen, terwijl andere Belgische ondernemingen (vooral deze van de Société Générale) verscheidene andere sectoren beheersten. De cijfers spraken boekdelen: met een waarde van 21,3 miljard frank was de UMHK verantwoordelijk voor 50% van de Congolese staatomzet en 70% van de Congolese export.¹⁸⁸ Vanaf 1965 namen de spanningen echter toe. Diverse Congolese en internationale machten wilden de Belgische economische overheersing van Congo breken. In

¹⁸⁶ Jacques Depelchin, *From the Congo free state to Zaïre: how Belgium privatized the economy: a history of Belgian stock companies in Congo-Zaïre from 1885 to 1974* (Londen: CODESRIA, 1992), 167–69.

¹⁸⁷ Depelchin, *From the Congo free state to Zaïre*, 168.

¹⁸⁸ Young en Turner, *The Rise and Decline*, 289–90.

november 1965 pleegde generaal Mobutu een staatsgreep en hij zou in de daaropvolgende decennia maar al te graag zijn macht tegenover België etaleren. Ondertussen wilde ook de VS haar invloed in Congo uitbreiden.¹⁸⁹ Mobutu zou meerdere malen in de clinch gaan met de UMHK. Toen het bedrijf in 1966 plots besloot de koperprijzen op te trekken zonder de Congolese regering te raadplegen, was de nieuwe machthebber Mobutu woedend. Hij wilde zich krachtdadig opstellen tegenover de Union Minière en op 1 januari 1967 maakte hij de controversiële beslissing het bedrijf te nationaliseren. De grootste mijnbouwonderneming in Congo kwam in Congolese handen en werd omgedoopt tot Gécomin (later Gécamines). Wat volgde was een krachtmeting tussen de Société Générale en de Congolese overheid, die zou aanslepen gedurende maanden.¹⁹⁰ Mobutu had verschillende redenen om over te gaan tot de nationalisering van de UMHK. Ten eerste was economisch nationalisme populair bij Afrikaanse leiders op dat moment, ze gebruikten het om hun assertiviteit te bewijzen. Net omdat Mobutu aan de macht was gekomen met Westerse hulp, wilde hij demonstreren dat hij niet zomaar een marionet van het Westen was. Ten tweede zou de nationalisering Mobutu veel geld kunnen opleveren, al slaagde hij er niet onmiddellijk in de mijnen draaiende te houden door de gebrekkige technische kennis en de beperkte toegang tot overzeese contacten.¹⁹¹

De nationalisering zou op Westerse afkeuring stoten: *La Libre Belgique* noemde het “Een echte oorlogsverklaring aan de Belgische belangen” en de VS sprak van een gevaarlijk precedent dat internationale investeringen zou kunnen ontmoedigen. Amerikaanse mijnbedrijven probeerden het economisch vacuüm op te vullen, maar zonder succes. Door een boycot op de internationale verkoop van Congolees koper, moest Mobutu uiteindelijk zijn houding ten aanzien van de UMHK versoepelen: een nieuwe overeenkomst bepaalde dat Gécamines voortaan de kopermijnen officieel zou bezitten, maar dat de UMHK (technisch gezien de Société Générale des Minerais – SGM), een dochterbedrijf van de UMHK) ze zou blijven beheren en opereren.¹⁹² SGM stond in voor de commercialisering van het koper op de wereldmarkten en het aantrekken van buitenlandse technici voor Gécamines.¹⁹³ Hoewel Mobutu’s assertieve beslissing dus uiteindelijk niet het beoogde resultaat had bereikt, werd er wel een groter deel van de winsten afgestaan aan Congo.¹⁹⁴ Hierdoor kon de Congolese staat vanaf eind jaren ’60 grote winsten uit de mijnen halen, door de historisch hoge koperprijzen als gevolg van de Vietnamoorlog.¹⁹⁵

---

¹⁸⁹ Gibbs, “International Commercial Rivalries”, 174.

¹⁹⁰ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 209.

¹⁹¹ Gibbs, “International Commercial Rivalries”, 174–79.

¹⁹² Gibbs, “International Commercial Rivalries”, 174–79.

¹⁹³ Jules Chomé, *Zaire, Ketens van Koper* (Leuven: Kritak, 1977), 62–64.

¹⁹⁴ Mommen, *The Belgian Economy*, 119.

¹⁹⁵ Van Reybrouck, *Congo. Een geschiedenis*, 365–66.

2.4.2 Organisatie van de Union Minière du Haut-Katanga

De Union Minière was onderdeel van de Société Générale du Belgique (SGB). Deze financiële groep was met voorsprong de belangrijkste holding in Congo. Sommige bronnen schatten dat de SGB 70% van de Congolese economie controleerde. Ze was voornamelijk actief in de mijnbouwsector en de transportsector. Hoewel de mijnbouwbelangen waren gecentreerd in Kasai (diamant) en Katanga (koper, kobalt, uranium), had de SGB belangen over heel Congo. De groep was actief in Congo via rechtstreekse participaties in de belangrijkste industriële ondernemingen (UMHK, Forminière, Minière du Bécéka, Chemin de Fer du Bas-Congo au Katanga,...) en via twee gespecialiseerde 'portefeuillemaatschappijen': ondernemingen die zelf participaties aanhielden in Congolese bedrijven. Deze twee waren de Compagnie du Congo pour le Commerce et l'Industrie (CCCI) en de Compagnie du Katanga (cf. infra). Verder had de SGB belangen in buitenlandse ondernemingen die zelf verbonden waren aan Congolese bedrijven, zoals Tanganyika Concessions Ltd. en de Compagnie des Diamants de l'Angola.¹⁹⁶

De Union Minière du Haut-Katanga bestond uit een lokale, Afrikaanse afdeling (in Elisabethstad) en een overkoepelende Belgische afdeling in Brussel. Beide afdelingen hadden een eigen bestuur en eigen functies. Er werden door de raad van bestuur twee gedelegeerd bestuurders gekozen, die gebaseerd waren in Brussel en zich elk op een van de afdelingen van de UMHK richtten. Deze gedelegeerd bestuurders (te vergelijken met de huidige CEO) traden op als vertegenwoordigers van de raad van bestuur en waren verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van het bedrijf.

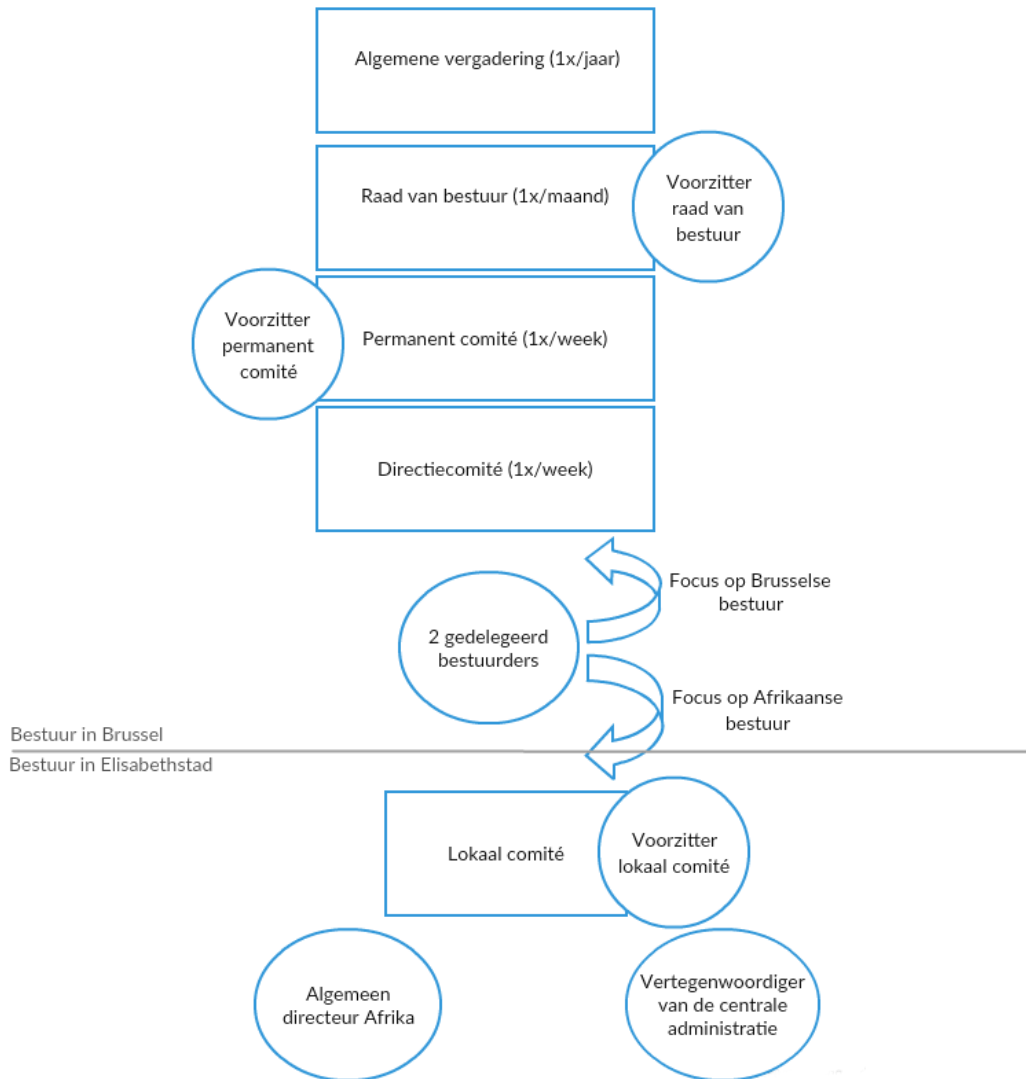
Aan de Brusselse zijde waren de voornaamste functies (van laag naar hoog): bestuurder (*administrateur*), directeur-bestuurder (*administrateur-directeur*) en gedelegeerd bestuurder (*administrateur-délégué*). Verder was er een permanent comité, waarvan de voorzitter het hoogste toezicht op het bedrijf had en een directiecomité, bestaande uit de voornaamste directeurs (cf. infra).

In de Afrikaanse afdeling waren de voornaamste functies adjunct algemeen directeur (*directeur générale adjoint*) en algemeen directeur (*directeur générale*). Ook hier was er een (lokaal) comité, waarvan de voorzitter de belangrijkste figuur was aan de Afrikaanse zijde. Ten slotte was er nog een figuur die de link vormde tussen het Brusselse en het Afrikaanse bestuur: de vertegenwoordiger van de Brusselse directie in Afrika. Met oog op het feit dat ik de relaties tussen de verschillende bedrijfsleiders van de UMHK goed moest kennen, maakte ik aan de hand van literatuur- en archiefonderzoek een overzicht van de bedrijfsorganisatie van de Union Minière (**Figuur 5**).

---

¹⁹⁶ Luc De Vos e.a., *Parlementair onderzoek met het oog op het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici* (Brussel: Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2001), 518.

Figuur 5 Hoogste organisatie van de Union Minière du Haut-Katanga¹⁹⁷

2.4.2.1 Functies binnen het bedrijf

2.4.2.1.1 Afdeling van de Union Minière in Brussel

De voorzitter van de raad van bestuur (*président du Conseil d'administration*) gaf leiding aan de raad van bestuur. Deze persoon had de hoogste functie in het bedrijf, aangezien hij de raad voorzat die de gedelegeerd bestuurders koos. De voorzitter werd steeds bijgestaan door een vicevoorzitter. Deze figuur nam de functies van de voorzitter over, wanneer deze niet aanwezig was, maar had ook zijn eigen bevoegdheden. Omdat de Union Minière onderdeel was van de Société Générale-groep, was het niet te verwonderen dat het bestuur van de UMHK in hoge mate samenviel met dat van de SGB. Zo

¹⁹⁷ Op basis van eigen literatuur en archiefonderzoek (UM I en UM II).

was de voorzitter van de Union Minière ook vaak de gouverneur (hoogste functie) van de Société Générale. Deze connectie wordt weergegeven in **Tabel 9**.

Tabel 9 Voorzitters raad van bestuur Union Minière en hun functie in de Société Générale (1906-1967)¹⁹⁸

Voorzitter UMHK	Functie in de SGB	Periode
Baron Ferdinand Baeyens	Gouverneur	1906-1913
Jean Jadot	Gouverneur	1913-1932
Félicien Cattier	Bestuurder, vicegouverneur	1932-1939
Alexandre Galopin	Gouverneur	1939-1944
Félicien Cattier	Bestuurder	1944
Firmin van Brée	Bestuurder	1944-1947
Gaston Blaise	Gouverneur	1947-1955
Paul Gillet	Gouverneur	1955-1963
Edgar Van der Straeten	Bestuurder, vicegouverneur	1963-1965
Louis Wallef	Bestuurder	1965

De voorzitter van het permanent comité (*président du Comité Permanent*) zat het permanent comité in Brussel voor. Dit was na de voorzitter van de raad van bestuur de belangrijkste persoon van het bedrijf. Deze functie werd voor lange tijd vervuld door Edgar Sengier (1951-1962).

De Union Minière stelde twee gedelegeerd bestuurders aan, waarvan de een zich richtte op de Brusselse en de andere op de Afrikaanse afdeling van het bedrijf. Deze figuren konden gezien worden als de eindverantwoordelijken van de algehele gang van zaken in het bedrijf. Ze waren in eerste plaats vertegenwoordiger van het bedrijf voor alle handelingen die niet tot de exclusieve bevoegdheid van de algemene vergadering behoorden. Strikt genomen zijn gedelegeerd bestuurders enkel vertegenwoordigingsbevoegd, wat inhoudt dat ze zelf geen bevoegdheden hebben om bestuursbeslissingen te nemen en enkel de beslissingen van de raad van bestuur mogen uitvoeren. In praktijk is de gedelegeerd bestuurder bijna altijd ook dagdagelijks bestuurder,¹⁹⁹ wat ook het zo was bij de Union Minière. Hij was hierdoor verantwoordelijk voor het uitvoeren van de beslissingen van de raad van bestuur en het permanent comité. Hij hield zich verder bezig met het dagelijks bestuur

¹⁹⁸ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 387.

¹⁹⁹ Hans De Wulf, "De Wet Corporate Governance en het bestuur: directiecomité en intra-groepsverrichtingen", in *Financiële regulering: op zoek naar nieuwe evenwichten*, door Michel Tison, Cathy Van Acker, en Jan Cerfontaine, vol. 1 (Antwerpen: Intersentia, 2003), 197-258.

en sociale zaken en het bepalen van de bevoegdheden van de bestuurder-directeur.²⁰⁰ Beide gedelegeerd bestuurders waren onderdeel van de directieraad. **Tabel 10** geeft een beeld van de gedelegeerd bestuurders die de Union Minière heeft gekend van haar oprichting tot 1965. Voor het archiefonderzoek dat in Hoofdstuk 3 wordt ondernomen, zijn voornamelijk Aimé Marthoz en Herman Robiliart belangrijk.

Tabel 10 Gedelegeerd bestuurders Union Minière (1906-1965).²⁰¹

Gedelegeerd bestuurder	Periode
Théodore Huyvaert	1906-1907
Henri Buttgenbach	1907-1912
Baron De Moor	1909-1921
Emile Frankqui	1921-1932
Edgar Sengier	1932-1950
Jules Cousin	1947-1950
Aimé Marthoz	1951-1962
Herman Robiliart	1951-1963
Louis Wallef	1963-1965
Maurice Van Weyembergh	1964-1966

De bestuurder-directeur en bestuurdersfunctie (*administrateur-directeur* en *administrateur*) werden toegekend aan meerdere personen die zich bezighielden met het bestuur van het bedrijf op allerlei vlakken. Sommige van hen waren ook lid van de raad van bestuur.

De commissarissen hadden als rol de financiële toestand, de jaarrekening en de regelmatigheid van verrichtingen van een bedrijf te controleren, uitgedrukt in personeelsbestand, jaaromzet en balanstotaal. Deze functie is wettelijk verplicht voor naamloze vennootschappen (zoals de UMHK), van zodra deze een bepaalde grootte bereiken.²⁰²

2.4.2.1.2 Afdeling van Union Minière in Elisabethstad

De voorzitter van het lokaal comité (*président du comité local*): zat het lokaal comité in Elisabethstad voor. Deze figuur was verantwoordelijk voor het hoogste bestuur aan de Afrikaanse zijde van de Union Minière. Hij of zij had de eindverantwoordelijkheid over beslissingen in de kolonie, maar was wel

²⁰⁰ René Brion en Jean-Louis Moreau, *Inventaire des archives du Groupe Union Minière, 1821-1987. Première série* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2015), 44–45.

²⁰¹ Cuypers, *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956*, 275., aangevuld met eigen onderzoek.

²⁰² “De controle”, *notaris.be*, geraadpleegd 30 maart 2016, <https://www.notaris.be/opstarten-ondernemen/statuten-bij-de-nv-bvba-en-cvba/de-controle>.

steeds verantwoording verschuldigd aan de gedelegeerd bestuurders, de voorzitter van het permanent comité en de voorzitter en vicevoorzitter van de Raad van Bestuur. Deze functie werd tussen 1950 en 1962 vervuld door Jules Cousin.

De vertegenwoordiger van de raad van bestuur in Afrika was de voornaamste tussenpersoon tussen het centrale en het Afrikaanse bestuur van de UMHK. De persoon die deze functie vervulde moest de bestuurders in Brussel op de hoogte houden van de gebeurtenissen en werd op zijn beurt als een van de eersten geïnformeerd over wat verwacht werd van de Congolese afdeling. **Tabel 11** geeft de vertegenwoordigers van de centrale administratie weer van 1907 tot 1961.

Tabel 11 Vertegenwoordigers van de centrale administratie van de Union Minière in Afrika (1906-1967).²⁰³

Vertegenwoordiger centrale administratie in Afrika	Periode
Armand Bertholet	1907-1909
Emile Wangermée	1919-1920
Edgar Sengier	1921
Jules Cousin	1925-1927
Jules Cousin en Jean Deschacht	1927-1935
Jean Deschacht	1935-1943
Herman Robiliart	1938
Louis Wallef	1951-1957
Maurice Van Weyenbergh	1958-1961

De algemeen directeur in Afrika was berust met het dagdagelijks bestuur van de Congolese afdeling van de Union Minière. De algemeen directeurs in Afrika worden weergegeven in **Tabel 12**.

Tabel 12 Algemeen directeurs in Afrika (1906-1967).²⁰⁴

Algemeen directeur Afrika	Periode
Eugène Halewijck	1910-1912
Preston K. Horner	1913-1917
Edgar Sengier	1918-1919
Jules Cousin	1920-1922
Léon Rasson	1923-1927
Joseph De Mulder	1927-1929

²⁰³ Cuypers, *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956*, 277., aangevuld met eigen onderzoek.

²⁰⁴ Cuypers, *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956*, 277., aangevuld met eigen onderzoek.

Henry Barzin	1931
Gaston Deladrière	1932
Henri Heymans	1933-1936
Aimé Marthoz	1936-1945
Louis Wallef	1946-1950
Maurice Van Weyenbergh	1951-1957
Gérard Assoignon	1958-1966

Aan de hand van dit overzicht van de voornaamste functies worden enkele zaken duidelijk. Ten eerste had het bedrijf een sterk hiërarchische indeling. Bestuurders ‘klommen vaak op’ in de functies door eerst verschillende jobs in Afrika te vervullen en vervolgens hun carrière voort te zetten in Brussel. Ten tweede was er wat bestuurders betreft een sterke continuïteit. Figuren zoals Sengier of Cousin vervulden allebei meer dan vijftig jaar een functie in de UMHK. Ten slotte was er een sterke verwevenheid tussen de Union Minière en haar moederholding, Société Générale de Belgique. De meeste hoge bestuurders in de UMHK hadden ook een functie in de SGB. Het meest sprekende voorbeeld hiervan was de voorzitter van de Union Minière die vaak ook gouverneur was van de Société Générale.

2.4.2.2 Vergaderingen, raden en comités

De algemene vergadering (*assemblée générale*) bestaat traditioneel uit de leden van de vereniging. Idealiter is er een 50/50 verhouding tussen de bestuurders en de aandeelhouders. De algemene vergadering bij de UMHK koos de leden van de raad van bestuur en delegerde bevoegdheden toe aan hen. Ze kwam minstens eenmaal per jaar samen, al kon er op elk moment een bijzondere algemene vergadering worden samengeroepen.

De raad van bestuur (*conseil d'administration*) is belast met de strategische leiding van de onderneming en het uitstippelen van de krijtlijnen voor het toekomstig beleid. De raad maakt voornamelijk beslissingen over het financieel beleid, en het doelgroepen- en medewerkersbeleid.²⁰⁵ De raad van bestuur bestaat ten minste uit zes bestuurders die benoemd werden door de algemene vergadering, voor een duur van vier jaar. De raad wordt voorgezeten door de voorzitter (*président*), of vicevoorzitter (*vice-président*), wanneer de voorzitter niet aanwezig kan zijn. Ze komt meestal

²⁰⁵ “Algemene Vergadering en Raad van Bestuur”, HRwijjs, geraadpleegd 30 maart 2016, <http://hrwijjs.be/thema/algemene-vergadering-en-raad-van-bestuur>.

maandelijks (of minder) samen.²⁰⁶ Bij de Union Minière bestond de raad van bestuur in de periode 1945-1960 uit de voorzitter, een erevoorzitter en een vicevoorzitter, de voorzitters van de permanente en lokale comités, de gedelegeerd bestuurders en de directeur-bestuurder. Deze werden verder aangevuld met bestuurders, in 1956 waren dat er bijvoorbeeld zeven.²⁰⁷

Het permanent comité werd voor het eerst ingesteld door de Union Minière du Haut-Katanga in 1935. Bij haar oprichting bestond ze uit de voorzitter en vicevoorzitter van de raad van bestuur, de gedelegeerd bestuurder en twee andere bestuurders. Op dat moment waren dit respectievelijk Félicien Cattier, Sir Robert Williams, Edgar Sengier, Firmin van Brée en A. Guillome. Ze werd voorgezeten door de voorzitter van het permanent comité, die de vergadering bijeen kon roepen (bij afwezigheid nam de gedelegeerd bestuurder deze rol over). De leden van het comité mochten zich laten vervangen door een ander lid van de raad van bestuur. Ze kregen een vaste vergoeding van 5.000 frank per jaar. Het permanent comité beschouwde de voorstellen die voorgelegd zouden worden voor de raad van bestuur en had de bevoegdheid deze af te keuren. Ook zorgde het comité voor de uitvoering van de besluiten van de raad van bestuur en kon ze in noodgevallen de beslissingsbevoegdheden van de raad van bestuur overnemen.²⁰⁸ In de Afrikaanse afdeling van de Union Minière was er qua bevoegdheden een gelijkaardig comité dat instond voor het hoogste bestuur in de kolonie: het lokaal comité. Het werd voorgezeten door een voorzitter die verbleef in Elisabethstad en die de algemene beleidslijnen voor het bestuur in de kolonie uitzette. Hij was wel steeds verantwoording verschuldigd aan het overkoepelend Brussels bestuur.

Het directiecomité kan traditioneel worden opgericht door de raad van bestuur is samengesteld zijn uit bestuurders of niet-bestuurders. Dit comité kan de gehele of gedeeltelijke bestuursbevoegdheden van de raad van bestuur overnemen, met uitzondering van het algemeen beleid van de vennootschap, de bevoegdheden die bij wet uitsluitend aan de raad van bestuur zijn toegekend, het toezicht op het directiecomité en alle beslissingen waarop artikel 524ter van het Wetboek van Vennootschappen²⁰⁹ van toepassing is.²¹⁰ Het directiecomité werd bij de UMHK ingericht in 1926. De leden behandelden

---

²⁰⁶ “Coördinatie van de statuten op 26 december 2014”, 9, geraadpleegd 30 maart 2016, <http://www.umicore.com/en/governance/articles-of-association/>.

²⁰⁷ Cuypers, *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956*, 278.

²⁰⁸ Brion en Moreau, *Inventaire première série*, 44.

²⁰⁹ Art. 524ter. Indien een lid van het directiecomité een rechtstreeks of onrechtstreeks belang van vermogensrechtelijke aard heeft dat strijdig is met een beslissing of verrichting die tot de bevoegdheid van het comité behoort, stelt het de andere leden hiervan in kennis voordat het comité beraadslaagt. Zijn verklaring, alsook de rechtvaardigingsgronden betreffende voornoemd strijdig belang moeten worden opgenomen in de notulen van het directiecomité dat de beslissing moet nemen. Ingeval de vennootschap een of meer commissarissen heeft benoemd, moet het betrokken lid van het directiecomité tevens die commissarissen hiervan op de hoogte brengen. In: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1999050769&table_name=wet, geraadpleegd op 30.03.2016.

²¹⁰ “Coördinatie van de statuten op 26 december 2014”, 11.

vragen over het binnenlandse beleid van het bedrijf en namen beslissingen over administratieve en technische aangelegenheden die werden voorgelegd door een dienst van de UMHK. Het comité bestond uit de gedelegeerd bestuurders, bestuurder-directeurs, directeurs en adjunct-directeurs en verscheidene andere leden van het personeel dat verbonden was aan de directie. Het directiecomité zat elke week (op woensdag) samen.²¹¹

2.4.2.3 Onderfilialen en dochterbedrijven

De Union Minière volgde een strategie van verticale en horizontale concentratie, waardoor ze een imperium aan dochtermaatschappijen, die min of meer in het verlengde van haar eigen behoeften lagen, opbouwde. Dit deden ze soms in samenwerking met de moederholding Société Générale of met andere verbonden ondernemingen. Op deze manier kon de UMHK haar monopoliepositie in Katanga vanaf de jaren '20 verder uitbouwen. Vervolgens zal ik enkele van de voornaamste filialen van de Union Minière bespreken.

Congo had een reusachtig hydro-elektrisch potentieel, waar de Union Minière gebruik van zou maken en de voornaamste bron van energie zou worden voor het bedrijf. Drie ondernemingen werden in deze context opgericht met de bijstand van de UMHK: de Société Générale des Forces Hydro-Électriques du Katanga (Sogefor) in 1925²¹², de Société Générale Industrielle et Chimique du Katanga (Sogechim)²¹³ in 1929 en de Société Générale Africaine d'Électricité (Sogelec) in 1930. Verschillende van de bedrijfsleiders van de Union Minière zouden doorheen de jaren functies opnemen in deze bedrijven.²¹⁴ Aan steenkool had Congo dan weer een gebrek. Omdat invoer uit België of Rhodesië duur zou zijn, werd in 1922 de steenkool-ontginnende onderneming Charbonnages de la Luena opgericht in de Luenaregio. Deze onderneming zou in 1958 400.000 ton steenkool produceren, waarvan een gedeelte werd gebruikt voor de elektriciteitscentrales die stroom leverden aan de UMHK.²¹⁵

De Union Minière werkte als een regionale groeipool. Er werden niet enkel energieproducerende dochterbedrijven opgericht, maar ook filialen in ondersteunende sectoren zoals de transportinfrastructuur, consumptie- en goederensector en bouw- en immobiliënsector. In 1922 werd in deze context Compagnie Foncière du Katanga (Cofoka) opgericht, dat woningen bouwde voor het personeel van de UMHK, haar dochterondernemingen en het koloniale bestuur.²¹⁶ Een ander voorbeeld was Les Minoteries du Katanga (°1929) dat zorgde voor de voeding voor de inheemse

---

²¹¹ Brion en Moreau, *Inventaire première série*, 47.

²¹² Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 421–26.

²¹³ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 483.

²¹⁴ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 421–26.

²¹⁵ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 431–32.

²¹⁶ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 384–85.

werknemers en hun familie.²¹⁷ Voor de metaalverwerkende nijverheid (zink) werd dan weer Société Métallurgique du Katanga (Métalkat) opgericht (°1948). De Union Minière bleef ook investeren in de zoektocht naar nieuwe ertslagen in Katanga. Zo richtten ze in 1932 het exploratievenootschap Société de Recherche Minière du Sud-Katanga (Sudkat) op. Voor de commercialisering en het verkoop van de grondstoffen deed de UMHK beroep op de in 1919 opgerichte Société Générale des Minerais (SGM). Ten slotte richtte in 1948 UMHK in 1948 de Société Africaine d'Explosifs (Afridex) op, een bedrijf dat explosieven voor de mijnbouw zou produceren.²¹⁸

Sommige van de dochtermaatschappijen controleerden op hun beurt andere bedrijven, waardoor er een waar kluwen aan bedrijven ontstond. Zo richtte Sudkat in 1955 de Société d'Exploitation des Mines du Sud-Katanga (Minsudkat) op en controleerde Sogefor Sogelec voor de distributie van elektriciteit, dat op zijn beurt dan weer de Société Commerciale de Matériel Electrique au Congo (Comelco) en de Société d'Entreprises Electriques au Congo (Entrelco) als dochterbedrijven had. Afridex controleerde dan weer de Société Africaine pour la Fabrication de Mèches de Sûreté (Afrimeches).²¹⁹

Het is onmiskenbaar dat de Union Minière meer was dan enkel een mijnbedrijf. De onderneming had vele filialen op verschillende domeinen, waarmee ze haar controle over de economie van de kolonie steeds verder kon uitbreiden.

2.4.2.4 De belangrijkste naoorlogse bedrijfsleiders van de UMHK

Union Minière du Haut-Katanga werd bestuurd door een aantal prominente Belgische bedrijfsleiders die hun stempel gedrukt hebben op het economische en politieke landschap van België in de periode 1945-1960. Vervolgens wordt een kort overzicht gegeven van de achtergrond van de hoofdrolspelers in deze periode.

Edgar Sengier (1879-1963) was de zoon van Victor Sengier en Adeline Courtens. Hij studeerde aan de Universiteit van Leuven burgerlijk ingenieur mijnbouw en elektriciteit. Vanaf 1918 begon hij te werken voor de Union Minière du Haut-Katanga. Hij werd naar Afrika gestuurd om het Belgische directieteam te versterken, wat nodig was na de verliezen die het bedrijf had gekend in de periode na de Eerste Wereldoorlog. Echter, in plaats van de productie te laten afnemen om de verliezen op te vangen, besliste hij samen met Jules Cousin om deze te verdubbelen. Deze gewaagde actie boekte succes en de Union Minière zou zich in de komende jaren uitbouwen tot een van de grootste mijnbouwbedrijven ter wereld. Sengier werd in 1924 benoemd tot directeur-bestuurder en in 1932 tot

---

²¹⁷ Cuypers, *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956*, 226.

²¹⁸ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 385.

²¹⁹ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 384-86.

gedelegeerd bestuurder van de UMHK. Deze laatste functie zou hij behouden tot 1951. Tussen 1951 en 1962 zou hij nog zetelen als voorzitter van het Permanent Comité in Brussel. Ook was hij directeur van vele dochterbedrijven van de Union Minière.²²⁰ Edgar Sengier staat vandaag vooral bekend om zijn centrale rol in het leveren van uranium aan de VS voor het *Manhattan Project*²²¹ tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Jules Cousin (1884-1965) studeerde af als burgerlijk ingenieur in 1909. Hij behaalde een tweede ingenieursdiploma het jaar nadien, en ging solliciteren bij de UMHK in datzelfde jaar, waar hij kon starten als stagiair. Cousin klom snel op in het bedrijf en werd in 1913 reeds benoemd tot Adjunct-directeur in Afrika. Vanaf 1920 werd hij algemeen directeur in Afrika en tussen 1925 en 1935 was hij de vertegenwoordiger van het Brusselse bestuur in Congo. Op dit laatste genoemde moment kreeg hij ook de functie van directeur-bestuurder van de Union Minière toegewezen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had Jules Cousin de hoogste leiding over de Afrikaanse afdeling van de UMHK, waar hij erin slaagde de productie uit te breiden en tegelijkertijd de geallieerden te steunen. Cousin werd in 1947 benoemd tot gedelegeerd bestuurder in Afrika. In datzelfde jaar kreeg hij allerlei functies in gelinkte bedrijven zoals de Compagnie foncière du Katanga, les Charbonnages de la Luena, les Brasseries du Katanga, les Minoteries du Katanga en Sogefor. Cousin werd in 1950 raadgever bij de SGB en stopte in datzelfde jaar met zijn functie van gedelegeerd bestuurder, om in plaats daarvan het voorzitterschap op te nemen van het lokaal comité in Elisabethstad. Vanuit deze positie zou Cousin een bijzonder belangrijke rol spelen in de organisatie van de politieke strategie van de Union Minière in Congo in de periode 1956-1960.²²² Zijn rol was tweërlei: ten eerste was hij een van de voornaamste contactpersonen van de Brusselse directie. Hij berichtte over de situatie van het bedrijf in Afrika en over de politieke situatie in Congo, aan de hand van krantenknipsels en vergaarde kennis van informanten. Ten tweede, hoewel hij steeds verantwoording was verschuldigd aan zijn meederen, lag hij aan de basis van verscheidene initiatieven om de belangen van de Union Minière in Congo te beschermen (zie Hoofdstuk 3). Hij stapte uit de raad van bestuur van de Union Minière in hetzelfde jaar als Sengier, 1962.²²³

Herman Robiliart (1895-1963) studeerde voor Burgerlijk Ingenieur aan de ULB. Hij behaalde zijn diploma in 1920 en in datzelfde jaar begon hij te werken voor de Union Minière du Haut-Katanga. Hij werd onmiddellijk opgemerkt door Edgar Sengier, die hem naar Katanga stuurde. Hier maakte hij onderdeel uit van een groep van jonge ingenieurs die het bedrijf moesten doen heropleven nadat de

---

²²⁰ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 543-45.

²²¹ Het *Manhattan Project* was de naam van het geheim militair project van het Amerikaanse leger opgericht in 1942, met als doel het creëren van het eerste nucleaire wapen.

²²² Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 132-33.

²²³ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 132-33.

vraag naar koper na WO I enorm gedaald was. Bij zijn terugkomst in België, steeg hij in sneltempo in de rangen van het bedrijf. Hij bleef steeds een sterke band behouden met Sengier, van wie hij achtereenvolgens technisch secretaris en directe medewerker was voor een periode van meer dan dertig jaar. Bij het uitbreken van de oorlog in 1940 was Robiliart verantwoordelijk voor de evacuatie van het personeel en de archieven van het bedrijf naar Frankrijk. Bij zijn terugkeer in België werd hij door Alexandre Galopin, de toenmalige gouverneur van de SGB, toevertrouwd op te treden als directeur van de UMHK. Na de oorlog werd een onderzoek (zonder gevolg) tegen Robiliart gestart dat ging over uraniumvoorraden die in Duitse handen terecht waren gekomen. Het einde van de oorlog bracht een administratieve reorganisatie van de Union Minière met zich mee. Terwijl Edgar Sengier het permanent comité bleef voorzitten, en op deze wijze verantwoordelijk bleef voor het hoogste toezicht van het bedrijf, werd Herman Robiliart in 1946 benoemd tot bestuurder van de centrale administratie in Brussel (vertegenwoordiger van de Belgen) Op hetzelfde moment werd Aimé Martoz vertegenwoordiger van de Afrikaanse directie. In de komende jaren klom Robiliart verder op in de rangen van het bedrijf, gaande van directeur-bestuurder in 1947 en uiteindelijk gedelegeerd bestuurder in 1950. In hetzelfde jaar werd hij ook bestuurder van de Société Générale. Net als de andere grote bestuurders van de UMHK, vervulde Robiliart ook talrijke bestuurs- en voorzittersmandaten in bedrijven die gelinkt waren aan de Union Minière, zoals de Compagnie du Katanga, Tanganyika Concessions Ltd en Société Générale des Minerais. In 1963 werd hij benoemd tot vicevoorzitter van de raad en voorzitter van het permanent comité van de Union Minière.²²⁴ Robiliart stond in de jaren '40 en '50 naast zijn beleidsrollen bekend om zijn inspanningen in de ontwikkeling van de kernenergie en zijn activiteit in en steun aan anticommunistische groeperingen. Zo was hij een van de oprichters en voorzitter van Belgonucléaire en onderhandelde hij samen met de VS en Groot-Brittannië over uraniumleveringen in het kader van de Koude Oorlog. Zijn anticommunistische activiteiten spanden eveneens ver. Zoals reeds eerder besproken was Robiliart verantwoordelijk voor schenkingen (in de naam van de UMHK) aan SEPES en CILACC, twee anticommunistische organisaties.²²⁵ Ook was hij oprichter en financier van Milpol, een private inlichtingendienst die beroep deed op Belgisch spion André Moyon. Deze dienst had ook een afdeling die specifiek actief was in Congo genaamd Crocodile (cf. infra).²²⁶ Met deze achtergrond was het dan ook niet eigenaardig dat hij zich sterk verzette tegen de opkomst van Lumumba.²²⁷

Aimé Marthoz (1894-1962) behaalde zijn diploma van burgerlijk ingenieur bouwkunde aan de Universiteit Gent in 1921. Hij werd al snel opgemerkt door Jules Cousin en werd tewerkgesteld als stagiair bij de Union Minière in Brussel. In 1922 werd hij naar Elizabethstad gestuurd, waar hij in 1934

---

²²⁴ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 528-31.

²²⁵ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 387-88.

²²⁶ Gijs, *Le pouvoir de l'absent.*, 1:245.

²²⁷ Buelens, *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis.*, 388.

werd gepromoveerd tot adjunct algemeen directeur. Tussen 1937 en 1940 en 1942 en 1945 was hij algemeen directeur van de UMHK in Afrika. Tijdens de oorlogsjaren leverde hij strategische metalen aan de geallieerden. In de jaren na de oorlog werd hij in snel tempo bevorderd tot bestuurder, directeur-bestuurder (1946), verantwoordelijke van de operaties in Afrika en ten slotte gedelegeerd bestuurder van de Union Minière (1951). Er kan gezegd worden dat Marthoz en Robiliart in het kader van de reorganisaties van het bedrijf de functies van respectievelijk Cousin en Sengier overnamen, die op hun beurt hun ambt verlegden naar voorzitters van het lokaal en permanent comité. Marthoz was medeverantwoordelijk voor de recordwinsten die het bedrijf kon optekenen in de jaren '50 door een uitstekend beheer van de installaties in Afrika. Verder werd Marthoz samen met Robiliart lid van de raad van bestuur van de Société Générale.²²⁸

Louis Wallef (1901-1971) behaalde in 1924 de diploma's voor ingenieur mijnbouw en filosofie. Het jaar nadien studeerde hij nog eens bij voor elektrisch ingenieur. Hij begon te werken bij de Afrikaanse afdeling van de UMHK vanaf 1926. In 1937 werd hij benoemd tot algemeen secretaris techniek in Afrika, in 1940 werd hij adjunct algemeen directeur en in 1942 werd hij aangesteld als vertegenwoordiger van de directie in Jadotville (Congo). Na de oorlog werd Wallef in 1946 benoemd tot algemeen directeur van de Afrikaanse afdeling van de Union Minière. In 1951 werd hij opgeroepen door de directie in Brussel en werd hij benoemd tot vertegenwoordiger van de centrale administratie van Brussel in Katanga. Na dertig jaar in Afrika gewerkt te hebben, keerde hij in 1957 terug naar België, om hier de rol van directeur-bestuurder te vervullen. Na de dood van Robiliart in 1963 werd Wallef gepromoveerd tot gedelegeerd bestuurder. Van 1965 tot zijn dood vervulde hij de rol van voorzitter van de raad van bestuur. Hier was hij onder andere verantwoordelijk voor uitbreidingen van de UMHK naar verschillende andere landen, zoals Australië en Canada en voor uitbreidingen op andere domeinen, zoals de nucleaire sector en de informatica. Verder is Wallef bekend om zijn rol in de besprekingen tussen het nieuwe Gecomin en de Société Générale des Minerais (S.G.M) na de nationalisering en daarop volgende boycot in 1967.²²⁹

Maurice Van Weyembergh (1900-1983) studeerde af als burgerlijk ingenieur mijnbouw aan de universiteit van Leuven. Hij ging werken bij de Union Minière du Haut-Katanga in 1924. In 1937 werd hij benoemd tot directeur en in 1950 tot algemeen directeur van het afdeling Mijnbouw van de Afrikaanse divisie van de UMHK. Na de onafhankelijkheid van Congo werd Van Weyembergh achtereenvolgens gepromoveerd tot directeur-bestuurder (1961), voorzitter van het lokaal directiecomité (1962), gedelegeerd bestuurder (1963) en vicevoorzitter van de raad van bestuur (1965-

---

²²⁸ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 450-51.

²²⁹ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 653-54.

1971). In 1966 onderhandelde hij met Mobutu over de overdracht van de UMHK naar Congolese handen.²³⁰

Edgar Van der Straeten (1884-1986) behaalde net voor WO I een diploma Letteren en Wijsbegeerte aan de Leuvense universiteit. Hij gaf zich tijdens de oorlog op als vrijwilliger en aspireerde om een carrière in het leger te vervullen. Dit carrièrepad werd een halt toegeroepen na een ontmoeting met Maurice Lippens, de toenmalige gouverneur-generaal in Congo, die Van der Straeten een job aanbood bij het koloniale bestuur. Lippens werd later directeur van de CCCI en zou Van der Straeten opnieuw overtuigen ook een functie op te nemen. In 1930 nam hij een functie op binnen de SGB, als bestuurder binnen het Comité Intérieur Colonial (CIC) van deze holding. Hiernaast vervulde hij ook diverse functies in andere koloniale bedrijven. In 1951 werd hij benoemd tot vicegouverneur van de Société Générale. Hierdoor vervulde hij automatisch ook verschillende functies in de bedrijven die onder deze holding vielen zoals de Union Minière. Wanneer Paul Gillet in 1951 opstapte als gouverneur van de SGB, maakt Van der Straeten de bewuste keuze deze functie niet op te nemen omdat hij zich volledig wilde richten op Congolese aangelegenheden. Wel werd hij voorzitter van de Union Minière tussen 1963 en 1965.²³¹

Paul Gillet (1891-1964) studeerde af als mijnbouwingenieur in 1913 aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Van 1950 tot 1961 was hij gouverneur van de Société Générale de Belgique en tegelijk ook voorzitter van raad van bestuur van de Union Minière.²³²

---

²³⁰ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 627-28.

²³¹ Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 612-13.

²³² Puissant en Kurgan-Van Hentenryk, *Dictionnaire des patrons*, 313-16.

Hoofdstuk 3

Casusonderzoek: politieke strategie in de aanloop naar de onafhankelijkheid (1956-1960)

Nous devons évidemment veiller à protéger les Noirs contre une propagande subversive et nous ne pouvons pas rester indifférents, même dans le domaine politique.²³³

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen we trachten antwoorden te vinden op de vraagstelling. “*Nous sommes là pour faire du cuivre, non de la politique?*” Hoe keek de Union Minière du Haut-Katanga aan tegen de snel veranderende omstandigheden in de kolonie tussen 1956 en 1960 en welke strategie hanteerde het bedrijf om hiermee om te gaan? Liet de UMHK zich in met politieke activiteiten in Congo en België? Indien ja, welke tactieken gebruikte de onderneming om de politieke besluitvorming te beïnvloeden? Gebeurde dit sporadisch en onsystematisch, of kan er gesproken worden van een gestructureerde ‘politieke strategie’? Wat waren de motieven van het bedrijf om zich te mengen in de politieke besluitvorming? Wat was de impact van de politieke strategie?

Naast af en toe gebruik te maken van bestaande literatuur als kadering, spitst mijn onderzoek zich volledig toe op de uitgebreide briefwisseling tussen de belangrijkste bedrijfsleiders van de Union Minière in de periode 1956-1960.²³⁴

Als we terugkoppelen naar het theoretisch kader uit Hoofdstuk 1, kunnen we gebruik maken van de theorie van Salamon en Siegfried om de vijf elementen van de economische structuur die aanzetten tot het gebruik van *corporate political strategy* (CPS) toe te passen op de casus Union Minière du Haut-Katanga.²³⁵ Ten **eerste** speelde de **grootte** van het bedrijf een rol. Zoals duidelijk is geworden uit 2.4,

---

²³³ Brief Cousin aan Marthoz, 9.3.1959 (ARA 2, UMHK II, 376)

²³⁴ De vier meest voornamelijk figuren waartussen de correspondentie wordt onderzocht, zijn Jules Cousin en Maurice Van Weyenbergh in de afdeling van de UMHK in Elisabethstad en Herman Robiliart en Aimé Marthoz in de Brusselse afdeling. De briefwisseling van Cousin naar Marthoz werd grondig onderzocht, maar deze in de andere richting is jammer genoeg niet terug te vinden in het UM II archief.

²³⁵ Salamon en Siegfried, “Economic Power and Political Influence”, 1031-34.

was de UMHK met voorsprong de grootste onderneming in Congo, en was ze bovendien nog eens onderdeel van een nog machtiger holding, Société Générale de Belgique. Factor **twee en drie** die de politieke macht van een bedrijf bepaalden waren de **grootte en de marktconcentratie van de industrie** waarin het bedrijf opereerde. Hoe kleiner de industrie en hoe hoger de marktconcentratie, hoe meer politieke invloed een onderneming had. Hoewel de koperindustrie vrij groot was, was ze ook geconcentreerd. Enkele grote bedrijven namen het grootste deel van de productie voor hun rekening. De Union Minière behoorde in deze periode (samen met enkele bedrijven in de VS) tot deze groep. De uraniumindustrie was op zijn beurt klein en geconcentreerd, waardoor de UMHK ook op dit vlak haar macht kon uitbreiden. Het **vierde** aspect dat meespeelde was de **winst**. Meer winst hield automatisch in dat het bedrijf ook over meer middelen kon beschikken die ze konden aanwenden om hun strategie te realiseren. Zoals eerder aangehaald kon de Union Minière in de jaren vijftig zeer grote en bovendien steeds toenemende winsten optekenen. Ten **slotte** stelden Salamon en Siegfried dat hoe meer **geografisch geconcentreerd** een bedrijf was, hoe meer politieke invloed het kon uitoefenen. Ook dit komt overeen met de positie van de Union Minière, aangezien het bedrijf haar mijnbouwactiviteiten zowat volledig toespitste op de Katangaregio.

Het is duidelijk dat de economische positie van de Union Minière volgens de theorie van Salamon en Siegfried aanleiding gaf tot het voeren van een politieke strategie. Als we dit combineren met de tijdscontext, kunnen we ook enkele politieke en economische motieven onderscheiden die het bedrijf aanzetten om politiek actief te zijn.

Ten eerste was er de voortdurende dreiging van het communisme op wereldvlak. Hiermee samenhangend was de toenemende angst dat de Union Minière zou worden genationaliseerd als Congo haar onafhankelijkheid zou verwerven. Daarnaast waren er ook gevaren uit het Belgische moederland. In een brief van maart 1959 spreekt Jules Cousin, de voorzitter van het lokaal comité in Elisabethstad, over drie grote vijanden van het bedrijf: de politici, de vakbonden en de flaminganten: *“Je considère qu’à l’heure actuelle, nous avons trois grands ennemis pour les sociétés de notre groupe et ces ennemis sont en Belgique. Ce sont, en tout premier lieu, les politiciens; en second lieu les syndicats; en troisième lieu, les flamingants.”*²³⁶ De UMHK had niet alleen een probleem met communistische en socialistische politici, maar wantrouwde nagenoeg de hele politieke klasse. Uit diverse archiefbestanden blijkt dat het bedrijf minachting had voor het Belgisch koloniaal bestuur. Bestuurders zoals Cousin achtten zichzelf meer bekwaam om op de juiste manier om te gaan met de moeilijke politieke situatie in Congo tussen 1956 en 1960.

---

²³⁶ Cousin aan Marthoz, 9.3.1959.

Daarnaast had de Union Minière ook problemen met de opkomende vakbonden. Dit waren voornamelijk vertakkingen van Belgische syndicaten die na de Tweede Wereldoorlog in Congo op het toneel waren verschenen en hun acties doorheen de jaren '50 uitbreidden.

Ten slotte maakten de bestuurders zich zorgen over de flaminganten. Deze groep vormde ook in Belgisch Congo een strijd voor de uitbreiding van de rechten van de Vlamingen. Ze identificeerden zich met de 'beschavingsopdracht' van de overwegend Vlaamse missionarissen, maar distantieerden zich van de economische exploitatie van Congo.²³⁷ Dit stond in scherp contrast met de bedrijfsleiders van de UMHK die voornamelijk behoorden tot de francofone Belgische elite.²³⁸

Rond de politieke rol van de Union Minière is nog niet veel terug te vinden in de beschikbare literatuur. Bovendien spitst deze zich voornamelijk toe op de inspanningen van de UMHK op het vlak van de strijd tegen het communisme in de jaren tot 1955 en gedurende de Congocrisis (1960-1965). Over de rol van de UMHK in enkele anticommunistische bewegingen, is informatie terug te vinden in *Le pouvoir de l'absent. Les avatars de l'anticommunisme au Congo* van Gijs (2016) en *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België* van Gérard, De Ridder en Muller (2015). Beide boeken maakten gebruik van de archieven van de Union Minière, maar richtten zich voornamelijk op een periode die voorafging aan degene die in mijn onderzoek wordt behandeld. De Parlementaire Onderzoekscommissie van 2001 wijdde ook een hoofdstuk aan de politieke rol van de UMHK tijdens de Katangese secessie en de Congocrisis. Hier maakten de onderzoekers de stelling hard dat de Union Minière steun leverde aan de secessiebeweging van Tshombe. In de Onderzoekscommissie werd af en toe briefwisseling uit het UMHK-archief gebruikt, maar deze gaat zelden terug naar de jaren voor 1960. Mijn onderzoek richt zich op de acties van de Union Minière in een minder belichte periode, met name de aanloop naar de onafhankelijkheid (1956-1960).

De casus is opgedeeld in twee delen: in het **eerste deel** gaan we dieper in op de evoluerende politieke visie van de UMHK ten aanzien van het veranderende wereldbeeld. Er wordt onderzocht hoe UMHK reageerde op het opkomende communisme, het Belgische koloniaal beleid en de geleidelijke emancipatie van de Congolese politici. Ook zal er een beeld worden geschetst van de visie van de Union Minière op de toekomst van de kolonie. 'Visie' kan hier worden gedefinieerd als 'kijk' of 'mening'. Er wordt hier dus niet bedoeld op de bedrijfskundige betekenis van het woord.

In het **tweede deel** gaan we in op de strategie (en de methoden of tactieken) waarmee de UMHK rechtstreeks de politiek heeft proberen beïnvloeden. Hier wordt gefocust op zes domeinen: de relatie met de Belgische politieke wereld, de steun aan anticommunistische bewegingen en Congolese

---

²³⁷ Ceuppens, *Congo made in Flanders?*, 293.

²³⁸ Over de flaminganten in de kolonie was in de onderzochte briefwisseling niet veel terug te vinden. Voor meer informatie over dit onderwerp zou ik willen verwijzen naar het boek van Bambi Ceuppens, *Congo Made in Flanders?*.

politieke partijen, de strijd tegen het opkomend Congolees syndicalisme en de ondersteuning van de Congolese pers en de katholieke missies.

3.2 De evoluerende politieke visie van de Union Minière

3.2.1 De Union Minière en het veranderende wereldbeeld

De Union Minière was reeds voor de oorlog bevreesd voor de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie. Dat de onderneming zich bedreigd voelde door het communisme hoeft niet te verbazen. Indien het communisme zou doorbreken in België was de kans groot dat de UMHK zou worden genationaliseerd. Wanneer dit risico was afgewend in het moederland in het begin van de jaren '50, richtten de bedrijfsleiders hun acties tegen het communisme in de kolonie. De Sovjet-Unie trachtte volgens hen de ellende in de kolonie te vergroten om de bevolking te laten inzien dat het communisme een uitweg kon zijn: *“les Russes avec leur politique diabolique vont s’efforcer d’accentuer le malaise général par tous les moyens.”*²³⁹

Niet enkel de Russen werden als gevaarlijk beschouwd. De dekolonisatiegolf in Afrika die begon halverwege de jaren '50 bracht charismatische leiders op het voorplan die zich wilden afscheuren van de Europese kolonisator. Om dit te doen gingen ze dikwijls over tot de nationalisering van grote ondernemingen. Figuren als Nasser (Egypte), Nkrumah (Ghana) en Sekou Touré (Guinee) genoten een grote populariteit bij de Afrikanen. Zeker na de geslaagde nationalisering van het Suezkanaal door Nasser, groeide bij sommige *évolués* de hoop dat een gelijkaardige actie ook kon lukken in Congo. De bedrijfsleiders van de UMHK wilden dit idee dan ook counteren. *“Nous ayons certaines indications dès à présent d’après lesquelles ces messieurs congolais envisageraient plutôt la nationalisation de l’Union Minière, comme Nasser a fait pour le canal de Suez.”*²⁴⁰ Het eerste All-African Peoples' Congress in Accra in 1958, waar voornoemde Afrikaanse leiders aanwezig waren, inspireerde later belangrijke Congolese politieke figuren zoals Patrice Lumumba.

De opstanden in Leopoldstad van begin januari 1959 gekoppeld aan de acties van de ontkiemende politieke partijen en de 'subversieve' propaganda van de vakbonden, zorgde voor een toenemend

---

²³⁹ Cousin aan Robiliart, 30.12.1957 (ARA 2, UM II, 376).

²⁴⁰ Cousin aan Robiliart, 31.1.1959 (ARA 2, UM II, 183). Een jaar voordien schreef Cousin: *“Congo ne sera pas un état autonome et que toutes les entreprises belges n’y seront pas nationalisées comme l’a été le canal de Suez?”*, Cousin aan Van Bree 20.1.1958 (ARA2, UMHK II, 376).

eisenpakket bij de arbeiders. Hoewel de politieke situatie in Katanga nog relatief rustig was in vergelijking tot de rest van Congo, vreesde Cousin dat er in de volgende maanden nog verschillende incidenten zouden kunnen worden geprovoceerd “*par des meneurs qui auront été formés au-delà du rideau de fer.*”²⁴¹ Hij had gelezen dat er meer dan 3.000 Afrikanen (waarvan sommige Congolezen) opgeleid werden in communistische centra zoals Moskou of Praag, om revolutie te prediken in alle kolonies. Eveneens maakte hij zich zorgen over de Congolezen die door de missionarissen naar Brussel waren gezonden voor de Wereldtentoonstelling. Zij keerden terug “*avec idées tout à fait révolutionnaires et affichent ouvertement des sentiments anti-européens et même anti-missionnaires.*”²⁴² Deze ideeën waren binnen gesijpeld in het gedachtengoed van de Congolezen doordat ze in aanraking waren gekomen met de Europese levensstijl:

Les noirs venus ici, avant ou à l’occasion de l’Exposition y rencontrent trop d’interlocuteurs, ignorant des choses et des conditions d’Afrique, qui, de bonne foi peut-être, approuvent ou encouragent les doléances et les illusions de nos congolais. Et ceux-ci, dominés par un terrible complexe d’infériorité – et de couleur – ne comprennent pas que les conditions de vie en Europe sont le résultat de siècles de labeur et s’estiment lésés parce qu’ils ne bénéficient pas des mêmes avantages en Afrique.²⁴³

Het is duidelijk dat de Union Minière zich in de periode 1956-1960 steeds meer zorgen begon te maken over de invloed van het communisme op Belgisch Congo. Ook de uitbreiding van het antikolonialistische gedachtengoed in Afrika baarde de bestuurders zorgen. Deze elementen zouden de UMHK steeds meer inspireren om een politieke strategie uit te denken in de kolonie om hier weerwerk aan te bieden.

3.2.2 Wantrouwen ten aanzien van de Belgische politieke klasse en het koloniaal beleid

Jules Cousin had weinig goeds te zeggen over de manier waarop Congo bestuurd werd. Uit diverse van zijn brieven na 1956 bleek zijn afkeer voor het koloniale bestuur en de Belgische overheid sterk aanwezig. “*La situation ne date pas d’aujourd’hui; elle a été créée par les maladroites du Gouvernement émanant tant de Léopoldville que de Bruxelles.*”²⁴⁴ De mening van de Union Minière tegenover de Belgische politieke elite kan worden samengevat aan de hand van een citaat van Cousin uit 1959: “*Les politiciens de Belgique sont des gens à mentalité étroite, qui sont a priori anti capitaliste.*”²⁴⁵

---

²⁴¹ Cousin aan Marthoz, 9.3.1959.

²⁴² Cousin aan Marthoz, 9.3.1959.

²⁴³ Verdussen aan Cousin, 20.8.1958 (ARA 2, UM II, 215).

²⁴⁴ Cousin aan Marthoz, 21.2.1956 (ARA 2, UM II, 374).

²⁴⁵ Cousin aan Marthoz, 17.1.1959 (ARA 2, UM II, 376).

De politici verantwoordelijk voor het koloniaal bestuur waren volgens Cousin onbekwaam. Dit kwam ten eerste door het gebrek aan ervaring van de snel op elkaar volgende ministers die hun functie slechts gedurende een korte periode konden uitoefenen. Ten tweede speelde er een intrinsiek gebrek aan interesse vanuit België voor de kolonie. Cousin illustreerde dit aan de hand van de meest recente samenkomst van het Parlement over het koloniaal budget in mei 1958, waar slechts vijf parlementsleden aanwezig waren. *“Les députés ne s’intéressent pas à ce qui s’y passe, lors de la discussion du dernier budget des Colonies au Parlement, il y avait 5 membres présent.”*²⁴⁶ Ten slotte vond de bedrijfstop van de UMHK ook dat de politici te veel verwickeld waren in interne Belgische politieke geschillen, die ze overbrachten naar de kolonie, zoals het syndicalisme, antiklerikalisme en flamingantisme. *“La seule chose qu’ils essayent d’introduire au Congo c’est leurs disputes d’ordre politique; le syndicalisme, l’anticléricalisme et le flamingantisme, tous des poisons dont nous n’avons que faire et il est compréhensible que les habitants du Congo aussi bien blancs que noirs soient excédés de cette situation.”*²⁴⁷

De bedrijfsleiders van de UMHK hadden een uitgesproken mening over de verschillende ministers van Koloniën. Auguste Buisseret, de liberale minister van Koloniën tussen 1954 en 1958, was allesbehalve populair bij de bedrijfstop. Cousin was gefrustreerd door zijn ‘blunders’, die volgens hem bijdroegen tot een toenemende xenofobie bij de Congolese bevolking: *“Je crois vous avoir déjà signalé que, lors des élections communales à Elisabethville, nous nous sommes parfaitement rendu compte que beaucoup Congolais deviennent xénophobes. Je pense que la raison principale en est les maladroites commises par le Ministère des Colonies et peut-être par certains Missionnaires qui s’entêtent à faire du paternalisme.”*²⁴⁸ Het ‘ondermaatse’ bestuur van het Ministerie van Koloniën creëerde een voedingsbodem voor communistische propaganda, wat desastreuze gevolgen kon hebben voor de toekomst van de UMHK in Congo. Cousin wilde de meest capabele Congolezen een rol geven in de koloniale administratie. Door hen medezeggenschap te geven in het bestuur, zou een duurzamere samenwerking ontstaan tussen België en haar kolonie. Hij vond het onwaarschijnlijk dat er na 75 jaar kolonisatie nog geen enkele Congolees een verantwoordelijkheid droeg in het bestuur van de kolonie.

Il faut que ceux qui ont le plus de responsabilité au point de vue des affaires coloniales se réunissent et examinent les problèmes qui se posent au Congo dans le domaine politique, comme au point de vue administration. (...) J’ai l’impression que le terrain est actuellement préparé pour qu’une propagande communiste se fasse sentir avec des effets désastreux et c’est pourquoi je voudrais qu’on associe le plus tôt possible les plus intelligents parmi les autochtones à l’administration du pays.²⁴⁹

---

²⁴⁶ Cousin aan Robiliart, 27.5.1958 (ARA 2, UM II, 183).

²⁴⁷ Cousin aan Robiliart, 27.5.1958.

²⁴⁸ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958. (ARA 2, UM II, 376).

²⁴⁹ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

Cousin stelde zichzelf voor als een verdediger van de rechten van de Congolese bevolking. Hij was teleurgesteld in gouverneur-generaal Pétillon, die te weinig actie ondernam voor een uitbreiding van het medezeggenschap van de Congolezen. Pétillon werd volgens Cousin gedirigeerd vanuit België door zijn politieke partij (CVP-PSC). Cousin hoopte dat de gouverneur-generaal die hem zou opvolgen meer zou handelen in het belang van de Congolezen. *“Il faut que le Gouverneur Général qui succèdera à Monsieur Petillon ait des pouvoirs très étendus et qu’il n’appartienne pas à une clique politique qui lui donnera des directions qui n’auront pas pour base les intérêts des Congolais.”*²⁵⁰ De UMHK zou moeten inspelen op de meest invloedrijke figuren in België om dit doel te bereiken: *“Bref, le but de ma lettre est de sonner la cloche d’alarme. La situation est grave, et il faut alerter ceux qui ont le plus d’influence en Belgique. Il faut en tous cas que le Ministère des Colonies cesse d’agir comme il l’a fait depuis quelque temps.”*²⁵¹

Hoewel Cousin kritiek had op de acties van politici uit alle Belgische partijen, maakte hij zich voornamelijk zorgen over de socialisten. Wanneer hij in maart 1958 opving dat de functies van minister van Koloniën en gouverneur-generaal zouden kunnen ingenomen worden door respectievelijk Hendrik Fayat en Antoon Spinoy van de BSP, schreef hij hierover het volgende aan Marthoz: *“je ne vous cache pas que si jamais des nominations semblables avaient lieu, le Congo serait vraiment en danger. Nous ne pouvons pas rester indifférents car la situation de l’Union Minière et de ses filiales se ressentira profondément de nominations politiques semblables et il est certain que cela provoquera un remous peu ordinaire au Congo.”*²⁵² Hoewel deze geruchten achteraf niet correct zouden blijken – deze functies zouden gaan naar Léon Pétillon en Hendrik Cornelis – is dit een sprekend voorbeeld van de nervositeit bij de bedrijfstop over aanstellingen van sleutelfiguren in het koloniaal beleid.

De verkiezingen in België en de (toekomstige) politieke aanstellingen werden steeds grondig besproken onder de bedrijfstop van de UMHK. Cousin was bijzonder geïnteresseerd in de ontwikkelingen in het politieke landschap waarover voornamelijk Herman Robiliart, gedelegeerd bestuurder van de UMHK, hem berichtte vanuit Brussel. Zo werden de verkiezingen van juni 1958 uitgebreid besproken. Robiliart was net als Cousin duidelijk niet te spreken over het beleid van Buisseret, die de voorbije vier jaar minister van Koloniën was geweest. Op 2 juni, drie dagen voor de uiteindelijke regeringsvorming, schreef hij het volgende aan Cousin: *“Les élections ont eu lieu hier; elles sont favorables au P.S.C. Cela veut dire que nous aurons soit un gouvernement tripartite, soit peut-être un gouvernement P.S.B.-P.S.C. Qui sera Ministre des Colonies? Personne ne le sait, mais n’importe lequel sera toujours meilleur que le précédent.”*²⁵³. De nieuwe minister van Koloniën was de CVP’er Maurits van Hemelrijck.

---

²⁵⁰ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

²⁵¹ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

²⁵² Cousin aan Marthoz, 26.3.1958

²⁵³ Robiliart aan Cousin, 2.6.1958 (ARA 2, UM II, 215).

Cousin was aanvankelijk voorzichtig optimistisch. Eind januari 1959 schreef hij aan Robiliart: *“Je tiens à vous dire que le Ministre nous a fait à tous la meilleure impression. Nous avons de la chance d’avoir un homme semblable comme Ministre du Congo dans une période délicate que celle que nous allons traverser.”*²⁵⁴ De progressieve politiek die de minister voerde viel echter in slechte aarde bij de bedrijfsleiders. Wanneer hij de Abako-partijhoofden, die na de rellen in Leopoldstad in januari 1959 waren geïnterneerd, de volledige vrijheid gaf in België (cf. supra), viel Van Hemelrijck volledig van zijn voetstuk bij de bestuurders van de Union Minière. Ze vonden dat hij te veel zijn eigen wil doordreef en onbekwaam was om de situatie in Congo in goede banen te leiden. *“Il n’est pas normal qu’un nouveau Ministre des Colonies agisse sans aucun contrôle et adopte des points de vue personnels en ce qui concerne la politique à suivre au Congo.”*²⁵⁵

Cousin had opnieuw goede hoop in August De Schryver (CVP) als de minister van Koloniën die Van Hemelrijck opvolgde. Eind december had hij een bemoedigend gesprek over de toekomst van Congo gehad met hem en de koning. Hij was dan ook met stomheid geslagen wanneer hij merkte dat de minister een dikke week later, tijdens zijn bezoek aan Elisabethstad, sympathie toonde voor Kasavubu: *“pour lui, il n’y a que l’opinion de l’Abako qui compte, l’opinion des habitants des Provinces ne compte pas.”* De Schryver trapte volgens Cousin in dezelfde val als Van Hemelrijck. Zijn ongeloof was dan ook duidelijk zichtbaar in een brief aan Wallef: *“Nos politiciens belges ont vraiment perdu les pédales.”*²⁵⁶ Al bij al bleef Cousin ondanks zijn kritiek op de Belgische politieke wereld nog vrij optimistisch over de situatie in Congo. Hij merkte dat het land afstevende op een grotere autonomie en a priori was hij daar niet tegen. Zijn houding veranderde evenwel na de politieke rondetafelconferentie, waarin hij teleurgesteld was over de zwakte van de Belgische afgevaardigden, die volgens hem te veel toegevingen hadden gedaan.

Il est certain que je suis beaucoup moins optimiste qu’il y a 2 ou 3 mois, étant donné l’attitude prise d’une part par les délégués Congolais genre Kanza, Lumumba, Kasavubu, et surtout, d’autre part, par la faiblesse montrée par les Ministres et Parlementaires présents à la ‘Table Ronde’.²⁵⁷

Door de aaneenschakeling van ‘foute’ beslissingen, achtte de UMHK het steeds meer noodzakelijk om zich te mengen in de politiek in Congo. Dit zou het bedrijf uiteindelijk ook rechtstreeks doen via de oprichting van een politieke partij in Congo (Union Congolaise) en de latere steun aan Conakat, de partij van Tshombe (zie 3.3.4).

---

²⁵⁴ Cousin aan Robiliart, 31.1.1959.

²⁵⁵ Cousin aan Marthoz, 6.7.1959 (ARA 2, UM II, 376).

²⁵⁶ Cousin aan Wallef, 4.1.1960 (ARA 2, UM II, 377).

²⁵⁷ Cousin aan Marthoz, 15.2.1960 (ARA 2, UM II, 377).

3.2.3 Visie op de opkomende Congolese politieke actoren

Terwijl de rest van Congo in onrust verkeerde, bleef de situatie in Katanga doorheen 1959 opvallend rustig. Dit kwam onder meer omdat de leiders van lokale chieftoms in deze regio nog veel inspraak hadden en de controle konden handhaven. In november 1959 voorspelde Cousin een overwinning van Conakat bij de decemberverkiezingen, wat hij niet als problematisch zag. Meer nog, hij was optimistisch over de toekomst van de provincie en beschreef de toekomstige leiders als “*des hommes raisonnables*”. Hij was ervan overtuigd dat de situatie in Katanga enkel zou verbeteren. “*Nous allons passer par une période difficile mais d’ici à un an, la situation se clarifiera.*”²⁵⁸ In de andere provincies was de situatie problematischer. De lokale leiders hadden veel gezag verloren en dit gaf aanleiding tot een onoverzichtelijke situatie. Lumumba, volgens Cousin een van de meest gevaarlijke politici van Congo, was gearresteerd en Cousin hoopte dat de ‘imitator van N’Krumah en Sekou-Touré’ zo lang mogelijk in hechtenis zou blijven.

Au point de vue de la situation générale, les émeutes de Stanleyville auront eu comme bon résultat de provoquer l’arrestation de Lumumba, qui est certainement le politicien le plus néfaste et le plus dangereux du Congo. On espère que le Gouvernement fera preuve d’énergie et qu’on maintiendra Lumumba en prison pendant de longs mois, si ce n’est de longues années et qu’on ne lui permettra pas de faire de la propagande subversive pendant son emprisonnement. Il essaie d’imiter Krumah et Sekou-Touré.²⁵⁹

De Union Minière wilde koste wat het kost vermijden dat iemand als Lumumba zou worden verkozen. Met hem aan de macht zouden de Provinciale Raden (zoals deze van Katanga) nog weinig te zeggen hebben en zou het land steeds meer centraliseren, wat de UMHK niet goed uitkwam wegens de sterke banden met de Katangaregio. Daarnaast speelde uiteraard ook de schrik voor de mogelijke communistische ideeën van Lumumba een rol.

Il est certain que depuis quelque temps le parti communiste a organisé des cellules un peu partout dans le Congo. Certains dirigeants politiques obéissent aux instructions qu’ils reçoivent de ces cellules. Le cas de Lumumba est celui qu’on cite le plus régulièrement, mais il n’est pas certain que Lumumba s’appuie entièrement sur le parti communiste.”²⁶⁰

Hoewel het niet zeker was dat Lumumba onder een hoedje speelde met de communisten, was Cousin niet optimistisch over de toekomst van het land met hem aan het hoofd: “*ce sera une véritable dictature dont les communistes tireront les ficelles.*”²⁶¹ De Union Minière was bevreesd voor wat er zou gebeuren als

---

²⁵⁸ Jules Cousin, *Situation générale au Katanga*, 6.11.1959 (ARA 2, UM II, 376).

²⁵⁹ *Situation générale au Katanga*, 6.11.1959.

²⁶⁰ Cousin aan Marthoz, 7.5.1960 (ARA 2, UM II, 377).

²⁶¹ Cousin aan Marthoz, 19.4.1960 (ARA 2, UM II, 377).

het nieuwe Congolees Parlement voor het merendeel uit communistische sympathisanten zou bestaan: *“Nous avons tout à redouter d’une majorité au Parlement Congolais qui s’inspirerait des directives communistes et qui serait soutenue par les communistes de Conakry. Ils sont assez malins pour cacher leur jeu pendant un certain temps.”* Er was ook een grote schrik bij de UMHK voor een mogelijke nationalisering van het bedrijf. Het succesverhaal van de nationalisering van het Suezkanaal in 1956 door Nasser had politici zoals Lumumba op ideeën gebracht.²⁶²

Administrateur-directeur Louis Wallef werd in Brussel voortdurend op de hoogte gehouden van de politieke ontwikkelingen in Congo. De niet-ondertekende nota’s berichtten over de gemoederen van de Europese en Congolese bevolking, de ontwikkelingen bij de syndicaten, de politieke partijen en de diverse etnische groepen. In deze brieven was een duidelijk misprijzen te vinden voor de figuur Lumumba. Ze zagen hem als iemand die verantwoordelijk was voor de huidige gespannen sfeer in het land: *“nous ne narrerons pas ici les diverses versions des pseudo ou réels mauvais traitements subis par Lumumba, qui ont porté la tension de la foule à un point critique.”*²⁶³ De informant van Wallef vergeleek hem met Ho Chi Min, en voorspelde dat hij de bedrijfsleiders een lastige tijd zou bezorgen in de komende maanden: *“Cet homme ressemble à Ho Chi Min... et nous donnera du fil à retordre dans les mois à venir.”*²⁶⁴ Aan de vooravond van de verkiezingen van mei 1960 kreeg Wallef een verslag doorgestuurd van graaf Albert-Emile de Beaufort, de provinciegouverneur van Leopoldstad, over de politieke partijen in Congo. Heel wat bladzijden gingen over het MNC van Lumumba. De partij, met zijn pan-Afrikaanse en ‘xenofob’ gedachtengoed was duidelijk een bron van frustratie: *“le chef de ce parti n’a pas besoin d’aucune aide car il en a suffisamment, n’acceptera aucun conseil car il en a à revendre, est prêt à prôner tout théorie dès l’instant où cela lui rapporte des fonds, dispose de troupes de choc qui ont été éduquées dans des écoles d’agitation politique.”*²⁶⁵ Wallef zou in de periode na de onafhankelijkheid uitgroeien tot een sleutelfiguur in de politieke strategie van de Union Minière.

We kunnen besluiten dat de Union Minière goed op de hoogte was van de recentste politieke ontwikkelingen in de kolonie. Via informatie die werd doorgestuurd door de directie in Elisabethstad (Cousin, Van Weyenbergh,...) en andere informanten ter plekke, kon de centrale directie in Brussel zich een beeld vormen van de politieke omstandigheden Congo en konden ze beslissen of het nodig was om hier verder op in te spelen. Over het algemeen waren de bestuurders in de aanloop van de verkiezingen van mei 1960 min of meer tevreden met de politieke evoluties in Katanga. Op nationaal niveau waren ze minder te spreken over de belangrijke politieke actoren. Vooral Lumumba, met zijn mogelijks communistische ideeën, werd uiterst gevaarlijk geacht.

---

²⁶² Cousin aan Marthoz, 11.4.1960 (ARA 2, UM II, 377).

²⁶³ Verslag N°30 aan Wallef, 24.2.1960 (ARA 2, UM II, 425).

²⁶⁴ Verslag N°30 aan Wallef, 24.2.1960.

²⁶⁵ de Beaufort aan Wallef, 16.5.1960 (ARA 2, UM II, 426).

3.2.4 Visies op de koloniale toekomst van Congo

Net zoals de Belgische politieke wereld, zag de Union Minière-directie het niet aankomen dat de politieke emancipatie van de Congolese bevolking in een stroomversnelling zou terechtkomen in de tweede helft van de jaren '50. Professor Jef Van Bilsen lanceerde in 1955 nog het 'Plan voor de politieke ontvoogding van Congo', waarin hij een oproep deed de kolonie voor te bereiden op de onafhankelijkheid, die er dertig jaar later zou kunnen komen (cf. supra). De Société Générale reageerde koeltjes op dit plan en richtte binnen haar Comité Intérieur Congolais (CIC) – het orgaan dat zich bezig hield met de activiteiten van de holding in Belgisch-Congo – een Beperkt Comité voor Sociale Zaken op. Hierin droeg de SGB het standpunt van de koloniale bedrijven uit en probeerde ze een tegengewicht te bieden aan de invloed van 'bepaalde theoretici'. In deze denkgroep zetelden onder meer Herman Robiliart en Louis Wallef.²⁶⁶ Het idee van een onafhankelijk Congo (zelfs al was dit binnen dertig jaar) was voor de Union Minière in 1955 ondenkbaar.

Een jaar later was de situatie volledig veranderd. De bedrijfsleiders begonnen te beseffen dat de onafhankelijkheid niet alleen tot de mogelijkheden behoorde, maar waarschijnlijk ook sneller dan verwacht tot stand zou komen. Naast het uiten van kritiek op het Belgische koloniaal beleid, hadden diverse directeurs van de UMHK ook een uitgesproken mening over hoe de koloniale staat beter bestuurd diende te worden. Deze visie zou doorheen de periode 1956-1960 opmerkelijk en snel evolueren omwille van de stroomversnelling waarin de kolonie terecht kwam.

Voorname Cousin vertelde uitgebreid over zijn toekomstvisie voor Congo in talrijke brieven aan de hoogste Brusselse directie: Robiliart, Marthoz, Sengier, Van der Straeten en Gillet. In december 1957, na de eerste gemeenteraadsverkiezingen in Congo, maakte Cousin een evaluatie van het koloniale bestuur en bouwde hij zijn politieke visie uit. Een van de kernideeën hierin was het feit dat België een grote fout had begaan bij het overnemen van Congo van Leopold II als één kolonie, in plaats van het land op te delen in verschillende autonome kolonies. België had gebruik kunnen maken van de etnische tegenstellingen om een grotere controle uit te oefenen: *“cela me fait penser de plus en plus que le Gouvernement commet une erreur en ne profitant pas de ces querelles tribales pour diviser la colonie en plusieurs provinces indépendantes. On a un ministère des Colonies et je ne vois pas pourquoi on n'aurait pas 4 ou 6 colonies.”*²⁶⁷ Hij haalde hiervoor het Romeinse gezegde 'Divide et impera' uit de kast: *“Diviser pour régner' est un adage de plus de 2.000 ans. En poussant à la création d'une nation congolaise, nous ouvrons les portes pour notre sortie.”*²⁶⁸ Het was eenvoudiger om verschillende kolonies, opgedeeld op basis van etniciteit, te besturen dan een grote kolonie waarbij het gevaar van de ontluiking van een Congolees

---

²⁶⁶ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 276–79.

²⁶⁷ Cousin aan Marthoz, 24.12.1957 (ARA 2, UM II, 375).

²⁶⁸ Cousin aan Marthoz, 24.12.1957.

nationalisme veel groter was. De politieke strategie van Cousin richtte zich op twee fronten. Ten **eerste** moest er een strijd worden gevoerd tegen de opkomst van het Congolees nationalisme. “*Si nous voulons maintenir notre emprise sur notre colonie, il faut que nous disposions de certains moyens pour lutter contre le nationalisme qui va se développer de plus en plus.*”²⁶⁹ Indien het nationalisme zou toenemen, kon dit rampzalige gevolgen hebben voor de UMHK. “*Donc, si nous ne faisons rien pour éviter l’institution d’une nation Congolaise, nous aurons le sort de tous les pays qui ont réclamé leur indépendance, c’est-à-dire qu’on nous expulsera pour s’emparer de tout ce que nous aurons créé ici au Congo.*”²⁷⁰ Hij haalde hier het voorbeeld van Indonesië aan, waar de inwoners volgens hem een nationalistisch gevoel verwierven en onmiddellijk autonomie van de kolonisator (Nederland) eisten. Ten **tweede** pleitte Cousin voor een sterkere provinciale autonomie. De belangen van de Union Minière waren gecentraliseerd in Katanga, waar het bedrijf ook een grote invloed uitoefende. Bovendien was Katanga de provincie waar het Congolees nationalisme het minst aanwezig was, dus in dat opzicht kon deze regio en de belangen van de UMHK nog ‘gered’ worden. Cousin bleef al bij al verrassend optimistisch: In januari 1958 zag hij Congo nog niet onafhankelijk worden in de volgende tien jaar. Toch blijkt uit de briefwisseling dat Cousin ook twijfels had. Hij vroeg zich openlijk af of het nog verstandig was om grote investeringen te doen in Congo. Hij had het hier meer bepaald over het Inga-project (dammen en waterkrachtcentrales), waar de Union Minière naar zijn schatting zo een 300 miljard frank in zou investeren in de toekomstige twintig jaar.²⁷¹

Cousin was van mening dat het nationalisme het best kon worden ingedijkt door de Congolezen meer zeggenschap geven in het bestuur. Hij stelde voor om Congo een soort van ‘Dominion’-statuut toe te kennen, naar het voorbeeld van de Britse kolonies Nyassaland en Noord- en Zuid-Rhodesië. In dit systeem verkreeg de kolonie een grotere mate van vrijheid, maar bleef het officieel nog steeds onderdeel van het koloniserende moederland.²⁷² Hij beseftte dat als de Belgen enkele toegevingen zouden doen, de Congolese bevolking minder aanleiding zou hebben om zich te verzetten tegen het koloniale bestuur: “*Je crois que si on faisait quelques concessions d’ordre politique on arriverait à calmer les esprits et à gagner beaucoup de temps.*”²⁷³

---

²⁶⁹ Cousin aan Marthoz, 24.12.1957.

²⁷⁰ Cousin aan Marthoz, 24.12.1957.

²⁷¹ Cousin aan Van Bree, 20.1.1958.

²⁷² In een brief die hij twee dagen later verstuurde naar Sengier, verklaarde Cousin het Britse Dominionsysteem verder: “*On doit cesser de le considérer comme une Colonie mais bien comme un Dominion en prenant comme exemple ce qui se passe en Rhodésie où on est arrivé à constituer une fédération de 3 pays (Rhodésie du Nord, Rhodésie du Sud et Nyassaland). Chacun de ces pays a une certaine autonomie, avec un petit Parlement qui a voix délibérative dans certaines questions et qui sont réunis dans un Parlement principal qui tient ses assis à Salisbury. Cela ne veut pas dire que la Fédération des Rhodésies soit indépendante de la Mère Patrie, au contraire. Elle est rattachée au Commonwealth comme tous les Dominions, la Reine d’Angleterre étant représentée surplace par un Haut-Commissaire ou un Gouverneur Général, mais chacun des pays a un gouverneur à sa tête, qui jouit d’une certaine autonomie et surtout qui peut faire preuve d’initiative dans tous les domaines.*” In: Cousin aan Sengier, 16.4.1958 (ARA 2, UM II, 376).

²⁷³ Cousin aan Van der Straeten, 14.4.1958 (ARA 2, UM II, 376).

Uit de historische voorbeelden van de Russische en Chinese revoluties en de recentere afscheiding van Noord-Korea merkte Cousin op dat de afgezette leiders in al deze gevallen werden gedwongen het land te verlaten of hun belangen op te geven. De enige optie om hieraan het hoofd te bieden was proberen de nationalistische tendens te vertragen en zoveel mogelijk proberen tegengaan dat Congo ten prooi zou vallen aan subversieve ideeën: *“tout ce que nous pouvons espérer, c’est de retarder cette évolution de 20 ou 25 ans et je doute qu’on puisse espérer davantage, étant donné que les Russes vont intervenir de plus en plus pour ‘libérer’ les peuples africains.”*²⁷⁴ Zijn voorstel was dan ook om stelselmatig tegemoetkomingen te doen aan de Congolezen: na tien jaar een kleinschalig parlement, na twintig jaar ervoor zorgen dat de meeste leidende posten in handen waren van Congolezen en na dertig jaar een vlotte overgang naar een onafhankelijke staat.²⁷⁵ Met dit voorstel kwam Cousin opvallend dicht in de buurt van het Plan Van Bilsen, dat enkele jaren voorheen nog verguisd werd door de bestuurders van de UMHK. Cousin stelde ook voor om een Congolese senaat op te richten, die voor de helft uit Congolezen en voor de andere helft uit Europeanen bestond.

Je suis convaincu que le prochain Parlement congolais (...) veillera à l’intérêt général, et c’est pourquoi nous ne devons pas redouter les conséquences de la constitution d’un Parlement congolais dont les décisions seront d’ailleurs soumises à la censure du Sénat [volgende stuk met de hand bijgeschreven] congolais ou plutôt mixte (½ Eur. ½ congolais).²⁷⁶

Hoewel Robiliart zich minder bezig hield met grote bestuurskundige vraagstukken dan Cousin, is in sommige brieven ook een mening terug te vinden over hoe de Congolese staat georganiseerd diende te worden. Hij pleitte net als Cousin voor een decentralisatiepolitiek, waarbij de provincies meer zeggenschap zouden krijgen. Op deze manier kon Katanga, de provincie waar de UMHK de beste banden mee had, vrij autonoom blijven functioneren en werd de kans op een groeiend Congolees nationalisme ingeperkt.

Bien entendu, je suis fort partisan d’une décentralisation et, personnellement, je crois que la meilleure solution à tous points de vue serait une Fédération congolaise qui tiendrait compte des diversités physiques et raciales du Congo et qui permettrait une décentralisation suffisante offrant l’avantage de ne pas créer un esprit nationaliste pour l’ensemble du Congo, esprit qui serait extrêmement dangereux.²⁷⁷

Vanaf 1959 beseftte Cousin dat de onafhankelijkheid van Congo onvermijdelijk was. De manier waarop dit gebeurde was volgens hem wel nog beïnvloedbaar, en daar lag een belangrijke rol voor de UMHK. Het bedrijf diende verder te gaan in haar steun aan politieke bewegingen die aan ‘goede’ propaganda

---

²⁷⁴ Cousin aan Marthoz, 12.12.1957 (ARA 2, UM II, 375).

²⁷⁵ Cousin aan Van der Straeten, 14.4.1958.

²⁷⁶ Cousin aan Marthoz, 9.3.1959.

²⁷⁷ Robiliart aan Cousin, 2.6.1958.

deden, wat wil zeggen, die streefden naar een onafhankelijk Congo in nauwe samenwerking met de Belgische staat.

Malgré tout, je ne suis pas pessimiste, car je fais confiance au bon sens des Noirs, mais nous devons évidemment veiller à les protéger contre une propagande subversive et nous ne pouvons pas rester indifférents, même dans le domaine politique. Nous avons toujours voulu rester neutres. J'estime que c'est une erreur et que nous devons carrément supporter les groupements politiques qui feront de la bonne propagande, c'est-à-dire en vue de créer un Etat indépendant du Congo, mais en collaboration étroite avec la Belgique.²⁷⁸

Hoewel het niet kon verwacht worden dat alle toekomstige Congolese parlementsleden op dezelfde lijn zouden staan als de Union Minière, bleef Cousin toch optimistisch: *“Je suis convaincu qu’au bout de très peu de temps, ils feront des propositions ou des suggestions dans l’intérêt du Congo, et ces propositions ne seront pas nécessairement en opposition avec notre intérêt à nous.”*²⁷⁹

Er kan geconcludeerd worden dat de top van de UMHK een uitgesproken visie had over hoe Belgisch Congo best bestuurd diende te worden en op weg kon worden gezet naar de onafhankelijkheid. Het bedrijf beseftte vrij snel dat België geleidelijk concessies zou moeten doen aan de Congolezen op politiek vlak, om op termijn de kansen open te houden voor een solide band met haar voormalige kolonie. Op deze manier kon er gewerkt worden naar een Belgisch-Congolese gemeenschap. De bestuurders pleitten ook voor een uitbreiding van de autonomie en de bevoegdheden van de provincies in Congo. Zo konden ze via hun macht in Katanga invloed blijven uitoefenen om hun belangen in deze provincie te beschermen.

3.3 De politieke strategie van de Union Minière en haar methodes

3.3.1 Evolutie van de politieke strategie van de Union Minière

3.3.1.1 Theoretische onderbouw van Hillman en Hitt

Involedrijke bedrijven met een groot economisch gewicht (vb. multinationals) doen vaak op een of andere manier aan politiek. De theorie van Hillman en Hitt (zie Hoofdstuk 1) definieert drie mogelijke politieke strategieën die een bedrijf kan aannemen: de informatiestrategie, financiële strategie en draagvlakstrategie. Elk van deze strategieën bestaat uit verschillende methodes of tactieken.

---

²⁷⁸ Cousin aan Marthoz, 9.3.1959.

²⁷⁹ Cousin aan Marthoz, 9.3.1959.

Uit het archiefonderzoek wordt het duidelijk dat de UMHK een uitgesproken politieke rol heeft gespeeld in de vijf jaar voor de onafhankelijkheid. Het bedrijf richtte zich voornamelijk op het uitbouwen van een **draagvlak** bij de lokale bevolking in Congo (en voornamelijk Katanga), via een multi-actorenbeleid. De Union Minière trachtte haar anticommunistische, antisindicalistische en gematigd progressieve ideeën over te brengen aan de Congolese bevolking, die ze vervolgens kon overdragen aan de Congolese politieke partijen. De UMHK deed dit onder meer door steun te bieden aan anticommunistische bewegingen en aan specifieke kranten die 'goede' propaganda verspreidden. Bovendien ondersteunden ze de katholieke missies, die het onderwijs in Congo organiseerden, en werkten ze mee aan politieke opleidingsprogramma's voor de Congolese bevolking. Op deze manier kond de Union Minière haar politieke visie overdragen aan de jonge inheemse bevolking. Bij de arbeiders trachtte de Union Minière een draagvlak op te bouwen door sociale tegemoetkomingen te doen zoals verbeterde werkomstandigheden of loonsverhogingen. Tegelijk organiseerde het bedrijf ook een propagandanetwerk in de arbeidersdorpen nabij de mijnen.

Naast de draagvlakstrategie, maakte de Union Minière ook gebruik van de **financiële strategie**, door directe financiële steun te bieden aan Congolese politieke partijen. Dit begon met de ondersteuning van de Union Congolaise en eindigde met de steun aan Conakat, voor en tijdens de Katangese secessie.

Ten slotte werd ook de **informatiestrategie** toegepast, voornamelijk onder de vorm van het lobbyen met de Belgische koloniale en later Congolese overheid.

De uitbouw van politieke strategie van de Union Minière gebeurde gradueel. Naarmate duidelijker werd dat de dekolonisatie onvermijdelijk was, trachtte het bedrijf de strategie te formaliseren en paste de gebruikte tactieken aan de snel evoluerende omstandigheden aan.

3.3.1.2 Eerste initiatieven van politieke actie in Afrika onder leiding van Jules Cousin (1956-1958)

De Union Minière had zich voor 1956 reeds gemengd met politieke aangelegenheden door haar steun aan anticommunistische bewegingen en oprichting van private inlichtingendiensten, onder meer in Congo (Crocodile). Toch blijkt uit de briefwisseling tussen de bestuurders dat de meeste initiatieven van de politieke strategie in Congo op gang kwamen vanaf begin 1956. Dit hoeft niet te verwonderen: in het afgelopen jaar waren er verschillende zaken gebeurd die de Congolezen deden beseffen dat de onafhankelijkheid realiteit kon worden, zoals het Dertigjarenplan van Van Bilsen en het ontstaan van de eerste politieke groeperingen in Congo. Jules Cousin toonde zich als voortrekker van het opbouwen van een politieke strategie in Congo. Hij werkte sinds 1911 in de kolonie en had dus een enorme

ervaring in koloniale kwesties.²⁸⁰ Hierdoor kende hij de situatie in Congo als de beste, waardoor hij vroeger dan de andere bestuurders beseftte dat het bedrijf zich zou moeten inzetten om de situatie in de juiste richting te beïnvloeden. Door zijn ervaring en zijn gerenommeerde status (hij werd samen met Sengier aanzien als degene die de UMHK grootmaakte in de jaren '20), genoot hij van het respect van zijn meerderen in Brussel, die hem een grote vrijheid gaven in de organisatie van de politieke strategie in Congo. Hoewel Cousin degene was die aanzet gaf voor deze initiatieven, speelde hij hier geen *cavalier seul*. De Brusselse directie was steeds goed op de hoogte van wat er gaande was in Afrika en was het erover eens dat de UMHK moest optreden. De methode waarop dit moest gebeuren werd minder duidelijk gecommuniceerd. Doordat de directie vaak niet meer dan vage richtlijnen gaf, kwam Cousin zelf met voorstellen, die al dan niet werden goedgekeurd in Brussel.

Il se pourrait également que la haute direction de l'U.M. n'approuve pas mes idées, notamment M.M. Gillet, Van der Straeten et Sengier et cependant d'après les lettres que j'ai reçues de M. Gillet, il estime indispensable que nous nous occupions d'administrer le contre-poison et c'est également l'avis de M. Van der Straeten; mais la question est de savoir de quelle façon nous devons procéder.²⁸¹

De richtlijnen van de Brusselse directie varieerden van vaag 'we moeten de subversieve propaganda tegen gaan', 'we moeten een tegengif bieden,'... tot specifieker, zoals een oproep van Robiliart om op zoek te gaan naar de meest interessante kranten in de kolonie: "*Quel était le journal d'Elisabethville auquel il y avait lieu de confier la publication de certains articles de propagande anti communiste.*"²⁸²(zie 3.3.5). Hoewel de centrale directie in Brussel slechts zelden een voorstel van Cousin afkeurde, zorgde het gebrek aan een duidelijk actieplan voor de kolonie duidelijk voor ergernissen bij Jules Cousin. In april 1958 schreef hij een brief aan vicevoorzitter Van der Straeten over de steun aan de politieke partij Union Congolaise (zie 3.3.3) waarin de gebrekkige sturing van de Brusselse directie naar voor kwam.

Pour l'instant je me contente de suivre la politique au sujet de laquelle vous avez marqué votre accord lors de votre séjour à Elisabethville, c'est-à-dire soutenir personnellement financièrement le groupe Union Congolaise. Je n'interviens en aucune façon au point de vue propagande dans le domaine politique. Vous savez que je vis très à l'écart et je ne me mêle à aucun mouvement, mais on vient souvent me trouver pour me demander conseil et c'est là où j'ai besoin de savoir quelle politique je dois suivre. Evidemment il y a beaucoup d'excités en ce

---

²⁸⁰In maart 1958 vroeg hij in een brief aan Marthoz of Gillet kon overwegen hem nog twee jaar langer in te laten werken als voorzitter van het lokaal comité. Op deze manier zou hij 50 jaar in Congo hebben verbleven en gewerkt: "*Je demande à pouvoir rester Administrateur jusqu'au moment où j'aurai 50 ans de services à l'Union Minière, c'est-à-dire jusque fin décembre 1960, puisque je suis arrivé en Afrique en janvier 1911.*" in Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

²⁸¹ Cousin aan Marthoz, 2.2.1957 (ARA 2, UM II, 375).

²⁸² Cousin aan Robiliart, 16.11.1956 (ARA 2, UM II, 183).

moment et je conçois que je dois les calmer le plus possible, mais il ne faut pas non plus que j'aie l'air d'être un "lâcheur" et de me désintéresser de leur action politique.²⁸³

Een belangrijk element van de strategie van de UMHK was het ophouden van de schijn van neutraliteit van het bedrijf. Een bedrijf hoorde zich niet bezig te houden met politiek. De directie wilde koste wat het kost vermijden dat de indruk zou worden gewekt dat de UMHK zich als onderneming mengde in de Congolese politieke evoluties. Cousin begreep dat het belangrijk was om dit beeld hoog te houden, maar hij pleitte wel meermaals dat er moest worden ingegrepen om de escalerende situatie tegen te gaan: "*Nous n'avons pas la possibilité d'empêcher cette propagande malfaisante [van de politieke partijen en syndicaten, zoals F.G.T.B.], mais nous ne devons pas cependant rester neutres et indifférents devant la situation qui s'aggrave de jour en jour.*"²⁸⁴ Soms konden hiervoor achterpoortjes worden gevonden: "*Nous devons rester neutres, ce qui ne veut pas dire que nous devons interdire à nos agents qui n'appartiennent pas à la Direction Générale de s'en mêler, s'ils en ont envie; chacun est libre au point de vue politique.*"²⁸⁵ Elke politieke inmenging moest dus met de grootste discretie worden aangepakt.

3.3.1.3 Van een actieplan voor de kolonie tot steun aan de secessie van Katanga (1958-1960)

Het zou tot december 1958 duren vooraleer de Brusselse bestuurders van het UMHK begonnen aan de organisatie van een effectief actieplan om de dekolonisatietendens in Congo te bestrijden. Een reden waarom dit zo lang duurde is omdat het centrale bestuur de onafhankelijkheid van de kolonie pas vanaf dan serieus begon te nemen. Herman Robiliart was degene die de rest van de centrale directie aanspoorde om werk te maken van een uitgekende propagandastrategie (zie brief in appendix). De katalysator hiervoor was hiervoor een bijeenkomst over de toekomst van Belgisch Congo, georganiseerd door het *Institut de Sociologie*. Verschillende voornamen figuren zoals ex-ministers van Koloniën Wigny, Buisseret en Van Hemelrijck waren hier aanwezig. Robiliart toonde zich geschokt over hoe vaak de woorden 'onafhankelijkheid van Congo' vielen: "*J'ai été réellement frappé de stupeur en entendant à tout moment revenir les mots 'Indépendance du Congo' et de constater qu'ils ne donnaient lieu à aucune réaction, c'est-à-dire qu'il est unanimement reconnu que c'est là une nécessité.*"²⁸⁶ Hij was verbaasd over de snelheid waarmee het debat over de toekomst van de kolonie in deze richting was geëvolueerd: "*Il y a six mois, on n'aurait pas osé prononcer ces mots et maintenant ils sont admis par tous.*"²⁸⁷ Volgens Robiliart verkeerde Congo momenteel in een cruciale periode. Hij begon onmiddellijk met het opstellen van een plan van actie samen met de voorzitter en de vicevoorzitter van de raad van bestuur, Paul Gillet en Edgar Van der Straeten. Dit plan zou de hoofdlijnen van de politieke strategie

---

²⁸³ Cousin aan Van der Straeten, 14.4.1958.

²⁸⁴ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

²⁸⁵ Cousin aan Marthoz, 22.7.1959.

²⁸⁶ Robiliart aan Cousin, 28.11.1958 (ARA 2, UM II, 215).

²⁸⁷ Robiliart aan Cousin, 28.11.1958.

van de UMHK voor de komende twee jaar vastleggen. In een brief aan Cousin beschreef Robiliart het doel, de methoden en de kosten van dergelijke propagandastrategie. Het objectief was om de Congolese bevolking geleidelijk warm te maken voor het idee van een Belgisch-Congolese gemeenschap.

Je considère néanmoins la situation comme cruciale pour le Congo et j'entame une action vigoureuse auprès de nos collègues, notamment MM. Gillet et Van der Straeten, pour obtenir que l'on étudie un plan d'action d'ensemble qui aurait pour but de préparer convenablement l'opinion publique (c'est-à-dire éviter qu'on aille trop vite) et de lui suggérer les moyens les meilleurs pour que cette évolution vers une situation nouvelle soit basée sur l'idée d'une Communauté Belgo-Congolaise.²⁸⁸

Robiliart beschreef de tactieken die de UMHK zou kunnen toepassen om dit doel te bereiken. De onderneming zou enerzijds invloed moeten uitoefenen op de Congolese en Belgische pers en anderzijds grootschalige propaganda-acties moeten opzetten onder de Congolese arbeiders. Robiliart benadrukte hier ook het feit dat dit uiterst discreet moest gebeuren. *“J'ai dit à mes collègues qu'il fallait entreprendre une campagne de presse aussi bien au Congo qu'en Belgique et une grande action de propagande parmi nos indigènes, dans nos camps, etc. Pour la presse, il faudra évidemment être très prudent.”*²⁸⁹ Hij vernoemde ook een ander belangrijk aspect van de strategie: het inperken van de macht van de politieke partijen in Congo: *“cette question est très préoccupante, mais j'ai bon espoir qu'en redonnant confiance dans le Congo en essayant que la politique des partis n'interviennent pas trop, on arrivera à un bon résultat.”*²⁹⁰

Ten slotte trachtte Robiliart een schatting te maken van het kostenplaatje van een dergelijke strategie. Het zou volgens hem kunnen uitmonden in een kost van tientallen miljoenen. Dit vormde voor hem op zich geen probleem, zolang het kon helpen bij de bescherming van wat de UMHK had opgebouwd in Congo. *“Tout cela nous coûtera des dizaines de millions et, à mon humble avis, il ne faut pas hésiter à les dépenser si nous voulons conserver ce qui a été réalisé au Congo.”*²⁹¹

In januari 1959 werd het actieplan nog verder uitgewerkt. Er werd besloten met de Société Générale een *Service d'Information* op te richten, bedoeld voor de koloniale ondernemingen binnen de SGB-holding. Het orgaan stond in voor de verspreiding van propaganda in Congo via verschillende media (pers, radio, bijeenkomsten,...). De propagandadienst diende enerzijds om de publieke opinie van de Congolezen te beïnvloeden en anderzijds om het hoofd te bieden aan de Islamitische propaganda en Sovjetpropaganda.

---

²⁸⁸ Robiliart aan Cousin, 28.11.1958.

²⁸⁹ Robiliart aan Cousin, 28.11.1958.

²⁹⁰ Robiliart aan Cousin, 28.11.1958.

²⁹¹ Robiliart aan Cousin, 28.11.1958.

Nous venons de décider la création à la Société Générale et uniquement pour les Sociétés coloniales du groupe, d'un Service d'Information destiné à faire, en somme, de la propagande au Congo. Cette propagande doit utiliser les différents moyens (presse, radio, réunions, etc.) pour essayer d'influencer la partie de l'opinion publique congolaise en contact avec nous. Elle aura aussi à faire face à la propagande islamique et soviétique qui ne manquera pas d'exploiter les événements.²⁹²

Het hoofd van het 'propagandaplan' werd Van der Straeten, met Robiliart als plaatsvervanger. Louis Wallef werd aangewezen als de verantwoordelijke in de meest belangrijke provincie, Katanga. Volgens Robiliart begreep 95% van de Congolezen de gevoelige situatie waarin het land zich momenteel bevond niet. Het was dan ook onontbeerlijk om ze dit bij te brengen door middel van de Informatiedienst. De *Service d'Information* moest zo snel mogelijk in werking treden: "*Il y a certainement grande urgence à agir et à essayer de détruire les idées fausses ou déraisonnables qui se répandent et ne manqueront pas de se répandre encore chez les Congolais.*"²⁹³ Robiliart spande zich in om dit zo snel mogelijk te laten gebeuren: "*l'organisme de propagande dont je vous ai parlé dans ma lettre du 24 janvier prend corps et j'espère qu'il pourra agir rapidement. Il est de toute urgence que la bonne parole soit diffusée aussi bien parmi les blancs pour leur remonter le courage que parmi les noirs pour essayer de leur mettre des idées raisonnables dans la tête.*" Cousin stond achter het idee van de oprichting van de informatiedienst en ondersteunde Robiliart met zijn kennis over de politieke situatie in Congo.²⁹⁴

De tandem Robiliart-Cousin moest soms opboksen (zoals o.a. in januari 1959) tegen de raad van bestuur en haar voorzitter Gillet, "*qui est opposé à tout mouvement de notre part*". Robiliart vond dat de UMHK zich nog een meer moest mengen in Congolese aangelegenheden: "*je vous dirai confidentiellement combien je trouve que l'attitude passive de notre groupe est une profonde erreur.*"²⁹⁵

Na de mislukte verkiezingen van december 1959 en de belofte van minister De Schryver om rondetafelbesprekingen te organiseren in 1960 (cf. supra), paste Jules Cousin zijn visie over de politieke strategie van de UMHK aan. In januari 1960 schreef hij een brief aan Wallef waarin hij aandrong de inmengingen in de Congolese politiek te staken. De omstandigheden waren explosief en afwachten was momenteel het beste plan van actie: "*dans la période actuelle, nous abstenir le plus possible d'intervenir dans les affaires congolaises et nous contenter de faire notre job.*"²⁹⁶ Deze non-interferentiepolitiek zou echter niet lang standhouden. De populariteit van Lumumba dwong Cousin opnieuw in te grijpen. Indien de voorzitter van het MNC aan de macht zou komen, dan zou hij ongetwijfeld een centralisatiepolitiek doorvoeren, waardoor de macht van de provinciale raden zou

---

²⁹² Robiliart aan Cousin, 24.1.1959 (ARA 2, UM II, 215).

²⁹³ Robiliart aan Cousin, 24.1.1959.

²⁹⁴ Robiliart aan Cousin, 2.2.1959 (ARA 2, UM II, 215).

²⁹⁵ Robiliart aan Cousin, 28.2.1959 (ARA 2, UM II, 215).

²⁹⁶ Cousin aan Wallef, 4.1.1960.

afnemen, met name ook de raad van Katanga, waar de Union Minière veel inspraak had (cf. infra). In april 1960 uitte Cousin zijn bezorgdheid hierover:

Ce qui importe pour nous c'est que le Conseil Provincial dispose de pouvoirs étendus et je crains très fort que, si le pouvoir central à Léopoldville choisissait comme Premier Ministre le nommé Lumumba, il y ait une centralisation plus accentuée que jamais dans les mains du pouvoir central et que les Conseils Provinciaux n'aient pour ainsi dire rien à dire. Ce sera une véritable dictature dont les communistes tireront les ficelles.²⁹⁷

Na de voor de UMHK teleurstellende politieke rondetafelconferentie in januari en februari 1960 (cf. supra), richtte het bedrijf zijn pijlen op de economische rondetafelconferentie. Door lobbywerk in België haalden ze hier wel hun slag thuis. Door de herverdeling van de koloniale portefeuille en de wet van 17 juni werden de economische belangen van het bedrijf met succes beschermd (cf. supra). Op politiek vlak besloot de UMHK zich te scharen achter de populairste politieke partij in Katanga, Conakat. Wanneer Tshombe twee weken na de onafhankelijkheid besloot Katanga af te scheuren, ging de Union Minière hier direct in mee en verschaftte de onderneming financiële steun aan de Katangese secessie. De bedrijfstop was tevreden, want hun politieke strategie leek geslaagd te zijn: de economische belangen waren veilig gesteld en de kolonie was werd opgesplitst, een deal waarvoor ze van in het begin hadden willen tekenen. De chaos waarin Congo en Katanga in de volgende vijf jaar zouden belanden, had ze echter niet kunnen voorzien.

3.3.2 Beïnvloeding van de Belgische politieke wereld

De bestuurders van de Union Minière hadden regelmatig betrekkingen met belangrijke figuren van het Belgische koloniaal bestuur, gaande van politici tot gouverneurs-generaal, ministers van Koloniën en zelfs koning Boudewijn. De contacten varieerden van briefwisseling tot persoonlijke besprekingen.

3.3.2.1 Contacten met ministers van Koloniën en koning Boudewijn

In het archief van de UMHK is af en toe correspondentie tussen minister van Koloniën Van Hemelrijck en Jules Cousin terug te vinden, zoals een brief die de minister stuurde na de regeringsverklaring en de verklaring van de koning naar aanleiding van de opstanden in Leopoldstad in 1959. Van Hemelrijck was tevreden over de optimistische reactie van Cousin op de belofte van België om Congo op termijn onafhankelijk te laten worden. Als bedanking stuurde hij hem een persoonlijke brief: *“Je tiens à vous redire mes félicitations et mes remerciements pour l'attitude optimiste que vous avez prise en faisant la déclaration qui vient d'être publiée dans la presse.”*²⁹⁸ Vanaf dit moment besepte Cousin dat hij niet enkel

---

²⁹⁷ Cousin aan Marthoz, 19.4.1960.

²⁹⁸ Van Hemelrijck aan Cousin, 28.1.1959 (ARA 2, UM II, 183).

contacten zou moeten onderhouden met de Belgische politici, maar ook met de toekomstige generatie van Congolese politici. Het was belangrijk dat de Union Minière vroeg genoeg goede banden legde met de voornaamste politieke partijen in Congo die qua ideeëngoed op dezelfde lijn zaten als de UMHK. *“J’ai l’impression qu’avec les modifications importantes qu’on va apporter au régime politique du Congo, ce n’est plus avec le Parlement Belge que nous aurons à discuter, mais bien avec le Parlement Congolais.”*²⁹⁹

De invloed van de top van de Union Minière reikte ver: eind december 1959 nodigde Cousin minister August De Schryver en Koning Boudewijn uit voor een ontbijt in zijn persoonlijke residentie in Elisabethstad: *“j’ai eu l’occasion de m’entretenir assez longuement avec le Roi et le Ministre du Congo au cours d’un déjeuner intime à la Résidence”*³⁰⁰ Hier bespraken ze de uitslagen en gevolgen van de Congolese verkiezingen van 1959. Deze verkiezingen waren geboycot (door merendeel van) het Abakokartel (Abako, PSA en Parti du Peuple) dat had besloten niet deel te nemen omdat ze het niet eens waren met het dekolonisatieplan dat België voorop stelde. Doordat enkele van de grootste Congolese partijen niet mee hadden gedaan, waren de verkiezingsuitslagen onbruikbaar.

Toch gaven de onofficiële verkiezingsuitslagen een beeld van de politieke verhoudingen in Congo. Deze waren voor de Union Minière niet ongunstig: MNC-L van Lumumba stond enkel sterk in Stanleystad en in Katanga behaalde Conakat met voorsprong de meeste stemmen (cf. supra). Cousin schreef over deze verkiezingen: *“La situation au Katanga continue à être satisfaisante. Le résultat des élections n’est pas mauvais.”*³⁰¹ Wanneer De Schryver na de boycot had toegegeven aan de eisen van de Congolese partijen om rondetafelbesprekingen te organiseren en nieuwe verkiezingen met algemeen stemrecht te houden in 1960, was Cousin hier dan niet tevreden over. Hij begreep niet waarom er nieuwe verkiezingen moesten worden georganiseerd in Katanga, aangezien in deze provincie wel alle belangrijke partijen hadden meegedaan. Hij was tevreden met de uitslagen in de provincie en de macht van de Katangese provincieraad en wou niet dat er nieuwe verkiezingen zouden worden georganiseerd die de samenstelling van het toekomstige Congolees parlement door elkaar zouden kunnen schudden. Tijdens het ontbijt met de minister en de koning werd onder andere de beslissing van De Schryver besproken. De koning was verwonderd van de negatieve reactie van de Katangaprovincie op deze beslissing.

Le Roi est assez désorienté en constatant qu’au Katanga nos idées diffèrent fortement des opinions des habitants des autres provinces. Par exemple, ici nous sommes tous opposés au projet du Ministre d’organiser de nouvelles élections au suffrage universel pour les conseils de province et le futur Parlement Congolais.³⁰²

---

²⁹⁹ Cousin aan Marthoz, 17.1.1959.

³⁰⁰ Cousin aan Marthoz, 26.12.1959 (ARA 2, UM II, 376)

³⁰¹ Cousin aan Marthoz, 26.12.1959.

³⁰² Cousin aan Marthoz, 26.12.1959.

3.3.2.2 Kritiek van de UMHK op de samenstelling van het *Collège Exécutif Général* in 1960

Na de voor de bestuurders van de Union Minière teleurstellende politieke rondetafelconferentie (cf. supra), werd op 14 maart 1960 het *Collège Exécutif Général* (College der Uitvoerende Machten) geïnstalleerd in Congo. Hierin zetelden vertegenwoordigers van de zes provincies van het land: Joseph Kasavubu (Abako), Patrice Lumumba (MNC-L), Anicet Kashamura (Cerea), Paul Bolya (PNP), Remy Mwamba (Balubakat) en Pierre Nyangurle (MNC-K).³⁰³ Het College der Uitvoerende Machten was een orgaan dat verantwoordelijk was voor de vlotte transitie naar een Congolese onafhankelijke staat.³⁰⁴ Robiliart had problemen met de aangestelde vertegenwoordigers. Volgens hem vertoonden minstens twee van de zes vertegenwoordigers “*une tendance ou même une appartenance communiste*”.³⁰⁵ Hij had het hier met name over Lumumba en Kashamura.³⁰⁶ “*Nul doute qu’au 1er juillet, ces messieurs ouvriront toutes grandes les portes du Congo à leurs amis de l’Est.*”³⁰⁷ Robiliart schreef een brief aan Cousin waarin hij aandrong een onderhoud te regelen met minister Raymond Scheyven (die belast was met het bijstaan van De Schryver in economische en financiële aangelegenheden van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi), wanneer die in maart 1960 zou afreizen naar Congo. Robiliart had zelf al geprobeerd een ontmoeting te regelen met de minister toen hij nog in Brussel was, “*pour lui exprimer notre étonnement, notre indignation et notre inquiétude*”.³⁰⁸ Omdat hij ervan overtuigd was dat Cousin zijn mening deelde, vroeg hij aan hem nogmaals het standpunt van de UMHK over te brengen aan minister Scheyven: “*je crois qu’il serait bon que vous attiriez à nouveau l’attention du Ministre sur la politique néfaste du Gouvernement.*”³⁰⁹ Het onderhoud tussen Scheyven en de directie van de Afrikaanse afdeling van de UMHK (Cousin, Van Weyenbergh en Assoignon) kwam er op 26 maart. Cousin stuurde een verslag van de bespreking aan Robiliart. De minister had Cousin nogal overweldigd met zijn eerste vraag “*Êtes-vous toujours aussi optimiste, Monsieur Cousin?*”, waarop Cousin had gerepliceerd: “*comment voulez-vous que je reste optimiste quand je vois ce qui se passe à Léopoldville où le Gouverneur Général confie à deux communistes les postes les plus importants du Conseil Exécutif. Nous sommes tous indignés de cette situation.*”³¹⁰ Ook Van Weyenbergh (afgezant van de Brusselse directie) en Assoignon (Algemeen directeur in

---

³⁰³ Walter J. Ganshof van der Meersch, *Fin de la souveraineté belge au Congo: documents et réflexions* (Brussel: Institut royal des relations internationales, 1963), 57.

³⁰⁴ Kisangani Emizet en F. Bobb Scott, *Historical Dictionary of the Democratic Republic of Congo*, 3de ed., Historical Dictionaries of Africa 12 (Lanham: The Scarecrow Press, Inc., 2010), 265.

³⁰⁵ Robiliart aan Cousin, 23.3.1960 (ARA 2, UM II, 359).

³⁰⁶ Anicet Kashamura was een ex-ambtenaar van de koloniale administratie die in 1958 de politieke partij Centre du Regroupement Africain (Cerea) oprichtte. Cerea zou bij de verkiezingen van mei 1960 een coalitie vormen met de MNC waardoor Kashamura minister van informatie werd in de Lumumbaregering, in: Kisangani Emizet en F. Bobb Scott, *Historical Dictionary of the Democratic Republic of Congo*, 265-266.

³⁰⁷ Robiliart aan Cousin, 23.3.1960.

³⁰⁸ Robiliart aan Cousin, 23.3.1960.

³⁰⁹ Robiliart aan Cousin, 23.3.1960.

³¹⁰ Cousin aan Robiliart, 26.3.1960 (ARA 2, UM II, 183).

Afrika) hadden benadrukt hoe gevaarlijk het was twee ‘communisten’ topfuncties te geven in het College der Uitvoerende Machten. Lumumba en Kashamura zouden het idee van een nationalisering van de Union Minière ingang kunnen doen vinden bij de rest van het college.

Over het algemeen had minister Scheyven geen goede indruk nagelaten op de drie bestuurders van de UMHK: “notre impression au sujet de l’attitude de Monsieur Scheyven a été plutôt mauvaise; nous avons devant nous un homme fatigué, qui m’a donné l’impression d’être démoralisé et il ne nous a posé aucune question au point de vue économique.”³¹¹ Vooral deze laatste zin is opmerkelijk aangezien Scheyven specifiek was benoemd om De Schryver bij te staan in economische aangelegenheden. Cousin beschreef vervolgens ook het feit dat Scheyven voortdurend vergezeld was door een meute journalisten en fotografen, die volgens hem gewoon mee waren om zijn aanwezigheid in Congo duidelijk in de verf te zetten.³¹²

3.3.2.3 Besluit

Uit deze correspondentie blijkt duidelijk dat de Union Minière invloed probeerde uit te oefenen op de Belgische politieke kringen. Door hun economische macht in de kolonie hadden de bestuurders wel degelijk impact op het hoogste niveau van het Belgisch koloniaal beleid. Door de snelheid waarmee de omstandigheden in Congo evolueerden aan het einde van de jaren '50 en de ‘onkundige’ reactie van de Belgische politici hierop, werd het steeds moeilijker om de belangen van het bedrijf via de geijkte politieke kanalen in België te verdedigen.

3.3.3 Oprichting van en steun aan anticommunistische bewegingen

3.3.3.1 Steun aan het Centre International de Lutte Active Contre le Communisme (CILACC)

Zoals reeds besproken in de contextschets (2.4.1.5), steunde de Union Minière vanaf het interbellum verschillende anticommunistische bewegingen zoals SEPES. Na de oorlog begon het bedrijf met de steun een andere beweging, CILACC. Hoewel er in de archieven van de Union Minière niet veel terug te vinden is over de steun aan dit centrum in de periode van mijn onderzoek, wordt uit een brief van Conseil colonial belge du CILACC (CCBC) van november 1959 duidelijk dat de contacten nog steeds enigszins intact waren in dit jaar. CCBC was een onderafdeling van CILACC die zich specifiek richtte op de strijd tegen het communisme in de kolonie: “*Le but du CCBC fut de préserver le Congo colonie belge de l’emprise, de l’influence et de la mainmise communiste en informant le mieux possible les habitants du Congo*”

---

³¹¹ Cousin aan Robiliart, 26.3.1960.

³¹² Cousin aan Robiliart, 26.3.1960.

*et les hommes de bonne volonté qui y vivent.*³¹³ De organisatie bracht drie propagandistische nieuwsbrieven uit getiteld: *Blocnotes du propagandiste*, *Documentation sur le Communisme* en *La vérité, seule arme efficace contre le communisme*.³¹⁴ De auteur van de brief uit 1959 verschaftte uitleg bij het nieuwste nummer van *Blocnotes du propagandiste*, dat hij had opgestuurd naar de Union Minière. Hierin werd uitgebreid bericht over de vermeende infiltratie van de Sovjets in de All-African Peoples' Conference in Accra van december van het jaar voordien:

Les Soviets ont fait admettre par la Conférence panafricaine d'Accra les consignes auxquelles ils attachent une importance primordiale pour détacher l'Afrique de l'Occident et la faire culbuter dans le camp "socialiste".³¹⁵

3.3.3.2 Restanten van het Crocodile-netwerk in Congo

Naast de steun aan anticommunistische bewegingen, was Robiliart in 1947 medeverantwoordelijk voor de oprichting van de private anticommunistische inlichtingendienst Milpol (cf. supra), geleid door André Moyon. Doordat hij het netwerk zou blijven financieel ondersteunen (met fondsen van de Union Minière), werden de verslagen van het netwerk ook naar hem opgestuurd. De rapporten die Moyon ('Richard') opstuurde naar Robiliart ('Monsieur R') waren steeds bijzonder uitgebreid en berichten onder andere over de staat van het communisme in de verschillende landen in de wereld, mogelijke verdachte personen in België en Congo en de organisatie van anticommunistische propaganda-acties. De enige verslagen die terug te vinden zijn in de UM II-archieven zijn echter deze van 1949 tot 1952, voorafgaand aan de periodisering van mijn casusonderzoek.

Milpol zou vanaf 1948 ook een netwerk in Congo opzetten: Crocodile. Oorspronkelijk zou Crocodile alleen Robiliart informeren; de meeste directeurs van de Union Minière waren zelfs tegen de oprichting van een parallelle inlichtingendienst in de kolonie. Echter, naar voorbeeld van Milpol, zou ook Crocodile snel samenwerken met de officiële autoriteiten in België en Belgisch Congo.³¹⁶ De verslagen werden ook naar Robiliart gestuurd, maar zijn slechts in een karige hoeveelheid terug te vinden in de archieven van de Union Minière, en nooit na 1952.

In de kolonie zou een strijd uitbreken tussen Crocodile en de officiële Belgisch-Congolese Veiligheid onder leiding van Pierre Humblet. Wanneer in 1951 uraniumdiefstallen werden vastgesteld in de Shinkolobwemijn, beschuldigde Humblet Victor Bamps, de leider van Crocodile in Katanga, deze

---

³¹³ Bitá Lihun Nzundu Augustin, *Missions catholiques et protestantes face au colonialisme et aux aspirations du peuple autochtone à l'autonomie et à l'indépendance politique au Congo Belge (1908-1960)*. (Rome: Editrice pontificia università gregoriana, 2013), 392.

³¹⁴ Lihun Nzundu Augustin, *Missions catholiques et protestantes*, 392.

³¹⁵ *Brief van CCBC*, 4.11.1959 (ARA 2, UM II, 425).

³¹⁶ Gijs, *Le pouvoir de l'absent.*, 1:244-45.

diefstallen te hebben georganiseerd. Het resultaat was dat Crocodile moest worden opgedoekt in 1955, maar volgens Verhoeyen en Van Doorslaer richtte Bamps met de overgebleven agenten een nieuw netwerk op in Congo.³¹⁷ Hiervoor zijn weinig bewijzen terug te vinden in de archieven van de Union Minière. Het is wel duidelijk dat Robiliart contact behield met sommige van de voormalige informanten van het netwerk. Victor Bamps zou de bestuurder in januari 1960 een uitgebreide brief sturen waarin hij ervoor pleitte dat de Union Minière steun zou verlenen aan Moïse Tshombe. Dit wordt uitgebreider besproken in het volgende onderdeel van mijn casusonderzoek (3.3.4).

3.3.3.3 Besluit

We kunnen concluderen dat hoewel de steun van de Union Minière aan anticommunistische groeperingen en netwerken afnam (of minder zichtbaar werd) in de periode 1956-1960, de banden tussen het bedrijf en deze bewegingen bleven bestaan. De bestuurders van de UMHK kregen nog steeds informatie van onder andere CILACC. Sommige voormalige informanten van het Crocodile-netwerk bleven onder meer Robiliart inlichtingen verschaffen. Deze gingen voornamelijk over de politieke situatie in de kolonie en reikten soms voorstellen aan voor de uitbreiding van de politieke strategie van de UMHK in Congo.

3.3.4 Rechtstreekse steun aan en oprichting van Congolese politieke partijen

Naast het lobbywerk in de koloniale kringen, mengde de Union Minière zich ook in de opkomende Congolese politiek. Het bedrijf beseftte dat het wel eens zou kunnen dat ze binnenkort eerder zouden moeten onderhandelen met Congolese politieke actoren dan met Belgische. Het was dan ook belangrijk om goede contacten te leggen.

3.3.4.1 Bestuurders van de Union Minière met een politieke functie in Congo

Maurice Van Weyenbergh, vertegenwoordiger van de Brusselse directie in Elisabethstad, gaf in een brief aan Wallef van juli 1959 goed weer wat de strategie van de Union Minière was in de aanloop naar de onafhankelijkheid.

Nos agents devraient, s'ils y sont sollicités, pouvoir participer à un mouvement politique bon teint. La plupart des mouvements des centres étant xénophobes, nous devons absolument soutenir les rares partis politiques qui restent dans la ligne du message royal et de la déclaration

---

³¹⁷ Verhoeyen en Van Doorslaer, *De moord op Julien Lahaut*, 185-86.

gouvernementale et, pour ce faire, nous devrions admettre que nos agents européens y participent.³¹⁸

Van Weyenbergh maakte aan Wallef duidelijk dat de Union Minière anno 1959 een grote directe politieke macht had opgebouwd in Katanga: *“Il ne vous aura pas échappé que, depuis de nombreuses années, le personnel dirigeant de nos sociétés participe activement à la chose publique.”*³¹⁹ Om hem duidelijk te maken in welke mate de Union Minière was geïnfilteerd in de politiek, stuurde hij hem een document op, getiteld *Liste des agents U.M.H.K. – Filiales et sociétés amies faisant partie d’un organisme politique* (zie appendix). Dit was een lijst van alle werknemers van de Union Minière en filialen, die functies hadden in Congolese bestuurlijke organen. Hieruit wordt bijvoorbeeld duidelijk dat drie ambtenaren van de UMHK en filialen (Derriks, Alsteen en Paelinck) een functie hadden in de hoogste raad van de koloniale overheid. Ook wordt de grote macht van de onderneming in de Katangaregio duidelijk aan de hand van dit document. Maar liefst vijftien ambtenaren van de UMHK of hun filialen hadden een functie in de provincieraad van Katanga, zestien in de raad van Likasi, vijftien in de raad van Jadotstad en tien in de raad van Elisabethstad.³²⁰ Het Comité Intérieur Congolais (CIC) van de Société Générale waarschuwde de directeurs van de belangrijkste ondernemingen binnen de SGB (BCK³²¹, Minière BCK en Union Minière) dat ze geen politieke functies mochten opnemen. Het CIC sprak echter niet over de directeurs van de kleinere filialen, waaruit Van Weyenbergh afleidde dat het voor hen niet problematisch was zich rechtstreeks te mengen in de politiek: *“nous restons d’avis que les Directeurs Généraux des sociétés importantes, comme le B.C.K., la Minière B.C.K. et la nôtre, ne devraient, en aucun cas, s’occuper de politique, mais cette mesure ne devrait pas s’étendre aux autres dirigeants de ces sociétés ni aux directeurs de sociétés moins importantes”*³²²

3.3.4.2 Union Congolaise

3.3.4.2.1 Ontstaan

De opkomst van de Congolese politieke partijen vanaf de tweede helft van de jaren '50 was ook de bestuurders van de Union Minière niet ontgaan. Het bedrijf richtte daarom met de hulp van enkele *évolués* in november 1957 een eigen partij op, Union Congolaise. De partij was bedoeld om als tegengewicht te dienen voor de vakbondsacties³²³: *“On a constitué un mouvement politique destiné à*

---

³¹⁸ Van Weyenbergh aan Wallef, 17.7.1959 (ARA 2, UM II, 196).

³¹⁹ Van Weyenbergh aan Wallef, 17.7.1959.

³²⁰ “Liste des agents U.M.H.K. – Filiales et sociétés amies faisant partie d’un organisme politique”, (ARA 2, UM II, 196).

³²¹ Compagnie du Chemin de fer du bas-Congo au Katanga

³²² Van Weyenbergh aan Wallef, 17.7.1959.

³²³ Een jaar later sprak Cousin nogmaals over de voornaamste functie van de Union Congolaise: *“Cela m’amène d’ailleurs à vous parler du programme d’action de l’Union Congolaise, parti qui a été constitué au moment des dernières élections et qui est nettement anti-syndicats”* In: Cosin aan Robiliart, 19.2.1959.

*contrecarrer l'action des syndicats. Ce mouvement s'appelle 'l'Union Congolaise'.*³²⁴ Cousin beschreef de bedoeling van de oprichting van de partij aan de vicevoorzitter van de UMHK, Edgar Van der Straeten:

Je vous demande à nouveau de me dire ce que vous pensez du mouvement de l'Union Congolaise, dont le but est évidemment de lutter contre les agissements des syndicats et surtout de la F.G.T.B. dont l'action est extrêmement dangereuse parce qu'elle est appuyée par de nombreux européens, notamment par la plupart des professeurs de l'Université d'Elisabethville, ce qui donne à ce mouvement un prestige sérieux.³²⁵

De Union Congolaise was een van de eerste³²⁶ politieke groeperingen die officieel werd erkend in Congo, in december 1957. De partij was anti-ideologisch, tegen etnische divisies en nationalistisch.³²⁷ Ze had een programma dat naar eigen zeggen “*Congolees nationalisme en christelijk-sociale doctrines verweefde met socialistische ideeën.*”³²⁸ Dit partijprogramma lag in de lijn van de toenmalige visie van de UMHK, waarbij er toegevingen moesten gedaan worden aan de Congolese bevolking om de hechte samenwerking zo lang mogelijk te behouden.³²⁹ In afwezigheid van een katholieke partij, slaagde de Union Congolaise erin progressieve katholieken aan te trekken. De CVP trachtte zich namelijk (in tegenstelling tot de BSP en de liberalen) afzijdig te houden van de ontwikkeling van de politieke partijen in Congo. De Union Congolaise zou voor het eerst opkomen bij de gemeenteraadsverkiezingen in december 1957.³³⁰

3.3.4.2.2 Jules Cousin als voortrekker in de steun aan Union Congolaise

Uit eigen archiefonderzoek blijkt dat Union Congolaise in eerste instantie een persoonlijk project was van Jules Cousin. Hij genoot hiervoor evenwel de goedkeuring van de rest van de Union Minière-bedrijfstop, die hij regelmatig updates verschaftte. De voornaamste partijleiders van de Union Congolaise waren *évolué* Gabriel Kitenge (voorzitter) en Europees rechter Antoine Rubbens (raadgever), die Cousin omschreef als “*des hommes que nous considérons comme des hommes tout à fait sûrs.*”³³¹ Kitenge was volgens Cousin een geschikte figuur om de partij te leiden: “*mon ancien protégé, homme en qui on peut avoir entière confiance*”³³² Hij had een geschiedenis als topograaf bij de Union Minière en was daarna gaan werken als advocaat bij een lokale Congolese rechtbank. Daarenboven

---

³²⁴ Cousin aan Marthoz, 14.4.1958 (ARA 2, UM II, 183).

³²⁵ Cousin aan Van der Straeten, 14.4.1958.

³²⁶ Rond dezelfde periode werd een andere partij, *Action Socialiste*, erkend.

³²⁷ Young, *Politics in the Congo. Decolonization and Independence.*, 296.

³²⁸ René Lemarchand, *Political Awakening in the Belgian Congo* (Berkeley: University of California Press, 1964), 194.

³²⁹ Lemarchand, *Political Awakening in the Belgian Congo*, 194.

³³⁰ Young, *Politics in the Congo. Decolonization and Independence.*, 296.

³³¹ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959 (ARA 2, UM II, 183).

³³² Cousin aan Marthoz, 14.4.1958.

was hij muzikant en leidde hij een orkest.³³³ Kitenge minachte het koloniale bestuur en de acties van de vakbonden en pleitte openlijk voor een onafhankelijk Congo. *“il est franchement dégoûter par la politique actuelle du Ministère des Colonies et des syndicats. C’est pourquoi ils ont tendance à exagérer dans leurs revendications. Ils réclament ni plus ni moins l’indépendance du Congo.”*³³⁴ Cousin had het hoog op met Kitenge: *“c’est certainement le Congolais le plus intelligent que je connaisse.”*³³⁵

Rubbens had op zijn beurt dan weer banden met het koloniale bestuur, waardoor de partij hier op een goed blaadje stond: *“l’Union Congolaise a l’appui officiel du Ministre du Congo.”*³³⁶ Met de grote populariteit van de revolutionaire partijen (van onder andere Kasavubu, Diomi, Pinzi³³⁷) was het nu belangrijker dan ooit om extra inspanningen te leveren om de Congolese gematigd-conservatieve partijen, zoals Union Congolaise, te ondersteunen. In Katanga moest vooral Conakat in het oog worden gehouden, aangezien deze partij opriep tot een onmiddellijke onafhankelijkheid van de regio:

Je vous dirai qu’ici au Katanga il y a une association des habitants du Katanga qui s’appelle Conakat, qui lutte avec énergie contre la propagande des Kasai, qui ont tendance à être beaucoup plus indisciplinés et qui font de la propagande pour l’indépendance immédiate.³³⁸

Uit de brieven van Cousin wordt duidelijk dat hij duidelijker richtlijnen verwachtte van de Brusselse directie over hoe hij moest omgaan met de steun aan de partij. Van der Straeten had Cousin tijdens zijn laatste bezoek duidelijk gemaakt dat hij moest verder doen zoals hij bezig was, *“c’est-à-dire soutenir personnellement financièrement le groupe Union Congolaise.”*³³⁹ Cousin moest enkel instaan voor financiële steun en verder op geen enkele manier interveniëren in het voeren van politieke propaganda. De nood aan steunbedragen begonnen doorheen de jaren echter op te lopen en Cousin hoopte op een verduidelijking van wat er van hem verwacht werd: *“Vous savez que je vis très à l’écart et je ne me mêle à aucun mouvement, mais on vient souvent me trouver pour me demander conseil et c’est là où j’ai besoin de savoir quelle politique je dois suivre.”*³⁴⁰

Dat de Union Congolaise aanvankelijk een persoonlijk project was van Cousin, wordt des te meer duidelijk uit het feit dat hij de financiën van de partij initieel voorschoot uit zijn eigen zak: *“Jusqu’à présent, avec l’accord de Monsieur Van der Straeten, j’ai appuyé personnellement au point de vue financier le dit*

---

³³³ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³³⁴ Cousin aan Marthoz, 14.4.1958.

³³⁵ Cousin aan Robiliart, 12.4.1960 (ARA 2, UM II, 359)

³³⁶ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³³⁷ Gaston Diomi, Arthur Pinzi en Sébastien Kini hadden in juni 1958 een gezamenlijk ontwerp voorgesteld aan de Raad van de Overheid die aandrang op een ‘echte democratisering van de nieuwe instellingen’, wat uiteindelijk de weg moest vrijmaken voor meer autonomie en uiteindelijk de onafhankelijkheid van Congo. In: Lemarchand, *Political Awakening in the Belgian Congo*, 73.

³³⁸ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³³⁹ Cousin aan Van der Straeten, 14.4.1958.

³⁴⁰ Cousin aan Van der Straeten, 14.4.1958.

*mouvement.*³⁴¹ Wanneer de maandelijkse bijdragen toenamen tot 20.000 frank per maand, vroeg Cousin zich af hoe lang de huidige situatie nog houdbaar was. Hij vroeg opnieuw voor duidelijkere richtlijnen van de Brusselse directie: *“Les charges vont devenir beaucoup trop lourdes pour moi; c’est pourquoi j’ai besoin de recevoir des directives précises sur ce que je dois faire.”*³⁴² In april 1958 stelde Cousin de Brusselse directie voor de keuze: ofwel kon hij zijn financiële steun aan de Union Congolaise beperken, waardoor de partij elders op zoek zou moeten gaan naar fondsen, ofwel kon de Brusselse directie Cousin toestemming geven fondsen van de UMHK te gebruiken. Cousin probeerde de bedrijfstop te overtuigen om voor de tweede optie te kiezen door te benadrukken dat de partij bestond uit capabele *évolués* die konden helpen bij het uitstippelen van het beleid voor Congo, uiteraard in nauwe samenwerking met de Belgen. Dat de Union Congolaise oorspronkelijk een persoonlijk project was van Cousin, had als voordeel dat de Union Minière niet kon worden beschuldigd van inmenging in de Congolese politiek: *“Je répète que, jusqu’à présent, j’ai agi à titre personnel. L’Union Minière n’a rien à voir dans mes interventions ou dans mes consultations avec les dirigeants de l’Union Congolaise.”*³⁴³

Het antwoord van de Union Minière over de mogelijke toekenning van fondsen aan de Union Congolaise, liet lang op zich wachten. Begin 1959 voelde Cousin zich verplicht om nogmaals te lobbyen bij de bedrijfstop voor het toekennen van fondsen. Rubbens had in januari de jaarplanning voor 1959 voorgelegd aan Van der Straeten. Hij schatte hiervoor een budget nodig te hebben van ongeveer 2 miljoen frank. Op maandbasis was dat een bedrag van zo’n 180.000 frank, wat Cousin onmogelijk persoonlijk kon voorschieten. De maandelijkse bijdragen van 10.000 à 15.000 frank die Cousin kon voorzien waren enkel voldoende voor lokale acties, maar niet voldoende voor campagnes in verder afgelegden steden: *“Ils ont des sections à Jadotville, Kolwezi, Luluaboug et ils veulent étendre leur action dans d’autres endroits comme Albertville, etc... et, éventuellement, à Leopoldville.”*³⁴⁴ Het politiek project van Cousin bevond zich in een cruciale overlevingsfase: ten eerste moest het budget van de Union Congolaise aangevuld worden en ten tweede moest er een manier gevonden worden waarop dit discreet kon gebeuren.

Comme vous le savez, je soutiens ce parti congolais depuis le début avec mes fonds personnels, mais il va de soi que je ne puis pas faire face à des dépenses dépassant 10 à 15.000 francs par mois. Il s’agit d’un budget atteignant près de 180.000 francs par mois et il faut que nous trouvions le moyen premièrement de nous procurer les fonds et, en second lieu, de les verser d’une manière discrète au dirigeants de cette association dont les comptes sont tenus à la Socobanque et sont contrôlés par un comité d’Européens.³⁴⁵

---

³⁴¹ Cousin aan Marthoz, 14.4.1958.

³⁴² Cousin aan Marthoz, 14.4.1958.

³⁴³ Cousin aan Marthoz, 14.4.1958.

³⁴⁴ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³⁴⁵ Cousin aan Robiliart, 31.1.1959.

Met de komende lokale verkiezingen in het vooruitzicht (van december 1959), zou de partij sterker voor de dag moeten komen om het hoofd te kunnen bieden aan de nationalistische en ‘xenofobe’ partijen die aanhang verwierven in Leopoldstad.

Il reste maintenant à trouver des fonds pour soutenir la propagande que va faire l’Union Congolaise en vue des prochaines élections. Comme vous le savez, l’Union Congolaise est dirigée par des évolués intelligents, modérés et pleins de bon sens. Nous avons besoin d’un parti semblable pour combattre les idées trop nationalistes et même un peu xénophobes des partis de Léopoldville.³⁴⁶

Wanneer hier in februari 1959 nog geen antwoord op kwam, stuurde Cousin opnieuw een brief aan Robiliart waarin hij aanhaalde dat hij de partij niet alleen kon ondersteunen. *“Il est évident que j’ai déjà tellement d’autres charges sur le dos que je ne puis pas assurer à moi seul la charge de soutenir l’action de l’Union Congolaise.”*³⁴⁷ In zijn zoektocht naar andere sponsors, had hij onder meer al een persoonlijke bijdrage gekregen van vicevoorzitter Van der Straeten *“pour contribuer à la propagande de l’Union Congolaise,”*³⁴⁸ maar dit was niet voldoende. Daarom vroeg Cousin opnieuw directe financiële steun van de UMHK aan. Hij vroeg aan Robiliart of hij Sengier, de voorzitter van het permanent comité in Brussel, kon overtuigen een eerste som van 250.000 frank toe te kennen.³⁴⁹ Het probleem dat zich hierbij stelde was dat deze overdracht strikt geheim moest gebeuren, omdat de Union Minière niet wilde geassocieerd worden met de Union Congolaise: *“La grosse question est de décider de quelle façon notre groupe pourra appuyer l’action d’un parti politique en conservant à cet appui un caractère confidentiel.”*³⁵⁰ Het antwoord van Robiliart kwam er op 9 maart. Hij had het voorstel van Cousin overlegd met Van der Straeten, die net als Robiliart voorstander was om steun te bieden aan de partij met fondsen van de UMHK: *“il m’a confirmé notre attitude à l’égard de cet organisme qui paraît intéressant et au sujet duquel je partage entièrement vos idées.”*³⁵¹ Het bedrijf was akkoord 250.000 frank onmiddellijk toe te kennen en de bijdrage op lange termijn te verhogen tot 1 miljoen frank. Robiliart stelde drie mogelijkheden om de geldoverdracht discreet te laten plaatsvinden. De eerste optie was om te werken via een speciale rekening van de Algemene Directie. De tweede mogelijkheid was om diverse kleinere overschrijvingen te doen onder de noemer ‘Collège Ste. Marguerite à Luishia’, de school die Cousin had opgericht en de Union Minière ondersteunde (cf. infra). De derde optie bestond erin om te werken

---

³⁴⁶ Cousin aan Robiliart, 31.1.1959.

³⁴⁷ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959. In dezelfde brief schreef Cousin nog: *“Comme vous le savez sans doute, j’appuie personnellement l’action de l’Union Congolaise depuis plus d’une année en lui versant régulièrement des subsides qui ont atteint jusqu’à présent plus de 100.000 francs.”*

³⁴⁸ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³⁴⁹ Cousin zelf zou ook zijn maandelijkse bijdragen van 10 à 15.000 frank voortzetten. Dit was enkel voldoende voor de lokale acties van de partij, maar niet genoeg om uit te breiden:

³⁵⁰ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³⁵¹ Robiliart aan Cousin, 9.3.1959 (ARA 2, UM II, 215).

onder het mom van het Service d'Information (cf. supra). *“Nous pourrions utiliser ces trois voies alternativement de façon à éviter le transfert de sommes susceptibles d’attirer l’attention.”*³⁵² Robiliart was zelf voorstander het te laten gebeuren via het Service d'Information. Later werd er nog een vierde optie aangereikt: de UMHK kon de steunbedragen overbrengen aan Cousin zelf, die ze vervolgens op een discrete manier kon investeren in de Union Congolaise.³⁵³ De Union Minière bleef omzichtig te werk gaan in haar steun aan de partij. Cousin werd formeel verboden om openlijk een partij te steunen: *“d’ailleurs, je n’ai pas attendu l’autorisation d’Europe pour agir personnellement en faveur d’un certain parti.”* Ondertussen werd er vanuit België door het Service de l'Information een propaganda-actie opgestart met als doel *“d’éclairer les administrateurs et les chefs indigènes dans les milieux ruraux en vue des prochaines élections.”* Deze actie zou ook een beweging in Katanga ter plaatse hebben.³⁵⁴

Hoewel het programma van de Union Congolaise weliswaar vrij vernieuwend was, zou de partij het niet lang uithouden op de Congolese politieke scène. Door haar Europese wortels was de partij weinig aantrekkelijk voor de etnische groepen in Katanga. *“Congolais qui prennent le parti des Européens ou qui s’entremettent entre eux et les indigènes pour apaiser les choses, sont immédiatement taxés de collaborateurs et menacés d’être rejetés par leurs frères de race.”*³⁵⁵

De Katangese etnische groepen besloten in november 1958 een coalitie te vormen en samen Conakat te steunen. De partij, geleid door Moïse Tshombe, lag meer in de lijn van hun belangen en verwachtingen.³⁵⁶ Ook leed de Union Congolaise onder het succes van Abako, zelfs al was deze beweging in 1957 nog niet officieel erkend als politieke partij. Dat het project moeilijk van de grond raakte in Katanga, blijkt ook uit de briefwisseling tussen Cousin en Robiliart aan het einde van 1959: *“Comme vous le savez sans doute, l’Union Congolaise n’a plus aucun succès dans les grands centres du Katanga où les élections se sont faites sous le signe du tribalisme et, en fait, les électeurs ont voté pour le ‘Katanga Indépendant’.”*³⁵⁷ De Union Congolaise zou bij de verkiezingen van mei 1960 uiteindelijk maar 1 van de 60 zetels behalen in Katanga.³⁵⁸

3.3.4.3 1960: Verandering van strategie

Zoals reeds eerder aangehaald draaiden de verkiezingen van december 1959 uit op een mislukking. De boycot van het Abakokartel maakte de verkiezingsuitslagen irrelevant en Minister De Schryver zag in dat hij een dialoog tussen België en de Congolese politieke actoren niet langer kon uitstellen en

---

³⁵² Robiliart aan Cousin, 9.3.1959.

³⁵³ Cousin aan Robiliart, 19.2.1959.

³⁵⁴ Cousin aan Marthoz, 20.7.1959 (ARA 2, UM II, 376).

³⁵⁵ Robiliart aan Cousin, 2.2.1959.

³⁵⁶ Lemarchand, *Political Awakening in the Belgian Congo*, 194.

³⁵⁷ Cousin aan Robiliart, 18.12.1959 (ARA 2, UM II, 183).

³⁵⁸ Lemarchand, *Political Awakening in the Belgian Congo*, 225.

kondigde eind december de rondetafelconferenties aan. De verkiezingen en de aankondiging van De Schryver zouden ook voor de strategie van de Union Minière een keerpunt betekenen. Van Weyenbergh stuurde over de uitslagen van de verkiezingen in Katanga een nota aan Marthoz. Hierin vertelde hij dat het duidelijk was dat de bevolking had gekozen voor de partijen die etnische groepen vertegenwoordigden, zoals Conakat en Balubakat. De partijen die het tribalisme probeerden te 'overstijgen', zoals Union Congolaise, Parti Socialiste Congolais en de Parti de l'Indépendance et de la Liberté faalden. *"Comme vous l'aurez remarqué, les élections dans les 5 communes noires des villes sont presque exclusivement tribales. Elles consacrent la défaite des partis que essayent de sortir du tribalisme."*³⁵⁹ Het was dan ook tijd voor de Union Minière om haar strategie aan te passen en haar pijlen niet langer op de Union Congolaise te richten. Het bedrijf koos resoluut voor de ondersteuning van een partij die effectief kans maakte bij de verkiezingen van mei 1960. Hoewel de verkiezingen van 1959 geen betekenis hadden, vierden Tshombe en Sendwe de uitslagen als overwinnaars. Tshombe maakte een overwinningsronde in een open auto, begeleid door een escorte van motorrijders. Sendwe maakte op zijn beurt een overwinningstocht in de inheemse dorpen. *"Ce sont de grands gosses"*, had Van Weyenbergh er van te zeggen.³⁶⁰

De onafhankelijke koers van Katanga ten aanzien van de andere provincies werd steeds duidelijker: *"Le Katanga ne veut plus dépendre des fantaisies du Gouvernement de Léopoldville."*³⁶¹ De twee grootste partijen in Katanga, Conakat en Balubakat, waren federalistisch en separatistisch. Volgens Cousin wilden de Katangezen niets te maken hebben met 'revolutionairen' zoals Kasavubu, Kanza, Kalonji of Lumumba.

"Il [Katanga] demande la constitution d'un état fédéral où les Provinces jouiraient d'une très grande autonomie, mais sous le contrôle du gouvernement central, uni, d'une manière étroite avec la Belgique. Autrement dit, les Katangais ne veulent dépendre en aucune façon de MM. Kasavubu, Kanza, Kalonji, Lumumba, etc..."³⁶²

In de aanloop van de verkiezingen van mei 1960 beseftte Cousin des te meer dat het project Union Congolaise niet zou doorbreken. Hij veranderde van strategie en trachtte goede contacten te smeden met de twee partijen die wel succes hadden in Katanga: Balubakat en Conakat. *"Nous avons de nombreux contacts avec les dirigeants des deux partis du Katanga."*³⁶³ Dit was echter niet eenvoudig, aangezien Balubakat geallieerd was met twee andere partijen, Tahokwe en Fédéka. Deze laatste partij stuurde, aldus Cousin, Balubakat in de richting van het MNC van Lumumba, wat de Cousin koste wat het kost

---

³⁵⁹ Van Weyenbergh aan Marthoz, 23.12.1959 (ARA 2, UM II, 196).

³⁶⁰ Van Weyenbergh aan Marthoz, 16.1.1960 (ARA 2, UM II, 197).

³⁶¹ Cousin aan Robiliart, 28.12.1959 (ARA 2, UM II, 183).

³⁶² Cousin aan Robiliart, 28.12.1959.

³⁶³ Cousin aan Robiliart, 23.3.1960 (ARA 2, UM II, 183).

wilde vermijden: “*nous nous efforçons par tous les moyens d’empêcher cette fusion.*”³⁶⁴ De twee partijen waren qua aanhang aan elkaar gewaagd: Balubakat was groter in de steden en Conakat was groter in op het platteland.

Ce qui crée une situation dangereuse, c’est le fait que dans les cités, les partisans de la Balubakat sont les plus nombreux; ils ont une nette majorité, tandis que dans les régions rurales qui entourent les cités indigènes, c’est la Conakat qui domine nettement, grâce à l’appui des chefs indigènes.³⁶⁵

Het was belangrijk uit te zoeken welke partij in Katanga het best de belangen van de Union Minière zou kunnen verdedigen. Cousin was bevreesd van de creatie van een sterke centrale overheid en ging op zoek naar de partijen die zo veel mogelijk de belangen van Katanga aanhingen. Onder deze belangen vielen het bewaren van de kalmte in de regio en het uitbreiden van haar provinciale autonomie.

Je suis persuadé que nous devons soutenir fortement ceux qui se dévouent pour faire prévaloir les intérêts de toute la population du Katanga, en raison du danger que comporte la création d’un Gouvernement central Congolais où les habitants du Katanga seraient représentés par environ 12% des effectifs du Parlement. Il importe donc que l’autonomie provinciale soit réelle et que les Conseils de Province jouissent de pouvoirs étendus.³⁶⁶

Robiliart had persoonlijke informanten in Congo. Victor Bamps, die in het begin van de jaren '50 het anticommunistische netwerk Crocodile (cf. supra) had geleid,³⁶⁷ stuurde hem in 1960 nog steeds nuttige informatie met betrekking tot de politieke ontwikkelingen in het land. Op 7 januari van dit jaar stuurde hij een handgeschreven brief aan Robiliart die ging over Tshombe, waarover hij zei: “*je considère Moïse Tshombé comme étant le leader katangais, actuellement le plus fort et aussi le plus intéressant.*”³⁶⁸ Tshombe verkeerde op dit moment in financiële moeilijkheden en hij had een conflict met het gerecht over het beheer van zijn handelszaak. Hij beschikte over een groot prestige bij de Katangese bevolking “*Heureusement, il traîne tout ce monde derrière lui, dans la bonne direction. Mais il entraînerait exactement le même monde dans la mauvaise direction s’il décidait de le faire.*”³⁶⁹ Bamps adviseerde Robiliart hulp te bieden aan Tshombe. Het was nu het ideale moment om hem te steunen: hij was enerzijds een populair en gematigd politiek figuur in Katanga en hij kon anderzijds alle hulp

---

³⁶⁴ Cousin aan Robiliart, 23.3.1960.

³⁶⁵ Cousin aan Robiliart, 23.3.1960.

³⁶⁶ Cousin aan Marthoz, 18.2.1960 (ARA 2, UM II, 376).

³⁶⁷ Verhoeyen en Van Doorslaer, *De moord op Julien Lahaut*.

³⁶⁸ Bamps aan Robiliart, 7.1.1960 (ARA 2, UM II, 499).

³⁶⁹ Bamps aan Robiliart, 7.1.1960.

gebruiken door zijn geldproblemen en zijn aanvaring met het gerecht. Omdat de overdracht discreet moest gebeuren, stelde Bamps voor de overdracht te laten gebeuren via een intermediair.³⁷⁰

Cousin stelde voorop dat de strategie die de Union Minière voerde de belangen beschermde van de aandeelhouders van de UMHK én van de Katangese bevolking. Hij vond het belangrijk dat de UMHK zich niet afzijdig hield van de politieke discussies, maar weigerde de acties van het bedrijf onder de noemer ‘aan politiek doen’ te plaatsen: “*Nous ne pouvons pas nous désintéresser d’une question semblable et je n’appelle pas cela faire de la politique. En fait, nous défendons aussi bien les intérêts de la population du Katanga que ceux de nos actionnaires.*”³⁷¹ Cousin stelde voor om als strategie elke beweging te helpen die de stabiliteit, vrede en autonomie van Katanga bewerkstelligde. De bedrijfstop van de UMHK zou doorheen 1960 steeds meer inzien dat Conakat de beste optie was voor hen. Onder meer door een alliantie met MNC-L, was Balubakat minder geschikt.³⁷² Toch streefden de bedrijfsleiders naar een toenadering tussen de twee grote Katangese partijen.

Je propose d’adopter comme politique de soutenir d’une manière efficace les efforts de tous ceux qui s’attachent à maintenir la paix et la confiance dans le pays, en provoquant un rapprochement entre les partis Balubakat et Conakat et en donnant l’assurance aux Baluba qu’on ne fera aucun mal à leurs frères du Kasai. Je pense que personne ne pourra nous reprocher une semblable attitude, puisque notre but est surtout de maintenir la paix et le calme dans cette région.³⁷³

Met de verkiezingen in zicht, zou de Union Minière zich steeds meer scharen achter Conakat. In april 1960 begon Cousin zich echter zorgen te maken over het imago van de partij door haar contacten met de Belgische bedrijfswereld. De kranten stelden Conakat voor als een marionet van de koloniale industriële elite, en met name van de Union Minière: “*Dans les journaux comme ‘le peuple’ on répète couramment que la Conakat est un émanation de l’Union Minière, n’est pas de nature à renforcer le prestige de ce parti.*”³⁷⁴ Zoals ook de Parlementaire Onderzoekscommissie van 2001 benadrukt, zou het echter te simplistisch zijn om Conakat volledig voor te stellen als een marionet van de UMHK. Hoewel de partij zonder twijfel beïnvloed werd door het bedrijf, werd ze geleid door onafhankelijke politieke figuren, met een eigen visie over de toekomst van Katanga.³⁷⁵

Het belang van de provinciale verkiezingen van mei 1960 vatte Cousin samen aan Marthoz in mei 1960. Katanga als provincie zou geen grote rol kunnen spelen in het toekomstige Congolese

---

³⁷⁰ Bamps aan Robiliart, 7.1.1960.

³⁷¹ Cousin aan Marthoz, 18.2.1960 (ARA 2, UM II, 377).

³⁷² Congo, Democratic Republic. *Foreign Policy and Government Guide*, vol. 1 (Washington DC: International Business Publications, 2011), 64.

³⁷³ Cousin aan Marthoz, 19.2.1960 (ARA 2, UM II, 377).

³⁷⁴ Cousin aan Marthoz, 19.4.1960.

³⁷⁵ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 521.

Parlement: ze had slechts 12% van de stemmen. Daarom was het uiterst belangrijk dat de provincieraad in handen zou komen van een partij waar de UMHK op kon rekenen. Deze redenering verklaarde ook waarom de Union Minière zo snel meeging met de secessie van Katanga in juli 1960. In de een onafhankelijk Katanga zouden ze veel meer invloed hebben dan in de Democratische Republiek Congo.

Quoiqu'il en soit, le Katanga ne jouera aucun rôle dans le futur Parlement Congolais en raison du fait que nous n'aurons que 12% des voix. Par contre, il est très important que le Conseil Provincial soit aux mains d'un parti sur lequel nous puissions compter.³⁷⁶

3.3.4.3.1 Politiek onderwijsprogramma als bindmiddel tussen Conakat en Balubakat

Een onderdeel van het politieke actieplan van de Union Minière in 1960 was het streven naar een vrede tussen de etnische groepen van Katanga. Dit was nodig om de stabiliteit van de provincie te garanderen. In praktijk hield dit in dat Conakat en Balubakat beter zouden moeten samenwerken. Een stap in deze richting was de oprichting van een opleidingscentrum voor Congolezen die deel zouden willen uitmaken van de administratieve en politieke kaders van het land na de onafhankelijkheid. Cousin gaf toe aan Marthoz dat de omstandigheden het bedrijf dwongen te interveniëren in de politiek. Wie er in mei 1960 de verkiezingen won was te belangrijk voor de toekomst van de UMHK om er zich niet in te mengen:

Comme vous le savez, les circonstances actuelles nous obligent à intervenir dans les questions politiques. Nous le faisons avec le maximum de discrétion, mais j'estime que la question est trop importante pour que nous ne nous en occupions pas.³⁷⁷

Omdat minister De Schryver vond dat de Congolezen nog te weinig ervaring hadden met het besturen van een land, besliste hij in maart 1960 om hiervoor een speciaal opleidingscentrum op te richten in Elisabethstad. Het *centre de préparation politique, économique et sociale accélérée* moest instaan voor een versnelde opleiding voor Congolezen die deel wilden uitmaken van de administratieve en politieke kaders van het land. De raad van bestuur van het opleidingscentrum bestond enkel uit Congolezen, waaronder Tshombe en Sendwe, de partijhoofden van Conakat en Balubakat. De lessen zouden worden gegeven in de maanden april, mei en juni door professoren van de Universiteit van Elisabethstad en belangrijke actoren van de publieke- en private sector. Gérard Assoignon was een grote voorstander van de oprichting van het centrum:

Il est donc extrêmement important d'essayer de leur montrer, d'ici-là, que les questions politiques, avec les problèmes financiers, économiques et sociaux que leur application soulève

---

³⁷⁶ Cousin aan Marthoz, 7.5.1960.

³⁷⁷ Cousin aan Marthoz, 1.4.1960 (ARA 2, UM II, 377).

immédiatement, sont en réalité extrêmement complexes et, qu'en conséquence, ils ne pourront éviter de voir ce pays tomber rapidement dans l'anarchie que s'ils admettent de voir les décisions politiques, qu'il leur incombe de prendre, mises en œuvre par un cadre européen administratif et technique fortement charpenté. De ce point de vue, l'organisation des cours envisagée me paraît extrêmement souhaitable et urgente.³⁷⁸

Niet alleen zouden de Congolezen beter gewapend zijn om het land in goede banen te leiden na 30 juni, maar ook bracht het de Conakat en Balubakat dichterbij elkaar door de betrekkingen tussen Tshombe en Sendwe. Assoignon stuurde een brief naar Cousin en de centrale administratie in Brussel waarin hij vroeg of de Union Minière dit project kon financieren.³⁷⁹ Het project had een prijskaartje van 400.000 frank en er werd afgesproken dat dit zou worden terugbetaald door de nieuwe Congolese overheid. Hoewel de kans bestond dat de nieuwe Congolese machthebbers dit niet zouden terugbetalen, was Cousin een voorstander van het idee: *“Constatant combien les Congolais sont peu préparés à remplir les missions qui leur seront confiées à partir du 1er juillet, nous nous sommes préoccupés de leur donner un complément de formation générale. L'occasion se présente de faire un geste qui, je crois, sera très apprécié.”*³⁸⁰

3.3.4.4 Steun aan de Katangese secessiebeweging van Tshombe

De separatistische tendens was reeds sinds de oprichting van Conakat aanwezig geweest binnen de partij. Toch kwam de afkondiging van de Katangese secessie er opvallend snel. Nog geen twee weken na de Congolese onafhankelijkheid, op 11 juli 1960 kondigde Tshombe aan dat Katanga zich zou afsplitsen van Congo. De Union Minière, die voorheen dichterbij Conakat was toegegroeid, ging hier – net als de meeste andere bedrijven in Katanga – onmiddellijk in mee.³⁸¹ Reeds in de voormiddag van 12 juli verstuurde de Union Minière een telex naar Brussel waarin de financiële steun werd aangegeven die het bedrijf zou overmaken aan de kersverse Katangese staat. De snelheid waarmee deze beslissing werd genomen, doet vermoeden dat de bedrijfsleiders voorkennis hadden.

Gouvernement du Katanga avoir déclaré indépendance Katanga par diffusion radio Collège lundi 20 heures. Devons aider par tous les moyens possibles nouvel état. (...) Devons trouver moyen aider financièrement gouvernement du Katanga dont caisse vide notamment par avance sur droits de sortie éventuellement versement droit pas encore acquitté sur stock uranium.³⁸²

---

³⁷⁸ Brief Assoignon aan Cousin, 31.3.1960 (ARA 2, UM II, 377).

³⁷⁹ Brief Assoignon aan Cousin, 31.3.1960.

³⁸⁰ Cousin aan Marthoz, 1.4.1960.

³⁸¹ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 521.

³⁸² Telex Marthoz aan Wallef, 12.7.1960 (11u) (ARA 2, UM II, 246).

Jules Cousin stuurde twee dagen na de secessie van Katanga een brief naar Wallef waarin hij een verslag maakte van de afgelopen bewogen dagen. Hij sprak over ‘*brave Tshombe*’, die aan België had gevraagd of ze de onafhankelijkheid van Katanga wilde erkennen. België weigerde echter dit te doen, wat volgens Cousin een “*grossière erreur*” was, “*étant donné l’anarchie qui règne dans les autres parties du Congo*”.³⁸³

Speelde de Union Minière een beslissende rol in de Katangese secessie? Volgens een onderzoek van CRISP uit 1967 zou de Katangese secessie zonder de UMHK niet de nodige middelen hebben gehad om de Katangese gendarmerie op te richten en hiermee het hoofd te bieden aan de rebellen in het noorden en de blauwhelmen in Elisabethstad en Jadotstad.³⁸⁴ Hier tegenover staat Fernand Lekime, de ‘officiële’ geschiedschrijver van de UMHK, die in alle toonaarden ontkende dat de UMHK een doorslaggevende rol had gespeeld:

Oui ou non, L’Union Minière du Haut-Katanga fut-elle le deus ex machina de la sécession katangaise? (...) Pour nous, la réponse est définitivement négative. Il ne se trouve pas, à ce jour, un seul historien objectif, un seul témoin crédible, un seul acteur authentique et fiable pour contredire cette simple constatation de fait. On n’empêchera jamais certes de fantasmer à l’infini sur le sujet. Il reste qu’il n’y ait aucune trace, nulle part, d’un quelconque projet de cette nature attribuable aux responsables de l’UMHK.³⁸⁵

Wat vaststaat is dat de UMHK de Katangese secessie financieel heeft gesteund. Lekime gaf in zijn werk toe dat het bedrijf om zich in te dekken geld had gegeven aan politieke partijen, maar “*ce n’est pas un crime de faire un don à un parti politique*”.³⁸⁶ De Union Minière bleef geen moment bij de pakken zitten en kende onmiddellijk na de onafhankelijkheidsverklaring van 11 juli een voorschot van 1,25 miljard frank toe aan de pas geïnstalleerde Katangese regering. Bovendien besliste het bedrijf haar taksen, belastingen en heffingen over te maken aan de (door de internationale gemeenschap niet-erkende) Katangese staat, wat voor de Lumumbaregering in Congo het verlies van een gigantische geldstroom betekende.³⁸⁷ Volgens de Parlementaire Onderzoekscommissie was de steun van de Union Minière de sterkste pijler waarop de Katangese regering kon steunen.³⁸⁸ De financiële steun aan Katanga zou doorheen de hele secessiepoging (1960-1963) doorgaan. Bewijsmateriaal is in grote hoeveelheden aanwezig in de UMHK-archieven. Zo stuurde Van Weyenbergh in december 1960 een brief naar de Katangese minister van Financiën Jean-Baptiste Kibwe waarin hij melding maakte van een boodschap

---

³⁸³ Cousin aan Wallef, 13.7.1960 (ARA 2, UM II, 426).

³⁸⁴ “L’Affaire de l’Union Minière du Haut-Katanga”, *Courrier hebdomadaire du CRISP* 4, nr. 9 (1967): 8.

³⁸⁵ Lekime, *La mangeuse de cuivre*, 165.

³⁸⁶ Lekime, *La mangeuse de cuivre*, 166.

³⁸⁷ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 521.

³⁸⁸ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 525.

die hij had ontvangen van de algemene directie. Deze ging over een overdracht van 70 miljoen frank Katanga: “*Versons ce jour au compte de la Banque Nationale du Katanga chez la Banque Nationale de Belgique 70 millions en faveur de l’Etat du Katanga, lequel en sera informé télégraphiquement.*”³⁸⁹ De Banque Nationale du Katanga hield in buitenlandse banken rekeningen aan en verzocht geregeld de UMHK om op deze rekeningen stortingen te doen in buitenlandse deviezen. De totale financiële bijdrage van de Union Minière via directe overdrachten, heffingen, rechten, taksen en belastingen was substantieel: voor 1961 werd dit geraamd op 2,096 miljard frank.³⁹⁰ Naast financiële steun aan de secessie, mengde de Union Minière zich ook op verschillende andere domeinen in de politiek. De Parlementaire Onderzoekscommissie onderscheidt nog vier andere tactieken die het bedrijf toepaste vanaf 1960: financiële bijstand aan diverse steun- en propaganda-acties, instelling van de Katangese frank, druk op de Belgische politieke leiders en ‘begeleiding’ van Katangese leiders en ten slotte steun aan de oprichting van een de Katangese gendarmerie via opleiding en werving van huurlingen.³⁹¹ De meeste van deze methoden leverden slechts middelmatige resultaten op, zeker in vergelijking met de resultaten van de financiële steun aan Tshombe.³⁹²

Niet enkel louter financieel, maar ook organisatorisch stond de Union Minière de nieuwe staat Katanga bij. Opnieuw lijkt hier door de snelheid waarmee de beslissingen werden genomen door de UMHK sprake te zijn van voorkennis. Wallef stuurde op 14 juli een brief aan Marthoz.

Secret suite contacts officieux nous avons constaté accord principe sur le fond pour reconnaître indépendance. Conditions ci-après indispensables à réaliser le plus tôt possible. 1) Réaliser dans plus bref accord deux partis pour former gouvernement ayant autorité indiscutable. 2) Faire approuver par assemblée province constitution du Katanga. 3) Organiser cadres administratifs reconnus dans toute la province 4) Organiser progressivement force publique province (provinciale) autonome encadrée par techniciens. 5) Nécessité monnaie du Katanga distincte Franc Congolais.³⁹³

In de periode van de Katangese secessie (1960-1963) zou Louis Wallef steeds meer op de voorgrond treden. Hij promoveerde in 1963 tot gedelegeerd bestuurder en in 1965 tot voorzitter van de Raad van Bestuur. Doorheen de jaren '60 zou hij zich opstellen als *hardliner* van de Union Minière die op verschillende manieren streefde naar een belangenvoortzetting van het bedrijf. Hij kwam meermaals in botsing met Belgische politici zoals Pierre Wiginy, die van 1958 tot 1961 minister van Buitenlandse Zaken was.³⁹⁴

---

³⁸⁹ Van Weyenbergh aan Kibwe, 5.12.1960 (ARA 2, UM II, 197)

³⁹⁰ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 525.

³⁹¹ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 522–23.

³⁹² De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 567.

³⁹³ Telex Wallef aan Marthoz, 14.7.1960 (ARA 2, UM II, 284).

³⁹⁴ De Vos e.a., *Parlementaire Onderzoekscommissie*, 2001, 523–25.

De steun aan de Katangese staat werd verantwoord door toenmalig voorzitter en gouverneur van de SGB Paul Gillet, die in 1962 hierover zei:

L'Union Minière ne peut que se conformer aux prescriptions des autorités katangaises. Un refus serait interprété comme un acte délibéré d'insubordination entraînant les plus graves conséquences, allant jusqu'à l'arrêt de nos activités... Nous avons consulté des juristes de réputation internationale qui ont émis l'avis formel qu'en raison de l'existence de facto du gouvernement katangais, les paiements que notre société a effectués aux autorités locales depuis l'indépendance sont entièrement valables.³⁹⁵

De afkondiging van de Katangese secessie ging bijna onmiddellijk gepaard met een tussenkomst van de VN (*Opération des Nations Unies - ONU*)³⁹⁶ (cf. infra). Hierover wordt in deze masterproef niet verder uitgeweid, maar om een beeld te krijgen van de visie van Cousin op deze interventie, wordt volgend citaat meegegeven uit 1961:

Les aviateurs de l'ONU sont de véritables assassins – des tueurs à gages – car ils font cela pour justifier ou mériter leurs gros salaires en Dollars!! C'est ignoble: ils ne respectent rien, ni hôpitaux, ni écoles, ni églises. Ils mitraillent tout ce qui bouge: trains, autos, camions même à Luishia où ils ont tué le chauffeur du pensionnat qui ramassait du bois de chauffage en brousse à 200m. du pensionnat. A Shinkolobwe, ils ont tué plusieurs femmes et enfants dans la maternité de l'hôpital, pourtant marqué d'une grande croix rouge. (...) Ce matin, les bureaux U.M. ont été touchés par quelques obus et les employés ont été réfugiés. (...) Nos vivons vraiment une période de guerre.³⁹⁷

Cousin was duidelijk niet te spreken over de VN-interventie, die volgens hem bijzonder hard optraden in Katanga. Een van de gebouwen van de Union Minière was zelfs geraakt door een bom. De enige figuur die zich volgens Cousin moedig verzette tegen de VN, was Tshombe: "*Les ONUSIENS qui ont reçu des renforts en profitent pour encercler la ville, espérant faire beaucoup de prisonniers parmi la petite armée de Tshombe qui se défend avec un magnifique courage.*"³⁹⁸

3.3.4.5 Besluit

Union Minière heeft een actieve rol gespeeld in de opkomende Congolese politiek. Cousin was hier een sleutelfiguur. Hij gaf zelf zijn persoonlijke invulling aan de vage richtlijnen van de Brusselse directie door mee te werken aan de oprichting van een partij in Congo, Union Congolaise. Deze partij werd geleid door Kitengé, een oud-werknemer van de UMHK, en Rubbens, een Belgische advocaat.

---

³⁹⁵ "l'Affaire de l'Union Minière du Haut-Katanga", 8.

³⁹⁶ Op 14 juli 1960 werd een VN-resultie gestemd en een dag later bereikten de eerste blauwhelmen Congo.

³⁹⁷ Jules Cousin, *Notes de Monsieur J. Cousin*, 16.12.1961 (ARA 2, UM II, 359).

³⁹⁸ Jules Cousin, *Notes de Monsieur J. Cousin*, 16.12.1961.

Deze partij was gematigd progressief en zou ingaan tegen de ‘subversieve’ invloed van de vakbonden. Cousin stond oorspronkelijk persoonlijk in voor de financiële steun aan de partij, maar vroeg later hulp aan de UMHK, die dit verzoek uiteindelijk ook zou inwilligen. Na de zwakke verkiezingsuitslagen van Union Congolaise in de december 1959, wijzigde de Union Minière van strategie. De onderneming verminderde haar steun aan de partij en ging op zoek naar een gevestigde partij in Katanga die de belangen van het bedrijf zo goed mogelijk kon verdedigen. De Union Minière koos om Conakat van Moïse Tshombé te ondersteunen, wat uiteindelijk zou uitmonden in de steun aan de Katangese secessie.

3.3.5 Strijd tegen het Congolees syndicalisme en aanpassingen in het sociaal beleid van de UMHK

Het koloniaal bestuur voerde een uiterst voorzichtige syndicale politiek in Congo. Dit was te verklaren door de voortdurende vrees dat de vakbonden in handen zouden vallen van ‘subversieve’, ‘xenofobe’ en anti-Belgische leiders. Ook de Union Minière-directie wilde koste wat het kost vermijden dat Congolese vakbonden instrumenten werden in de klassenstrijd en, wat nog gevaarlijker was, de rassenstrijd.³⁹⁹

Na de Tweede Wereldoorlog waren de twee voornaamste vakbewegingen in België het Algemeen Belgisch Vakverbond – Fédération Générale du Travail Belge (ABVV-FGTB) en het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV). Deze zouden zich steeds meer beginnen vertakken naar de kolonie, wat de bestuurders van de Union Minière met lede ogen aanzagen.

3.3.5.1 Ontwikkeling van de Congolese vakbonden

In Congo ontstond de eerste vakbeweging in 1920. De groepering, l’Association des Fonctionnaires et des Agents Civils de la Colonie (AFAC), vertegenwoordigde enkel de blanke arbeiders en ambtenaren in de Katangese mijnbouw, en streefde naar gelijke werkomstandigheden als in Europa. De Belgische kolonisten vroegen hulp aan de Belgische syndicaten om AFAC te organiseren. Op vakbonden voor Congolezen was het echter nog even wachten. De ideeën voor een inheemse vakvereniging kregen vorm na de grote stakingen bij mijnen van de Union Minière in Elisabethstad en Jadotstad in 1941. De zwarte werknemers eisten een salarisverhoging van een halve frank en een verbetering van de werkomstandigheden.⁴⁰⁰ Wanneer de gouverneur-generaal (Ryckmans) in 1946 zonder voorafgaande

---

³⁹⁹ Zana Aziza Etambala, “Sociale bewegingen in Belgisch-Congo”, *Brood & Rozen* 2, nr. 18 (1999): 93.

⁴⁰⁰ François Butendi, *Cartographie des syndicats en R D Congo: vers une compréhension du monde syndical congolais* (Yaoundé: Presses universitaires d’Afrique, 2013), 35.

raadplegingen enkele regels voor binnenlandse vakbonden doorvoerde⁴⁰¹, werd een Congolese vakbeweging een mogelijkheid. Zo ontstond de l'Association du Personnel Indigène de la Colonie (APIC), die, hoewel ze sterk aan banden was gelegd, gezien kan worden als de eerste inheems-Congolese vakbeweging.⁴⁰² Een jaar later werden de eerste ondernemingsraden opgericht in verschillende Congolese steden.⁴⁰³ Ook de Belgische vakbonden bleven niet bij de pakken zitten: de eerste (christelijke) vakbond in Congo werd opgericht in mei 1946. Deze zou de Confédération des Syndicats Chrétiens du Congo (CSCC) gaan heten.⁴⁰⁴ De socialisten volgden enkele jaren later: het Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV-FGTB) stichtte zijn eerste inlandse afdeling in 1951.⁴⁰⁵ Jules Cousin betreurde de snelheid waarmee de vakbonden zich uitbreidden ten zeerste. In een brief van februari 1957 sprak hij over de vergissing om de oprichting van APIC toe te staan:

Nous devons nous attendre au cours des prochaines années à une offensive extrêmement sérieuse des partis d'extrême-gauche. Je sais que dès maintenant la F.G.T.B. fait une propagande intense, non seulement parmi les Européens, mais également parmi les noirs. Ils ont mis une plume à leur chapeau en soutenant l'A.P.I.C. (Association du Personnel Indigène de la Colonie) dans ses revendications et en leur faisant obtenir une entrevue à Bruxelles avec les dirigeants du Ministère, entrevue au cours de laquelle ils ont obtenu des tas promesses contre l'avis du Gouverneur Général. Depuis lors, tous les membres de L'A.P.I.C. se sont fait membres de la F.G.T.B. Si on fait encore quelques gaffes comme celle-là, la situation au Congo Belge deviendra très grave.⁴⁰⁶

Hoewel de vakbonden in hun jonge jaren sterk aan banden werden gelegd, uitte Cousin bezorgdheid over de mogelijke communistische infiltratiemogelijkheden in deze verenigingen.

De jaren '50 waren een gouden tijd voor de Union Minière, wat ook te zien was aan de aandelen die met maar liefst 90% stegen in 1954. Op al deze rijkdom kwam er echter ook kritiek vanuit de vakbondshoek. Het ABVV publiceerde in 1956 een rapport getiteld *Holdings en economische democratie*, waarin ze de SGB verweten een te grote greep te hebben op Belgisch-Congo en Rwanda-Urundi. De Union Minière, "die enorme trust die het Kongolese leven domineert", zou moeten geleid worden door vertegenwoordigers van de overheid, die via de CSK tevens hoofdaandeelhouder waren.⁴⁰⁷

---

⁴⁰¹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 273.

⁴⁰² Butendi, *Cartographie des syndicats en R D Congo*, 35.

⁴⁰³ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 273.

⁴⁰⁴ Ndaywel è Nziem, *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, 458.

⁴⁰⁵ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 273.

⁴⁰⁶ Cousin aan Marthoz, 2.2.1957.

⁴⁰⁷ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 268–69.

De combinatie van de christelijke en de socialistische vakbonden versnelde het proces van de sociale emancipatie in Congo. Dit zou uitmonden in de ondertekening van een 'sociaal pact' tussen werkgevers en vakbonden in 1959, wat kan gezien worden als de erkenning van het syndicalisme in Congo.⁴⁰⁸

3.3.5.2 Aanpassingen in sociaal beleid om sociale onrust te vermijden

Hoewel de bedrijfsleiders van de UMHK geen voorstanders waren van de oprichting en uitbreiding van Congolese vakbonden, beseften ze wel dat ze de arbeids- en levensomstandigheden van de autochtone werknemers zouden moeten verbeteren om mogelijke sociale revoluties te vermijden of ten minste uit te stellen. De Union Minière-directie, met Jules Cousin op kop, begon zich meer in te laten met de organisatie van het sociale leven van de werknemers buiten de werkuren door de steun aan sportverenigingen, fanfares, dans- en theaterverenigingen, jeugdbewegingen, bibliotheken,... Dit had als doel de werknemers meer tevreden te stellen, waardoor ze zich minder snel zouden richten op andere, 'subversieve' ideologieën. Ze moesten naar de woorden van Cousin behoed worden voor de verlokkingen van 'slechte herders'. In lijn van deze gedachtegang riep Cousin het Centre d'Études pour les Problèmes Sociaux de l'Indigène (CEPSI) in het leven. Dit centrum voerde in samenwerking met Belgische universiteiten onderzoek naar alles wat te maken had met de zwarte werknemer. De UMHK zag zichzelf als ware koploper op het vlak van vrijgevigheid naar het personeel toe, wat ook op te maken was uit de manier waarop Cousin het sociaal beleid van andere bedrijven soms de grond in boorde.⁴⁰⁹ CEPSI zou doorheen de jaren '50 gevoelig in belang toenemen. De organisatie zou een centrale pijler zijn in de sociale strategie van de Union Minière. Het bedrijf besepte dat ze de levensomstandigheden van de arbeiders zouden moeten verbeteren om sociale onrust te vermijden. In 1958 stelde de organisatie een actieplan op om de levensomstandigheden van de inheemse arbeiders te verbeteren. Dit project had een budget van 47.976.000 frank, dat werd geïnvesteerd in de aanleg van nieuwe wegen, wetenschappelijk onderzoek⁴¹⁰, en de bouw van ziekenhuizen en scholen⁴¹¹

3.3.5.3 De rol van Louis Major als ABVV vakbondsleider

In januari 1957 werd na vele debatten in België het verenigingsrecht in Belgisch Congo en Ruanda-Urundi goedgekeurd. Hoewel de afkondiging nog vele beperkingen bevatte, werden deze niet altijd nauwkeurig nageleefd, waar de vakbondsleiders en politici gebruik van konden maken. Een van deze

---

⁴⁰⁸ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 273.

⁴⁰⁹ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 273-75.

⁴¹⁰ Onder meer aan de Fondation de l'Université de Liège pour les recherches scientifiques au Congo, au Rwanda et au Burundi (FULREAC). (194 "Centre d'Études des Problèmes Sociaux Indigènes", 9 december 1957)

⁴¹¹ "Centre d'Études des Problèmes Sociaux Indigènes", 9.12.1957 (ARA 2, UM II, 194).

was Louis Major, de algemeen-secretaris van het ABVV van 1952 tot 1968, die afreisde naar Congo voor een 'propagandamissie' in februari 1957.⁴¹² De leider van het ABVV gaf eerst een toespraak in Kolwezi, waar hij zich kritisch opstelde tegenover de hoge lonen van de Europese werknemers van de Union Minière. Vooral het vermeende loon van de voorzitter Paul Gillet van 50.000 frank per dag vond hij exorbitant.

Le porte-parole du syndicat a déclaré que les bénéfices de l'Union Minière étaient scandaleux et atteignaient 12 millions par jour, que le Président de la Société, M. Gillet, gagnait 50.000 Fr par jour et que dans ces conditions, il était naturel qu'on accorde aux Européens une majoration de 20% de leurs salaires.⁴¹³

Een maand later (3 maart) zou Major een nieuwe toespraak geven, die een veel grotere controverse veroorzaakte bij de Union Minière-directie. De reden hiervoor was tweeledig. Ten eerste gaf hij de toespraak in Elisabethstad, waardoor de directeurs van de Afrikaanse afdeling van de UMHK zich aangevallen voelden in hun thuisbasis. Ten tweede sprak Major in zijn discours over het voeren van een klassen- en rassenstrijd: *"Le capitalisme colonial ne traite pas le travailleur noir avec plus de mépris qu'autrefois, il traitait le travailleur blanc de Belgique. Il est donc vrai que la lutte des classes peut engendrer la lutte des races. L'une et l'autre se confondent."*⁴¹⁴ Hij nam geen blad voor de mond en vernoemde de bestuurders van de Union Minière als degenen waartegen moest worden gestreden. Essor du Congo berichtte het volgende: *"Hier, en effet, M. Major s'est plu à mettre en relief la lutte qui devait être menée contre les patrons. En montrant du doigt la cheminée de l'Union Minière, il en a fait le symbole des patrons contre lesquelles il fallait lutter."*⁴¹⁵ Major wees symbolisch naar de schoorsteen van de UMHK, die hij beschreef als gemeenschappelijke vijand van de blanke en de zwarte arbeiders. De inheemse arbeiders hadden volgens Major nog geen klassenbewustzijn. Major probeerde ze dan ook te overtuigen toe te treden tot een vakbond. *"Si le travailleur noir est opprimé, ce n'est pas tant parce qu'il est noir – le détail a assez peu d'importance en soi – mais c'est parce qu'il est un travailleur sans défense, inorganisé et qui, dans son ensemble, n'a pas encore acquis une conscience de classe."*⁴¹⁶

Het was duidelijk dat Major een gevoelige snaar raakte bij Jules Cousin. Deze schreef over het gebeuren een brief aan Robiliart waarin hij de toespraak van Major beschreef als subversief en opruiend. Indien het iemand anders dan Major was geweest die een dergelijk betoog voerde, zou hij onmiddellijk gearresteerd of het land uitgezet worden.

---

⁴¹² Gérard Fonteneau, Noël Madounga, en André Linard, *Histoire du syndicalisme en Afrique* (Karthala, 2004), 163.

⁴¹³ Cousin aan Van der Straeten, 8.2.1957 (ARA 2, UM II, 375).

⁴¹⁴ "Flash", *L'Avenir*, 14 mei 1957.

⁴¹⁵ "Reunion Syndicale", *Essor du Congo*, 4 maart 1957.

⁴¹⁶ "Flash".

Le Député Major a tenu un meeting sur une place publique et a tenu des propos que tous nous considérons comme subversifs et même séditions. Il n'y a pas de doute que si un homme ordinaire prononçait des propos semblables, le Parquet lancerait immédiatement un mandat d'arrêt contre lui et que la Sûreté demanderait au Gouverneur Général de prendre un arrêté d'expulsion. Parce que M. Major est Député on n'ose rien faire contre lui.⁴¹⁷

Robiliart deelde de bezorgdheid van Cousin en gebruikte zijn politieke contacten in België om ervoor te zorgen dat dergelijke zaken niet meer zouden voorvallen in de toekomst. Hij stuurde een brief aan minister Buisseret: *“Toute cette affaire [incident met Major] est absolument incroyable et inadmissible et, ainsi que vous le demandiez, j'en ai immédiatement fait part au Ministre Buisseret en lui disant que nous craignons beaucoup la répétition de faits semblables.”*⁴¹⁸

Major was niet de enige die schuldig was aan het opstoken van de arbeiders, aldus Robiliart. Ook de inheemse tolk, die de toespraak op verschillende plaatsen fout had vertaald, was verantwoordelijk. Andere Belgische politici bleven ook niet buiten schot. Door hun inmengingen in de arbeiderssituatie in Congo, waar ze veel te weinig kennis over hadden, verzuurden ze de relaties tussen België en haar kolonie en duwden ze de Congolezen richting onafhankelijkheid. *Qu'arrivera-t-il en effet lorsque des éléments syndicalistes de troisième ordre qui n'ont pas la moindre idée de la mentalité indigène, iront faire de la propagande dans les coins les plus reculés du Congo.*⁴¹⁹ De visie van Robiliart op de kwestie was duidelijk: *“Nous devons intervenir contre des gens qui prêchent comme tout la révolution au Congo.”*⁴²⁰ Net zoals Cousin vond hij de Belgische politici onbekwaam om te interveniëren in de gecompliceerde situatie in de kolonie. Doordat ze onvoldoende de mentaliteit van de inlanders kenden, maakten ze fouten die zeer gevaarlijk konden zijn voor de toekomst van het land:

Je ne dis pas que Mr. Major (que je connais un peu personnellement et avec qui j'ai même de bons rapports) l'ait fait exprès, mais cela prouve combien il est dangereux que des politiciens se mêlent d'une façon spectaculaire des affaires du Congo et combien, foute de connaître la mentalité des indigènes, ils font rapidement des erreurs. Ces erreurs se répèteront et il est probable que la pensée des syndicalistes sera toujours déformée dans l'esprit des indigènes, ce qui peut donner lieu à des catastrophes.⁴²¹

Robiliart wilde dan ook gebriefd worden over wat er in het vakbondsmilieu gaande was, zodat incidenten zoals de speech van Major in de toekomst konden worden vermeden: *“Néanmoins, je répète ce que je vous disais dans ma première lettre: nous devons veiller par des protestations énergiques à ce que des*

---

⁴¹⁷ Cousin aan Robiliart, 5.3.1957.

⁴¹⁸ Robiliart aan Cousin, 13.3.1957 (ARA 2, UM II, 215).

⁴¹⁹ Robiliart aan Cousin, 15.3.1957.

⁴²⁰ Robiliart aan Cousin, 13.3.1957.

⁴²¹ Robiliart aan Cousin, 13.3.1957.

*événements de ce genre ne se reproduisent plus.*⁴²² Cousin ging in op deze vraag en plaatste informanten in de verschillende vakbondsbijskomsten, die na elke vergadering een verslag opstuurden naar hem. Hij benadrukte het belang dit strikt geheim te houden: *“Ceci doit rester strictement confidentiel, sinon nous ‘brûlerions’ les agents qui nous renseignent.”*⁴²³

De kwestie rond de toespraak van Major werd gecommuniceerd naar de hoogste regionen van de Union Minière. Cousin stuurde een overzicht van de situatie naar Sengier, om hem duidelijk te maken dat de huidige spanningen tussen de vakbonden en de Union Minière hoog opliepen en hier iets moest aan gedaan worden. *“D’autre part, les syndicats libéraux et socialistes font également une propagande dangereuse parce qu’ils excitent les indigènes contre les capitalistes [in de kantlijn: c.à.d. les dirigeants des grosses sociétés].”*⁴²⁴ Major viseerde in zijn speech in Elisabethstad rechtstreeks de grote bedrijfsleiders: *“Voilà votre ennemi’, voulant dire par là: ‘les patrons, les dirigeants des grosses Sociétés sont vos ennemis’.*⁴²⁵ Het ABVV was des te gevaarlijk omdat vele *évolués*, zoals de professoren van de Universiteit van Elisabethstad, reeds een lidmaatschap hadden.

3.3.5.4 Tegengewicht UMHK tegen vakbondsacties in de kolonie

De socialistische de christendemocratische vakbonden bleven in de aanloop naar de onafhankelijkheid een doorn in het oog van de Union Minière. Ze dreven hun acties in Congo op en probeerden zoveel mogelijk werknemers te bereiken. Eind 1958 berichtte Cousin over subversieve manifesten in het Swahili en Tshiluba die rondgingen bij de inheemse bevolking. In deze traktaten toonden de christendemocraten (CSCC) zich het hevigst: ze beschuldigden het koloniaal beleid dat ze de Congolezen bewust in de ellende hielden en dat ze samenwerkten met de kapitalisten.

Le contre-offensive de la C.S.C.C. a été particulièrement brutale au Katanga, où elle s’est traduite par le lancement d’un tract incendiaire accusant le “Boula Matari” [letterlijk: “breker van stenen”, was de naam die de inlanders gebruikten om de kolonialen aan te duiden] de collusion avec le capitalisme.⁴²⁶

Hoewel de arbeiders in Katanga voorlopig rustig bleven, kwamen de manifesten er op een slecht moment: *“Il n’y a pas de doute que des manifestes semblables étant distribués dans une période comme celle que nous traversons sont de nature à causer beaucoup de troubles au Congo. C’est vraiment ‘verser de l’huile sur le feu’.*⁴²⁷

---

⁴²² Robiliart aan Cousin, 15.3.1957.

⁴²³ Cousin aan Robiliart, 19.3.1957 (ARA 2, UM II, 183).

⁴²⁴ Cousin aan Sengier, 16.4.1958.

⁴²⁵ Cousin aan Sengier, 16.4.1958.

⁴²⁶ “Memorandum de la reunion tenue au bureau de monsieur Cousin”, 29.12.1958 (ARA 2, UM II, 376).

⁴²⁷ “Memorandum de la reunion tenue au bureau de monsieur Cousin”, 29.12.1958.

Jules Cousin maakte zich zorgen: “Je considère que la situation actuelle est grave; je dirai même explosive, et que si on ne fait pas très attention, on pourrait se trouver devant des conflits sérieux. Ce qui est le plus grave, c’est la propagande faite par les différents partis politiques, surtout la F.G.T.B.”⁴²⁸ De vakbonden voerden intense propaganda en zetten de Congolese bevolking aan tot antikolonialistische ideeën. “Les syndicats socialistes, se sentant soutenus à fond, accentueront davantage leur politique de propagande néfaste. D’autre part, ceux qui ne partagent par leurs opinions auront tendance à réagir avec violence et c’est alors surtout qu’on parlera de ‘séparatisme’.”⁴²⁹

3.3.5.4.1 Loonsverhogingen

Cousin wilde een tegengewicht bieden aan de propaganda van de vakbonden door de lonen van de arbeiders te verhogen met 5 frank per dag. Hij begreep dat deze beslissing de UMHK een grote som geld – meer bepaald 30 miljoen per jaar – zou kosten en dat daar niet licht over kon worden gegaan, maar toch moedigde hij de algemene directie aan om niet bij de pakken te blijven zitten, omdat het verhogen van de lonen op lange termijn voordelig zou zijn voor het bedrijf.⁴³⁰ Van Weyenbergh stelde zich op als voorstander van het voorstel van Cousin. Hij stuurde ook een brief aan Marthoz, waarin hij duidelijk het lange termijn doel van dergelijke actie verwoordde:

Il ne faut pas perdre de vue que notre politique a toujours été d’accorder régulièrement de nouveaux avantages à notre main-d’œuvre afin de maintenir un climat social favorable parmi nos travailleurs. L’augmentation que nous avons proposée n’est qu’une des étapes de cette politique. Nous craignons que, mécontents, ces travailleurs ne soient une proie facile pour les syndicats qui trouveraient enfin, de cette façon, une masse sur laquelle s’appuyer pour saper l’influence que nous avons pu garder jusqu’ici sur nous travailleurs. Aussi restons-nous convaincus qu’il est indispensable pour la Société de poursuivre sans désespérer une politique généreuse vis-à-vis de son personnel et plus spécialement de son personnel indigène.⁴³¹

De Brusselse directie zou het voorstel van Cousin om de lonen van de arbeiders te verhogen niet goedkeuren, wat duidelijk als een klap aankwam voor Cousin. In zijn volgende brief aan Marthoz van 3 januari 1959, stak hij zijn teleurstelling niet onder stoelen of banken: “*Je tiens cependant à vous dire que je suis très pessimiste en raison de l’attitude prise par la haute direction des sociétés coloniales. (...) je ne vous cache cependant pas que mon opinion est qu’on va à une véritable catastrophe.*”⁴³² De gespannen situatie in Congo bij de jaarovergang naar 1959 kon worden ontmijsd door concessies te doen aan de inheemse

---

⁴²⁸ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

⁴²⁹ Cousin aan Marthoz, 26.3.1958.

⁴³⁰ Cousin aan Marthoz, 24.12.1958 (ARA 2, UM II, 376).

⁴³¹ Van Weyenbergh aan Marthoz, 10.1.1959.

⁴³² Cousin aan Marthoz, 3.1.1959 (ARA 2, UM II, 376).

arbeiders. Tegelijk moesten de vakbonden geremd worden in het verspreiden van hun 'subversieve propaganda'. De agitatie van de Congolezen zou een dag na het versturen van Cousins brief tot uiting komen: er braken zware rellen uit in Leopoldstad die drie dagen zouden aanhouden (cf. supra). Omdat de Brusselse directie beseftte dat er geen ontkomen aan was, beslisten ze in maart 1959 om toch in te gaan op het voorstel van Cousin om de lonen van de arbeiders te verhogen. Het was echter ondertussen al te laat en het ABVV ging met de eer lopen: volgens hen hadden zij de loonsverhoging geforceerd.

La mauvaise foi de la F.G.T.B. apparaît à nouveau: en fait, ce sont eux qui sont responsables de ce que les augmentations n'ont pas été accordées au 1er janvier, et, maintenant qu'après deux mois de discussions ardues, nous avons enfin obtenu votre accord, ils considèrent que c'est grâce à eux que le personnel de l'Union Minière a reçu des augmentations.⁴³³

Cousin was enorm teleurgesteld in de Brusselse directie. Hij begreep niet dat "*l'Administration Centrale de l'Union Minière se soit laissée bernier par Monsieur Major et consorts.*" Bovendien bleef Cousin van mening dat er veranderingen moesten komen in de politieke opbouw van Congo. Mocht er een parlement worden opgericht dat voor een meerderheid uit Congolezen bestond, dan zou de druk van de vakbonden snel afnemen, "*car les dirigeants congolais, comme ceux des autres pays indépendants d'Afrique, n'admettront pas la tyrannie syndicale.*"⁴³⁴

3.3.5.4.2   **Ontstaan werkgeversorganisaties en alternatieve vakbonden**

Op 29 december 1958, enkele dagen na zijn brief aan de algemene directie, organiseerde Cousin een speciale bijeenkomst in zijn kantoor met als doel "*l'examen de la situation sociale face à l'agitation créée par les syndicats.*" Aanwezig waren onder andere Van Weyenbergh en Assoignon. De bestuurders bespraken onder meer het feit dat er in Congo geen Congolese werkgeversorganisaties aanwezig waren, waardoor de vakbonden vrij spel hadden.

Il y a un an, le Gouverneur Général Pétillon attirait notre attention sur le fait que les patrons congolais n'avaient pas de représentants valables et que, s'ils ne s'organisaient pas, ils se feraient 'bouffer' par les syndicats qui, qu'on le veuille ou non, sont les seuls représentants reconnus du monde du travail.⁴³⁵

---

⁴³³ Cousin aan Marthoz, 13.3.1959 (ARA 2, UM II, 376).

⁴³⁴ Cousin aan Marthoz, 13.3.1959.

⁴³⁵ "Memorandum de la reunion tenue au bureau de monsieur Cousin", 29.12.1958.

Het was meer dan ooit tijd om een dergelijke organisatie op te richten die in staat was een direct antwoord te bieden op de acties van de vakbonden: *“La création d’une telle organisation est maintenant urgente sous peine de voir le patronat perdre rapidement le peu d’influence qu’il a encore actuellement.”*⁴³⁶

De werknemers van de Union Minière richtten in december 1959 een eigen werknemersorganisatie op, genaamd Mouvement de Défense des Travailleurs (Modetra).⁴³⁷ Het directiecomité van Modetra bestond uit *évolués* en de vereniging plaatste zich *“résolument au-dessus des querelles de partis et des luttes entre groupements ethniques qui par leurs surenchères et les divisions qu’elles entraînent, ne peuvent que nuire à l’œuvre de la société ainsi qu’au travailleurs.”*⁴³⁸ Van Weyenbergh berichtte over het ontstaan van deze organisatie aan Marthoz. Hij zag pro’s en contra’s aan dergelijke organisatie: *“La création de ce mouvement constitue une arme à deux tranchants. D’un côté, elle réduira l’influence des syndicats politiques actuels mais, de l’autre, nous nous trouverons devant des revendications que nous pourrons plus difficilement rejeter.”*⁴³⁹

3.3.5.4.3 Politieke propaganda

Zoals besproken in 3.3.3 was de Union Minière medeverantwoordelijk voor de oprichting van de Union Congolaise, een partij in Congo die zich verzette tegen de vakbonden. Het bedrijf zou deze partij tussen 1957 en 1960 voortdurend financieel blijven ondersteunen. Na de teleurstellende verkiezingsresultaten van de Union Congolaise, was het des te belangrijk dat de Union Minière op andere manieren kon opboksen tegen de acties van het ABVV. Deze vakbond had volgens Cousin namelijk een budget van 12 miljoen voor het voeren van ‘propaganda’ in de kolonie. Jules Cousin benadrukte in januari 1959 het belang van het vrijmaken van voldoende fondsen voor het voeren van een eigen politieke propaganda.

Toute propagande politique nécessite des fonds très importants. Je vous cite comme exemple que la F.G.T.B. veut publier un quotidien pour soutenir sa propagande et qu’elle dispose d’un fonds de 12 millions.⁴⁴⁰

3.3.5.4.4 Indijken werkloosheid

In de laatste maanden voor de onafhankelijkheid van Congo, kampte Katanga met een groot werkloosheidprobleem. Cousin vond dit problematisch gezien de gevoelige situatie in het land: *“Il n’y*

---

⁴³⁶ “Memorandum de la reunion tenue au bureau de monsieur Cousin”, 29.12.1958.

⁴³⁷ “Note pour la Direction Générale – Elisabethstad. Creation d’une association professionnelle des travailleurs de l’U.M.H.K.”, 9.12.1959 (ARA 2, UM II, 196).

⁴³⁸ “Statuts”, 9.12.1959 (ARA 2, UM II, 196).

⁴³⁹ Van Weyenbergh aan Cousin, 11.12.1959 (ARA 2, UM II, 196).

⁴⁴⁰ Cousin aan Robiliart, 31.1.1959.

*a rien de plus dangereux pour nous que l'existence dans notre voisinage de milliers de chômeurs, dans une période où les esprits vont être excités au maximum (ventre affamé n'a pas d'oreilles).*⁴⁴¹ Hij pleitte voor een programma van de UMHK om deze werkloosheid tegen te gaan.

En ce moment nous nous préoccupons d'inventer des jobs pour occuper le plus grand nombre de chômeurs possible. Je redoute qu'une des premières actions du nouveau Gouvernement soit de nous imposer d'augmenter notre main-d'œuvre congolaise de 2.000 à 3.000 unités. Le résultat serait catastrophique si nous devons introduire de mauvais ouvriers parmi nos équipes bien organisées. Je pense que l'Union Minière ne doit pas hésiter à faire ce sacrifice en vue de se protéger d'une intervention intempestive du Gouvernement congolais qui sera constitué dans le courant du mois de juin.⁴⁴²

Eind maart waren er 6.677 werklozen in Elisabethstad, 1.612 in Albertstad, 1.379 in Kamina, 975 in Kolwezi en 553 in Jadotstad. Het voorgesteld plan van de Union Minière omvatte een modernisatie van de arbeiderswoningen (500 jobs), de heropening van mijnen zoals Ruashi 2 (200 jobs), de bebossing van 2.500 Ha (600 jobs), uitbreiding van de onderhoudsploeg van de mijnen in het Westen (200 jobs), de aanleg van steenovens in Kolwezi (100 jobs).⁴⁴³ Cousin pleitte bij de Brusselse directie (Marthoz) om dit plan zo snel mogelijk in werking te laten treden: *"nous ne devons pas hésiter, dans les circonstances actuelles. Ce sont des mesures que j'appellerai du type 'paratonnerre'."*⁴⁴⁴ Hij stelde voor de rol van de UMHK in dit plan zo discreet mogelijk te houden.

*"nous avons jugé utile de ne pas faire apparaître le nom de l'Union Minière en ce qui concerne les travaux à effectuer dans les cités indigènes. (...) Tout le monde saura que l'argent vient de l'Union Minière, mais il est préférable que le nom ne soit pas cité par la presse."*⁴⁴⁵

3.3.5.5 Besluit

De Union Minière keek met lede ogen naar de ontwikkeling van het syndicalisme in Belgisch-Congo. De bestuurders van de UMHK vonden dat acties van de vakbonden de Congolese arbeiders opruiden tegen het bedrijf door de verspreiding van 'subversief' ideeëngoed. Daarom ondernam de Union Minière in de jaren 1956-1960 allerlei acties om de macht van de vakbonden te beperken, gaande van concessies in het sociaal beleid, loonsverhogingen, de oprichting van een werkgeversorganisatie, politieke propaganda en het organiseren van grote openbare werken om de werkloosheid te beperken.

---

⁴⁴¹ Cousin aan Marthoz, 22.4.1960 (ARA 2, UM II, 377).

⁴⁴² Cousin aan Marthoz, 19.4.1960.

⁴⁴³ Van Weyenbergh aan Marthoz, 22.4.1960 (ARA 2, UM II, 197).

⁴⁴⁴ Cousin aan Marthoz, 22.4.1960.

⁴⁴⁵ Cousin aan Marthoz, 22.4.1960.

Ondanks de ongerustheid die heerste bij de bedrijfsleiders van de Afrikaanse afdeling van Union Minière, kenden de vakbonden over het algemeen geen groot succes in de periode 1945 tot 1960. Er kunnen verschillende verklaringen gegeven worden waarom de vakbonden faalden in Congo. Ten eerste was er het probleem dat het syndicalisme een Europese oorsprong had. Het was niet gegroeid via spontane acties van zwarte arbeiders, maar het was een top-down constructie, uitgedacht en aangemoedigd door de koloniale administratie, de Kerk en het patronaat die het syndicalisme wilden inpassen in een paternalistisch keurslijf.⁴⁴⁶ Bovendien was de achtergrond waarin de syndicaten tot stand waren gekomen in Europa en Congo intrinsiek verschillend. In Europa was dit gebeurd als onderdeel van een klassenstrijd, terwijl het in Afrika ging het om een rassenstrijd. De notie van ‘werkgever’ viel bijna altijd samen met deze van ‘blanke’. Een vakbond die door de Europeanen werd opgericht, sprak niet direct veel Congolezen aan.⁴⁴⁷ Een tweede oorzaak was eerder cultuurhistorisch. Er was geen plaats voor syndicaten in het Afrikaans tijds- en maatschappijbeeld dat heerste in de naoorlogse periode. Bovendien hadden Congolezen andere noties over arbeid en geld, waardoor het streven naar een beter loonbeleid en gunstiger arbeidsvoorwaarden van ABVV en CSCC-syndicalisten op weinig aanmoediging kon rekenen van de Congolezen.⁴⁴⁸

3.3.6 Steun aan de Congolese pers

3.3.6.1 Historiek van de pers in Congo

Artikel 2 in het Koloniaal Charter (1908) behandelde de rechten van de inwoners van Congo. Vele van deze rechten waren rechtstreeks overgenomen van de Belgische Grondwet, maar anderen, zoals de vrijheid van vereniging en de persvrijheid, werden niet gewaarborgd: “*aucune mesure ne peut être prise en matière de presse que conformément aux lois et aux décrets qui la régissent.*”⁴⁴⁹ Uitgevers van een krant hadden steeds een vergunning nodig, die op elk moment weer kon worden ingetrokken door de koloniale overheid. Hierdoor was de vrije meningsuiting beperkt.⁴⁵⁰ Doorheen de gehele koloniale periode zou de pers in Congo voornamelijk gericht zijn op een blank lezerspubliek. De eerste kranten voor de inheemse bevolking zouden pas ontstaan na de Tweede Wereldoorlog onder impuls van de missies.

---

⁴⁴⁶ Etambala, “Sociale bewegingen in Belgisch-Congo”, 102–3.

⁴⁴⁷ Arthur Doucy en Pierre Feldheim, *Problèmes du travail et politique sociale au Congo Belge* (Brussel: Les Editions de la Librairie encyclopédique, 1952), 109–15.

⁴⁴⁸ Etambala, “Sociale bewegingen in Belgisch-Congo”, 104–7.

⁴⁴⁹ “La presse quotidienne au Congo”, *Courrier hebdomadaire du CRISP* 26, nr. 1 (1959): 3.

⁴⁵⁰ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 40–41.

Oorspronkelijk was de pers in Congo voornamelijk een aankondigingsmedium, waarin zaken zoals de vertrekdagen van boten, geboortes en sterfgevallen of reclame de bladzijden vulden. Wereldnieuws (en nieuws uit België) verscheen ook in de kranten, maar in minimale hoeveelheden en met een enorme vertraging. De komst van de radio zou dit proces wel veranderen.⁴⁵¹

De eerste kranten in Congo ontwikkelden zich in Katanga. *Le Journal du Katanga* werd opgericht in 1911 als weekblad.⁴⁵² Later zouden de installaties van deze krant gekocht worden door J. Decoster, die er *Echo du Katanga* zou oprichten. Een andere krant, die later de grootste van Katanga zou worden, was *Essor du Congo*, opgericht door Jean Sepulchre in 1928.

De tweede provincie waar kranten zich zouden ontwikkelen, was Leopoldstad. Hier was het eerste dagblad *Courrier d'Afrique* in 1930. *Avenir Colonial Belge* werd in ditzelfde jaar ook een dagblad, nadat het tien jaar als weekblad had bestaan.⁴⁵³

Een krant opstarten in Congo was allesbehalve rendabel. Hierdoor waren de meeste kranten ook afhankelijk van een geldschieter. Historicus Jean-Marie Van Bol verdeelde de Congolese pers in drie groepen: kranten die verbonden waren aan en gesponsord werden door de koloniale overheid, kranten die afhankelijk waren van de missies en vermeend onafhankelijke kranten.⁴⁵⁴

De kranten die verschenen na Wereldoorlog II waren nog steeds voornamelijk gericht op een blank lezerspubliek. Ze werden gedrukt in lokale drukkerijen en verschenen meestal in oplagen van 300 tot 1.000 exemplaren. Er waren twee duidelijke uitschieters: *Essor du Congo* en *Le Courrier d'Afrique*, die naar eigen zeggen op 7.000 exemplaren werden gedrukt. Vanaf 1946 werden ook de Belgische kranten *Le Soir* en *La Libre Belgique* opgestuurd naar Congo, in oplagen van 2000 tot 2500 exemplaren. *Le Pourquoi Pas?*, een andere Belgische krant, richtte dan weer een eigen drukkerij op in Congo, die de lokale Congolese versie van de krant publiceerde: *Pourquoi Pas? Congo*.

De missies begonnen als eersten met het publiceren van kranten die specifiek voor de inheemse bevolking waren bedoeld. Deze periodieken verschenen in verschillende Congolese talen. De katholieke missies brachten zo'n vijftientig bladen uit in zeven inheemse talen en het Frans. *Hodi*⁴⁵⁵ was het belangrijkste blad van de katholieke missies. Het werd gedrukt in Katana (Kivu) met een oplage van 20.000. De protestantse missies publiceerden op hun beurt ook enkele periodieken in negen inlandse talen en het Frans en Engels (*Congo Mission News*).⁴⁵⁶ *La Voix du Congolais* werd dan weer gefinancierd door de koloniale informatiedienst, maar was voorzien van een Congolese redactie onder

---

⁴⁵¹ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 40-41.

⁴⁵² De krant werd een dagblad in 1919.

⁴⁵³ "La presse quotidienne au Congo", 5-6.

⁴⁵⁴ Jean-Marie Van Bol, *La presse quotidienne au Congo Belge* (Brussel: La Pensée Catholique, 1959), 47.

⁴⁵⁵ De krant werd gedrukt door de Witte Paters, die ook eigenaar waren van de krant 'Katanga' (cf. infra).

⁴⁵⁶ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 41.

leiding van Roger Tshibamba, de woordvoerder van de *évolués*. Hij trachtte de krant te gebruiken om van de *évolués* een nieuwe maatschappelijke klasse te maken.⁴⁵⁷

Vanaf 1956 begonnen verschillende traditioneel 'blanke' kranten met speciale rubrieken die specifiek bedoeld waren voor de Congolese bevolking. Deze stukken werden meestal ook geschreven door Congolezen. Toch bestond er in de kolonie nog steeds een vorm van autocensuur. *Le Courrier d'Afrique* schreef hierover volgende: "*La presse coloniale publie ce qu'elle veut bien publier. Les seules restrictions (et il ne s'agit pas de copies) qu'elle s'impose à elle-même lui sont dictées par la dualité du public auquel elle s'adresse. La presse belge n'a rien à nous apprendre en matière d'indépendance, ni de déontologie professionnelle.*"⁴⁵⁸ Toch zou de Congolese pers zich verder blijven ontwikkelen. Op 1 februari 1957 kondigde het *Administratief Bulletin van Belgisch Congo* een decreet af waarin stond dat de Congolezen vrijheid van vereniging kregen. Onmiddellijk werd 'de professionele persvereniging van Congo en Ruanda-Urundi' opgericht, die de eerste interraciale beroepsvereniging in Congo zou worden. Ze stelde twintig Congolese journalisten te werk. Verder werden vanaf oktober 1958 opleidingen journalistiek voorzien aan de Universiteit Lovanium in Elisabethstad.⁴⁵⁹

Vanaf de tweede helft van de jaren '50 begon de UMHK met de ondersteuning van bepaalde kranten voor Congolezen, als tegenwicht voor wat het bedrijf bestempelde als 'subversieve' of 'communistische' publicaties. De Union Minière lanceerde begin 1957 ook een eigen krant, *Mwana Shaba (l'Enfant du Cuivre)*, met artikels in het Kiswahili en het Frans, die de teamgeest onder het personeel moesten versterken.⁴⁶⁰ De UMHK wilde het overzicht behouden van de verschillende kranten en tijdschriften die in Elisabethstad werden gedrukt. De Afrikaanse directie onderzocht welke kranten ideologisch 'gevaarlijk' of 'interessant' waren en gaf dit door aan de Brusselse directie. Bovendien steunde ze sommige (rechtse en idealiter anticommunistische) kranten.

Om mijn onderzoek te kaderen, wordt hieronder een overzicht gegeven van de belangrijkste kranten die beschikbaar waren in Elisabethstad naar het einde van toe van de jaren '50.

---

⁴⁵⁷ Van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*, 41.

⁴⁵⁸ *Le Courrier d'Afrique*, 14 maart 1956.

⁴⁵⁹ "La presse quotidienne au Congo", 4-5.

⁴⁶⁰ Brion en Moreau, *Van mijnbouw tot mars*, 275.

3.3.6.2 Belangrijkste kranten in Elisabethstad

Tabel 13 geeft een overzicht van de dagbladen in Congo. Vervolgens zullen de vier die het belangrijkste waren in Katanga (*Essor du Congo*, *Echo du Katanga*, *Le Courrier d’Afrique* en *L’Avenir*) kort worden besproken.

Tabel 13 Dagbladen in Congo, anno 1959.⁴⁶¹

Provincie	Stad	Dagbladen
Katanga	Elisabethstad	<i>Essor du Congo</i>
		<i>Echo du Katanga</i>
	Jadotstad	<i>La Feuille de Chou</i>
	Kolwezi	<i>La Chronique de l’Ouest</i>
Leopoldstad	Leopoldstad	<i>Le Courrier d’Afrique</i>
		<i>L’Avenir (Colonial Belge)</i>
Oostprovincie	Stanleystad	<i>L’Echo de Stan</i>
		<i>Le Stanleyvillois</i>
Kivu		<i>Centre-Afrique</i>
Kasaï		
Evenaarsprovincie		

Essor du Congo was een dagblad dat werd gepubliceerd in Elisabethstad. Het werd opgericht in 1928⁴⁶² door Jean Sepulchre, een oud-koloniaal bestuurder. Vooral na WO II werd de krant succesvol, met een jaarlijkse groei van 6% vanaf 1946. *Essor* was een van de eerste dagbladen die Congolezen toeliet artikels te schrijven, met Antoine Roger Bolamba als eerste journalist in 1947.⁴⁶³ De krant zat technisch goed in elkaar en publiceerde belangrijke internationale en economische verslagen. Ze verdedigde conservatieve belangen.⁴⁶⁴ Vanaf 1954 werd *Essor* overgenomen door de neef van Sepulchre, Marc Mikolajczak. Onder zijn redacteurschap kreeg de krant een linksere invalshoek. Evariste Kimba (die in 1965 kort premier van Congo zou worden), gebruikte de krant om enkele artikels te publiceren die pleitten voor de onafhankelijkheid van Congo.⁴⁶⁵ *Essor* was samen met *Le Courrier d’Afrique* een van de

⁴⁶¹ “La presse quotidienne au Congo”, 8–9.

⁴⁶² *L’Essor du Congo* was in zekere zin het oudste blad van Congo, althans wanneer men het als voortzetting van *L’Etoile*, gesticht in 1911, beschouwt. Het was een blad dat was opgericht door en voor de enkele honderden blanken in Katanga op dat moment en publiceerde artikels in het Engels, het Frans en het Nederlands.

⁴⁶³ Raphaël Thierry, “L’Essor du Congo, pionnier de l’édition africaine”, *EditAfrica*, 2011, <http://www.editafrica.com/l%E2%80%99essor-du-congo-pionnier-de-l%E2%80%99edition-africaine/>.

⁴⁶⁴ “La presse quotidienne au Congo”, 10.

⁴⁶⁵ Thierry, “L’Essor du Congo”.

grootste kranten van Congo: dagelijks werden er tussen de vijf- en de zevenduizend exemplaren gedrukt.⁴⁶⁶ Na secessie van Katanga onderging de krant een naamswijziging in *Essor du Katanga* (vanaf 1 januari 1961).⁴⁶⁷ Zoals duidelijk is geworden uit 3.3.3, speelde de UMHK hier ook een rol in.

Echo du Katanga, “quotidien indépendant d’action démocratique”, werd uitgegeven in Elisabethstad door Albert Decoster. Volgens onderzoek van het Centre de Recherche et d’Information Socio-Politiques (CRISP) was de krant meer gericht op sensatie dan op correcte informatie. *Echo* was antiklerikaal en uitte soms iets linksere ideeën, maar ze bleef uiteindelijk gericht op een koloniaal doelpubliek. De oplage van *Echo* was een stuk kleiner dan deze van *Essor du Congo*. Ze werd geschat op 1000-1.400 exemplaren.⁴⁶⁸ Uit archiefonderzoek blijkt dat de bedrijfsleiders van de Union Minière het niet hoog op hadden met *Echo du Katanga*, die ze aanzagen als een sensatiekrant. Onder meer in september 1958 was Cousin misnoegd over een artikel dat was verschenen in *Echo* getiteld *L’U.M. remplace ses travailleurs ruandais par des travailleurs katangais*.⁴⁶⁹ Over deze bewering schreef Cousin het volgende aan Marthoz: “*l’Echo du Katanga a mis les pieds dans le plat en publiant avec une manchette sensationnelle, dans son numéro de samedi dernier, un papier fantaisiste sur notre intervention.*”⁴⁷⁰

Le Courrier d’Afrique was een krant die was gebaseerd in Leopoldstad. Het dagblad had duidelijk een katholieke achtergrond, wat ook te zien was aan het feit dat het vanaf 1946 werd uitgegeven door dezelfde groep die in België *Het Volk* en *La Cité* uitbracht. Soms werden artikels dan ook rechtstreeks overgenomen uit deze kranten. *Le Courrier* was een ‘*journal d’opinion*’. Met een oplage van naar eigen zeggen 8.000 exemplaren in 1954 en 15.000 in 1959, was het een van de grootste kranten in Congo (al moeten deze getallen met voorzichtigheid worden benaderd).⁴⁷¹

L’Avenir noemde zichzelf “*le plus ancien et le plus ‘jeune’ des journaux du Congo.*” De krant ontstond als weekblad in 1920 onder de naam *L’Avenir Colonial Belge*, maar veranderde in 1930 in een dagblad. *L’Avenir* werd vanaf 1953 geleid door Nélissen. Net zoals *Echo du Katanga* was deze krant eerder sensatiegericht. De krant pleitte voor een voorzichtige evolutie van Congo naar onafhankelijkheid, waarbij de belangen van de kolonisten zouden bewaard blijven. De oplage van *L’Avenir* werd door de redacteurs geschat op 13.500, maar dit lijkt een vrij ruime schatting te zijn volgens de onderzoekers van CRISP.⁴⁷²

---

⁴⁶⁶ “La presse quotidienne au Congo”, 10.

⁴⁶⁷ Thierry, “L’Essor du Congo”.

⁴⁶⁸ “La presse quotidienne au Congo”, 10.

⁴⁶⁹ “L’U.M. remplace ses travailleurs ruandais par des travailleurs katangais,” *Echo du Katanga*, 8.11.1958.

⁴⁷⁰ Cousin aan Marthoz, 10.11.1958 (ARA 2, UM II, 185).

⁴⁷¹ “La presse quotidienne au Congo”, 9–10.

⁴⁷² “La presse quotidienne au Congo”, 10.

Het oorspronkelijk idee om de Katangese pers in de gaten te houden en mogelijks te ondersteunen kwam van Robiliart. Hij vertelde in een brief uit 1956 aan Cousin over het bezoek van Nelissen, eigenaar van de krant *L'Avenir* en mede-eigenaar van de drukkerij *Pourquoi Pas Congo*. Robiliart had vooraf Nelissen laten screenen en was tot het besluit gekomen dat hij een man was met goede ideeën en met “*sentiments politiques acceptables*.” Een van deze ideeën was een speciale rubriek in *l'Avenir* die specifiek geschreven was door en voor de Congolese bevolking. Nelissen was van mening dat je de Congolezen beter een gecontroleerde spreekbuis kon geven in een ‘blanke’ krant, dan ze zelf een krant te laten maken. Robiliart was geïntrigeerd en zag er nog andere voordelen in: “*c’est aussi une façon de montrer aux évolués que les Belges ne pratiquent pas des principes stricts de ségrégation raciales. Quant à moi, je partage ses idées et je trouve qu’il a eu là une excellente initiative*.” Nelissen stelde voor samen te werken met de Union Minière om in Katanga een gelijkaardig systeem als in Leopoldstad op poten te zetten, waarbij *évolués* een bepaalde graad van participatie verkregen in de krant. “*Il est venu nous voir, désirant mettre l’Union Minière au courant des intentions qu’il avait en ce qui concerne la presse katangaise: il veut faire un arrangement soit avec ‘Soir Congo’, soit avec ‘L’Echo du Katanga’*.” Robiliart gaf Nelissen de toestemming af te tasten wat er mogelijk was in Katanga.

J’ai tenu à vous mettre au courant parce que Mr. Nelissen va approcher incessamment les deux journaux du Katanga précités. Nous ne sommes pas appelés à intervenir directement dans la question, mais j’ai pensé qu’il était bon que vous sachiez à qui vous avez à faire de façon à permettre à l’Union Minière de prendre une attitude. A mon avis, cette attitude doit être neutre puisque les idées mises en avant par Mr. Nelissen paraissent être dans la bonne ligne.⁴⁷³

3.3.6.3 Steun van de Union Minière aan diverse Congolese kranten

In dit onderdeel van mijn masterproef zal ik dieper ingaan op drie kranten die de Union Minière financieel ondersteunde in de periode 1956-1960: *Congo Soir*, *Katanga* en *Essor du Congo*. Ook zal ik het hebben over Imbelco, een drukkerij in Elisabethstad waar het bedrijf een grote lening aan overmaakte.

3.3.6.3.1 *Congo Soir*: van propagandakrant tot fiasco

Robiliart vertrouwde de taak toe aan Cousin om uit te zoeken welke kranten in Elisabethstad het meest geschikt waren voor de verspreiding van anticommunistische propaganda. Cousin ging in op deze vraag en berichtte enkele dagen later reeds over de beste opties voor het uitvoeren van dit plan. De twee bekendste dagbladen in Katanga, *Essor du Congo* en *Echo du Katanga* vond hij voorlopig niet geschikt: de eerste was te conservatief en de tweede had een redacteur waar Cousin geen vertrouwen in had omwille van zijn socialistische ideeën (Albert Decoster). Volgens hem bood het weekblad *Congo*

---

⁴⁷³ Robiliart aan Cousin, 13.11.1956 (ARA 2, UM II, 215)

Soir, geleid door ene Alexis Peclers de beste perspectieven voor het realiseren van de doelstellingen van de UMHK.

Vous m'aviez écrit, il y a déjà quelque temps, en me demandant quel était le journal d'Elisabethville auquel il y avait lieu de confier la publication de certains articles de propagande anti communiste. Je vous avais déjà signalé à ce moment- là que 'Congo Soir' convenait mieux que 'L'Essor du Congo' ou 'l'Echo du Katanga'. 'L'Essor du Congo' est trop conservateur et 'l'Echo du Katanga' est rédigé par un Monsieur pour qui je n'ai aucune estime; il est non seulement socialiste mais il est d'une maladresse extraordinaire dans la politique qu'il suit au point de vue indigènes. Je considère que ce journal est nettement dangereux.⁴⁷⁴

Hoewel de artikels nog wat gecensureerd zouden moeten worden, bestempelde Cousin Peclers een man die te vertrouwen was: "*il faut qu'il y ait une certaine censure; je pense que nous pouvons faire confiance à M. Peclers: il ne publiera pas n'importe quoi.*"⁴⁷⁵ De steun aan de krant en de drukkerij van Peclers zou echter wel in het geheim moeten gebeuren: de UMHK wilde niet dat de andere kranten zouden klagen over de oneerlijke concurrentie.

Il est indispensable que le public d'Elisabethville ignore que le capital viendrait de l'Union Minière ou du groupe de la Générale car sinon les autres journaux seront très mécontents de la concurrence que fera non seulement le journal de M. Peclers mais également son imprimerie.⁴⁷⁶

Naast het feit dat *Congo Soir* op dezelfde ideologische lijn zat met de Union Minière, had Peclers zelf een verzoek ingediend bij de UMHK voor financiële ondersteuning. Dit maakte de krant het ideale kanaal voor de publicatie van anticommunistische propaganda: de Union Minière zou controle kunnen uitoefenen op Peclers, aangezien de redacteur met schulden zou zitten aan het bedrijf: "*il s'agit de décider si nous allons lui donner un appui financier pour lui permettre d'améliorer les conditions d'impression de son journal (...) Je puis vous assurer que nous avons un certain contrôle sur lui.*"⁴⁷⁷

Jules Cousin speelde met het idee in te gaan op de aanvraag van Peclers, hoewel een raadgever van hem, Rubbens, had afgeraden in zee te gaan met de man: "*il n'est pas très débrouillard et qui n'est peut-être pas un très bon homme d'affaires.*"⁴⁷⁸ Cousin ging elders op zoek naar advies en stuurde in februari 1957 brieven naar Gillet en Marthoz. Hij wilde ook de vraag voorleggen aan Monseigneur de Hemptinne (Jean-Felix), die van 1932 tot 1958 het apostolisch vicariaat⁴⁷⁹ van Katanga leidde.⁴⁸⁰ Deze

---

⁴⁷⁴ Cousin aan Robiliart, 16.11.1956.

⁴⁷⁵ Cousin aan Robiliart, 16.11.1956.

⁴⁷⁶ Cousin aan Robiliart, 16.11.1956.

⁴⁷⁷ Cousin aan Marthoz, 2.2.1957.

⁴⁷⁸ Cousin aan Marthoz, 2.2.1957.

⁴⁷⁹ Een apostolisch vicariaat was een bisdom in wording.

⁴⁸⁰ L.A. Pétilion, *Biographie Belge d'Outre-Mer*, vol. VII A (Académie Royal des Sciences d'Outre-Mer, 1973), 291-92.

zou volgens hem wel voorstander zou zijn van een samenwerking tussen de Union Minière en Peclers.⁴⁸¹

In maart 1957 legde Cousin een uitgebreid plan voor de lening aan Peclers voor aan Robiliart. Het ging over een bedrag van 1.730.000 frank. In dezelfde brief onderstreepte Cousin opnieuw het uitzonderlijk belang van de steun aan *Congo Soir*.

Si nous n'acceptons pas d'aider M. Peclers, il est certain que sa situation sera intenable avec son installation actuelle, son journal ne lui rapportant pratiquement rien. Si nous l'abandonnons, il se tournera évidemment vers d'autres organismes, vraisemblablement le nouveau syndicat F.G.T.B. et je pense que nous devons faire un effort pour éviter une solution semblable. Le prêt qui lui serait consenti par le Dr. R. constituerait pour nous une garantie, en ce sens que son journal suivrait une politique conforme à la nôtre.⁴⁸²

Op 7 maart 1957 kreeg Cousin wat hij wilde: Robiliart vertelde enthousiast dat Sengier het voorstel van de lening had goedgekeurd: "*J'ai bien reçu votre lettre du 2 mars concernant Peclers (sic.). Nous avons examiné cette question ce matin avec Monsieur Sengier et j'ai le plaisir de vous faire savoir que nous sommes tout à fait d'accord sur le prêt.*"⁴⁸³ Ook verduidelijkte Robiliart nogmaals welk doel hij met de steun aan *Congo Soir* wilde nastreven. Interessant was dat hij zich niet enkel zorgen maakte over de Sovjet-Unie, maar ook over de Islamitische wereld.

J'ai reçu par le même courrier une lettre de Mr Peclers me donnant certains détails sur les machines nécessaires à son imprimerie. Il me fait part aussi d'un projet qu'il a d'organiser une propagande parmi les masses indigènes pour lutter contre le communisme et la politique xénophobe de l'Islam.⁴⁸⁴

Opnieuw werd benadrukt dat het uiterst belangrijk was dat de lening aan het tijdschrift geheim zou blijven. De Union Minière wilde naar buiten toe blijven de indruk wekken dat het zich niet bezig hield met politiek. Cousin ging zover Robiliart erop terecht te wijzen dat hij een persoonlijke correspondentie met Peclers bleef onderhouden. We kunnen hier onder meer uit leren hoe de machtsverhoudingen verliepen in het bedrijf. Hoewel Cousin in theorie een lagere functie had dan Robiliart, gaf zijn leeftijd en ervaring hem de mogelijkheid assertief op te treden tegen zijn meerdere. "*Il est de loin préférable que l'Union Minière ne traite en aucune façon avec. M. P. et d'après les correspondances, je constate que vous continuez à correspondre avec lui et qu'il vous soumet notamment un programme de*

---

⁴⁸¹ Cousin aan Marthoz, 2.2.1957.

⁴⁸² Cousin aan Robiliart, 5.3.1957 (ARA 2, UM II, 183).

⁴⁸³ Robiliart aan Cousin, 7.3.1957 (ARA 2, UM II, 215).

⁴⁸⁴ Robiliart aan Cousin, 7.3.1957.

*propagande, etc... (...) Je suis d'avis que vous ne devez pas correspondre avec lui à ce sujet, le risque d'indiscrétion étant trop grand.*⁴⁸⁵

De verhouding tussen *Congo Soir* en de Union Minière hield echter niet lang stand. In maart 1958 verscheen in de krant een artikel dat de nodige onrust opwekte bij de bedrijfsleiding van de Union Minière. Hoewel het bedrijf een jaar geleden nog een grote lening overgemaakt aan Peclers, had hij het aangedurfd om een artikel te publiceren dat niet binnen de 'goede' propaganda van de UMHK viel en zelfs zou kunnen worden omschreven als opstokend. *“Je vous ai également écrit récemment pour vous exposer la situation politique ici au Congo. La presse Congolaise continue à publier des articles vraiment inquiétants; le dernier en date est celui paru dans “Congo Soir”, signé Peclers.”*⁴⁸⁶ Hoewel Cousin niet veel waarde hechtte aan wat Peclers publiceerde, was hij er zeker van dat het artikel zou aanslaan in Elisabethstad, aangezien het de opvattingen en gevoelens die speelden in Katanga weerspiegelden: *Il n'y a pas de doute que Peclers se fait l'écho de nombreux commentaires qui sont faits parmi la population du Katanga.*⁴⁸⁷

Tegen mei 1958 was de relatie tussen de UMHK en Peclers compleet verzuurd: *“Congo Soir. La situation de Peclers est sans issue. Assi a-t'il décidé d'abandonner la publication de son journal.”*⁴⁸⁸ Peclers had zich volledig afgekeerd van de Union Minière. Cousin beschreef hem als iemand die niet meer in een gezonde mentale staat verkeerde.

Tous les articles qu'il a écrits depuis 2-3 mois montraient que cet homme-là n'était plus dans un état normal. Il a notamment publié un article dont le titre, en grosses lettres, était “S.O.S.”. Il avait l'air de dire que c'était le Congo qui était en grand danger alors qu'en réalité c'était sa situation personnelle qui était désespérée.⁴⁸⁹

Peclers leek hopeloos en schreef in juni 1958 een brief aan Robiliart. De man was opnieuw in financiële moeilijkheden verzeild geraakt en hij zocht opnieuw hulp bij de Union Minière. Robiliart vroeg aan Cousin of hij Peclers nog nuttig achtte: *“Veuillez bien me dire s'il est possible de faire quelque chose pour lui et si vous l'estimez utile.”*⁴⁹⁰ Voor Robiliart was het alleszins duidelijk: hij vond het niet erg dat *Congo Soir* voorlopig van het toneel was verdwenen. De krant was in de laatste maanden 'ontspoord' in die mate dat haar artikels zelfs werden besproken in België. UMHK had weinig te verliezen indien het

---

⁴⁸⁵ Cousin aan Robiliart, 15.3.1957.

⁴⁸⁶ Cousin aan Marthoz, 26.3.1958.

⁴⁸⁷ Cousin aan Marthoz, 26.3.1958.

⁴⁸⁸ Cousin aan Robiliart, 27.5.1958.

⁴⁸⁹ Cousin aan Robiliart, 27.5.1958.

⁴⁹⁰ Robiliart aan Cousin, 2.6.1958.

tijdschrift volledig failliet zou gaan. Als *Congo Soir* er toch in slaagde uit haar financiële problemen te geraken, zou Robiliart de opdracht geven aan Wallef om de krant weer op het juiste pad te brengen.

Personnellement, je ne suis pas très contrarié par la disparition de “Congo Soir” qui, comme vous le dites, déraillait un peu ces derniers temps et dont les articles étaient repris et discutés ici, en Belgique. Si la faillite de Peclers n’était pas arrivée, je comptais demander à Wallef de vous en parler de manière à le remettre dans le droit chemin.⁴⁹¹

Eind januari 1959 gaf Cousin de raad aan Robiliart zich niet meer in te laten met Peclers. De redacteur van *Congo Soir* “*n’est pas du tout l’homme qu’il faut dans les circonstances actuelles; il n’est pas très travailleur et n’a pas d’initiative.*”⁴⁹² De Union Minière had meer dan een miljoen frank geïnvesteerd in de krant, zonder dat het veel had uitgehaald. Cousin stelde voor dat de Union Minière zich volledig zou focussen op de krant ‘Katanga’. De redacteur van dit dagblad, Courcelles “*est dix fois plus capable et beaucoup plus travailleur.*”⁴⁹³

In juli 1959 was de kwestie-Peclers bijna helemaal afgerond. Van Weyenbergh kreeg een voorstel van de *Pères Paulistes*, een Amerikaans missievennootschap, om de machines die *Congo Soir* had gebruikt over te kopen. Het bedrag dat ze voor dit materiaal boden was aan de lage kant (1 miljoen frank), maar het was volgens Van Weyenbergh in de huidige omstandigheden niet mogelijk een beter aanbod te vinden. Hij drong dan ook aan bij Robiliart om het voorstel aan te nemen.⁴⁹⁴ De verkoop werd uiteindelijk bekrachtigd op 17 december. De betaling zou plaatsvinden op 31 maart 1960.⁴⁹⁵

3.3.6.3.2 De krant ‘Katanga’ van de Witte Paters

Naast *Congo Soir* begon de Union Minière ook met het verstrekken van parallelle steun aan de krant *Katanga*. De eerste verwijzing naar de interesse van Cousin in deze krant, is terug te vinden in een brief van 9 februari 1956. Deze krant was opgezet door P.R. Gripekoven van het perscenter in Usumbura (Burundi),⁴⁹⁶ die werkte voor de Sociëteit van Missionarissen van Afrika, kortweg de ‘De Witte Paters’, een missiecongregatie die actief was in Congo.⁴⁹⁷ De redacteur van de krant was Courcelles, “*qui n’est pas du tout un homme de gauche*”, zoals Gripekoven benadrukte in een brief aan Cousin.⁴⁹⁸ Bovendien genoot *Katanga* van de goedkeuring van Monseigneur de Hemptinne. De krant werd gepubliceerd in het Frans en het Kiswahili en was voornamelijk gericht op een inheems

---

⁴⁹¹ Robiliart aan Cousin, 2.6.1958.

⁴⁹² Cousin aan Robiliart, 31.1.1959.

⁴⁹³ Cousin aan Robiliart, 31.1.1959.

⁴⁹⁴ Van Weyenbergh aan Robiliart, 10.7.1959 (ARA 2, UM II, 196).

⁴⁹⁵ Van Weyenbergh aan Robiliart, 17.12.1959 (ARA 2, UM II, 196).

⁴⁹⁶ Gripekoven aan Cousin, 8.2.1957 (ARA 2, UM II, 374).

⁴⁹⁷ Cousin aan Marthoz, 9.2.1956 (ARA 2, UM II, 374).

⁴⁹⁸ Gripekoven aan Cousin, 8.2.1957.

lezerspubliek. Volgens Cousin was *Katanga* een van de belangrijkste tijdschriften voor de Congolezen, met een oplage van meer dan 10.000 exemplaren. Cousin bleef het belang van de steun aan de Congolese kranten in Elisabethstad benadrukken bij de Brusselse directie: *“Il est indispensable de s’intéresser à des publications semblables car il y a en ce moment parmi les populations indigènes des C.E.C. assez bien d’agitation et je dirai même de mouvements qui pourraient devenir subversifs.”*⁴⁹⁹

Net als vele andere opstartende kranten in Congo, kampte *Katanga* met financiële problemen, waardoor ze begin 1956 nood hadden aan een lening van 300.000 frank. De UMHK had al een jaar eerder een abonnement genomen en subsidieerde reeds 50.000 frank aan *Katanga*. Omdat het tijdschrift nauw aansloot bij de ideologie van de Union Minière, stelde Cousin voor om dit bedrag voor te schieten met de fondsen van de Union Minière. Om discretie te behouden, kon de overdracht gebeuren via een intermediair filiaal van de UMHK, de Compagnie Foncière du Haut-Katanga. Om Sengier te overtuigen, gaf Cousin een persoonlijke garantie dat hij persoonlijk het bedrag na zes maanden zou terugbetalen aan de Compagnie Foncière, indien *Katanga* hier niet toe in staat zou zijn: *“Je vous propose de faire avancer par la Compagnie Foncière une somme de 300.000 fr. qui serait garantie par l’U.M. comme nous l’avons fait pour d’autres cas vis-à-vis de certaines missions religieuses. (...) S’il y avait la moindre hésitation de M. Sengier, vous pouvez lui dire que je donne ma garantie personnelle; autrement dit, je rembourserais le prêt moi-même dans 6 mois si la Compagnie Foncière le demande.”*⁵⁰⁰ Eind 1956 werd beslist dat de UMHK zou overstappen op een jaarlijkse subsidie van 400.000 frank aan *Katanga*.⁵⁰¹

In augustus 1958 kwam een pater (Floribert) langs bij de UMHK met de mededeling dat de bijdrage van 400.000 frank onvoldoende was om de kosten van *Katanga* te dekken. Omdat Cousin merkte dat de krant steeds meer ‘kwalijske’ artikels begon te publiceren, leek het hem aangewezen in te gaan op deze aanvraag. In ruil voor de jaarlijkse bijdrage te verhogen met 100.000 frank, beloofde Floribert dat hij een strikter toezicht zou houden op de redactie van de krant.⁵⁰² Het antwoord op de vraag van Cousin de subsidie aan de Witte Paters te verhogen kwam er op 20 augustus. In afwezigheid van Robiliart had bestuurder Jean Verdussen het voorstel voorgelegd aan Sengier, die het onmiddellijk had goedgekeurd. Verdussen vond het evenals Cousin belangrijk om de subversieve ideeën die zich aan het verspreiden waren in de kolonie in te tomen: *“Comme vous le dites, nous devons nous efforcer de lutter contre les idées subversives répandues consciemment et inconsciemment parmi les populations indigènes au Congo et aussi de Belgique.”*⁵⁰³

---

⁴⁹⁹ Cousin aan Marthoz, 21.2.1956 (ARA 2, UM II, 374).

⁵⁰⁰ Cousin aan Marthoz, 9.2.1956.

⁵⁰¹ Gripekoven aan Cousin, 8.2.1957.

⁵⁰² Cousin aan Robiliart, 12.8.1958 (ARA 2, UM II, 183).

⁵⁰³ Verdussen aan Cousin, 20.8.1958.

In januari 1959 bleek dat dit extra bedrag echter nog niet voldoende was, aangezien de krant opnieuw in geldproblemen zat. Na beraadslaging met Sengier, besloot Cousin opnieuw om tussen te komen en de schulden van 147.843 frank zelf aan te vullen. Deze betaling moest strikt geheim gebeuren, aangezien de UMHK zich zo weinig mogelijk openlijk wilde mengen met het werk van de Witte Paters. Maar voor Cousin stond het vast dat de krant verder ondersteund moest worden: *“J’estime que, dans les circonstances actuelles, il est plus important que jamais que nous continuions à exercer un certain contrôle sur la presse du Katanga.”*⁵⁰⁴ Dit gold zeker voor *Katanga*, aangezien dit aldus Cousin de meest gelezen krant in Katanga was.⁵⁰⁵

In mei 1959 meldde Van Weyenbergh aan de gedelegeerd bestuurders dat de (nieuwe) apostolisch vicaris van Katanga, monseigneur Cornelis, had besloten dat de krant *Katanga* zou worden overgedragen van de Witte Paters naar de missie van de Benedictijnen. Daarbij kwam de vraag of de contributie van de UMHK automatisch mocht worden overgezet naar de Sint-Andriesabdij in Brugge, de thuisbasis van de Benedictijnenmissie.⁵⁰⁶ Er werd beslist dat de steunsommen aan de krant gewoon zouden doorgaan. Wallef maakte een bedrag van 50.000 fr. over aan de missies van de Sint-Andriesabdij, met als nota *“oeuvres culturelles”*⁵⁰⁷

Courcelles, de redacteur van *Katanga*, ging in maart 1960 opnieuw op zoek naar extra subsidies van de Union Minière. Door een stijging van de druktarieven van drukkerij Imbelco (cf. infra), zat de krant in de schulden. Cousin besloot om nogmaals persoonlijk een geldbedrag voor te schieten. Hij betaalde 250.000 frank en vroeg aan Robiliart of de UMHK deze zou kunnen terugbetalen als extra subsidie bovenop de 500.000 frank die reeds naar de Benedictijnenmissie ging. Cousin bleef op zoek gaan naar een krant voor de lokale bevolking *“qui est bien rédigé, bien présenté, et qui a certainement un bon effet sur la moralité des lecteurs.”*⁵⁰⁸ Het was nu meer dan ooit nodig op een sterke manier te reageren tegen de kleinschalige, inheemse kranten *“qui sont en général rédigés en des termes très violents et qui contiennent souvent des affirmations diffamatoires.”*⁵⁰⁹ Ook na de secessie van Katanga bleef de steun aan de krant doorgaan. Op 30 augustus 1960 stuurde Robiliart een brief aan Cousin waarin hij zei: *“cher monsieur Cousin – j’ai fait le nécessaire pour verser à l’Abbaye de St André à Bruges la somme de 500.000 francs.”*⁵¹⁰

---

⁵⁰⁴ Cousin aan Robiliart, 19.1.1959 (ARA 2, UM II, 183).

⁵⁰⁵ Al is deze uitspraak in twijfel te trekken.

⁵⁰⁶ Van Weyenbergh aan Marthoz en Robiliart, 19.5.1959 (ARA 2, UM II, 196).

⁵⁰⁷ Wallef aan Van Weyenbergh, 27.5.1959 (ARA 2, UM II, 226)

⁵⁰⁸ Cousin aan Robiliart, 9.3.1960 (ARA 2, UM II, 183).

⁵⁰⁹ Cousin aan Robiliart, 9.3.1960.

⁵¹⁰ Robiliart aan Cousin, 30.8.1960 (ARA 2, UM II, 215).

3.3.6.3.3 *Essor du Congo* en drukkerij Imbelco

Het steunen van enkele lokale kranten was anno 1957 niet voldoende om het hoofd te bieden tegen de verspreiding van ‘subversieve’ ideeën in de kolonie. Hoewel de situatie in Katanga beter was dan in de rest van Congo, was er een duidelijke mentaliteitsverandering voelbaar bij de Congolezen. Voor Cousin was het dan ook noodzakelijk de Congolese kranten op een doeltreffender manier te steunen. Bovendien gaven de voorbeelden van *Congo Soir* en *Katanga* aan dat Congolese kranten voortdurend kampten met financiële problemen. In plaats van steeds de steunbedragen te moeten verhogen en soms zelf te moeten bijspringen, stelde Cousin voor om te werken via rechtstreekse steun aan een drukkerij in Elisabethstad.

Il est certain qu’il y a un malaise au Congo, qui se fait plus sentir dans le Bas-Congo que dans le Katanga, mais même ici à Elisabethville, on constate que la mentalité des indigènes évolués se détériore. Nous ne savons pas s’il s’agit d’une propagande subversive qui se produirait en sous-main, mais nous estimons néanmoins indispensable de contrebalancer cette propagande en soutenant les journaux et publications qui sont édités par les Missions notamment et par des organismes comme CEPSE.⁵¹¹

De drukkerij die Cousin op oog had heette Imbelco en publiceerde onder meer *Essor du Congo*. Omdat het hier ging over grote bedragen richtte Cousin zich rechtstreeks op Gillet en Sengier. Zijn eerste plan was om Imbelco te kopen en de door de Union Minière gesteunde kranten hier onder te brengen om de kosten te drukken: “*Il avait été question de l’achat d’une imprimerie qui est à vendre à E’ville en vue de réduire les frais d’impression de ces divers journaux et revues.*”⁵¹² Later paste Cousin zijn visie aan en stelde voor de steun te verdelen over *Essor du Congo* en Imbelco. Wat betreft de drukkerij zou het gaan over een lening van 10 tot 12 miljoen frank. Om discretie te bewaren, stelde Cousin voor deze te laten verlopen via de Compagnie Foncière als intermediair (zoals bij de steun aan *Katanga* was gebeurd). Hij stelde voor te werken met een rentevoet ‘*qui est très raisonnable*’, van 3 tot 3,5% per jaar en een lange terugbetalingsperiode van 10 tot 15 jaar. Tegenover deze gunstige condities stond slechts een voorwaarde: dat Imbelco verder ging met de publicatie van ‘*les journaux et publications de propagande*’, tegen een afgesproken lage prijs. Cousin gaf opnieuw zijn persoonlijke garantie voor de terugbetaling “*parce que j’estime devoir favoriser par tous les moyens cette propagande parmi les populations indigènes.*”⁵¹³ Dezelfde dag stuurde Cousin ook een kopie van deze brief aan Marthoz, die hij aanspoorde om Sengier te overtuigen zijn akkoord te geven voor de steun aan Imbelco. Hij vreesde namelijk dat Sengier niet goed het belang begreep van deze actie.

---

⁵¹¹ Cousin aan Sengier, 16.1.1957 (ARA 2, UM II, 183).

⁵¹² Cousin aan Sengier, 16.1.1957.

⁵¹³ Cousin aan Sengier, 16.1.1957.

Je résume donc en disant: il est possible que d'ici à quelques jours je vous fasse une proposition de prêter une somme de 10 à 12 millions à la société Imbelco par l'intermédiaire de la Compagnie Foncière, prêt qui serait remboursable en 10 ou 15 ans. (...) cette avance de fonds étant faite à la condition que l'Imbelco s'engage à imprimer les journaux et publications de propagande à prix de revient.⁵¹⁴

In maart 1957 concretiseerde Cousin het plan: het zou gaan over een lening van 15 miljoen frank met een rentevoet van 4% per jaar en een terugbetalingsperiode van 15 jaar.⁵¹⁵ Hij wachtte echter nog steeds op de goedkeuring van Sengier en Gillet. Hij begreep maar al te goed dat het momenteel niet een ideaal moment was om dergelijke sommen aan te vragen bij de Brusselse administratie, maar hij achtte het wel de investering waard. Hij gaf twee redenen op aan Sengier die hem eventueel konden overtuigen. Ten eerste was er het feit dat het om een lening ging met een rente van 4%, wat uiteindelijk geen slechte investering was voor het bedrijf. Ten tweede bracht hij nogmaals het belang van een interventie van de UMHK in de Congolese media aan. De UMHK kon beter onmiddellijk een grote drukkerij ondersteunen dan een kleine die nog zou moeten opgestart worden. Bovendien was de lening volledig discreet:

“En faisant un prêt à Imbelco, nous ne nous exposons en aucune façon à des critiques. D'ailleurs, ce prêt resterait confidentiel et l'opération relative au prêt se ferait à Bruxelles entre le Compagnie Foncière et l'Imbelco. Il n'y aurait donc aucune écriture en Afrique se rapportant à cette opération.”⁵¹⁶

Het antwoord van Robiliart kwam er op 21 maart 1957: *“J'ai plaisir de vous faire savoir que toute l'affaire est arrangée et que nous allons procéder ainsi que vous proposez, pour une somme de 15 millions à 4% pendant 15 ans.”*⁵¹⁷ Compagnie Foncière was akkoord als intermediair op te treden, als het een bepaalde commissie kreeg, iets waar Robiliart geen problemen in zag. De lening zou worden uitgeschreven op 15 mei.

Essor du Congo werd gedrukt door Imbelco, maar het dagblad was volgens Cousin nog steeds volledig onafhankelijk van de Union Minière: *“Ensuite, je tiens à vous dire que l'Essor du Congo est absolument indépendant. Il ne bénéficie d'aucun subsidie de l'Union Minière, si ce n'est que nous souscrivons un certain nombre d'abonnements. (...) M. Sepulchre tient beaucoup à son indépendance comme journaliste et on ne peut pas le lui reprocher.”*⁵¹⁸ Robiliart weerlegde deze stelling van Cousin. De Société Générale Métallurgique

---

⁵¹⁴ Cousin aan Sengier, 16.1.1957.

⁵¹⁵ Cousin aan Marthoz, 11.3.1957 (ARA 2, UM II, 375).

⁵¹⁶ Cousin aan Marthoz, 11.3.1957.

⁵¹⁷ Robiliart aan Cousin, 21.3.1957 (ARA 2, UM II, 215).

⁵¹⁸ Cousin aan Robiliart, 27.5.1958.

de Hoboken subsidieerde de krant namelijk met een bedrag van 75.000 frank per jaar, bedoeld voor reclame:

Cousin me dit que l'Essor est tout à fait indépendant. Je vous signale, confidentiellement, qu'il n'en est pas réellement ainsi car la Sté Gle Métallurgique de Hoboken lui verse annuellement un subside de 75.000 fr pour publicité, subside qui lui est d'ailleurs remboursé par l'Union Minière. Je pense que vous ne le saviez sans doute pas.⁵¹⁹

Vanaf 1 juli 1960 werd de steun aan *Essor du Congo* gevoelig opgedreven tot 100.000 frank per maand. Marthoz had hierop aangedrongen bij Robiliart, die ermee akkoord ging. Zeker na de secessie van Katanga (11 juli), was het belangrijker dan ooit dat de Union Minière de juiste kranten ondersteunde. Het was uitermate belangrijk dat *Essor du Congo*, een van de invloedrijkste kranten in de regio, aan de kant van de UMHK bleef staan.

Quant à l'Essor du Congo, à la demande de Mr. Marthoz, nous lui versons 100.000 francs par mois, depuis le 1er juillet. Je suis entièrement d'accord avec vous qu'il faut, dans une période comme celle que nous vivons, aider les journaux qui le méritent.⁵²⁰

Eind september 1960 ging de Union Minière een stap verder. Louis Wallef had een onderhoud met Sepulchre (en Van Essche) gehad over de eventuele verkoop van *Essor du Congo* aan een Afrikaanse onderneming genaamd Essor Katangais.

Vous connaissez ces messieurs qui sont d'une honnêteté scrupuleuse et qui se rendent compte également que, sous sa forme actuelle, avec l'évolution politique, il faut faire quelque chose en ce qui concerne la presse. Dans les conditions présentes, la vente au numéro a augmenté, mais la publicité s'est effondrée.⁵²¹

De waarde van de apparatuur voor het drukwerk, de inboedel en het transport werden geschat op 4,21 miljoen Katangese frank.⁵²² De UMHK moest dus op zoek gaan naar een nieuwe locatie waar de krant kon worden gedrukt. Wallef schatte dat de aankoop van de grond⁵²³ en de bouw van nieuwe lokalen nog eens zo'n 1,8 miljoen fr. zou kosten. Daar bovenop moest nog een werkingsbudget komen van ongeveer 1 miljoen en een "*fonds de commerce*" van 1,4 miljoen fr. Totaal werd de kostprijs van de overname dus geraamd op 8,41 miljoen Katangese frank. Essor Katangais was een onderneming met een kapitaal van zowat 500.000 à 1 miljoen frank, en kon dus niet zonder hulp *Essor du Congo*

---

⁵¹⁹ Robiliart aan Cousin, 2.6.1958.

⁵²⁰ Robiliart aan Cousin, 30.8.1960.

⁵²¹ Wallef aan Marthoz, 30.9.1960 (ARA 2, UM II, 197).

⁵²² Wallef aan Marthoz, 30.9.1960.

⁵²³ De grond moest ongeveer 300m² zijn, wat Wallef raamde op 300.000 fr. Grond in Congo was dus ongeveer 1000 Katangese fr. per vierkante meter waard. In: Wallef aan Marthoz, 30.9.1960.

overnemen. Hiervoor kwam de UMHK tussenbeide. Wallef stelde voor 7,5 miljoen Katangese frank te lenen aan Essor Katangais.⁵²⁴ Hij maakte zich hierbij niet al te veel zorgen over mogelijke discretieproblemen: "*Je ne vois pas d'inconvénient à ce que ce soit l'U.M. qui fasse le prêt que l'on peut justifier par la promotion congolaise dans la domaine presse.*"⁵²⁵ Na het voorstel van Wallef werd een discussie opgestart over hoe deze lening het best zou worden overgebracht. Van Weyenbergh werd door Marthoz de taak toebedeeld te onderzoeken hoe dit op de meest discrete manier kon gebeuren: "*vous m'avez chargé de rechercher le meilleur moyen pour effectuer ce prêt sans que l'U.M. ou une société filiale apparaisse*"⁵²⁶ Marthoz toonde zich eerder afkerig te werken via de Compagnie Foncière als intermediair (zoals bij *Katanga* en *Imbelco* was gebeurd). Hij was voorstander om de lening te laten gebeuren via de Banque du Congo. Van Weyenbergh en de rest van de directie in Afrika vonden dit echter geen goed idee en drongen aan om toch de eerste optie te kiezen: "*Tout le monde ici est d'avis que l'arrangement avec la Banque ne sera pas tenu secret et, étant donné cela, estime qu'il vaut mieux adopter la solution de passer par la Compagnie Foncière, le prêt étant bien entendu couvert par l'U.M.*"⁵²⁷ De krant zou een naamswijziging ondergaan tot *Essor du Katanga* (vanaf januari 1961) en zou geleidelijk aan meer onder de invloed komen van de UMHK, in zoverre zelfs dat ze werd aanzien als de spreekbuis van de Union Minière.⁵²⁸

3.3.6.4 Besluit

Union Minière steunde in de periode 1956-1960 verschillende Congolese kranten (*Congo Soir*, *Katanga en Essor du Congo*) en een drukkerij in Elisabethstad (*Imbelco*). De motieven om dit te doen waren duidelijk: de bestuurders wilden het hoofd proberen bieden aan het communistische en nationalistische ideeëngoed dat steeds meer verspreid raakte bij de Congolese bevolking. De steun aan de kranten begon vaak op eigen initiatief van Cousin en gebeurde nadien via voordelige leningen of donaties. Deze moesten zo discreet mogelijk gebeuren, waardoor de Union Minière vaak beroep deed op een intermediair zoals de Compagnie Foncière, een filiaal van de UMHK. De kranten werden geselecteerd op basis van de ideologie van de artikels en de redacteur. In ruil voor de financiële steun, werd verwacht dat de kranten aan 'goede', liefst anticommunistische propaganda zouden doen. Hoewel deze strategie in sommige gevallen succesvol was, maakte de Union Minière ook foute inschattingen. Onder andere de steun aan *Congo Soir* draaide uit op een debacle. Uiteindelijk zou ook blijken dat deze propagandastrategie van de UMHK niet opgewassen was tegen de steeds luider oproepen tot onafhankelijkheid van de Congolese bevolking.

---

⁵²⁴ Met een lage rentevoet van 2-3% en een terugbetalingstermijn van 12 jaar. In: Wallef aan Marthoz, 30.9.1960.

⁵²⁵ Wallef aan Marthoz, 30.9.1960.

⁵²⁶ Van Weyenbergh aan Marthoz, 18.11.1960 (ARA 2, UM II, 197).

⁵²⁷ Van Weyenbergh aan Marthoz, 18.11.1960.

⁵²⁸ Ceuppens, *Congo made in Flanders?*, 52.

3.3.7 Steun aan de katholieke missies

De Union Minière zag de katholieke kerk als een van de belangrijkste actoren voor sociale vrede in de kolonie. Naast hun religieuze rol, hielden de missies zich ook bezig met het onderwijs en de ziekenzorg in de kolonie. Er was een lange traditie van samenwerking tussen de katholieke missies en de UMHK vanaf het ontstaan van het bedrijf. Deze band werd vanaf de jaren '20 nog versterkt. De missies lagen in de clinch met het toenmalige koloniaal bestuur, dat zich volgens hen te veel richtte op de ontwikkeling van de industrie in de kolonie en te weinig op de sociale aspecten van het koloniaal beleid, zoals onderwijs en gezondheidszorg. In het beleid van ministers van Koloniën Renkin (1908-1918) en Franck (1918-1924), was de plaats van missies in het koloniale beleid minimaal. De Union Minière, die in deze periode bezig was met de uitbouw van haar 'stabilisatiepolitiek' (cf. infra), vroeg aan enkele katholieke missies om mee te helpen met de ontplooiing van hun nieuwe sociale politiek voor de arbeiders van het bedrijf. Dit was een kans die de missies met beide handen aangrepen.⁵²⁹ De UMHK zou doorheen de koloniale periode verschillende katholieke missies blijven ondersteunen, onder de vorm van financiële bijstand voor de bouw van scholen, kerken en grootseminaries.

3.3.7.1 Selectieve steun aan een verdeelde katholieke gemeenschap

In de jaren '50 zou de hechte relatie tussen de bedrijven en de katholieke missies enigszins verzwakken. De katholieke Kerk was verdeeld over de houding die de missies tegenover de opkomende vakbonden in de kolonie moesten aannemen. Terwijl de ene strekking sterk behoudsgezind was en ageerde tegen het ontstaan van Congolese vakbonden, zag de andere groep het syndicalisme aan als een onvermijdelijke evolutie waarop positief moest worden gereageerd. Tot de eerste strekking behoorde onder meer de apostolisch vicaris van Katanga, Monseigneur Jean-Félix de Hemptinne (1876-1958), ook wel de 'Leeuw van Katanga' genoemd. Hij zag het syndicalisme als een gevaar voor het koloniaal machtsbeeld en achtte de Congolezen onvoldoende rijp en gedisciplineerd om zich in vakbonden te engageren. Aan de andere kant van het spectrum bevonden zich progressieve katholieken zoals Jozef Van Wing of Monseigneur Giovanni Dellepiane.⁵³⁰ De visie van de Union Minière kwam het meest overeen met deze van de eerste strekking, al vreesde Cousin dat hun paternalistische houding een averechts effect kon hebben op de Congolese bevolking. Wanneer Cousin na de gemeenteraadsverkiezingen van december 1957 opmerkte dat de Congolese bevolking steeds meer xenofob begon te worden ten aanzien van de Belgen, schreef hij dit toe aan het slechte koloniale bestuur "*et peut-être par certains Missionnaires qui s'entêtent à faire du paternalisme*".⁵³¹ Toch achtte de UMHK het belangrijk haar steun aan de missies verder te zetten in de periode 1956-1960,

---

⁵²⁹ Vandenheuvel, "De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in dienst van de Union Minère du Haut-Katanga (1926-1965)", 67-68.

⁵³⁰ Etambala, "Sociale bewegingen in Belgisch-Congo", 93-97.

⁵³¹ Brief Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

wegens hun rol in de opleiding en gezondheidszorg voor de Congolezen en het bewerkstelligen van stabiliteit in de kolonie. Het bedrijf zou echter selectiever zijn in haar steun dan vroeger. Vooraleer de steunbedragen werden toegekend, ondergingen de missies in kwestie meestal een screening.

De bijdragen die de Union Minière opzij hield voor de steun aan de missies, waren niet gering. In januari 1956 maakte de Afrikaanse directie van de UMHK een bedrag vrij van 2,2 miljoen frank, te verdelen onder 3 missies: de franciscanen in Kanzenze, de missie van Mgr. de Hemptinne in Mwera en de missie van Mgr. Van Heusden in Kafubu.⁵³² Voor de kleine seminaries (priesterscholen) had de UMHK 10 miljoen frank ter beschikking: *“vous vous rappellerez sans doute que jadis on avait accordé une somme globale de 10 millions pour les petits Séminaires.”*⁵³³ Voor wat betreft de noviciaten en andere werken voor de Congolese bevolking vroeg Cousin aan Marthoz of de UMHK opnieuw 5 miljoen frank kon vrijmaken: *“Je vous demande de bien vouloir examiner s’il n’y aurait pas lieu de demander à nouveau au Conseil un subside global de 5 millions qui servirait à accorder des subsides aux divers Noviciats et autres œuvres en faveur des indigènes.”*⁵³⁴ Er waren vijf noviciaten voor inheemse zusters in Katanga: Soeurs de la Charité (Elisabethstad), Soeurs Marie de Pitthem (Kolwezi), Soeurs Bénédictines (Lubudi), Religieuses Ursulines (Luishia) en Religieuses Salésiennes (Kafubu). Cousin vond het niet correct dat de Union Minière instond voor het grootste deel van de hulp aan de noviciaten in Elisabethstad, Kolwezi en Luishia, maar geen hulp bood aan de andere.⁵³⁵

In 1957 zag de UMHK zich verplicht de steun aan de missies terug te schroeven in het kader van haar besparingsbeleid. Wanneer Monseigneur de Hemptinne in augustus 1957 in het kader van de Benedictijnermissies een voorschot van 2 miljoen frank vroeg aan de Union Minière – dat zou worden terugbetaald in december – weigerde het bedrijf dit. Van Weyenbergh, de voornaamste contactpersoon met de Hemptinne, schreef hierover aan Marthoz: *“j’ai déclaré à Monseigneur que notre trésorerie est assez serrée. J’ai exagéré intentionnellement pour lui faire comprendre que nous serions moins généreux que par le passé. Je pense cependant que nous ne pouvons pas faire autrement que de lui accorder cette aide temporaire.”*⁵³⁶

De Union Minière was selectief in de keuze van de kloosters ze wenste te ondersteunen. In maart 1959 stuurde Robiliart een brief aan Cousin over de problematische financiële situatie van het *Monastère de Kansenia*.⁵³⁷ Cousin had reeds weet van de situatie: een jaar voordien waren vertegenwoordigers van het klooster bij hem langs geweest om financiële steun te vragen. Cousin had dit geweigerd, omdat

---

⁵³² Cousin aan Marthoz, 10.1.1956 (ARA 2, UM II, 374).

⁵³³ Cousin aan Marthoz, 16.11.1956 (ARA 2, UM II, 374).

⁵³⁴ Cousin aan Marthoz, 16.11.1956.

⁵³⁵ Cousin aan Marthoz, 16.11.1956.

⁵³⁶ Van Weyenbergh aan Cousin, 2.8.1957 (ARA 2, UM II, 194).

⁵³⁷ Robiliart aan Cousin, 4.3.1959 (ARA 2, UM II, 215).

hij vond dat het klooster onzorgvuldig omging met haar financiën. Het Monastère de *Kansenia* had bijna drie miljoen frank schulden, maar bleef investeren in nieuwe kostelijke projecten. Hoewel Cousin de monniken respecteerde, wilde hij ze niet steunen vooraleer ze hun ‘Augiasstal’ zouden opkuisen. De bijdragen van de UMHK moesten steeds ‘nuttig’ worden geïnvesteerd (in het voordeel van het bedrijf), anders was het niet de moeite een investering te doen.

J’estime que pour l’instant, vous devez faire le gros dos, ne pas répondre à l’appel en question, en vous contenant de dire que vous êtes au courant, mais qu’il faut d’abord qu’on nettoie “l’écurie d’Agias”. Nous sommes tout disposés à aider ces braves gens dans les limites raisonnables, mais il faut que nous ayons la certitude que nous ne versons pas notre argent dans un “tonneau des Danaïdes”.⁵³⁸

3.3.7.2 Casus: franciscanenmissies

Een van de missies die werd ondersteund in Congo, was deze van de franciscanen. Op 1 december 1955 stuurde Cousin een nota aan Van Weyenbergh getiteld “*prêts à la mission franciscaine.*” Hier vernoemde hij onder meer de steun aan de bouw van de kerk *St-Eloi et Ste-Barbe* in Kolwezi. De totale kost kwam neer op 5,3 miljoen frank. Dit werd onder meer gesponsord door de inwoners van de Kolwezi, het koloniaal bestuur, het Comité Spécial du Katanga (CSK) en de Compagnie du Chemin de fer du bas-Congo au Katanga (BCK). De UMHK zou de grootste sponsor zijn van de bouw van de kerk. Ze leenden tweemaal 1 miljoen fr. (in 1951 en 1952) en schonken daar bovenop nogmaals 1,75 miljoen frank. Wanneer bleek dat de missie (R.P. Pascal) in december 1955 nog steeds 1,9 miljoen frank schulden had aan de Union Minière, stelde Van Weyenbergh voor meer medewerking te vragen van andere grote bedrijven zoals CSK en BCK.⁵³⁹ Hij legde dit voor aan Cousin, die hier geen voorstander van was. Het zou te veel energie kosten om te onderhandelen met deze bedrijven. Hij stelde voor om de schulden van de franciscanen gewoon te schrappen, aangezien de UMHK zich momenteel toch in een bijzonder positieve conjunctuur bevond. “*Etant donné l’importance des installations U.M. à Kolwezi où notre activité atteint au moins 90% de l’ensemble, j’estime que la dépense doit incomber à l’U.M.*”⁵⁴⁰ Deze tussenkomst mocht wel niet te snel gebeuren, “*sinon, il pensera que c’est très facile d’obtenir des subsides à l’Union Minière.*”⁵⁴¹ De directieraad van de UMHK zou het voorstel om de schulden van de franciscanen te schrappen goedkeuren. Cousin wees er ook op dat de Union Minière in het algemeen voorzichtig moest zijn met haar steun aan de missies, aangezien de organisatie de fondsen niet altijd op de beste manier gebruikte:

---

⁵³⁸ Cousin aan Robiliart, 9.3.1959 (ARA 2, UM II, 183).

⁵³⁹ Van Weyenbergh aan Cousin, 1.12.1955 (ARA 2, UM II, 373).

⁵⁴⁰ Cousin aan Marthoz, 24.12.1955 (ARA 2, UM II, 373).

⁵⁴¹ Cousin aan Marthoz, 25.1.1956 (ARA 2, UM II, 374).

J'ai toujours constaté qu'avec les Missions on avait tort de se montrer trop généreux ou du moins de leur donner l'impression que les subsides s'obtiennent très aisément car ils ont une tendance à en abuser et, comme leur gestion financière laisse souvent très à désirer, il en résulte du gaspillage.⁵⁴²

Jules Cousin en zijn vrouw Marguerite Blaise vonden het belangrijk om de inheemse Congolezen een goede opleiding te geven, zodat ze later in staat zouden zijn om zelf het land op zichzelf te besturen. Omdat vooral het meisjesonderwijs in slechte staat was, richtte hij samen met de Frankiscanessen-missionarissen van Maria (Witte Zusters) in Luishia de primaire meisjesschool Institut Sainte Marguerite (ISM) op in 1950. Hij investeerde een aanzienlijke som van zijn persoonlijk kapitaal in dit project. Ook de Union Minière stond in voor een jaarlijkse subsidie van 250.000 frank. Wanneer de school in 1958 in financiële moeilijkheden verzeild geraakte, besloot Cousin persoonlijk in te springen met maar liefst 1,5 miljoen frank: *“Cela réduira le déficit de gestion à environ 1,5 million, déficit que je comblerai personnellement.”*⁵⁴³

De UMHK ondersteunde in de jaren 1956-1960 nog tal van initiatieven van geestelijken zoals jeugdbewegingen, coöperatieven, mutualiteiten en kranten (zoals het eerder besproken *Katanga*). Bovendien financierde het bedrijf de bouw of restauratie van verschillende scholen en kerken.

3.3.7.3 Besluit

Uit dit onderdeel blijkt duidelijk dat de Union Minière in de periode 1956-1960 via giften en leningen diverse missiewerken ondersteunde. Het bedrijf deed dit omdat ze ervan overtuigd was dat de missies een nuttige bijdrage leverden aan de stabiliteit, sociale verbeteringen en de opleiding van de Congolese bevolking. Tevreden en opgeleide arbeiders waren immers goede werkkrachten. Hoewel de missies goed in de strategie van de Union Minière pasten, begonnen de bestuurders zich ook steeds meer de vraag te stellen of het paternalisme van de katholieke beweging op termijn geen averechts effect zou kunnen hebben op de Congolese bevolking.

---

⁵⁴² Cousin aan Marthoz, 25.1.1956.

⁵⁴³ Cousin aan Marthoz, 5.3.1958.

Conclusie

Het Belgische koloniaal beleid werd vorm gegeven door de driehoeksrelatie tussen het koloniaal bestuur, de missies en de koloniale bedrijven. Vanaf de jaren '20 was de Union Minière du Haut-Katanga (UMHK) met voorsprong het grootste bedrijf in Congo. Haar economische belangen, gecentraliseerd in de grondstofrijke Katangaprovincie, waren dan ook enorm. Na de Tweede Wereldoorlog breidde de economische macht van de UMHK nog verder uit, maar het bedrijf begon vanaf de jaren '50 steeds meer de druk te voelen van nieuwe sociale groepen in Congo die aangetrokken werden door de lokroep van de onafhankelijkheid.

Uit mijn onderzoek blijkt dat de Union Minière in de naoorlogse periode, en vooral tussen 1956 en 1960 in de aanloop naar de Congolese onafhankelijkheid, een gediversifieerde strategie volgde om het hoofd te bieden aan de snel veranderende politieke situatie in de kolonie en in België. De UMHK richtte haar pijlen vooral op de toenemende dreiging van het communisme, die mogelijk zou kunnen uitmonden in de nationalisering van het bedrijf. Daarnaast voelde Union Minière zich ook genoodzaakt te interveniëren in de politiek om de 'schade' die het koloniaal beleid aanrichtte te beperken. Ten slotte wilde het bedrijf de 'subversieve' propaganda van de (vanuit België opgerichte) vakbonden en de nieuwe Congolese politieke partijen tegengaan.

Fasering van de politieke strategie van de Union Minière

De strategie van Union Minière in Congo speelde in op de snel evoluerende politieke gebeurtenissen en trachtte zich hieraan systematisch aan te passen. Grofweg is de strategie op te delen in drie fasen.

De eerste fase (1945-1955) zouden we kunnen omschrijven als *business as usual*. Union Minière voerde amper veranderingen door in haar aanpak in de kolonie, die grotendeels bestond uit steun aan de katholieke missies en een subtiele beïnvloeding van het koloniaal beleid van België. Bijna nergens in België werd de kolonisatie in vraag gesteld en ook voor de bedrijfsleiders van de UMHK was de

Congolese onafhankelijkheid op dat moment ondenkbaar. Als illustratie hiervan is er de geschokte reactie van de directie op het Dertigjarenplan van Van Bilsen in 1955.

De UMHK maakte zich wel in toenemende mate zorgen over de snelle opmars van het communisme na de Tweede Wereldoorlog in Europa, maar ook in Afrika. Het bedrijf begon zich steeds meer te engageren in een actieve strijd tegen de Sovjetinvloed in België en in Congo. De Union Minière deed dit onder meer door (de reeds voor WO II bestaande) financiële steun aan anticommunistische bewegingen in België en Congo uit te breiden. Tot diep in de Koude Oorlog toonde Herman Robiliart zich de wegbereider van deze strategie. Hij was eind jaren '40 medeoprichter van een private anticommunistische inlichtingendienst (Milpol), die ook een afdeling had in Congo (Crocodile). Hiervoor deed hij beroep op André Moyon, een informant met een bedenkelijke reputatie. In de tweede helft van de jaren '50 was dit netwerk niet langer actief, al bleven enkele van de vroegere spilfiguren informatie verstrekken aan Robiliart.

In een **tweede fase** (1956 – eind 1959) trachtten de bestuurders van de Union Minière **tijd te winnen** en de ontwikkelingen in Congo te vertragen. Er was een duidelijk besef dat er verandering op til was. Het Plan Van Bilsen, de onafhankelijkheidsbewegingen in andere Afrikaanse landen en het ontstaan van de eerste politieke groeperingen in Congo deden de directie van de Congolese afdeling van de UMHK inzien dat ze moest ingrijpen om het hoofd te kunnen bieden aan de opkomende antikolonialistische gevoelens. De 'subversieve' ideeën kwamen niet langer enkel uit communistische hoek, maar ook de socialistische en christelijke vakbonden voerden hun acties in de kolonie op. De strategie van het bedrijf was er vooral op gericht om de onafhankelijkheid uit te stellen en het behoud van de belangen van Union Minière te verzekeren. Uit schrik voor een te dominant Congolees nationalisme, streefde de UMHK naar de uitbreiding van de provinciale autonomie in Congo. Het bedrijf stond wantrouwig ten aanzien van de koloniale en Belgische overheid, die ze niet slagvaardig genoeg vond om het hoofd te bieden aan de explosieve situatie in Congo. Als antwoord op het 'amateurisme' van de Belgische regering legde de UMHK zich steeds meer toe op de strijd tegen de 'subversieve' propaganda in Congo. Daarnaast leek Union Minière ook steeds meer bereid om concessies te doen ten aanzien van de Congolese bevolking.

In haar strijd tegen de hervormingsgezinde krachten hanteerde de UMHK drie methoden van politieke beïnvloeding. **Ten eerste** steunde het bedrijf Congolese kranten die een visie aanhingen die aanleunde bij deze van de Union Minière. De steun bestond voornamelijk uit het vrijmaken van financiële middelen (schenkingen of leningen), waardoor het bedrijf invloed kon uitoefenen op de inhoud van de artikels. In sommige gevallen betekende dit dat de krant anticommunistische artikels publiceerde. **Ten tweede** mengde de Union Minière zich rechtstreeks in de Congolese politiek. Jules Cousin was medeoprichter van de 'anti-vakbondspartij' Union Congolaise in 1957. Hoewel dit begon als een persoonlijk project van Cousin, ontwikkelde het zich tot een discreet door de UMHK gesteunde politieke partij. **Ten slotte** zette de Union Minière haar steun aan de katholieke missies verder, al

waren er ook tekenen dat de directie steeds meer problemen had met het traditionele paternalisme van de Kerk.

Deze 'temporiseringsstrategie' maakte doorheen de jaren een evolutie door. In de eerste drie jaar (1956-1958) besepte het Brusselse bestuur dat de UMHK een tegengif zou moeten bieden voor de 'subversieve propaganda' in de kolonie, maar ze geloofden nog steeds niet dat de onafhankelijkheid nabij was. Ze gaven vage richtlijnen aan de Congolese directie, waar Jules Cousin een voortrekkersrol zou opnemen. Hij nam vaak eigen initiatieven waarvoor hij dan goedkeuring vroeg aan de Brusselse directie. Pas vanaf november 1958, wanneer duidelijk werd dat ook de Belgische politieke elite steeds meer rekening begon te houden met de mogelijke onafhankelijkheid van Congo, richtte UMHK een propagandaorgaan in Congo op. De rellen in Leopoldstad in januari 1959 en de daaropvolgende regeringsverklaring deden Union Minière inzien dat de onafhankelijkheid onvermijdelijk was. De vraag was nu alleen hoe deze overgang kon verlopen op een manier die de belangen van het bedrijf kon vrijwaren.

De **derde fase** (eind 1959-1963) wordt gekenmerkt door een **intensivering en radicalisering** van de politieke acties van de Union Minière. Het bedrijf maakte onder meer de keuze om een gevestigde politieke partij in Katanga te steunen (Conakat). Deze strategiewijziging had alles te maken met de politieke toestand in Congo, die in een stroomversnelling was terecht gekomen. De door het Abakokartel geboycotte verkiezingen van december 1959 en daaropvolgende verklaring van minister De Schryver dat er overleg zou komen tussen België en de Congolese partijen, deden het bedrijf inzien dat de onafhankelijkheid nakend was. Bovendien behaalde de door de UMHK gesteunde Union Congolaise zwakke resultaten in de verkiezingen, waardoor de UMHK verplicht was een andere koers te varen. Op nationaal niveau zag het er niet goed uit voor het bedrijf: de twee populairste partijen in Congo waren Abako en de MNC. Het federalistische Abako (Kasavubu) zou niet geschikt zijn om de belangen van het bedrijf veilig te stellen, maar het naar een Congolese eenheidsstaat strevende MNC (Lumumba) vormde zonder twijfel nog een grotere bedreiging. Hoewel de steun aan de missies, anticommunistische bewegingen en Congolese kranten niet onmiddellijk werd stopgezet, verschoof de UMHK haar focus naar het provinciaal niveau en intensifieerde ze de zoektocht naar een Katangese politieke partij die het best de belangen van het bedrijf kon behartigen in deze grondstofrijke regio. De partij die aan de macht zou komen moest idealiter streven naar een grotere provinciale autonomie, niet afkerig zijn van een voortgezette samenwerking met België en in staat zijn de relatieve stabiliteit van de Katangaprovincie (in vergelijking met de andere provincies) te bestendigen. Wanneer het steeds duidelijker werd dat de provinciale verkiezingen van mei 1960 in Katanga zouden uitmonden in een strijd tussen twee partijen (Conakat en Balubakat), stond de Union Minière voor een moeilijke opdracht. Het bedrijf zou kant moeten kiezen, maar wilde tegelijk etnische twisten vermijden. In de laatste maanden voor de onafhankelijkheid slaagde de UMHK erin beide objectieven te realiseren. De onderneming besloot vrij snel steun te geven aan het federalistische en separatistische Conakat van

Moïse Tshombe. Tegelijk trachtte de Union Minière via een politiek onderwijsprogramma toenadering te bekomen tussen de partijhoofden van Conakat en Balubakat. De verkiezingen van mei 1960 draaiden uit op een overwinning van Tshombe in Katanga en van Lumumba en Kasavubu op nationaal niveau.

Wanneer Tshombe enkele dagen na de onafhankelijkheid de secessie van Katanga aankondigde, twijfelde de Union Minière niet. De goede contacten die het bedrijf voorheen had opgebouwd met Tshombe, aangevuld met de angst voor de mogelijks communistische sympathieën van premier Lumumba, met name een nationalisering van het bedrijf, spoorden de UMHK aan zich volledig achter Conakat te scharen. De volgende drie jaar zou de Union Minière de niet-erkende Katangese staat financiële steun bieden via taksen en uitvoerrechten die voorheen naar Congo gingen en rechtstreekse steunbedragen. De steun van de Union Minière zou de ruggengraat worden van de Katangese afscheidingsbeweging, die met behulp van een huurlingenleger drie jaar lang bleef opboksen tegen De nieuwe Democratische Republiek Congo en een VN-interventie.

Karakteristieken van de politieke strategie van de Union Minière

Binnen de politieke strategie van de Union Minière kunnen zes kenmerken worden onderscheiden die systematisch in elk van de drie hierboven aangehaalde fasen terugkeren.

Het **eerste** opmerkelijke kenmerk van de strategie was de **gediversifieerde aanpak met een substantieel budget**. Union Minière was actief in België en Congo op verschillende domeinen en niveaus. De gebruikte tactieken varieerden van de beïnvloeding van de Congolezen via de pers, steun aan de missies en anticomunistische bewegingen, tot inmengingen op het hoogste niveau van de Belgische politiek. Voor de uitvoering van de politieke strategie maakte de UMHK grote geldsommen vrij. Slechts zelden werden de initiatieven van de Congolese afdeling van de UMHK geweigerd door de centrale directie in Brussel. De gespendeerde bedragen namen stelselmatig toe vanaf 1956, met substantiële verhogingen in 1958 en 1960. In 1958 voerde de Brusselse directie het budget op door het in werking treden van het Congolees actieplan, wat *'dizaines de millions'* zou kosten. Vanaf juli 1960 betaalde Union Minière rechtstreeks belastingen aan Katanga.

Een **tweede** karakteristiek van de strategie was het **hooghouden van de schijn van neutraliteit** van de Union Minière. Alle inmengingen die binnen de politieke strategie van het bedrijf vielen, moesten gebeuren met een zo groot mogelijke discretie. Grote geldoverdrachten gebeurden steeds via een intermediair filiaal of een andere moeilijk te traceren weg. Het bedrijf wilde zich profileren als een economische entiteit, die zich niet bezighield met de politiek: *"Nous sommes là pour faire du cuivre, non*

de la politique.” Hoewel de bedrijfsleiders deze neutraliteit op allerhande manieren trachtten uit te dragen, zou dit doorheen 1956-1960 sterk aan geloofwaardigheid inboeten. De Union Minière maakte steeds meer fondsen vrij voor het uitvoeren van haar strategie en ging tegelijk ook minder subtiel te werk met als apotheose de steun aan de secessiebeweging van Tshombe.

Een **derde** element van de politieke strategie was de **cohesie van een kleine groep actieve bestuurders**, waartussen een sterke vertrouwensband bestond. De twee belangrijkste protagonisten in de periode 1956-1960 waren Jules Cousin en Herman Robiliart. Cousin was als voorzitter van het lokaal comité in Elisabethstad de organisator van de politieke strategie in Congo. Verschillende projecten begonnen als zijn persoonlijke initiatieven, waarna ze later onderdeel werden van de algemene strategie van de Union Minière. Robiliart was actief in de Belgische afdeling van de Union Minière als gedelegeerd bestuurder. Hij hield zich in eerste instantie voornamelijk bezig met het steunen van anticomunistische organisaties en later speelde hij een hoofdrol in het uitstippelen van de strategie van de UMHK in Congo. Zo was hij in 1958 een van de voortrekkers van de uitbouw van een propagandaorgaan van de Union Minière in de kolonie. De directie van de UMHK in Elisabethstad besefte sneller dan de Brusselse hoofdzetel dat het antikolonialistische ideeëngoed steeds meer verspreid geraakte bij de Congolese bevolking. Ze verkregen van het bestuur in Brussel een grote autonomie om een tegengewicht te bieden, maar de richtlijnen over hoe dit moest gebeuren waren schaars. De centrale directie vertoonde wel steeds een opvallend vertrouwen in de beslissingen van de bestuurders in Afrika.

Een **vierde** karakteristiek van de Union Minière in de periode van mijn onderzoek is het **systematische wantrouwen ten aanzien van de Belgische politieke wereld**. De bestuurders in Congo zoals Cousin, voelden zich door hun ervaring beter gewapend om op de juiste manier te reageren op de gevoelige situatie in Congo. *‘Les politiciens’* werden aanzien als een van de grootste vijanden van het bedrijf. Het ging hier dus niet enkel over communistische of socialistische politici, maar ook deze van andere partijen. De verschillende ministers van koloniën namen in de ogen van de UMHK keer op keer foute beslissingen. De bestuurders van de Union Minière mengden zich ook effectief in de koloniale politiek. Zo hadden ze regelmatig gesprekken met de ministers van Koloniën en zelfs met koning Boudewijn, die ze probeerden te overtuigen beslissingen te nemen in het belang van het bedrijf.

Een **vijfde** component van de politieke strategie van de Union Minière was het principe van **‘verdeel en heers’**. Cousin vond het een gemiste kans dat België na de overname van de Congolese kolonie door de Belgische staat in 1908 het land niet had opgedeeld in verschillende kleinere kolonies, die beter controleerbaar zouden zijn. Het bedrijf zou steeds blijven streven naar de uitbreiding van de provinciale bevoegdheden en autonomie. Enerzijds beperkten ze hierdoor de kans op het ontstaan van een Congolees nationalisme en anderzijds breidden ze hun eigen macht uit in de Katangaprovincie, door bestuurders van de Union Minière functies te laten opnemen in de provinciale

comités en stadsraden. Vanaf juli 1960 zou het bedrijf medeverantwoordelijk zijn voor de opdeling van Congo door haar steun aan de Katangese afscheidingsbeweging.

Ten **zede** toonde de UMHK zich flexibel genoeg om voorzichtige **toegevingen** te doen wanneer dat noodzakelijk was om sociale onrust te vermijden. Het bedrijf tastte systematisch de grenzen af van wat politiek en economisch noodzakelijk en haalbaar was om haar positie te bestendigen. De concessiepolitiek van de Union Minière bestond uit het verbeteren van de arbeids- en levensomstandigheden van de autochtone werknemers, met het oog op het vermijden van sociale onrust. Daarnaast pleitten de bestuurders van de UMHK ervoor om de Congolese bevolking beter op te leiden en meer functies te geven in het koloniaal bestuur. Op deze manier zou er een graduele overgang kunnen plaatsvinden naar een op termijn onafhankelijke Congolese staat, in nauwe samenwerking met België (Belgisch-Congolese gemeenschap).

Hoewel er niet echt sprake was van een formele op voorhand geplande strategie, valt het toch op dat de UMHK omwille van zijn kennis van het terrein op een flexibele manier geanticipeerd heeft op de snel evoluerende omstandigheden in Congo. Het ultieme doel was steeds de bescherming of uitbreiding van haar belangen. Hoewel de politieke strategie van de Union Minière een wisselend succes kende (zie de perikelen met Union Congolaise of *Congo Soir*), slaagde het bedrijf er toch in om haar belangen te bestendigen in de periode voorafgaand, tijdens en vlak na de dekolonisatie.

Opgave van bronnen en literatuur

Onuitgegeven bronnen

BELGIË

Brussel

Algemeen Rijksarchief 2 – Dépôt Joseph Cuvelier

Archief van de Groep Union Minière. Eerste reeks (1821-1987)

nr. 634

Jaarverslag Union Minière. 1958.

Archief van de Groep Union Minière. Tweede reeks (1904-1987)

nr. 183

Cousin aan Robiliart. 16.11.1956.
Cousin aan Sengier. 16.1.1957.
Cousin aan Robiliart. 5.3.1957.
Cousin aan Robiliart. 15.3.1957.
Cousin aan Robiliart. 19.3.1957.
Cousin aan Robiliart. 30.12.1957.
Cousin aan Robiliart. 27.5.1958.
Cousin aan Robiliart. 12.8.1958.
Cousin aan Robiliart. 19.1.1959.
Van Hemelrijck aan Cousin. 28.1.1959.
Cousin aan Robiliart. 31.1.1959.
Cousin aan Robiliart. 19.2.1959.
Cousin aan Robiliart. 9.3.1959.
Cousin aan Robiliart. 18.12.1959.

- Cousin aan Robiliart. 28.12.1959.
 Cousin aan Robiliart. 9.3.1960.
 Cousin aan Robiliart. 23.3.1960.
- nr. 185 Cousin aan Marthoz. 10.11.1958.
- nr. 194 Van Weyenbergh aan Cousin. 2.8.1957.
Centre d'Etudes des Problemes Sociaux Indigènes.
 9.12.1957.
- nr. 196 Van Weyenbergh aan Marthoz. 10.1.1959.
 Van Weyenbergh aan Robiliart. 19.5.1959.
 Van Weyenbergh aan Marthoz. 19.5.1959.
 Van Weyenbergh aan Robiliart. 10.7.1959.
 Van Weyenbergh aan Wallef. 17.7.1959.
Note pour la Direction Générale - Elisabethstad.
Creation d'une association professionnelle des
travailleurs de l'U.M.H.K. 9.12.1959.
Statuts. 9.12.1959.
 Van Weyenbergh aan Cousin. 11.12.1959.
 Van Weyenbergh aan Robiliart. 17.12.1959.
 Van Weyenbergh aan Marthoz. 23.12.1959.
- nr. 197 Van Weyenbergh aan Marthoz. 16.1.1960.
 Van Weyenbergh aan Marthoz. 8.3.1960.
 Van Weyenbergh aan Marthoz. 22.4.1960.
 Van Weyenbergh aan Marthoz. 30.9.1960.
 Van Weyenbergh aan Marthoz. 18.11.1960.
 Van Weyenbergh aan Kibwe. 5.12.1960.
- nr. 215 Robiliart aan Cousin. 13.11.1956.
 Robiliart aan Cousin. 7.3.1957.
 Robiliart aan Cousin. 13.3.1957.
 Robiliart aan Cousin. 15.3.1957.
 Robiliart aan Cousin. 21.3.1957.
 Robiliart aan Cousin. 2.6.1958.
 Verdussen aan Cousin. 20.8.1958.

nr. 376

Cousin aan Van Bree 20.1.1958.
Cousin aan Marthoz. 5.3.1958.
Cousin aan Marthoz. 26.3.1958.
Cousin aan Van der Straeten. 14.4.1958.
Cousin aan Marthoz. 14.4.1958.
Cousin aan Sengier. 16.4.1958.
Cousin aan Marthoz. 10.11.1958.
Cousin aan Marthoz. 24.12.1958.
*Memorandum de la reunion tenue au bureau de
monsieur Cousin.* 29.12.1958.
Cousin aan Marthoz. 3.1.1959.
Cousin aan Marthoz. 17.1.1959.
Cousin aan Marthoz. 9.3.1959.
Cousin aan Marthoz. 13.3.1959.
Cousin aan Marthoz. 6.7.1959.
Cousin aan Marthoz. 20.7.1959.
Cousin aan Marthoz. 22.7.1959.
Situation générale au Katanga. 6.11.1959.
Cousin aan Marthoz. 26.12.1959.
Cousin aan Marthoz. 18.2.1960.

nr. 377

Cousin aan Wallef. 4.1.1960.
Cousin aan Marthoz. 15.2.1960.
Cousin aan Marthoz. 18.2.1960.
Cousin aan Marthoz. 19.2.1960.
Cousin aan Marthoz. 23.3.1960.
Assoignon aan Cousin. 31.3.1960.
Cousin aan Marthoz. 1.4.1960.
Cousin aan Marthoz. 11.4.1960.
Cousin aan Marthoz. 19.4.1960.
Cousin aan Marthoz. 22.4.1960.
Cousin aan Marthoz. 7.5.1960.

nr. 425

Brief van CCBC, 4.11.1959.
Verslag N°30 aan Wallef. 24.2.1960.

nr. 426	de Beaufort aan Wallef. 16.5.1960. Cousin aan Wallef. 13.7.1960.
nr. 495	<i>Reseau "Crocodile"</i> . 2.1.1950.
nr. 499	Bamps aan Robiliart. 7.1.1960.

Uitgegeven bronnen

Mottoulle, Léopold. *Politique Sociale de L'Union Minière du Haut-Katanga pour sa main d'oeuvre indigène et ses résultats au cours de vingt années d'application*. Brussel: Van Campenhout, 1946.

Gedrukte bronnen

"Flash". *L'Avenir*. 14 mei 1957.

"L'U.M. remplace ses travailleurs ruandais par des travailleurs katangais," *Echo du Katanga*, 8.11.1958.

Le Courrier d'Afrique, 14 maart 1956.

"Reunion Syndicale". *Essor du Congo*. 4 maart 1957.

Literatuur

"Algemene Vergadering en Raad van Bestuur". *HRwijs*. Geraadpleegd 30 maart 2016.
<http://hrwijs.be/thema/algemene-vergadering-en-raad-van-bestuur>.

Brion, René, en Jean-Louis Moreau. *Inventaire des archives du Groupe Union Minière, 1821-1987. Première série*. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2015.

- . *Van mijnbouw tot mars. De ontstaansgeschiedenis van Umicore*. Tielt: Lannoo, 2006.
- Bruneau, Jean-Claude. “Les nouvelles provinces de la République Démocratique du Congo: construction territoriale et ethnicités”. *L’Espace Politique* 1, nr. 3 (2009).
- Buch, Pierre, en Jacques Vanderlinden. *L’uranium, la Belgique et les puissances: marché de dupes ou chef d’oeuvre diplomatique?* Brussel: De Boeck, 1995.
- Buelens, Frans. *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis*. Berchem: EPO, 2007.
- Butendi, François. *Cartographie des syndicats en R D Congo: vers une compréhension du monde syndical congolais*. Yaoundé: Presses universitaires d’Afrique, 2013.
- Ceuppens, Bambi. *Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op “blank” en “zwart” in Belgisch Congo*. Gent: Academia Press, 2003.
- . *School en cultuur. Eenheid en verscheidenheid in de geschiedenis van het Belgische en Nederlandse onderwijs. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2005*. Bewerkt door Nelleke Bakker, Marjoke Rietveld-van Wingerden, en Jeffrey Tyssens. Assen: Van Gorcum, 2006.
- Chomé, Jules. *Zaire, Ketens van Koper*. Leuven: Kritak, 1977.
- Congo, Democratic Republic. Foreign Policy and Government Guide*. Vol. 1. Washington DC: International Business Publications, 2011.
- Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2015*. Leuven: Van Halewyck, 2014.
- Cooper, Frederick. *Africa since 1940. The Past of the Present*. New York: Cambridge University Press, 2002.
- “Coördinatie van de statuten op 26 december 2014”. Geraadpleegd 30 maart 2016. <http://www.umicore.com/en/governance/articles-of-association/>.
- Cuypers, Louis. *Union Minière du Haut Katanga. 1906-1956*. Brussel: Editions L. Cuypers, 1956.
- “De controle”. *notaris.be*. Geraadpleegd 30 maart 2016. <https://www.notaris.be/opstarten-ondernemen/statuten-bij-de-nv-bvba-en-cvba/de-controle>.

De Villers, Gautier. *De Mobutu à Mobutu: Trente ans de relations Belgique-Zaïre*. Brussel: De Boeck Université, 1995.

De Vos, Luc, Emmanuel Gerard, Jules Gérard-Libois, en Philippe Raxhon. *Parlementair onderzoek met het oog op het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici*. Brussel: Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2001.

———. *Parlementair onderzoek met het oog op het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici*. Brussel: Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2001.

De Witte, Ludo. *De moord op Lumumba*. Van Halewyck, 1999.

———. *Huurlingen, geheim agenten en diplomaten*. Leuven: Van Halewyck, 2014.

De Wulf, Hans. “De Wet Corporate Governance en het bestuur: directiecomité en intragroepsverrichtingen”. In *Financiële regulering: op zoek naar nieuwe evenwichten*, door Michel Tison, Cathy Van Acker, en Jan Cerfontaine, Vol. 1. Antwerpen: Intersentia, 2003.

Depelchin, Jacques. *From the Congo free state to Zaïre: how Belgium privatized the economy: a history of Belgian stock companies in Congo-Zaïre from 1885 to 1974*. Londen: CODESRIA, 1992.

Doucy, Arthur, en Pierre Feldheim. *Problèmes du travail et politique sociale au Congo Belge*. Brussel: Les Editions de la Librairie encyclopédique, 1952.

Emizet, Kisangani, en F. Bobb Scott. *Historical Dictionary of the Democratic Republic of Congo*. 3de ed. Historical Dictionaries of Africa 12. Lanham: The Scarecrow Press, Inc., 2010.

Epstein, Edwin M. *The Corporation in American Politics*. Eaglewood Cliffs: Prentice-Hall, 1969.

Etambala, Zana Aziza. *Congo “55-”65. Van Koning Boudewijn tot President Mobutu*. Tielt: Lannoo, 1999.

———. “Sociale bewegingen in Belgisch-Congo”. *Brood & Rozen* 2, nr. 18 (1999).

- Ferrand, Isabelle. “Congo 1955-1960. De aanloop naar de onafhankelijkheid. Een analyse van de berichtgeving in drie Vlaamse kranten: De Standaard, Vooruit, Het Laatste Nieuws”. Licentiaat, Universiteit Gent, 2000.
- Fonteneau, Gérard, Noël Madounga, en André Linard. *Histoire du syndicalisme en Afrique*. Karthala, 2004.
- Frindéthié, K. Martial. *From Lumumba to Gbagbo: Africa in the Eddy of the Euro-American quest for Exceptionalism*. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2016.
- Ganshof van der Meersch, Walter J. *Fin de la souveraineté belge au Congo: documents et réflexions*. Brussel: Institut royal des relations internationales, 1963.
- Gerard, Emmanuel, Widukind De Ridder, en Françoise Muller. *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België*. Leuven: Davidsfonds Uitgeverij, 2015.
- Gerard, Emmanuel, Luc De Vos, en Jules Gérard-Libois. *Lumumba: de complotten? De moord*. Leuven: Davidsfonds, 2004.
- Gernaert, Ivo. “Het Belgische ontwikkelingsbeleid. Een kind van zijn tijd of een rebel?” Masterproef, Universiteit Gent, 2010.
- Gibbs, David. “International Commercial Rivalries & the Zaïrian Copper Nationalisation of 1967”. *Review of African Political Economy* 72, nr. 24 (1997).
- . *The Political Economy of Third World Intervention. Mines, Money, and U.S. Policy in the Congo Crisis*. Chicago: The University of Chicago Press, 1991.
- Gijs, Anne-Sophie. *Le pouvoir de l'absent. Les avatars de l'anticommunisme au Congo (1920-1961)*. Vol. 1. 2 vols. Brussel: P.I.E. Peter Lang, 2016.
- Hasaers, Jan. “De belangen van de Belgische Privé-sector in Zaïre”. Licentiaat, Universiteit Gent, 1992.
- Haskin, Jeanne M. *The Tragic State of the Congo. From Decolonization to Dictatorship*. New York: Algora Publishing, 2005.

- Helmreich, Jonathan. *Gathering Rare Ores: The Diplomacy of Uranium Acquisition, 1943-1954*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Hillman, Amy J., en Michael A. Hitt. "Corporate Political Strategy Formulation: A Model of Approach, Participation, and Strategy Decisions". *The Academy of Management Review* 4, nr. 24 (1999).
- Hillman, Amy J., Asghar Zardkoobi, en Leonard Bierman. "Corporate Political Strategies and Firm Performance: Indicators of Firm-Specific Benefits from Personal Service in the U.S. Government". *Strategic Management Journal* 1, nr. 20 (1999).
- Kanza, Thomas. "The Problems of the Congo". *African Affairs* 1, nr. 67 (1968).
- "La presse quotidienne au Congo". *Courrier hebdomadaire du CRISP* 26, nr. 1 (1959).
- "l'Affaire de l'Union Minière du Haut-Katanga". *Courrier hebdomadaire du CRISP* 4, nr. 9 (1967).
- Lekime, Fernand. *La mangeuse de cuivre: la saga de l'Union Minière du Haut-Katanga, 1906-1966*. Brussel: Didier Hatier, 1992.
- Lemarchand, René. *Political Awakening in the Belgian Congo*. Berkeley: University of California Press, 1964.
- Lihun Nzundu Augustin, Bitu. *Missions catholiques et protestantes face au colonialisme et aux aspirations du peuple autochtone à l'autonomie et à l'indépendance politique au Congo Belge (1908-1960)*. Rome: Editrice pontificia università gregoriana, 2013.
- Luykx, Theo, en Marc Platel. *Politieke Geschiedenis van België. Van 1944 tot 1985*. 5de ed. Vol. 2. Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen, 1985.
- Markowitz, Marvin D. "The Missions and Political Development in the Congo". *Africa: Journal of the International African Institute* 3, nr. 40 (1970).
- Mbu-Mputu, Norbert. *Patrice lumumba: discours, lettres, textes*. 2de ed. Newport: MediaComX, 2012.
- Mommen, André. *The Belgian Economy in the Twentieth Century*. New York: Routledge, 1994.

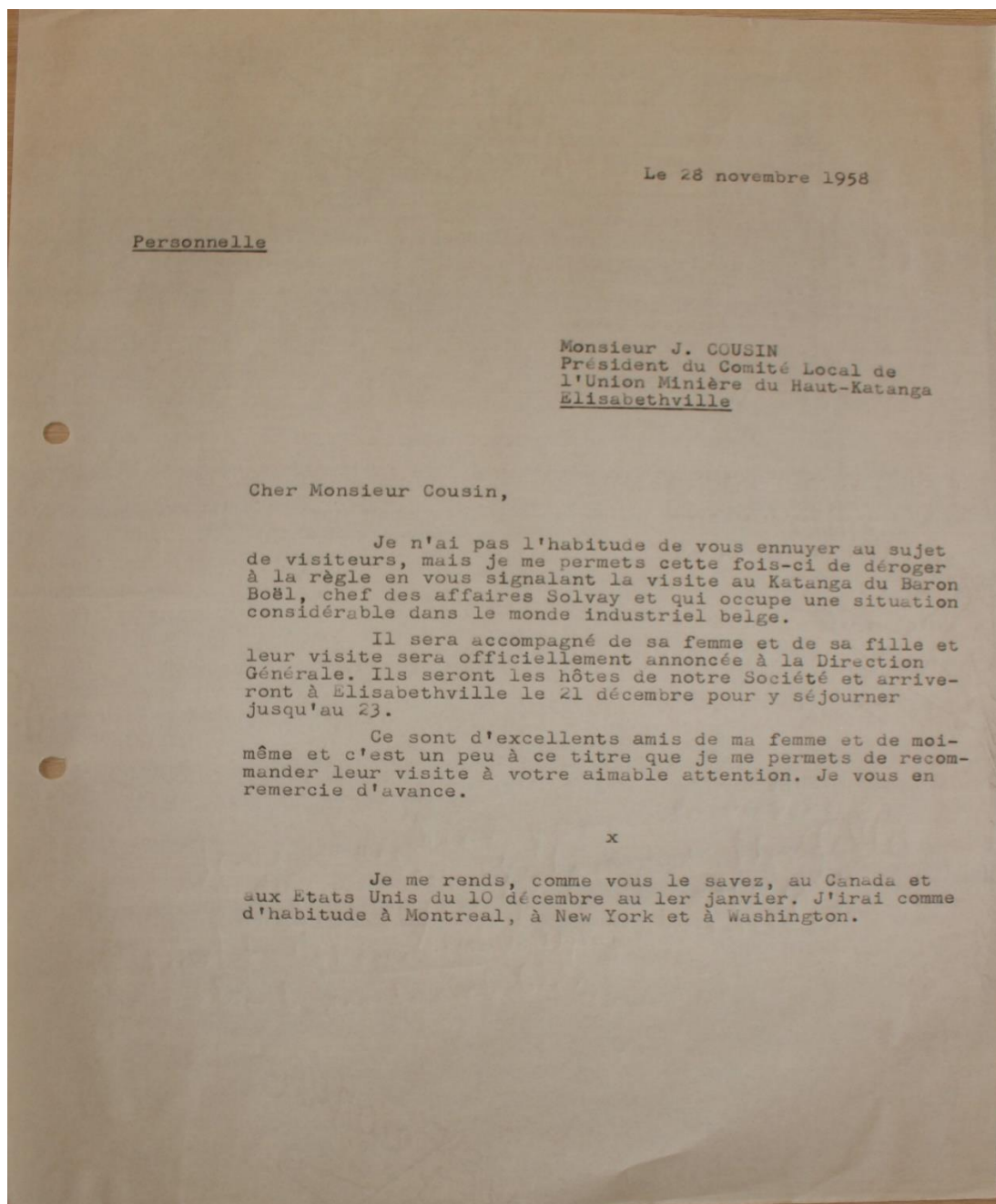

- Ndaywel è Nziem, Isodore. *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*. Louvain-la-Neuve: Duculot, 1998.
- Ndikumana, Léonce, en Kisangani Emizet. "The Economics of Civil War: The Case of the Democratic Republic of Congo". Amherst: University of Massachusetts, 2003.
- Nzongola-Ntalaja, Georges. *The Congo: From Leopold to Kabila: A People's History*. Londen: Zed Books, 2002.
- P. Merriam, Alan. *Congo: Background of Conflict*. Evanston: Northwestern University Press, 1961.
- Peemans, Jean-Philippe. "Imperial Hangovers: Belgium - The Economics of Decolonization". *Journal of Contemporary History* 2, nr. 15 (1980).
- Pétillion, L.A. *Biographie Belge d'Outre-Mer*. Vol. VII A. Académie Royal des Sciences d'Outre-Mer, 1973.
- "Political Economy". *The Free Dictionary*, z.d. Geraadpleegd 6 april 2016.
- Puissant, Jean, en Ginette Kurgan-Van Hentenryk. *Dictionnaire des patrons en Belgique: les hommes, les entreprises, les réseaux*. Brussel: De Boeck Université, 1996.
- Salamon, Lester M., en John J. Siegfried. "Economic Power and Political Influence: The Impact of Industry Structure on Public Policy". *The American Political Science Review* 3, nr. 71 (1977).
- Saquet, Jean-Jacques. *De l'Union Minière du Haut-Katanga à la Gécamines*. Collection Mémoires lieux de mémoires. Brussel: l'harmattan, 2001.
- Schuler, Douglas A., Kathleen Rehbein, en Roxy D. Cramer. "Pursuing Strategic Advantage through Political Means: A Multivariate Approach". *The Academy of Management Journal* 4, nr. 45 (2002).
- Thierry, Raphaël. "L'Essor du Congo, pionnier de l'édition africaine". *EditAfrica*, 2011. <http://www.editafrica.com/l%E2%80%99essor-du-congo-pionnier-de-l%E2%80%99edition-africaine/>.
- Trefon, Theodore, red. *Reinventing Order in the Congo. How people respond to State Failure in Kinshasa*. Londen: Zed Books, 2004.

- Van Bilsen, Jef. *Kongo 1945-1965. Het Einde van een Kolonie*. Leuven: Davidsfonds, 1993.
- Van Bol, Jean-Marie. *La presse quotidienne au Congo Belge*. Brussel: La Pensée Catholique, 1959.
- Van de Velde, Mark. "The Two Language Maps of the Belgian Congo". *Annales Aequatoria*, nr. 20 (1999).
- Van Den Eeckhout, Patricia, en Guy Vanthemsche. *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België 19e - 21e eeuw*. 2de ed. Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis/Commission royale d'Histoire, 2009.
- Van Reybrouck, David. *Congo. Een geschiedenis*. Antwerpen: De Bezige Bij, 2010.
- Van Rossem, Jean-Pierre. *Belgisch uranium voor de eerste Amerikaanse en Russische atoombommen*. Leuven: Van Halewyck, 2011.
- Vandenheuvel, Myriam. "De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in dienst van de Union Minière du Haut-Katanga (1926-1965)". Masterproef, Universiteit Gent, 2008.
- Vanthemsche, Guy. *Congo. De impact van de kolonie op België*. Tielt: Lannoo, 2007.
- Verhoeyen, Etienne, en Rudi Van Doorslaer. *De moord op Julien Lahaut*. Meulenhoff/Manteau, 2010.
- Walter, Andrew, en Gautam Sen. *Analyzing the Global Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 2009.
- Waterschoot, Dirk. *Union Minière du Haut Katanga: ontstaan en arbeidsbeleid tot 1960*. Brussel: Gresea, 1985.
- Weidenbaum, Murray L. "Public Policy: No Longer a Spectator Sport for Business". *Journal of Business Strategy* 3, nr. 4 (1980).
- Witte, Els, Jan Craeybeckx, en Alain Meynen. *Politieke Geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*. 7de ed. Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2005.
- Young, Crawford. *Politics in the Congo. Decolonization and Independence*. Princeton: Princeton University Press, 1965.

Young, Crawford, en Thomas Turner. *The Rise and Decline of the Zairian State*. Londen: The University of Wisconsin Press, 1985.

Appendix

Figuur 6 Brief van Robiliart aan Cousin waarin hij voor het eerst schrijft over de uitbouw van een propagandanetwerk in Congo, 28 november 1958. (1)

28 novembre 1958

Monsieur J. Cousin

2

A Washington, je compte essayer d'obtenir un achat supplémentaire d'oxyde d'uranium, étant donné nos stocks qui s'accumulent et la mise en service plutôt lente d'Euratom.

Il y aurait certainement intérêt pour l'Union Minière à ne pas immobiliser des sommes trop considérables en stocks de cette matière. J'ai toutefois peu d'espoir de réussir.

Je compte aussi voir l'Amiral Strauss, ancien président de l'Atomic Energy Commission, qui est maintenant Secretary of State for Commerce et tenter d'obtenir que l'on n'impose pas de quota d'entrée pour le cobalt, comme il en est question.

A New York, je vais voir nos amis, les autres producteurs de cuivre et nous allons essayer de les convaincre de la nécessité d'avoir un prix producteur qui serait différent de la cotation à la Bourse de Londres dont les fluctuations inconsidérées font le plus grand tort au commerce du cuivre et amèneront, un jour ou l'autre, une intervention définitive des gouvernements.

Comme vous le savez sans doute, nous essayons de commencer par un prix producteur qui grouperait les deux Rhodésiens et nous mais, malheureusement, nous avons assez bien de difficulté à convaincre Mr. Herry Oppenheimer.

x

Je profite de l'occasion pour vous dire quelques mots de la situation politique du Congo.

J'ai assisté, samedi dernier, aux séances d'étude de l'Institut de Sociologie, séances auxquelles assistaient MM. Van Hemelryck, Wigny, Buisseret et de nombreuses personnalités coloniales.

Figuur 7 Brief van Robiliart aan Cousin waarin hij voor het eerst schrijft over de uitbouw van een propagandanetwerk in Congo, 28 november 1958. (2)

28 novembre 1958

Monsieur J. Cousin

3

Le Professeur Doucy y a exposé la situation politique du Congo suivant différents points de vue, respectivement celui des hommes politiques en Belgique, des Congolais, des Belges au Congo, de l'Episcopat congolais, etc.

J'ai été réellement frappé de stupeur en entendant à tout moment revenir les mots "Indépendance du Congo" et de constater qu'ils ne donnaient lieu à aucune réaction, c'est-à-dire qu'il est unanimement reconnu que c'est là une nécessité.

J'ai été surtout étonné par l'évolution rapide de cette question. Il y a six mois, on n'aurait pas osé prononcer ces mots et maintenant ils sont admis par tous.

Je suis bien d'accord qu'on ne peut faire marche arrière, mais ce qu'il faut, c'est canaliser l'évolution heureusement. A ce sujet, on paraît être convaincu de la nécessité de montrer beaucoup de prudence.

Je considère néanmoins la situation comme cruciale pour le Congo et j'entame une action vigoureuse auprès de nos collègues, notamment MM. Gillet et Van der Straeten, pour obtenir que l'on étudie un plan d'action d'ensemble qui aurait pour but de préparer convenablement l'opinion publique (c'est-à-dire éviter qu'on aille trop vite) et de lui suggérer les moyens les meilleurs pour que cette évolution vers une situation nouvelle soit basée sur l'idée d'une Communauté Belgo-Congolaise.

J'ai dit à mes collègues qu'il fallait entreprendre une campagne de presse aussi bien au Congo qu'en Belgique et une grande action de propagande parmi nos indigènes, dans nos camps, etc. Pour la presse, il faudra évidemment être très prudent.

Tout cela nous coûtera des dizaines de millions et, à mon humble avis, il ne faut pas hésiter à les dépenser si nous voulons conserver ce qui a été réalisé au Congo.

Cette question est très préoccupante, mais j'ai bon espoir qu'en redonnant confiance dans le Congo en essayant que la politique des partis n'interviennepas trop, on arrivera à un bon résultat.

Figuur 8 Brief van Robiliart aan Cousin waarin hij voor het eerst schrijft over de uitbouw van een propagandanetwerk in Congo, 28 november 1958. (3)

LISTE DES AGENTS U.M.H.K. - FILIALES ET SOCIETES AMIES
FAISANT PARTIE D'UN ORGANISME POLITIQUE.

CONSEIL DU GOUVERNEMENT.

M. J.G. DERRIKS	Titulaire	U.M.H.K.
M. P. ALSTEEN	Titulaire	BRASSERIE DU KATANGA
M. J. PAELINCK	Suppléant	U.M.H.K.

COLLEGE CONSULTATIF AUPRES DU GOUVERNEUR GENERAL.

M. J.G. DERRIKS		U.M.H.K.
-----------------	--	----------

CONSEIL SUPERIEUR DE L'ECONOMIE.

M. G. ASSOIGNON	Proposé	U.M.H.K.
-----------------	---------	----------

CONSEIL SUPERIEUR DU TRAVAIL.

M. J.G. DERRIKS	Proposé	U.M.H.K.
-----------------	---------	----------

COMMISSION PLENIERE DE L'INDEX.

M. J. GONZE		U.M.H.K.
-------------	--	----------

CONSEIL DE PROVINCE DU KATANGA

MM. G. ASSOIGNON	Titulaire	U.M.H.K.
J.G. DERRIKS	Titulaire	U.M.H.K.
J. PAELINCK	Titulaire	U.M.H.K.
P. ROUSSEAU	Titulaire	MINOTERIES DU KATANGA
P. DENRUYTER	Titulaire	ELAKAT
G. WEYNES	Titulaire	B.C.K.
H. FORTEMPS	Suppléant	U.M.H.K.
J. SOHIER	Suppléant	U.M.H.K.
F. GREVISSE	Suppléant	U.M.H.K.
R. DELCORDE	Suppléant	CHARBONNAGES DE LA LUENA
E. WILLAME	Suppléant	B.C.B.
A. VAN GYSEL	Suppléant	MINOTERIES DU KATANGA
E. WEBERG	Suppléant	U.M.H.K.
A. DEFOIN	Suppléant	B.C.K.
M. PHILIPPOT	Suppléant	B.C.K.

COLLEGE CONSULTATIF AUPRES DU GOUVERNEUR DE PROVINCE.

MM. J. SOHIER		U.M.H.K.
R. DELCORDE		CHARBONNAGES DE LA LUENA

CONSEIL PROVINCIAL DE L'ECONOMIE (KATANGA)

M. P. ROUSSEAU	Suppléant	MINOTERIES DU KATANGA
----------------	-----------	-----------------------

Figuur 9 Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (1).

CONSEIL DE LA VILLE D'ELISABETHVILLE.

MM. J.G. DERRIKS	Titulaire	U.M.H.K.
J. SOHIER	Titulaire	U.M.H.K.
J. PAELINCK	Titulaire	U.M.H.K.
L. VAN MOORTELE	Titulaire	U.M.H.K.
H. FORTEMPS	Titulaire	ENTRELCO
G. DANIAUX	Suppléant	U.M.H.K.
CARDON	Suppléant	U.M.H.K.
P. DENRUYTER	Suppléant	BRASSERIE DU KATANGA
E. WILLAME	Suppléant	ELAKAT
H. FORTHOMME	Suppléant	B.C.B.
		B.C.K.

CONSEIL COMMUNAL DE LA COMMUNE ELISABETH.

M. H. DESMET	Suppléant	U.M.H.K.
--------------	-----------	----------

CONSEIL DE LA VILLE DE JADOTVILLE.

MM. J. THEYS	Titulaire	U.M.H.K.
A. GLAUTIER	Titulaire	U.M.H.K. (pensionné)
Dr BALSACQ	Titulaire	U.M.H.K.
G. DEMEUR	Titulaire	U.M.H.K.
E. WEBERG	1er Suppléant	U.M.H.K.
A. MALBROUCK	1er Suppléant	U.M.H.K.
R. THOMEE	2ème Suppléant	U.M.H.K.
M. GUIOT	1er Suppléant	U.M.H.K.
R. BERLAIMONT	1er Suppléant	U.M.H.K.
A. GOOR	1er Suppléant	U.M.H.K.
P. GOETHALS	1er Suppléant	U.M.H.K.
T. PAELEMAN	2ème Suppléant	U.M.H.K.
M. PARIS	2ème Suppléant	AFRIDEX
R. PROVOST	2ème Suppléant	SOGECHIM
J. GRAINDORGE	2ème Suppléant	U.M.H.K.

CONSEIL COMMUNAL DE LA COMMUNE DE LIKASI (ex-Jadotville).

MM. A. GLAUTIER	Bourgmestre	U.M.H.K. (pensionné)
Dr BALSACQ	Titulaire	U.M.H.K.
P. GOETHALS	1er Suppléant	U.M.H.K.
J.B. LEROY	2ème Suppléant	U.M.H.K.
M. GUIOT	Titulaire	U.M.H.K.
W. PHILIPPE	1er Suppléant	U.M.H.K.
L. SERMEUS	2ème Suppléant	U.M.H.K.
G. DEMEUR	Titulaire	U.M.H.K.
L. KELECOM	1er Suppléant	U.M.H.K. (transféré à Lubumbashi.)
H. VEYS	2ème Suppléant	SOGECHIM
R. BERLAIMONT	Titulaire	U.M.H.K.
J. GRAINDORGE	1er Suppléant	U.M.H.K.
A. SIRoux	2ème Suppléant	U.M.H.K.
A. GOOR	Titulaire	U.M.H.K.
T. PAELMAN	1er Suppléant	U.M.H.K.
P. TROCH	1er Suppléant	U.M.H.K.

Figuur 10 Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (2).

COMMISSIONS T.E.P.S.I.

PROVINCE DU KATANGA

MM. Dr REYNTJENS	Titulaire	U.M.H.K.
AUTENNE	Titulaire	B.C.E./Manganèse
DERRIKS	Titulaire	U.M.H.K.
FORTHOMME	Suppléant	B.C.K.
SOHIER	Suppléant	U.M.H.K.

COMMISSIONS REGIONALES.

I.- Elisabethville

MM. FELIX	Titulaire	U.M.H.K.
FORTHOMME	Titulaire	B.C.K.
HERMANS	Suppléant	U.M.H.K.
BOUCHAT	Suppléant	U.M.H.K.

II.- JADOTVILLE.

MM. DUVIVIER	Titulaire	U.M.H.K.
GILKINET	Titulaire	B.C.K.
LEONARD	Titulaire	SOGECHIM
WILLEMS	Suppléant	B.C.K.

III.- DISTRICT DU HAUT-KATANGA.

MM. WAVREILLE	Titulaire	U.M.H.K.
STRUYF	Suppléant	U.M.H.K.

IV.- DISTRICT DU HAUT-LOMAMI.

MM. DELCORDE	Titulaire	CHARBONNAGES DE LA LUENA
BOSSUT	Titulaire	B.C.K.
PICQUE	Titulaire	BRASSERIE DU KATANGA
CHAPUT	Suppléant	B.C.K.

V.- DISTRICT DU LUALABA.

MM. AUTENNE	Titulaire	B.C.K./Manganèse
MAROT	Suppléant	U.M.H.K.
PLATTEAU	Suppléant	B.C.K.
DROUSIE	Suppléant	U.M.H.K.

VI.- DISTRICT DU TANGANIKA.

Néant.

CONSEIL DE TERRITOIRE DE KIPUSHI.

MM. M. SOTTIAUX	Titulaire	U.M.H.K.
Dr VAN ELST	Titulaire	U.M.H.K.

Figuur 11 Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (3).

CONSEIL DE TERRITOIRE DE KAMBOVE.

MM. DONNAY	Titulaire	U.M.H.K.
Dr VELTER	Titulaire	SOGEFOR
VAN CAUWENBERGH	Titulaire	SOGEFOR
WEBERG	1er Suppléant	U.M.H.K.
RICHARD	1er Suppléant	SOGEFOR

CONSEIL DE TERRITOIRE DE KOLWEZI.

MM. CORNELIS		U.M.H.K.
Dr DE FEYTER		U.M.H.K.

SH/JD/HB.

Figuur 12 Lijst van bestuurders van de Union Minière die een politieke functie uitoefenden in Congo, anno 1959 (4).